FUNDA KESKİN

Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma:
SAVAŞ, KARIŞMA ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
Tezler Dizisi: 4

FUNDA KESKİN

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA: SAVAŞ, KARIŞMA VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ VAKFI YAYINLARI: 20

© Mülkiyeliler Birliği Vakfı
Yayınları No: 20

Konur Sokak No: 1
06650 Kızılay-ANKARA

Tel: (0.312) 417 80 98 - (0.312) 418 55 72
Faks: (0.312) 418 82 98

Ankara, Mayıs 1998

Kapak Tasarımı:
İmge Ajans - Tel: (0.312) 419 46 10

ISBN 975-7400-08-4

Baskı, Cilt:
Öteki Matbaası - Tel: (0.312) 341 90 38

Bu çalışma,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda
Doktora Tezi olarak sunulmuş
ve 21 Mayıs 1997'de
Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı, Prof. Dr. Füsun Arsava
ve Prof. Dr. Yüksel İnan'dan oluşan jüri tarafından
"Pekiyi" derece ile kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER:

ÖNSÖZ 9
SUNUŞ 11
GİRİŞ 13
I. BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA, SAVAŞ VE SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA KAVRAMLARI VE BUNLARA İLİŞKİN DÜZENLEMELER 22
I. KUVVET KULLANMA VE SAVAŞ KAVRAMLARININ TANIMLANMASI VE DÜZENLENMELERİ 22
A. KUVVET KULLANMA 23
1. Neden Kuvvet Kullanma? 23
2. Uluslararası Hukukta Kuvvete Başvurmama Yükümlülüğü 25
a. BM Antlaşması'na kadar 26
i. Kuvvete başvurmanın bir hak olduğu dönem 26
ii. Kuvvete başvurma hakkının kısıtlanması 29
b. Uygulanan uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın yasaklanması 34
i. Yasaklanan kuvvetin niteliği 35
ii. Yasağın kapsamı 38
3. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları 41
a. Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar 41
b. II. Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı girişilecek eylemler 42
c. Meşru Savunma 43
i. Meşru savunma hakkının doğal bir hak olması 44
ii. Meşru savunma hakkının koşulları 45
a. Bir silahlı saldırı olması 45
b. Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermek ve onun olaya el koyması durumunda meşru savunma hakkının kullanımına son vermek 49
c. Orantılılık koşulu 50
iii. 51. madde-yapılageliş ilişkisi: Meşru savunma hakkının kapsamı 52
iv. Birlikte meşru savunma hakkı 56

a. Bireysel meşru savunma hakkının kullanılması koşulları ... 56
b. Saldırıya uğrayan devletin bunu ilan edip yardım istemesi ... 59
d. Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama önlemleri ... 60
B. SAVAŞIN TANIMLANMASI SORUNU ... 63
1. Geleneksel Uluslararası Hukuka Göre Savaş Kavramı ... 65
a. Savaşın tanımlanmasında kullanılan kriterler ... 65
i. Devletler arasında yapılması ... 65
ii. İlan edilmesi ... 65
iii. Tarafların amacı ve niyeti ... 67
iv. Çatışmaların süresi ve yoğunluğu ... 68
b. Hukuksal bir durum olarak savaş ... 68
2. Uygulanan Uluslararası Hukukta Savaş Kavramının Yeri ... 71
a. Klasik kriterlerin geçerliliği ... 71
b. Uygulanan uluslararası hukukta savaş ... 73
II. DEVLETLER TARAFINDAN SINIRLI OLARAK KUVVETE BAŞVURULMASI: SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARI ... 78
A. SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARININ AYIRICI ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI ALANDAKİ İŞLEVİ ... 80
1. Tarafların Amacının Ayırıcı Niteliği ... 80
2. Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yollarının Yaptırım Niteliği ... 82
a. Uluslararası hukukta yaptırım uygulayacak bir üst organın bulunmaması nedeniyle devletlerin yaptırım uygulama görevini üstlenmeleri ... 82
b. Savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının dayanağı olarak *self-preservation ve self-help* kavramları ... 85
B. BELLİ BAŞLI SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARI: ZARARLA-KARŞILIK VE KARIŞMA ... 90
1. Zararla-Karşılık ... 94
a. Zararla-karşılığın tanımı ve koşulları ... 94
b. Zararla-karşılık yollarının uygulanan uluslararası hukuktaki yeri ... 97

2. Karışma 102
a. Karışmanın tanımı ve karışmaya uygulanan kurallar 102
b. Karışmanın hukuka uygun olduğu ileri sürülen durumlar 107
i. Yurt dışındaki vatandaşlarını korumak için karışma 108
ii. Devam eden iç çatışmalara karışma 111
a. Self-determinasyon hakkına dayanmayan iç çatışmalar 112
b. Self-determinasyon hakkına dayanan iç çatışmalar 115
iii. İlgili hükümetin çağrısıyla ya da önceden yapılan bir antlaşmaya dayanarak karışma 121
iv. İnsancıl nedenlerle karışma 125
v. Birlikte meşru savunma hakkının kullanılmasının bir parçası olarak karışma 130
II. BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKTA BİRLİKTE UYGULANAN ÖNLEMLER: ORTAK GÜVENLİK SİSTEMİ VE BARIŞ GÜCÜ 134
I. ORTAK GÜVENLİK SİSTEMİ 136
A. YAPTIRIM UYGULAMA KARARININ VERİLMESİ 139
1. Güvenlik Konseyi'nin Yetkisi 139
a. Güvenlik Konseyi'nin karar verme yetkisi 140
b. Güvenlik Konseyi'nin yetkisini kullanmasını sağlayacak mekanizma 144
2. Genel Kurul'un Rolü 145
B. KUVVET KULLANMA İÇEREN YAPTIRIM KARARININ UYGULANMASI 149
1. Bir BM Operasyonu İle Uygulanması 150
a. Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı 151
b. Antlaşma'da öngörülen sistemin kurulamamış olması 154
2. Kararın Bölgesel Düzenlemeler ya da Örgütler Çerçevesinde Uygulanması 155
3. Bazı BM Üyelerine Kararı Yerine Getirmek İçin İzin Verilmesi 159
a. Operasyon kararının alınışı 160
b. Kararların uygulanışı 163
c. Operasyonların hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar 168

II. BM'NİN GÜCÜ: BARIŞ GÜCÜ 174
A. BARIŞ GÜCÜNÜN ÖZELLİKLERİ VE YERLEŞTİRİLDİĞİ DURUMLAR 174
B. BARIŞ GÜCÜNÜN FİNANSMANI SORUNU 179
C. BARIŞ GÜCÜ OPERASYONLARININ HUKUKSAL ÖZELLİKLERİ 182
SONUÇ 189
KAYNAKÇA 196
EKLER 209

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma, Eylül 1993'te başlayıp Mayıs 1997'de tamamladığım "Uluslararası Hukukta Savaş Durumu Dışında Kuvvet Kullanma" başlıklı doktora tezimin, bitirilişinden aşağı yukarı bir yıl sonra yeniden gözden geçirilmiş halidir. Yaptığım en önemli değişiklik, bu kitabın kapsamının kuvvete başvurmayla ilgili kurallarla sınırlı kalmasını istediğim için tezde yer alan silahlı çatışmalar hukukunun çıkarılmış olmasıdır. Bunun dışında, okuma kolaylığı sağlaması açısından bazı konuların sırasını değiştirdim ve tezin bitmesiyle basıma hazırlanması arasında geçen bir yılda ortaya çıkan bazı değişiklikleri ve gelişmeleri de ekledim. Ayrıca, kitabın sonuna dileyen okurların görebilmeleri için sözü edilen bazı belgelerin metinleri de eklendi. Ancak ekleri çok kabartmamak için metinlerin tamamını değil, yalnızca ilgili olan kısımlarını eklemeyi tercih ettim. Türkiye'nin taraf olduğu Briand-Kellogg Paktı, Milletler Cemiyeti Misakı ve Birleşmiş Milletler Antlaşması, Resmi Gazete'de yayınlandığından bunların çevirisi var. An-

cak dilleri çok eski olduğundan sadeleştirerek aldım. Yine de çoğunun, özellikle de BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararlarının çevirisi yok. Bu yüzden onları ben çevirdim. Hataları bana aittir.

Doktora tezi yazma aşaması akademik yaşamı seçenler için en önemli dönem, çünkü sonucuna çok fazla şey bağlanmış bir dönem. Tüm dünyada tanınan akademik unvan "doktor" unvanıdır. Ortalama dört yıl gibi insan yaşamında hiç de kısa olmayan bir süre bir tek konuya neredeyse adanmıştır. Bunun doğal bir sonucu, yazma sürecinin çok gerilimli ve iniş çıkışlı olmasıdır. Benim için de farklı olmadı. Aileme ve dostlarıma destekleri, danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı'ya yol gösterici danışmanlığı için çok teşekkür ediyorum. Ayrıca kitabın yayınlanmasını üstlenen Mülkiyeliler Birliği Vakfı'na da teşekkür ederim.

Funda Keskin
Ankara, Nisan 1998

SUNUŞ

Funda Keskin tarafından doktora tezi olarak hazırlanan "Uluslararası Hukukta Savaş Durumu Dışında Kuvvet Kullanma" başlığını taşıyan çalışma, uluslararası hukukun güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyecek konularından birisine ışık tutmaktadır.

Savaş ve savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları arasındaki ince çizginin vurgulandığı çalışmada, savaş durumu dışında kuvvet kullanmanın uluslararası uygulamada farklı şekillerde ve gerekçelerle ortaya çıktığına işaret edilerek, meşru savunma, zararla-karşılık ve karışma kavramlarına kuvvet kullanma yasağının istisnaları ışığında, savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları olarak açıklık getirilmektedir.

Kuvvet kullanmanın ve kuvvet kullanma tehdidinin yasaklandığı Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, uluslararası barış ve güvenliğin korunması, bozulan uluslararası barışın yeniden tesisi ve saldırının def'i için kuvvet kullanma önlemlerini karara bağlama yetkisi tanınmıştır. Birleşmiş Milletler örgütünün sa-

hip olduğu bu yetkinin yanı sıra, devletlerin de Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi ışığında silahlı bir saldırıya uğramaları durumunda münferiden veya müştereken meşru savunma hakkı bulunmaktadır. Bu kuvvet kullanma durumlarında bir savaş durumu doğmamaktadır. Bu önlemler, meşru kuvvet kullanma önlemleri olarak, uluslararası barışı bozan devlete karşı uygulanan müeyyidelerdir.

Bu çalışma, Birleşmiş Milletler barış gücü operasyonlarını da inceleme konusu olarak ele alması itibariyle, savaş ve savaşa varmayan kuvvet kullanma konularında öz bilgi edinmek isteyenler bakımından önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Prof. Dr. A. Füsun Arsava

GİRİŞ

Şiddet, günümüz toplumunun en çarpıcı özelliklerinden birisidir. Bunu hem insanların günlük yaşamında hem de kamu yaşamında gözlemlemek mümkündür[1]. Uluslararası alanda ise şiddet en klasik biçimiyle devletler arasında ortaya çıkar. Devletler arasında gerçekleşen tüm çatışma biçimleri içinde en ileriye giden, en uçtaki çatışma biçimi ise savaştır.

Devletler amaçlarına ulaşmak veya sorunlarını çözmek için diplomasiyi ya da askeri gücü kullanabilir[2]. Diplomasi ve askeri güç birbiriyle çok yakın ilişkide olan iki tekniktir. Askeri gücün başarısızlığı ya da yetersizliği diplomasiyi yükseltir, diplomasinin başarısızlığı da askeri önlemlerin kullanımını artırır. Bu bağlamda, çağdaş tarih askeri tekniklerin öneminin giderek arttığına şahit olmuştur[3].

---

1 Frits Kalshoven, *The Law of Warfare,* Leiden Sijthoff, 1973, s.9.

2 Ivo D. Duchacek ve K.W. Thompson, *Conflict and Cooperation Among Nations,* New York, Halt, Rinehart, Winston, 1960, s.596-597.

3 Richard Rosencrance, *International Relations, Peace or War,* New York, Mc Graw-Hill, 1973, s.231.

Düzenlenmemiş, rastgele kuvvet kullanma toplumsal düzene yönelik büyük bir tehdittir; her siyasal ve hukuksal sistem kuvvet kullanımını denetim altına almak zorundadır. Genel olarak ulusal toplumlar bu konuda uluslararası topluma göre daha iyi durumdadırlar. Ulusal toplumlarda yeterli gücü olan merkezi bir hükümet vardır. Vatandaşlar, toplumu bu şekilde tehdit etmeme yönünde eğitilirler. Uluslararası toplumda bunlar eksiktir.

Bir diğer sorun, devletlerin kuvvete başvurma nedenlerinin çok çeşitli olmasıdır. Bir devletin uluslararası barış ve güvenlikle en bağdaşmayan hareketi, bir başka devlet ülkesine kendi güçlerini kullanarak doğrudan doğruya saldırması olabilir. Çatışmanın patlak vermesine neden olan olay bir yana[4], böyle bir hareketin nedeni, uzun süredir devam eden rekabet ve bunun maliyetinin yüksekliği, çatışmadan başarılı çıkılacağına duyulan inanç, çatışmanın maliyeti ve bilinçli olarak beklensin veya beklenmesin olası kazançlar olabilir[5]. Ayrıca bir hakkının çiğnendiğine ya da tehdit edildiğine inanan bir devlet, bunu önlemek ya da tazmin ettirmek için de kuvvete başvurabilir. Tarihsel olarak bunların örnekleri fazlasıyla vardır. Örneğin II. Dünya Savaşı'nda Amerika henüz Almanya'ya karşı savaş ilanında bulunmadan önce Amerika'nın savunması için hayati kabul edilen sularda görülen Alman denizaltı ve suüstü saldırı gemilerinin "görüldüğü anda vurulması" emrini vermiştir. 1900-1901 boyunca Amerikan, Avusturyalı, İngiliz, Fransız, Alman, Japon, İtalyan ve Rus askerleri yerli Hıristiyanları ve yabancıların öldürüldüğü Boxer ayaklanmasını bastırmak için Çin'e karışmada bulundular. 1827'de İngiltere, Rusya ve Fransa Yunanistan'daki ayaklanmayı bastırmaya çalışan Osmanlı Devleti'nin donanmasını Navarin'de yaktılar.

---

4 I. Dünya Savaşı'nın kıvılcımı olan Arşidük Franz Ferdinand'ın öldürülmesi gibi.

5 Martin Patchen, *Resolving Disputes Between Nations, Coercion and Conciliation,* Durham, London, Duke University Press, 1988, s.258.

Düşünülebilecek birçok nedenden bazılarının haklı olması ya da haklı görünmesi de mümkündür. Ancak her neden için ayrı kural getirilmesi olanaksızdır. Dolayısıyla yapılabilecek tek şey, genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamak ve onun yerine barışçı yolları koymaktır. Ancak bunu gerçekleştirmenin de olağanüstü zor olduğu bugüne kadar ispatlanmıştır. Uluslararası toplumun elinde ne ulusal devletlerin sahip olduğu imkânlar ne de onun vatandaşları gibi eğitilmiş süjeler vardır. Kuvvet kullanma söz konusu olduğunda, uluslararası sistemin en önemli süjesi olan devlet için ilk sırada gelen değer ulusal çıkardır.

Uluslararası çatışmaların kısıtlanması veya yasaklanması değilse bile düzenlenmesi fikri oldukça gerilere gider. Uluslararası düzeyde şiddet, siyasi birimlerce yürütülen ve siyasi düzene yeni bir denge getirmek amacında olan silahlı çatışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Belli bir noktadan sonra, uygar toplumlar şiddete başvurmayı hiçbir düzenlemeye tabi olmadan, olduğu gibi kabul edemiyorlar. Çatışmaların böylece uluslararası düzeyde düzenlemeye tabi tutulmasına *savaşın kurumsallaşması* adı verilmektedir[6].

Savaşın kurumsallaşmasının ilk belirtilerinden birisi, silahlı çatışma söz konusu olduğunda diğer halk ve ırkları kendisinden ayrı tutmaktır. Bunun ilk örneğini Antik Yunan'da görürüz. Antik Yunan'da savaş, dinsel gelenekler ve anlaşmalarla gerek yer gerek zaman olarak kısıtlanmıştı. Savaşın ilan edilmesi istenir ve bu yerine getirilirdi. Ancak en önemlisi, Yunanlı olanlarla olmayanlar arasında gözetilen ayrımdı. Nitekim Sokrates'e göre savaş terimi ancak Yunanlı olanlarla olmayanlar arasındaki çatışmalar için kullanılabilirdi. Şehir-devletler arasındaki çatışmalar ise savaş değil düzensizlikti[7].

6 Lothar Kotzsch, *The Concept of War in Contemporary History and International Law*, Cenevre, Librarie E. Droz, 1956, s.22.

7 *Aynı yapıt*, s.25.

Tüm dünyada barışı sağlamayı ve korumayı başaran ilk kurum olan Roma İmparatorluğu ve onun *Pax Romana*'sı ise uluslararası değil ulusal nitelikteydi ve Roma'nın isteklerinin kabul ettirilmesinden ibaretti. Roma İmparatorluğu yıkılınca tüm Avrupa'da küçük küçük çatışmalar patlak verdi ve bu durum Papalık ile Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu denetimi sağlayana kadar sürdü. Ancak onlar da barışı korumakta çok başarılı sayılmazlardı.

Doktrinde ise XIV. yüzyıldan itibaren bazı akademisyenler ve devlet adamları uluslararası barış ve güvenliğin korunması için uluslararası bir örgüt kurulması da dahil olmak üzere birtakım barış planları ileri sürdüler. Grotius'un *Jus Pacis ac Belli*'yi yazmaktaki temel amacı da genel olarak tüm savaşları sınırlayacak ve düzenleyecek bir genel hukuk teorisi kurmaktı[8]. Ancak XIX. yüzyıla kadar dünya uluslararası bir örgüt için hazır değildi. Barışı korumak amacıyla devletler arasında işbirliği yapılmasının ilk örneği, 1815 sonrası Avrupa Uyumu'dur. Bu da bir örgüt değildi, büyük güçler arasında yapılan periyodik toplantılardan oluşuyordu. Daha sonra 1899 ve 1907 La Haye Konferansları önemli birer dönemeç oluşturdular. Bu konferanslar, barış zamanında toplanan ve genel anlamda uluslararası barış ve güvenliği sağlama sorununa yönelen ilk evrensel nitelikteki girişimlerdi. Bunların yanı sıra, Uluslararası Posta Birliği gibi sınırlı bir çalışma alanı olan evrensel kuruluşların gelişmesi de Milletler Cemiyeti (MC) gibi bir örgütün kurulması yönünde cesaret verdi. İlk kez MC ile uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla sürekli bir personeli olan sürekli bir uluslararası mekanizma kuruluyordu. Böylece XIX. yüzyıl, XX. yüzyılın uluslararası örgütleri için bir çeşit hazırlık dönemi oldu.

---

8 O. Yasuaki, "War," *A Normative Approach to War*, O. Yasuaki (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1993, s.57.

MC'den sonra, MC başarısızlığı açık olsa bile uluslararası barış ve güvenliğin korunması için bir uluslararası örgüt kurulması kaçınılmazdı. Böylece II. Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler (BM) ortaya çıktı. BM'nin kuruluş amaçları arasında en başta geleni, maddede bunlar arasında bir sıralama belirtilmemiş olsa bile, 1/1'de yer alan uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıdır.

BM Antlaşması'na kadar olan süre boyunca, kuvvete başvurmak devletler için bir haktı ancak gerek silahlı güce başvurulması gerek çatışmanın yürütülmesi bazı kurallara bağlanmıştı. Özellikle silahlı çatışmalar sırasında uyulacak kuralları belirleyen *jus in bello* ya da savaş hukuku 1648 Vestfalya Barışı'ndan 1899 ve 1907 La Haye Konferansları'na kadar olan dönemde altın çağını yaşadı. XVIII. yüzyıldan bu yana, hemen hemen bütün uluslararası çatışmalar ve bazı büyük iç çatışmalar *jus in bello* sayesinde daha insancıl oldu[9].

Buna karşılık, kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar yani *jus ad bellum* daha zayıf kaldı. Bu da doğaldı, çünkü kuvvete başvurmak zaten devletlerin hakkıydı. Dolayısıyla, kuvvete başvurmanın önce kısıtlandığı sonra da yasaklandığı XX. yüzyıl *jus ad bellum* için bir canlanma dönemi oldu. Önce 1920'de MC Misakı daha sonra 1928'de Briand-Kellogg Paktı bu yönde ilk adımları attılar. 1945 BM Antlaşması ise bu konuda en ileri ve kapsamlı düzenlemenin yapıldığı belge oldu.

BM Antlaşması madde 2/4, devletlerin uluslararası ilişkilerinde, gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerek BM amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvete başvurmalarını ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklar. MC Misakı'nın bile devletlerin savaşa başvurma hakkını kısıtlamakla yetinip sava-

9 Geoffrey Best, *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Armed Conflicts*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1980, s.12.

şa başvurmayı tamamen yasaklamamış olduğunu ve bazı koşulların yerine getirilmesi şartıyla savaşı hâlâ hukuka uygun kabul ettiğini, üstelik de savaşa varmayan diğer kuvvet kullanma yollarını hiç düzenlememiş olduğunu düşünürsek, BM Antlaşması ile savaş adı verilsin ya da verilmesin tüm yollar için getirilen genel kuvvet kullanma yasağının devletlerin daha önceki uygulamasından ne kadar büyük bir kopma getirdiğini daha iyi anlayabiliriz. Devletler yalnızca 1945'ten beri kuvvete başvurmanın kendileri için yasak olduğu bir dünyada yaşıyorlar. Bundan önceki yüzyıllar boyunca bu onlar için devlet olmanın ve egemenliğin getirdiği en doğal haklardan birisiydi.

Madde 2/4'te göze çarpan ilk kısıtlama, iç çatışmaların kapsam dışı bırakılmış olmasıdır. BM Antlaşması girişinde sözü edilen ve halkların korunması bir amaç olarak kabul belirlenen savaş, devletler arasındaki savaştır. Bundan, iç çatışmaların uluslararası hukuk tarafından hiç düzenlenmediği gibi hatalı bir izlenim edinilmemelidir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin 2. ve 3. maddeleri, bazı belli insancıl kuralların taraflarca savaş durumu olarak kabul edilmeyen durumlara, karşı koyma olmayan işgallere ve uluslararası nitelikte olmayan işgallere de uygulanacağını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, iç çatışmalar insan hakları yönünden de uluslararası hukuk kapsamındadırlar. Ancak 2/4'te belirlenen kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde değildirler ve bu nedenle bu çalışmaya, ancak self-determinasyon hakkı ve genel olarak iç çatışmalara karışılmasıyla sınırlı olarak konu olacaklardır.

II. Dünya Savaşı sonu ile bugünkü dünya arasındaki konumuz açısından en önemli farklardan birisi, daha önceleri başta gelen hedef olan toprak elde etmenin artık çatışmaların ana nedeni olmamasıdır. 1945'ten bu yana yayılma amaçlı çatışmalar nadiren görülmektedir. Buna karşılık karışma içeren çatışmaların giderek arttığı gözlenmektedir. İç çatışma olan bölgelere yapılan bu karışmalar artık toprak değil etki kazanmak amacı-

na yöneliktir. Bu bağlamda karşımıza çıkan yaygın bir güdü, büyük güçlerin kendileri için önemli olan devletlerde dost hükümetler bulunmasını istemeleri olmuştur. Böylece 1950'de Çin Kore'ye, Sovyetler Birliği 1956'da Macaristan'a, 1968'de Çekoslavakya'ya, 1979'da Afganistan'a, ABD 1954'te Guatemala'ya, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne, 1982'de Nikaragua'ya ve 1983'te Grenada'ya karışmada bulunmuştur.

1945'ten bu yana göze çarpan bir başka durum, genel bir silahlı çatışmadan duyulan korkudur. Büyük dünya savaşları hiç yoktur ve ikiden fazla devleti ilgilendiren silahlı çatışmalar çok nadirdir. XX. yüzyılda silahlı çatışmalar hemen hemen her defasında sınırlı amaçlar için sınırlı araçlarla gerçekleştirilmiştir. Amaç hep karşı taraf başka bir yerden yardım alamadan hızlı bir şekilde elde edilecek bir zaferdir. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal ederken güttüğü amaç da buydu. Açıktır ki bu durum küçük devletlerin aleyhine olan bir durumdur. Çünkü karşılarındaki devlet bir büyük devletse daha onlar karşı koyamadan çatışma sona ermekte ve başka bir büyük devletin çıkarı yoksa hiçbir devlet müdahale etmemektedir. BM ise çeşitli nedenlerle uzun süre çatışmalara herhangi bir müdahalede bulunacak konumda olmamıştır. Bu durum, özellikle BM'nin çalışmasının yarattığı hayal kırıklığının da etkisiyle 2/4'teki yasağın artık geçerli olmadığı ya da hiç değilse bazı noktalarda geçerliliğini yitirdiği iddialarının öne sürülmesine neden olmuştur.

Geleneksel uluslararası hukuk, hukuksal anlamda savaş ile diğer yollar yani barış içinde abluka, zararla-karşılık vb. savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları arasında ayrım yapar ve ikisine ayrı kurallar uygular. Bu ayrım XIX. yüzyılda tam olarak ortaya çıkmış durumdadır. MC Misakı ve Briand-Kellogg Paktı'nın savaşa karşı hükümler içerip diğer yollar hakkında hiçbir şey söylememesi bu ayrıma özel bir anlam da kazandırmıştır.

BM Antlaşması devletler için kuvvet kullanmayı yasaklarken, bir çatışmaya savaş adı verilip verilmemesine bir önem vermemiştir. Ancak BM Antlaşması gereği BM üyesi devletler arasında savaş durumu oluşamayacağı görüşü de devletler tarafından reddedilmektedir. Üyeler BM Antlaşması'na rağmen savaş durumu doğabileceği düşüncesindedirler. Ancak bu çalışmanın amacı uluslararası hukukta savaş durumu kavramının geçirdiği değişiklikleri incelemek değildir. Amaç, çok istisnai olarak ortaya çıkabilecek savaş durumu gibi silahlı bir çatışmayı hem içerebilen hem de içermeyebilen bir durum dışarıda bırakıldıktan sonra, bugün uluslararası alanda karşımıza çıkan kuvvet kullanma yollarının neler olduğunun ve bu yolların uluslararası hukukun bugün geldiği noktada sahip oldukları statünün incelenmesidir.

Dolayısıyla bu çalışmanın ilk bölümü, uluslararası hukukta bir silahlı çatışmayı isimlendirmek için kullanılan kuvvet kullanma, savaş ve savaşa varmayan kuvvet kullanma terimlerinin tanımlanması ve bunlara uygulanan kuralların belirlenmesi amacına ayrılmıştır. Burada, özellikle bir savaş tanımının yapılması sorununun devletlerin kuvvete başvurma amacı, savaşma niyetinin olup olmadığı gibi birçok sübjektif unsur içerdiğini ve henüz doktrinde de devletler arasında da bu tanımın nasıl olması gerektiği konusunda uzlaşma sağlanamadığını söylemek yeterli olacaktır. Ancak devletlerin halen savaşı diğer çatışma biçimlerinden ayırmaları ve bu terime bazı nitelikler yüklemeleri nedeniyle kavramın ayrı olarak varlığını sürdürdüğünü belirtmek gerekir.

BM Antlaşması'nın getirdiği yasağın istisnaları, Antlaşma'da belirlendiği üzere meşru savunma durumu ve hukuku uygulamak amacıyla kuvvet kullanılmasıdır. Dolayısıyla, Antlaşma aynı zamanda hukuka uygun ve aykırı kuvvet kullanma du-

rumları arasında bir ayrım yapmak zorundadır[10]. Bu bağlamda, ilk bölümde önce devletler tarafından tek-taraflı olarak kuvvete başvurulması yolları incelendikten sonra bunun tek istisnası olan meşru savunma hakkı, yani saldırıya uğrayanın kendisini savunma hakkı ele alınacak ve sonra ikinci bölümde uluslararası sistemde barışı korumak ya da yeniden kurmak için birlikte kuvvet kullanılması konusu incelenecektir. Kuvvet kullanma üzerindeki yeni konulan yasağı güvence altına alması gereken sistem, BM çatısı altında kurulan ortak güvenlik sistemidir. Bu sistem dışında hukuka uygun olan tek kuvvet kullanma yolu ise, yine meşru savunma hakkı çerçevesinde birlikte kuvvet kullanılmasıdır. Antlaşma'da yer almayan ancak bugün son derece sağlam bir yere sahip olan barış güçleri de uluslararası barış ve güvenliğin korunması için başvurulan yollardan birisidir ve ortak güvenlik sistemi dışında kalır.

Özetle bu çalışmanın amacı, uluslararası hukukta BM Antlaşması'yla ve BM Antlaşması'ndan sonra ortaya çıkan kuvvet kullanmaya ilişkin kurallaşmayı *jus ad bellum* anlamında incelemektir. Temel varsayımım, ortak güvenlik sistemi beklendiği ve umulduğu gibi işlemediği halde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağının halen geçerli olduğudur. Bu yasağın geçerliliği şüphe götürmeyen yegâne istisnaları, meşru savunma hakkı çerçevesinde devletler tarafından ve ortak güvenlik sistemi gereği uluslararası örgüt tarafından kuvvet kullanılmasıdır. Geçerli olduğu ileri sürülen diğer istisnalar ise kötüye kullanmaya açıklığı nedeniyle çok dikkatle değerlendirilmelidir.

---

10 Robert W. Tucker, "The Interpretation of War Under Present International Law," *The International Law Quarterly*, Cilt IV, 1951, s.11.

I. BÖLÜM:
ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA, SAVAŞ VE SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA KAVRAMLARI VE BUNLARA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I. KUVVET KULLANMA VE SAVAŞ KAVRAMLARININ TANIMLANMASI VE DÜZENLENMELERİ

Uluslararası hukuk, geleneksel olarak savaş durumunda uygulanacak hukuk ile barış zamanında uygulanacak hukuk arasında bir ayrım yapar. Savaş durumunda ayrı, barış durumunda ayrı kurallar uygular. Özellikle savaş uluslararası hukukla uğraşanların çalışmalarında daima çok önemli bir yer tutmuştur. Hatta doğal hukuk görüşünü savunan hukukçuların çalışmalarında savaşın asıl durum olarak ele alındığını, barışın ise savaşın yokluğu olarak tanımlandığını görürüz[11].

11 Georg Schwarzenberger, "Jus Pacis ac Belli?," *A.J.I.L.*, Cilt XXXVII, No:2, 1943, s.465.

Kuvvete başvurmanın devletler için bir hak olarak kabul edildiği dönemlerde, bu hakkın kullanılması için bazı koşulların yerine getirilmesi gerektiği öğretide ileri sürülmüştü ve ilk dönemlerde belli ölçülerde uygulanmıştı. Antik Yunan ve Roma düşünürleri tarafından ortaya atılan nedenin haklı olması veya savaşın ilan edilmesi gibi koşullar XV. yüzyıldan itibaren uygulamadaki yerini bütünüyle yitirdi. Zaten hiçbir zaman tam ve genel bir kabul görmemiş olan bu koşullar devletlerin uygulamasından tamamen çıktı. XVII. yüzyıldan itibaren hukuk kaynağı olarak olması gerekene değil olana, yani devletlerin uygulamasına dayanan yaklaşımın ortaya çıkmasıyla öğreti de bu değişime ayak uydurdu. Bundan sonra artık gerek gördüğü anda savaşa başvurmak devletlerin egemenliğinin bir parçası ve bir hak olarak kabul edildi.

Ancak günümüzde kuvvet kullanma konusundaki temel düzenlemeyi oluşturan BM Antlaşması 2/4'ün getirdiği kuvvet kullanma yasağı, bunun en yoğun şeklini oluşturan savaşı da kapsamaktadır Bu yasağa uyulmasını sağlamak içinse Antlaşma'nın VI. Bölüm'ünde uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü yolları, VII. Bölüm'ünde de bu yollara başvurmayıp kuvvet kullanma yoluna sapan devletlere karşı alınacak önlemler belirlenmiştir. Yani bugün asıl olan durum, geçmişin aksine barıştır.

A. KUVVET KULLANMA

1. Neden Kuvvet Kullanma?

Günümüzde silahlı güce başvurma konusunda temel düzenleme olan BM Antlaşması'nda kullanılan terim savaş değil kuvvet kullanmadır. Savaş terimi, 111 maddelik tüm Antlaşma içinde yalnızca bir kez geçmektedir ve bu da Giriş'te söylenen, BM halklarının iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya karar verdikleri

sözünden ibarettir. Bundan sonra maddelerde bir daha bu terim kullanılmamış, onun yerine 2/4'te kuvvet kullanma, Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini belirleyen 39. maddede ise barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı terimleri tercih edilmiştir.

Bunun yapılmasının bazı önemli nedenleri var. Her şeyden önce, devletlerin Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellogg Paktı'nın kısıtlamalarından kurtulmak için yaptıkları gibi terimin etrafından dolaşmaları böylece önlenmek istenmiştir. Bu iki belgede de savaş teriminin kullanılması savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının dışarıda bırakılmasına neden olmuş, devletler girdikleri çatışmaları savaş olarak adlandırmayarak bu yükümlülüklerinden kurtulma yoluna gitmişlerdir. Bu belgelerde söz konusu kavramların tanımlanmamış olması da buna imkân veriyordu.

Sonuçta MC ve Briand-Kellogg Paktı uluslararası barışı korumakta başarısız olup II. Dünya Savaşı gibi sarsıcı bir deneyim yaşanınca, son derece belirsiz bir içerik kazanan savaş gibi bir terimin bırakılarak daha kapsayıcı ve tarafsız görünen terimlerin tercih edilmesi son derece doğal bir gelişme olmuştur. Böylece savaşın yanı sıra savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları da terim kapsamına alınmış olmaktadır ve savaşı tanımlama zorunluluğu da ortadan kalkmıştır[12] ki BM Antlaşması hazırlandığı sırada bunu yapmanın son derece zor olacağına ve büyük bir olasılıkla tüm tarafların üzerinde uzlaşacağı bir tanıma ulaşılamayacağına kuşku yoktur. Böyle bir tanımın bugün bile yapılabileceği çok şüphelidir.

Böylece, devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma

12 Subhas C. Khare, *Use of Force Under the UN Charter*, New Delhi, Metropolitan Book, 1985, s.13-14.

dendiği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararla-karşılık yollarına, geniş çaplı da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savunma durumlarına tüm yollar anlaşılmaktadır.

Devletler tarafından kuvvete başvurulmasının yanı sıra, bölgesel veya evrensel uluslararası örgütler de kuvvet kullanabilirler. Bu tür bir kuvvet kullanmaya hangi durumlarda başvurulabileceği her örgütün kurucu antlaşmasında belirlenmiştir. Böyle bir olasılık BM Antlaşması'ndan önce düşünülmüş değildi. İlk kez BM'ye Antlaşma'da belirlenen bazı durumlarda kuvvet kulllanma yetkisi tanınmıştır. Yani devletlere meşru savunma bir yana hiçbir durumda kuvvet kullanma yetkisi tanınmamış olmasına karşılık, bir uluslararası örgüt olan BM gerekli gördüğü durumlarda bir yaptırım yolu olarak kuvvete başvurabilir.

İç çatışmalar ise kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmez. Çünkü 2/4 devletlerin yalnızca *uluslararası illişkilerinde* kuvvet kullanmalarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır. İç çatışmalar, 1992'de Somali'de olduğu gibi 39. maddeye göre uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve bu yüzden önlem gerektiren nitelikte olabilirler ancak BM Antlaşması'nda kuvvet kullanmaya ilişkin ana madde olan 2/4'te yasaklanan kuvvet kullanma yolları kapsamına girmezler.

2. Uluslararası Hukukta Kuvvete Başvurmama Yükümlülüğü

Devletler tarafından kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar zaman içinde bir evrim geçirmiştir. Önceleri haklı bir nedeni olan devletlerin kuvvete başvurabileceği düşünülüyordu. Sonra XV. yüzyıldan itibaren devlet nedeni kavramı ön plana çıktı. XVII. yüzyılda, devletin gerek gördüğü anda kuvvete

başvurabileceği görüşü rakipsizdi. XIX. yüzyıldan itibaren bu hak üzerinde bazı kısıtlamalar öngörüldü ve XX. yüzyılda da devletler tarafından tek-taraflı olarak kuvvete başvurulması yasaklandı.

a. BM Antlaşması'na kadar

i. Kuvvete başvurmanın bir hak olduğu dönem

Bir devletin kuvvete başvururken bunu haklı bir nedenle yapması, hem doktrinde hem de uygulamada daima çok önemli olmuştur. Genel olarak kuvvet kullanma yöntemleriyle savaş arasında bir ayrım yapılmayan zamanlarda, yazarlar bir savaşın ne zaman haklı olduğu konusuna büyük yer ayırmışlardır. Devletler de silahlı güç kullandıkları zaman, bunu hep kuvvete başvurmayı haklı hale getirdiğini düşündükleri gerekçelere dayandırmışlar ve bunu, ileri sürdükleri gerekçe diğer devletler tarafından hiçbir şekilde kabul görmese bile yapmışlardır.

Antik Yunan ve Roma'da bir savaşın hangi koşullarda haklı olduğu çok önemli bir sorundu. Bu soruya Aristo'dan Cicero'ya birçok farklı yanıt verilmiştir: Bir antlaşmanın ya da ateşkesin ihlali, Roma'nın bir müttefikine saldırıda bulunulması, büyükelçilerin dokunulmazlıklarının ihlali, bir elçinin haksız yere reddedilmesi, ülkesel hakların ihlali, askerlerin zararsız geçişinin reddi vb[13]. Cicero'ya göre, savaşın böyle haklı bir nedeni bulunması gerekliydi ve bundan bağımsız olarak da ayrıca belli bir savaş ilanı süreci izlenmeliydi[14].

Haklı savaş öğretisi etkisini Orta Çağ'da da sürdürdü. Kilisenin temsilcisi olan Thomas Aquino'ya göre bir savaşın haklı olabilmesinin üç koşulu vardır: Birincisi, yetkili bir otorite savaşı ilan etmelidir. İkincisi, kendisine karşı savaş yürütülen halkın bunu işlediği bir suç ya da kusur sonucu hak etmesi ge-

13 William Ballis, *The Legal Position of War: Changes in Its Practice and Theory From Plato to Vattel*, The Hague, Nijhoff, 1937, s.28.

14 A. Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, New York, MacMillan, 1950, s.15.

rekir. Son olarak da savaşı yürüten tarafın iyi niyetle hareket etmesi, yani kötüden kaçınıp iyiyi geliştirmeyi amaç edinmiş olması gerekir[15]. Grotius da savaşın haklı bir nedene dayanması gerektiğini belirtmekte ve ancak bir zararın verilmesi durumunda savaşa başvurmanın haklı olduğunu kabul etmektedir. Yani klasik yazarlar savaşı, hukuku uygulamakta bir araç olarak görmektedir[16]. Ancak bir hata, bir kusur işlenmesi veya bir zarar verilmesi durumunda ve bunu gidermek amacıyla yapılan bir savaş haklı olabilir. Bu niteliğiyle savaş, bir hukuku uygulama ve yaptırım yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde bu şekliyle bir haklı savaş öğretisine rastlamak mümkün değildir. Ama haklı savaş kavramı başka bir bağlamda, yani self-determinasyon hakkını gerçekleştirmek için kuvvet kullanılması durumunda ileri sürülmektedir. Bu konu daha sonra ele alınacaktır[17]. Eski haliyle haklı savaş öğretisi de devletlerin uygulamalarındaki etkisini özellikle XVI. yüzyıldan itibaren tamamen yitirmiştir. Bu dönemde, büyük, iyi örgütlenmiş, yapı olarak mutlakiyetçi ve ulusal, yönetimsel olarak da laik ve çıkarları gereği sömürgeci olan yeni bir devlet sistemi oluştu. Bu yeni düzenin savaş kavramını en iyi Machiavelli özetler: Prens gerekli gördüğü her zaman savaşa başvurma hakkına sahiptir.

Bu sıralarda, hâlâ haklı savaş öğretisine bağlı olan yazarların bir savaşa taraf olan devletlerin ikisinin de haklı olabileceğini ileri sürmeleri de haklı savaş görüşünün sonunu getirmiştir. Buna göre, nesnel olarak haklı olan taraf karşı taraf olsa bile, eğer taraflardan birisi kendi haklılığına iyi niyetle inanıyorsa haklı sayılırdı[18].

---

15 Kotzsch, *a.g.y.*, s.30.

16 J.L. Brierly, "The Prohibition of War by International Law," *The Strategy of World Order, The United Nations,* Cilt III, Richard A. Falk ve Saul H. Mendlovitz (ed.), New York, World Law Fund, 1966, s.455.

17 Bkz. s.

18 Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by the States,* Oxford, Clarendon Press, 1963, s.11.

Böylece, zaten hiçbir zaman savaşın haklı bir nedeni olması gerektiği görüşünü tam anlamıyla yansıtmayan devletlerin uygulaması, eğer çıkarları bu yöndeyse her türlü savaşın haklı olduğu ve devletin hakkı olduğu görüşüne kaymıştır. Buna göre, devletler egemenliklerinin bir sonucu olarak kendi rızaları dışında hiçbir yasayla veya üst hukukla bağlı değildi. Eğer egemenlik herhangi bir şekilde sınırlandırılmışsa, bu sınırlar ancak ve ancak devletin kendi istemiyle kabul etmiş olduğu sınırlardı[19]. Bu görüşün uluslararası hukuktaki yansıması ise, uluslararası hukukun devletlerin aralarında yaptıkları antlaşmalar ve onların uygulamalarından doğduğu görüşünün ortaya çıkması biçiminde olmuştur. Bu bağlamda hukukçunun işi de bu antlaşmalardan ve devletlerin uygulamalarından ortaya çıkan kuralları saptamaktır. Devletler eşit egemen olduklarına göre, hiçbir devlet başka bir devletin nedenlerinin haklılığı konusunda bir yargıya varmak hakkına da sahip değildir.

Bu görüşün bir uzantısı olarak çok ayrıntılı bir tarafsızlık hukuku doğmuştur. Devletler bu dönemde tam bir kuvvete başvurma özgürlüğü kullanıyordu ve diğer devletler de eğer tarafsız kalmak isterse hem bu tarafsız kalmak isteyen devletler bakımından hem de savaşan devletler bakımından uyulması gereken bir kurallar dizisi oluşmuştu.

Kuvvete başvurmanın devletler için bir hak olduğu yaklaşımı XIX. yüzyıl başına kadar geçerliliğini korudu. Ancak bu arada gerçekleşen başka gelişmeler bu görüşün gözden geçirilmesini zorunlu kıldı. XX. yüzyıl başında meydana gelen büyük teknolojik gelişmeler savaşı sivil halkın yaşamını da etkiler hale getirdi. Artık savaşlar bir alanda karşı karşıya gelen iki ordu arasında yapılıp bitmiyordu. Orduya mensup olmayan insanlar da savaşın yıkıcılığıyla doğrudan karşılaşıyorlardı. Bu-

19 Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, I. Kitap, 2.B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1987, s..219.

nun sonucunda, savaş tarih boyunca ilk kez siyasi sahnede tartışılan bir konu haline geldi.

Buna karşılık devletler, yüzyıllardır sahip oldukları bir haktan doğal olarak hemen vazgeçmediler. Savaş yerine, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarına başvurma ya da en azından uyguladıkları kuvvet kullanma yollarını bu şekilde adlandırma ve onu savaştan ayırma yolunu seçtiler. Böylece misilleme, barış içinde abluka, ambargo, zararla-karşılık, karışma gibi kavramlar ortaya çıktı. Bu kavramlar, amaçlarının savaşa göre daha sınırlı olmasıyla tanımlanıyor ve savaştan ayrılıyorlardı.

İkinci olarak, devletler gereklilik ve nedenin haklılığı kavramlarını yeniden ön plana çıkardılar. Gereklilik kavramına bağlı olarak varlığını ve yaşamsal çıkarlarını korumak anlamına gelen kendini koruma *(self-preservation)* hakkı ve nedenin haklılığı kavramına bağlı olarak da oldukça geniş tanımlanmış bir meşru savunma hakkı[20] kuvvet kullanmanın nedenleri olarak gösterilmeye başlandı[21]. Yani devletler kuvvete başvurmak haklarından vazgeçmediler, yalnızca bunu savaş adı altında değil başka adlar vererek yapmaya başladılar.

ii. Kuvvete başvurma hakkının kısıtlanması

Bu gidişi değiştiren olay I. Dünya Savaşı'ydı. Barışı korumak için bir birlik kurmak fikri çok eskiye gider[22] ama ilk kez I. Dünya Savaşı'nın kayıplarının büyüklüğü bunun gerçekleşmesine olanak sağladı. Milletler Cemiyet bu amaçla 1920'de kuruldu.

Kuvvete başvurmanın düzenlenmesi konusunda, MC Misakı devletlerin savaşa bavurma haklarını tamamıyla ellerinden alan bir düzenleme öngörmüyordu. Bu konuda Misak'ın getirdi-

20 Bu iki kavram arasındaki farklar için bkz. s.85-90.

21 Anthony C. Arend ve R.J. Beck, *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, London, New York, Routledge, 1993, s.17-18.

22 J.F. Murphy, *The United Nations and the Control of International Violence, A Legal and Political Analysis*, Manchester, Manchester University Press, 1983, s.7-11.

ği düzenleme, devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için önce barışçı yöntemlere başvurmalarının zorunlu hale getirilmesi ve ancak bu yöntemlerin başarısızlığa uğraması halinde devletlerin savaşa başvurma hakkının kabul edilmesiydi. Görüldüğü gibi yine savaş terimi kullanılmaktadır. Diğer yollar MC Misakı'nda hiç ele alınmamaktadır.

MC Misakı 10. maddeye göre taraflar, tüm Milletler Cemiyeti üyelerinin ülke bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını bir dış saldırıya karşı gözetmeyi ve korumayı üstleniyorlardı. Böyle bir dış saldırı olursa, Konsey bu yükümlülüğün yerine getirileceği araçlar konusunda tavsiyede bulunacaktı. Savaş konusunda temel madde olan 11. maddeye göre, MC üyelerini hemen etkilesin ya da etkilemesin, her türlü savaş ya da savaşa başvurma tehdidi MC'yi bir bütün olarak ilgilendiriyordu ve MC ulusların barışını korumak için doğru ve etkili olabilecek önlemleri alacaktı.

İlke böylece konulduktan sonra, uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü ve bununla ilgili olarak Konsey'e belli yetkiler verilmesi ve Misak'ı ihlal ederek savaşa başvuran devlete karşı alınacak önlemler üzerinde durulmuştur. Misak'ın Giriş'inde, taraflar savaşa başvurmama yükümlülüğünü kabul ettiklerini de açıklamaktadırlar.

Tüm bunlar birlikte ele alındığında, savaşa başvurmama ilkesinin MC Misakı'nda kesinlikle kabul edildiği söylenebilirdi. Ancak öyle olsaydı, bu durum belli koşullar altında savaşa başvurmayı düzenleyen Misak maddeleri ile çelişki içinde olurdu. Bu sorunun çözülmesi için yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan görüş, Konsey'in harekete geçemediği durumlarda MC üyelerine gerekli önlemleri alma hakkı veren ve dolayısıyla savaşa başvurma hakkı da tanıyan 15. madde 7. fıkranın öncelikli olduğu yönündedir[23]. Misak'ta öngörülen mekanizma incelenince bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.

23 Brownlie, *a.g.y.*, s.62.

Bu mekanizmaya göre, iki devlet arasında çatışmaya gidebilecek bir uyuşmazlık çıktığı zaman her şeyden önce bu uyuşmazlığın bir barışçı çözüm yoluna sunulması şarttır. Misak'ta üç tane barışçı çözüm yolu öngörülmüştür: Hakemlik, mahkeme veya MC Konseyi[24]. Bu yollara başvuran ama bir sonuç alamayan devletler, bu durumda gerekli gördükleri önlemleri almakta özgürdürler. Bu, madde 15/7'dir. Bir sonuç alınmışsa, taraflar bu karara iyi niyetle uyacaklar ve yine bu karara uyan tarafa karşı savaşa başvurmayacaklardır[25]. Eğer taraflardan birisi bu barışçı çözüm yoluna başvurduktan sonra elde edilen sonuca uymazsa, diğer devlet yine hemen savaş yoluna gidemez. Misak'ın 12. madde 1. fıkrasına göre sonucun alınmasından itibaren üç ay beklemek zorundadır. Yani bu üç ay bir çeşit soğuma dönemi olarak öngörülmüştür.

12, 13 ve 15. maddeler, önce bazı şartların yerine getirilmesi koşuluyla devletlerin savaşa başvurma haklarının devam etmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Misak'ta kuvvet kullanma değil de savaş teriminin kullanılmış olması zaten savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarını en baştan bu düzenlemelerin dışında bırakıyordu ki devletlerin bu boşluğu kullanmaları kaçınılmazdı.

Genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamamasına karşın, MC Misakı yine de evrensel planda bu konuda bazı düzenlemeler getiren bir belge olarak önemlidir. Yalnızca savaşın önlenmesi için resmi ve hükümetlerarası bir uluslararası yöntemi ilk kez getiren belge olduğu için değil, aynı zamanda savaşla yalnız bir devletin çıkarlarına karşı bir hareket olması nedeniyle değil de genel olarak toplumun barış ve istikrarına karşı bir hareket olması nedeniyle de ilgilenen ilk belge olduğu için de önemlidir.

---

24 *MC Misakı*, sırasıyla madde 12/1, 13/1 ve 15/1.
25 Hakemlik ve yargı kararları için madde 13/3, Konsey kararı için 15/6.

BM Antlaşması'na kadar olan bu dönemde kuvvete başvurmanın düzenlenmesi açısından önemli olan ikinci belge, 1928 Savaşı Ulusal Politikanın Bir Aracı Olarak Yasaklayan Antlaşma, yani hep anıldığı gibi Briand-Kellogg Paktı olarak karşımıza çıkmaktadır. MC Misakı'nın aksine Briand-Kellogg Paktı halen yürürlüktedir ve BM Antlaşması'yla birlikte bugün kuvvete başvurma yasağını ortaya koyan ikinci ana belge konumundadır.

Briand-Kellogg Paktı'nın 1. maddesine göre, taraflar uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi için savaşa başvurmayı reddeder ve birbirleriyle olan ilişkilerinde savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmaktan vazgeçtiklerini açıklarlar. Pakt'ın 2. maddesi ise, tarafların niteliği ve kaynağı ne olursa olsun anlaşmazlıklarının ve çatışmalarının çözümünü barışçı yollar dışında bir yolda aramayacaklarını belirtmektedir.

Böylece, Briand-Kellogg Paktı ile savaşa başvurmak açıkça hukuka aykırı ilan edilmektedir. Bunun konulan çekincelerle ortaya çıkan tek istisnası, meşru savunma durumu olarak karşımıza çıkmaktadır[26]. Ayrıca, MC'ye üye olan devletlerin isteğiyle, MC organları kararıyla saldırgan devlete karşı ortak MC hareketi de istisna olarak kabul edilmiştir. Bu Pakt'la ilk kez savaşın genel olarak ve kesin bir şekilde yasaklanması söz konusu oldu ve bir uluslararası örgütün kararıyla savaşa başvurulması bu yasağın istisnası olarak kabul edildi.

Briand-Kellogg Paktı, fikir olarak ilk ileri sürülmesinden gerçekleştirilmesine kadar çok fazla ilgi ve taraftar topladı. Fikri ileri süren dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Briand'dı ve Fransa ile ABD arasında yapılmasını önermişti. ABD Dışişleri Bakanı Kellogg ise Fransa ile ABD arasında bir savaş olasılığının düşüklüğüne dikkat çekerek diğer devletlere de açmayı teklif etti. Pakt 1928'de ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtal-

26 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.23.

ya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslavakya arasında imzalandı[27]. Daha sonra, o dönemdeki dünyada bağımsız olan hemen hemen tüm devletler Pakt'a taraf oldular. Buna Türkiye de dahildir[28].

MC Misakı gibi Briand-Kellogg Paktı da yalnızca savaşı konu almaktadır. Bir anlamda MC Misakı'ndan bir adım öteye gitmekte ve savaşı kesin olarak yasaklamaktadır. Ancak savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları yine kapsam dışı bırakılmaktadır. Ayrıca yine savaş hiçbir yerde tanımlanmamıştır. Savaşın hem MC Misakı'nda hem de Briand-Kellogg Paktı'nda tanımlanmadan düzenlenmesinin hissedilen ilk etkisi, devletlerin kuvvete başvururken 1907 III. La Haye Sözleşmesi'ne göre savaş ilan etmekle yükümlü olmalarına karşılık artık bunu yapmamaya başlamaları olmuştur. Çünkü savaş hukuka aykırıydı, ama savaşa varmayan yollar değildi.

Briand-Kellogg Paktı'yla ilgili bir ikinci sorun, savaş yapma yasağının bir önlemler sistemine bağlanmamış olmasıdır. Bu yasağı çiğneyen bir devletin, karşılacağını bildiği bir önlemler dizisi yoktur. Böyle bir devlete karşı ne önlem alacağına her devlet kendisi karar verecektir.

Tüm bunların yanı sıra, Pakt'ın ulusal politikanın bir aracı olarak savaşı yasaklaması, sanki başka nedenlerle savaşa başvurmayı yasaklamıyormuş gibi bir izlenim yaratmaktadır. Oysa yasak amaca bağlandığı an, devletler amaçlarının yasak olan

---

27 Oral Sander, *Siyasi Tarih, 1918-1990*, 2.B.. Ankara, İmge Kitabevi, 1991, s.20-21.

28 Pakt'ın diğer tarafları şunlardır: Avustralya, Kanada, Hindistan, İrlanda Cumhuriyeti, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Afganistan, Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, Çin, Küba, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Guatemala, Macaristan, İzlanda, Letonya, Liberya, Litvanya, Hollanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Peru, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Hırvat-Sloven Devleti, Siyam, İspanya, İsveç, İran, Yunanistan, Honduras, Şili, Lüksemburg, özel statü altında olan Danzig, Kosta Rika ve Venezuela.

belli bir amaç değil de hukuka uygun olan başka bir amaç olduğunu iddia etmekten kaçınmayacaktır.

b. Uygulanan uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın yasaklanması

1928 Briand-Kellogg Paktı halen geçerliliğini korumaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası hiçbir devlet Pakt'ı sona erdirme girişiminde bulunmamıştır. Savaşa başvurmak bu Pakt'a taraf olan devletler arasında yasaktır. Taraflar uyuşmazlıklarına çözümü barışçı yollarda aramak zorundadırlar. Ancak Briand-Kellogg Paktı bugün kuvvete başvurmanın düzenlenmesi konusunda çok küçük bir yere sahiptir. Çünkü Pakt'ın kapsamı, bugün kuvvete başvurma konusunda temel düzenlemeyi oluşturan BM Antlaşması'nın kapsamının ancak bir bölümü durumundadır.

Uygulanan uluslararası hukukta kuvvet kullanılmasına ilişkin temel düzenlemeyi BM Antlaşması'nın 1. maddesinde belirlenen amaçlara ulaşmak üzere uyulacak ilkeleri açıklayan 2. maddesinin 4. fıkrası oluşturmaktadır. Amaçları saptayan 1. maddenin 1. fıkrasında sayılan ilk amaç, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. Bunu başarabilmek için, tüm üyeler 2/4'e göre uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanmaya başvurmaktan kaçınırlar.

Bu madde BM Antlaşması'nın en tartışmalı hükümlerinden birisi olmuş ve elli yıldır var olmasına rağmen kapsamını ve anlamını yeniden değerlendirme ve inceleme gereği bitmemiştir. Bunun sonucunda, ortaya çıkan görüşler de çok çeşitli ve birbirinden farklı olmuştur. Kuvvet kullanmaya ilişkin maddeler, özellikle 2/4 ve meşru savunma hakkını düzenleyen 51. madde değişik biçimlerde yorumlanmışsa da bu yorumları ge-

nel olarak iki kategoriye ayırmak mümkündür: a) 2/4'teki yasağı kapsayıcı ve kesin, bunun istisnalarını ise dar yorumlayanlar b) Yasağı, 2/4'te kullanılan terimlerle sınırlı, istisnaları ise BM Antlaşması'yla sınırlı olacak şekilde değil yapılagelişi de kapsayacak şekilde geniş yorumlayanlar[29].

i. Yasaklanan kuvvetin niteliği

2/4 ile yalnızca genel olarak kuvvet kullanma değil, aynı zamanda kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır. Ancak, daha önce MC Misakı'nda ve Briand-Kellogg Paktı'nda savaşın tanımlanmamış olması gibi, BM Antlaşması'nda da savaş terimi yerine kullanılan terimlerin tanımı yapılmamıştır. Antlaşma'nın çeşitli maddelerinde kullanılan kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidi, barışa yönelik tehdit, barışın bozulması, saldırı hareketi ve silahlı saldırı gibi terimlerin tanımı BM Antlaşması'nda yoktur. Dolayısıyla 2/4 yorumlanırken hangi tür kuvvet kullanmanın yasak olduğu üzerinde bile sorunlar çıkmış ve iki görüş ortaya atılmıştır.

İlk görüşe göre, yasaklanan kuvvet kullanma yalnızca silahlı kuvvet kullanmadır, siyasi ve ekonomik baskı yapılması bu madde kapsamına girmez. İkinci görüş ise özellikle gelişmekte olan ülkeler ve Sosyalist dünya tarafından savunulmuştur ve ekonomik zorlamanın da günün koşulları gereği 2/4 kapsamında sayılması gerektiğini savunmaktadır[30].

İlk görüşü savunanlar özellikle hazırlık çalışmaları üzerinde durmaktadırlar. Ekvador'un moral ya da fiziksel güç önerisi, İran'ın dolaylı veya doğrudan karışmanın eklenmesi önerisi ve Brezilya'nın ekonomik zorlamaları da yasak kapsamına alma önerisi, Antlaşma'nın hazırlık konferansında 2/4'ün tartışılma-

29 Birinci görüş için bkz. Brownlie, a.g.y. İkinci görüş için bkz. Derek Bowett, *Self-Defense in International Law*, New York, Praeger, 1958.

30 Yousif Elagab, *The Legality of Non-Forcible Counter-Measures in International Law*, Oxford, Clarendon Press, 1988, s.198.

sı sırasında reddedilmiştir[31]. Ayrıca Antlaşma'nın Giriş'i de böyle bir yorumu kabul etmemektedir; çünkü burada örgütün amacı, ilkelerin kabulü ve yöntemlerin kurulmasıyla *silahlı gücün* ortak çıkar hariç kullanılmamasını güven altına almak olarak belirlenmiştir. Bunların yanı sıra, 2/4'ü açıklamak ve yorumlamak üzere Genel Kurul tarafından 1970'te kabul edilen BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı (bundan sonra 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi) da yalnızca silahlı kuvvet kullanılması üzerinde durmaktadır.

Devletlerin diğer bir devletin tavır ve politikalarını etkilemek için yaptıkları normal baskı 2/4 kapsamında değildir. Ekonomik ve siyasal baskı ise barışa yönelik tehdit olarak veya Örgüt'ün amaç ve ilkelerine aykırı bir eylem olarak değerlendirilebilir. Ancak kuvvet kullanma yasağı içinde değerlendirilemez[32]. 1963'te Meksika'da yapılan Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Konferansı'nda da devletler bu geniş yorumu reddetmişlerdir[33]. Bu tür baskıya daha açık olan küçük devletlerin özellikle ekonomik baskıyı da yasak kapsamına sokma çabaları anlayışla karşılanabilir ancak bugüne kadar gelinen nokta böyle bir yorumu desteklememektedir.

Kuvvet kullanma tehdidi ise, bir devletin istekleri yerine getirilmezse kuvvete başvuracağını açıklamasıdır[34]. Hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi oluşturduğunu saptamak Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Saldırı teriminin tanımını yapan 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda (bundan sonra Saldırının Tanımı Kararı)

31 Belatchew Asrat, *Prohibition of Force Under the UN Charter, A Study of Article 2(4),* Uppsala, Iustus Förlag, 1991, s.39-40.

32 L.M. Goodrich, E. Hambro ve P. Simmons, *Charter of the UN, Commentary and Documents,* London, Stevens and Sons, 1949, s.49; Elagab, a.g.y., s.201.

33 Khare, *a.g.y.,* s.23.

34 Brownlie, *a.g.y.,* s.364.

da kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi terimleri konusunda bir şey söylememektedir. Her biri bir saldırı eylemi olduğuna göre bu kararda sayılan eylemlerin hepsinin kuvvet kullanma oluşturduğu kuşkusuzdur ancak kuvvet kullanmanın kapsamı bundan ibaret değildir. Kuvvet kullanma tehdidinden ise hiç bahsedilmemektedir. Dolayısıyla hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi oluşturduğu konusunda elimizde bir yön gösterici de yoktur.

Bir eylemin ya da açıklamanın kuvvet kullanma tehdidi oluşturması için, her an gerçekleşebilecek bir eylem olasılığı var olmalıdır. Gene gelecekte belirsiz bir zamanda gerçekleştirileceği söylenen eylemler kuvvet kullanma tehdidi olmaz[35]. Tehdit sözle ya da eylem yoluyla gerçekleştirilebilir. 1990'da Irak, henüz Kuveyt'le görüşmeler devam ederken sınıra yüz bin asker yığarak bunu yapmıştır. Aynı şekilde, ilişkilerin kötü olduğu bir devletle olan sınıra çok yakın bir yerde askeri manevra yapmak da tehdit olarak değerlendirilebilir. Uyarı ile tehdidi birbirinden ayıran şey, tehdidin her an bir eylem olasılığını da taşımasıdır. Ancak hukuka aykırı kuvvet kullanma tehdidini çoğunlukla kuvvet kullanmanın kendisi izlediğinden dikkatler kaçınılmaz olarak daha ciddi bir ihlal olan sonraki eylem üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Tehdit, eğer kendisini haklı çıkaracak bir neden yoksa uluslararası hukuka aykırıdır. *1949 Korfu Boğazı Davası*'nda UAD, daha önce Arnavutluk'un geçen İngiliz gemilerine ateş etmesi nedeniyle İngiliz gemilerinin Korfu Boğazı'ndan ateşe hazır halde geçmesini hukuka aykırı bir kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul etmemiştir[36].

2/4'ün getirdiği kuvvet kullanma yasağı incelenirken göz önünde tutulması gereken bir başka nokta, II. Dünya Savaşı

35 Asrat, *a.g.y.*, s.140.
36 *I.C.J. Reports*, Corfu Channel Case, 1949, s.31.

sonundan bu yana kuvvet kullanma konusunda birçok belirsiz bölgenin ortaya çıkmış olmasıdır. Bunların en önemlisi, dolaylı saldırı yöntemleridir. Artık devletler bir başka devlete karşı kuvvet kullanırken asker göndermek zorunda değildir. 1974 Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinde dolaylı bazı eylemler de saldırı kapsamına alınmıştır. Bu eylemler şunlardır: Kararın (f) paragrafında yer verilen, devletin kendi ülkesini başka bir devlete saldırı için kullandırması ve (g) paragrafında yer verilen, başka bir devlete o ülkede silahlı saldırı oluşturabilecek yoğunlukta silahlı güç kullanma olayları gerçekleştiren silahlı kollar, gruplar, düzensiz birlikler veya lejyonerler göndermek. UAD da *1986 Nikaragua Davası*'nda dolaylı saldırıyı meşru savunma hakkının kullanılması yolunu açan durumlardan birisi olarak kabul etmiştir[37].

Ancak bu durumların hangilerinin 2/4 kapsamına girdiği sorusunun ayrıca yanıtlanması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda, yürütülen faaliyetlerin bu devlet tarafından yürütüldüğüne kuşku bulunmamalıdır[38]. Örneğin *1986 Nikaragua Davası*'nda, Nikaragua'nın ileri sürdüğü bazı eylemlerin ABD ordusuna mensup kişilerce gerçekleştirildiğine kuşku yoktur. Nitekim UAD, kararın (d) paragrafında Nikaragua ülkesinde bazı liman, askeri üs ve devriye gemilerine karşı gerçekleştirilen eylemleri tek tek sayarak, bunların bir başka devlete karşı kuvvet kullanılması niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, doğrudan silahlı kuvvet kullanılmasının yanı sıra dolaylı yollarla kuvvet kullanılması da 2/4 tarafından yasaklanmış yollar arasındadır.

ii. Yasağın kapsamı

2/4'ten doğan bir başka yorum sorunu, maddenin kapsamı üzerinde çıkmıştır. Hiçbir tartışma götürmeyen önemli bir

37 *I.C.J. Reports,* Case Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua, 1986, s.94.

38 T.O. Elias, *The UN Charter and the World Court,* Lagos, Nigerian Institute of Advances Legal Studies, 1989, s.63-64.

nokta, yasaklananın yalnızca *uluslararası ilişkilerde* kuvvet kullanma olduğudur. Yani bir devletin ülkesinde çıkan bir ayaklanmayı bastırmak için kuvvete başvurma hakkı bu yasaktan etkilenmez. Bu durumda, uluslararası hukukun insan hakları ve silahlı çatışmalar konusundaki kuralları devreye girer ancak bastırma eylemi kuvvet kullanma yasağına aykırı değildir.

Asıl sorun, maddedeki bir devletin *toprak bütünlüğü ya da bağımsızlığına karşı veya BM Antlaşması amaçlarıyla bağdaşmayan herhangi bir biçimde* kuvvet kullanmanın yasaklanmış olmasının, yasağın kapsamını daraltıp daraltmadığı noktasında çıkmıştır. Yani, eğer bir kuvvet kullanma eylemi BM amaçlarıyla çelişmiyorsa, başka bir devletin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını ihlal etmiyorsa veya geçici olarak ihlal ediyorsa bu yasak kapsamı dışında kalabilir mi? Bu gibi bir durumun en klasik örneği, vatandaşları sorun olan bir bölgede yaşamsal tehlike içinde olan bir devletin onları kurtarmak için müdahale etmesidir. Bunu İsrail, Uganda'nın Entebbe havaalanına kaçırılan uçakta bulunan İsrail vatandaşlarını kurtarmak için[39] ve Etiyopya'daki iç savaş sırasında orada bulunan Etiyopyalı Yahudileri kurtarmak için yapmıştır.

BM Antlaşması'nın klasik yorumuna göre, konulan yasak genel ve kesin bir yasaktır. Maddedeki bu terimler genel yasağı sınırlandırmak için değil, tam aksine güçlendirmek için konulmuştur. Antlaşma'nın hazırlık çalışmaları da bu görüşü des-

39 27 Haziran 1976'da Tel Aviv'den Paris'e giden bir Air France uçağı, ikisi Batı Alman vatandaşı ikisi Arap olan dört kişi tarafından kaçırıldı. Uçak Uganda'nın Entebbe havaalanına götürüldü ve burada 100 kadar olan Yahudi yolcular diğerlerinden ayrılarak diğerleri serbest bırakıldı. Talep, dünyanın çeşitli yerlerinde hapiste olan Filistinli gerillaların serbest bırakılmasıydı. Uganda'nın yolcuları kurtarmak için bir şey yapmayacağı (ve hatta iddialara göre onlara yardım ettiği) anlaşılınca, 3 Temmuz'da İsrail havaalanına bir uçakla asker göndererek yolcuları güç kullanmak yoluyla kurtardı. Hava korsanları, bazı Ugandalı ve İsrailli askerler öldü. Uganda havaalanı ve bir uçağı da ağır hasar gördü. Güvenlik Konseyi'nde hiçbir karar için çoğunluk sağlanamadı.

teklemektedir. Maddenin kapsamını kısıtladığı ileri sürülen terimler Dumbarton Oaks önerilerinde yoktu ancak San Francisco Konferansı'nda, küçük devletler ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığının korunan değerler olduğunun vurgulanması için konulmasını istedi. Yani genel ve kapsayıcı yasağı sınırlandırma niyeti hiçbir şekilde yoktu.

Diğer görüşe göreyse, yasak sınırlı bir yasaktır, yani yalnızca bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına karşı ya da Antlaşma'nın amaçlarına aykırı olan kuvvet kullanma eylemlerini yasaklamaktadır.

Birinci görüşün kabulü halinde, antlaşmaların ihlali gibi uluslararası hukuka aykırı olan ancak kuvvet kullanma içermeyen uygulamalara karşı devletler kuvvet kullanma yoluna sapamaz. Oysa ikinci görüş, bu gibi durumlarda da eğer BM amaçlarına aykırı değilse veya diğer devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığı ihlal edilmiyorsa devletlere kuvvete başvurma olanağı tanır. Dolayısıyla zor durumdaki vatandaşlarını kurtarmak için ve insancıl nedenlerle kuvvet kullanmayı hukuka uygun kabul etmek gerekir. Çünkü her ikisinde de diğer devletin siyasal bağımsızlığına karşı bir hareket yoktur, toprak bütünlüğü geçici bir süre için ihlal edilmektedir ve açıktır ki tehlikede olan insanları kurtarmak BM Antlaşması ilke ve amaçlarına aykırı değildir.

Ancak bu görüş kabul edilirse karşı karşıya kalacağımız asıl sorun şu olacaktır: Belli bir kuvvet kullanma eyleminin niteliğini saptarken devletlerin amaç ve niyetini nasıl belirleyeceğiz? Devletler her zaman amaçlarının kuvvet kullanmayı haklı hale getiren bir amaç olduğunu iddia edebilir ve o devletin amacının o neden değil de başka bir neden olduğunu ispat etmek çoğu zaman mümkün olmayacaktır. Yani bu görüşün kabul edilmesi, kötüye kullanma yolunun da açılması anlamına gelmektedir.

Baskın olan yorum, yasağı kapsayıcı kabul eden yorumdur. Devletlerin ve doktrinin çoğunluğu geniş yorumu reddetmektedir, çünkü geniş yorum güçlü devletlerin işine yarayan bir yorumdur. Askeri yönden zayıf olan hiçbir devlet, çiğnenen hakkı ne olursa olsun daha güçlü bir devlete karşı herhangi bir şekilde kuvvet kullanamaz. UAD da *1949 Korfu Boğazı Davası*'nda, İngiltere'nin Boğaz'da yaptığı mayın tarama harekâtının Arnavutluk'un toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına zarar vermediği ve dolayısıyla hukuka uygun olduğu iddiasını, bu harekâtın Arnavutluk'un egemenliğini ihlal ettiğini belirterek reddetmiştir[40].

3. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

Kuvvet kullanma yasağının BM Antlaşması ile getirilen dört tane istisnası vardır. Bu istisnalar; Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar, II. Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı girişilecek eylemler, meşru savunma ve Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama önlemleridir. İlk ikisi, hiç kullanılmamış olan ve bundan sonra da kullanılması ihtimali olmayan istisnalardır.

a. Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar

Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümler'i düzenleyen XVII. Bölüm'de yer alan 106. maddeye göre, Güvenlik Konseyi'ne 42. madde uyarınca üzerine düşen sorumlulukları yüklenmesi olanağını sağlayacak olan ve 43. maddede sözü edilen özel antlaşmalar yürürlüğe girene kadar 30 Ekim 1943 tarihli Dört Ulus Bildirgesi tarafları ve Fransa uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekebilecek her türlü eyleme BM adına girişebilirler.

Sözü edilen 43. madde ise üyelerin gerekli silahlı kuvvet ve geçit hakkı dahil her türlü yardımı Güvenlik Konseyi'ne sunma-

40 *I.C.J. Reports*, 1949, s.35.

larını sağlayacak özel antlaşmaların Güvenlik Konseyi ve üye devletler arasında yapılmasını öngörmektedir. Ancak bu antlaşmalar hiçbir zaman yapılamamıştır. Yani Antlaşma'ya göre Güvenlik Konseyi'nin görevini yerine getirmesini sağlayacak düzenleme yapılamamıştır. Dolayısıyla kuramsal olarak bu yol halen açıktır. Ancak bu beş devlet bu tür bir uzlaşmaya ulaşırlarsa, bu uzlaşmayı Dört Ulus Bildirgesi tarafları olarak değil Güvenlik Konseyi adına yapmayı tercih edeceklerinden[41] tamamen kuramsal düzeyde açık bir yoldur. Uygulamada karşılaşılması ihtimali son derece düşüktür.

b. II. Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı girişilecek eylemler

İkinci istisna, 107. ve 53. maddelerde belirlenmiştir. 107. madde, Antlaşma'nın hiçbir hükmünün, taraf devletlerin II. Dünya Savaşı'nda düşman olan bir devlete karşı bu savaşın sonucu olarak giriştiği ya da girişilmesini uygun bulduğu bir eylemi etkilemeyeceğini belirtir. 53. madde ise Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerinin uygulanması için bölgesel anlaşma veya örgütlerden yararlanacağını ve Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bu anlaşmalar uyarınca veya örgütlerce zorlama önlemi alınamayacağını belirtmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı 107. madde uyarınca veya bu devletin yeniden saldırı politikasına girişmesine karşı bölgesel antlaşmalar çerçevesinde yöneltilen önlemleri dışarıda tutmaktadır. Yani Güvenlik Konseyi'nin bu tür önlemler üzerinde yetkisi olmayacaktır. Söz konusu beş devlet, bu gibi durumlarda BM'yi dışarıda tutarak kendileri yetkili olacaktır.

107. madde geçici önlemler arasında sayıldığından bu maddenin II. Dünya Savaşı sona erene kadar geçerli olduğunu, yani artık yürürlükte olmadığını söylemek mümkündür. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Avusturya ile barış antlaş-

41 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.32.

ması yapılamamıştır. Avusturya ile 1955'te yapılan Devlet Antlaşması'nın bu işlevi göreceği düşünülebilir ancak Almanya için II. Dünya Savaşı'nı sona erdiren bir antlaşma yoktur. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nın Mihver devletlerinden birisi yeniden askeri harekâta girişirse 107. ve 53. maddelerin uygulanması olasılığı halen vardır. Ancak mevcut antlaşmalar ve ilişkiler örgüsü içinde buna pek ihtimal verilemeyeceğinden halen geçerli ve uygulanabilir olan iki istisnaya geçebiliriz.

c. Meşru Savunma

Tüm hukuksal sistemler üyelerinin hukuka aykırı bir saldırıya uğramaları halinde kendilerini gerekirse güç kullanarak korumalarına izin verir. Bununla birlikte, bu meşru savunma hakkının o sistemdeki önemi ve işlevi sistemin örgütlenme biçimine ve düzeyine bağlıdır. Eğer o hukuk sisteminde hukukun uygulanması merkezileşmişse meşru savunma istisnai niteliktedir, ancak bir son başvuru yolu olabilir. Buna karşılık, hukukun uygulanmasını yeterince tek elde toplayamamış olan bir sistemde bu hakkın rolünün çok daha geniş olması mümkündür.

Uluslararası hukukun merkezileşmemiş olduğu yüzyıllar boyunca meşru savunma, *self-preservation* ve *self-help*'in bir parçası, kimi zaman bu kavramlarla aynı anlama sahip bir kavram olarak görülmüştür. Ancak meşru savunma, özellikle XX. yüzyılda savaşın ve kuvvet kullanmanın sınırlandırılmasıyla yeni bir anlam kazandı. Devletlerin bir egemen hak olarak kuvvet kullanabildiği yüzyıllar boyunca meşru savunma hakkına dayanarak kuvvet kullanılmasına özel bir önem verilmemesi doğaldı. Her devletin doğal olarak sahip olduğu, kendisini işgal ya da saldırıdan korumak için başvuracağı ve şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceği bir hak olarak meşru savunma, 1928 Briand-Kellogg Paktı ile ortaya çıktı ve ancak 1945'ten itibaren tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmaya çalışıldı.

Böyle olması doğaldı. Çünkü meşru savunma devletler tarafından tek-taraflı olarak kuvvet kullanılmasına getirilen yasağın meşru tek istisnası olarak kabul edilmişti ve kapsamının ve bu yola başvurma koşullarının açıkça belirlenmesi bu yüzden çok önemliydi. BM Antlaşması'nın ortaya koyduğu genel kuvvet kullanma yasağı ve ortak güvenlik sistemi çerçevesinde meşru savunma, *self-help*'ten tamamıyla ayrı ve ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai bir nitelik kazandı.

i. Meşru savunma hakkının doğal bir hak olması

BM Antlaşması'nın meşru savunmaya ilişkin hükmü olan 51. maddeye göre, "Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ve meşru savunma hakkına halel getirmez."

Başka bir şekilde söylersek, silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar saldırgan devlete karşı kuvvet kullanarak kendisini savunmak hakkına sahiptir. Bu doğal bir haktır ve devlet bu hakkını tek başına ya da başka devletlerle birlikte kullanabilir.

Kuvvet kullanmanın yasaklanması, meşru savunmayı doğal bir istisna olarak içerir. Meşru savunma hakkının kapsamı kısıtlanabilir ama bu hak tamamıyla yok edilemez. Meşru savunma hakkının var olduğunun özel bir maddeyle kabulü de gerekmez. Nitekim MC Misakı'nda ve Briand-Kellogg Paktı'nda açıkça belirtilmemiş olmasına karşın o zaman da varlığını koruduğuna şüphe yoktur. Haksız bir saldırı karşısında devletlerin kendilerini savunma hakları hiçbir zaman tartışılmamıştır.[42] BM Antlaşması da meşru savunmanın bu niteliğini, bunun doğal bir hak olduğunu belirterek kabul etmektedir.

42 Mahmut R. Belik, *Devletlerin Harp Selahiyetinin Tahdidi ve Milletlerarası İhtilafların Sulh Yolu İle Halli Usulleri,* Cilt I, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956, s.4.

51. maddeyle meşru savunma hakkı üç yönde gelişmiştir: Her şeyden önce bireysel meşru savunmanın yanı sıra birlikte meşru savunmayı da kapsar hale gelmiştir. Yapılagelişte birlikte meşru savunma hakkı diye bir hak yoktur. İkinci olarak, silahlı saldırının gerçekleştiği durumlara özgü kılınarak mümkün olduğu kadar kötüye kullanmalardan kurtarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak da Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar kabul edilen bir hak olarak geçici bir nitelik kazanmıştır[43].

Ancak burada 51. maddenin işlevinin ne olduğu sorusu halen önemini korumaktadır. Çünkü eğer 51. madde üye devletlerin meşru savunma hakkını sınırlarını belirterek tanımlıyorsa, o zaman meşru savunma hakkı bu maddedeki koşullarla sınırlı olacaktır. Aksine, eğer 51. madde yalnızca hakkın varlığını açıklıyor ve onu saklı tutuyorsa, o zaman meşru savunma hakkının içeriğinin genel hukuk kuralları ışığında belirlenmesi gerekir. Bu durumda, örneğin kuvvet kullanmanın kesin olduğu durumlarda veya ihlal edilen ya da ihlal tehlikesi altında bulunan hak ve değerler hayati nitelikte olmasa bile bunları korumak için meşru savunma hakkı kullanılabilir[44].

Yine de, hangi görüş kabul edilirse edilsin, meşru savunmanın sınırsız bir hak olmadığı kabul edilmektedir. Bu sınırlamaların bir kısmı BM Antlaşması'ndan bir kısmı da yapılagelişten kaynaklanmaktadır.

ii. Meşru savunma hakkının koşulları

a. Bir silahlı saldırı olması

Başka birçok kavram gibi, bu maddede kullanılan silahlı saldırı terimi de BM Antlaşması'nın hiçbir yerinde tanımlan-

43 Hans Kelsen, "Collective Security and Collective Self-Defence Under the Charter of the UN," *A.J.I.L.*, Cilt XLII, No:4, 1948, s.794.

44 Sevin Toluner, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı," *Mahmut R. Belik'e Armağan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 1993, s.398.

mamıştır. Açıktır ki 2/4 devletler tarafından kuvvet kullanılmasını yasaklıyorsa da bu yasak kapsamına giren her kuvvet kullanma eylemi mutlaka meşru savunma hakkının kullanılması yolunu açan bir silahlı saldırı niteliğini taşımaz. Kaldı ki, kuvvet kullanma teriminin kendisinin de tanımı yapılmamıştır. Kuvvet kullanma yasağını ihlal eden her eylemin 39. madde anlamında saldırı olup olmadığı, hangi nitelikteki kuvvet kullanma eylemlerinin meşru savuna yolunu açtığı, her kuvvet kullanma eyleminin bu yolu açıp açmadığı, eğer açmıyorsa silahlı saldırının hangi eylemler olduğu gibi[45] birçok soruya bu arada yanıt arandı.

1974 Saldırının Tanımı Kararı bu açıdan sorunu çözmedi. Çünkü bu karar Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu spatama görevini belirleyen 39. madde anlamında saldırıyı tanımlamaktadır. Oysa Güvenlik Konseyi'nin 39. madde gereği alınmasına karar verebileceği zorlama önlemleri yalnızca kuvvet kullanma eylemi veya tehdidine dayanmak zorunda değildir. Uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli çabayı göstermemek, kuvvet kullanma içermeyen bir uluslararası hukuk kuralı ihlali ya da Genel Kurul tavsiyelerine uymamak bile bu zorlama önlemlerinin alınmasına temel oluşturabilir[46]. Devletlerin bu tür bir eylemi, meşru savunma hakkını harekete geçiremeyeceği gibi 2/4 anlamında kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi de olmayabilir.

İster doğrudan ister dolaylı saldırı olsun, silahlı saldırının meşru savunma yolunu açtığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla 1974 Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinde sıralanan eylemler aynı zamanda meşru savunma hakkının kullanılmasına da temel oluşturabilir. Yalnız, bu kararda sayılan eylemlerin kı-

45 *Ibid.*, s.397.
46 *Oppenheim's International Law*, ed.Lauterpacht, s.163.

sıtlayıcı olmadığı unutulmamalıdır. Bunların meşru savunma yolunu açacağı kabul edilmekle birlikte, devletlerin meşru savunma hakkını kullanması yolunu açacak eylemler bunlarla sınırlı değildir.

1974 Saldırının Tanımı Kararı'nın kapsamına gelince, kararda önce 2/4 tekrarlanarak saldırı genel olarak tanımlanmakta, sonra da 3. maddede saldırı anlamına gelen bazı eylemler tek tek sayılmaktadır. Bu sayılanların tüketici olmadığı da belirtilerek her iki yöntemin de olumlu tarafları birleştirilmeye çalışılmaktadır[47].

Tanımın 2. maddesine göre, Antlaşma'yı ihlal ederek ilk önce kuvvet kullanan taraf olmak *prima facie* bir saldırı eyleminin kanıtı olacaktır. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi BM Antlaşması'na uygun olarak, ilgili eylemlerin veya sonuçlarının yeterince ağır olup olmadığı da dahil olmak üzere devletlerin amacı gibi ilgili koşulların ışığında böyle bir belirleme yapmanın haklı olmayacağına karar verebilir. Böylece Güvenlik Konseyi'nin münhasır yetkisi korunmakta ve Güvenlik Konseyi'nin ilk önce kuvvet kullanan devleti saldırgan ilan etmeme yetkisi olduğu kabul edilmektedir. Maddenin bu bölümü açıkça ilk kuvvet kullanan tarafın niyetiyle ilgilidir ve ilk bölümde yer alan her ilk kuvvet kullanma eyleminin saldırı olduğu yargısının Güvenlik Konseyi tarafından değiştirilebilmesi olanağını sağlamaktadır[48]. Böylece, savaşın tanımında olduğu gibi saldırının tanımı yapılırken de karşımıza devletlerin niyetinin belirleyici olabileceği düşüncesi çıkmakta ve her ilk kuvvet kullanmanın saldırı olduğu kuralına istisna oluşturmaktadır[49].

47 Hillaire Mc Coubrey ve N.D. White, *International Law and Armed Conflict*, Aldershot, Dartmouth, 1992, s.48.

48 Ahmed R. Rıfaat, *International Aggresion; A Study of the Legal Concept: Its Development and Definition in International Law*, Stockholm, Alnquist and Wiksell, 1979, s.267.

49 Julius Stone, "Hopes and Loopholes in the 1974 Definition of Aggression," *A.J.I.L.*, Cilt LXXI, No:1, 1977, s.228.

Bundan sonra 3. maddede bazı eylemler saldırı eylemi olarak belirlenmektedir. 3. maddede sayılan kuvvet kullanma örneklerinin 51. madde anlamında da sliahlı saldırı oldukları söylenebilir. Bu eylemler şunlardır:

(a) Bir devletin silahlı güçleri tarafından başka bir devletin ülkesine saldırı veya bu ülkenin işgal edilmesi ya da geçici de olsa böyle bir saldırı veya işgalden kaynaklanan askeri işgal veya kuvvet kullanma yoluyla başka bir devlet ülkesinin ya da bir parçasının ilhak edilmesi,

(b) bir devletin silahlı güçlerinin başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bu devlet ülkesine karşı başka herhangi bir silah kullanması,

(c) bir devletin silahlı güçlerinin başka bir devletin liman ve kıyılarını ablukaya alması,

(d) bir devletin başka bir devlet kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz ve hava filolarına silahlı güç kullanarak saldırması,

(e) bir antlaşma ile başka bir ülkede bulunan silahlı kuvvetlerin, antlaşmada belirtilen şartlara aykırı olarak kullanılması veya antlaşmanın belirlediği süreden daha uzun süre bu ülkede kalması,

(f) devletin kendi ülkesini başka bir devlete saldırı için kullandırması,

(g) başka bir devlete o ülkede silahlı saldırı oluşturabilecek yoğunlukta silahlı güç kullanma olayları gerçekleştiren silahlı kollar, gruplar, düzensiz birlikler veya lejyonerler göndermek.

Bu eylemlerin son ikisi dolaylı kuvvet kullanma yollarıdır ve UAD'ın *1986 Nikaragua Davası* Kararı'nda bu yolların da silahlı saldırı kapsamında olduğu kabul edilmiştir. Bir devletin

meşru savunma hakkını kullanabilmesi için bir silahlı saldırı gerçekleşmesi 51. maddeye göre zorunludur. Eğer 2/4 silahlı saldırı olmayan bir şekilde ihlal edilirse meşru savunma hakkı doğmaz. Dolayısıyla kuvvet kullanma tehdidi veya sınır olayları gibi çatışma durumlarında ve Saldırının Tanımı Kararı 3(g) çerçevesinde *silahlı saldırıya varmayan* dolaylı yollara başvurulması durumunda meşru savunma hakkına başvurulamaz[50].

UAD da bu görüşü desteklemektedir. *1986 Nikaragua Davası*'nda, dolaylı kuvvet kullanma yollarının silahlı saldırı olarak değerlendirilebilmesi için ölçü ve etkileri açısından silahlı saldırı niteliğinde olması gerekir. Yani meşru savunma hakkının kullanılması, ilgili devletin silahlı saldırıya hedef olması şartına bağlıdır. Silahlı saldırı oluşturmayan eylemler karşısında, geçerli olan ister yapılageliş ister BM Antlaşması olsun, devletlerin silahlı bir karşılık verme hakları yoktur[51].

b. Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermek ve onun olaya el koyması durumunda meşru savunma hakkının kullanımına son vermek

51. maddenin devamı gereği, üyeler meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemleri hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdürler. Bilgi vermek, meşru savunma hakkını kullandığını iddia eden tarafın görevidir. Eğer iki taraf da bu iddiadaysa, her ikisi de Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir. Güvenlik Konseyi'nin yetkileri bu durumdan veya devletlerin meşru savunma haklarını kullanmalarından bir zarar görmez. Karar yetkisi yine Konsey'e aittir.

Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri aldığı anda meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma da sona ermek zorundadır. Doğal olarak burada kastedilen, Güvenlik Konseyi'nin bir konuyu gün-

50 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.90.
51 Toluner, *a.g.m.*, s.403.

demine alması, tartışması vb. değildir. Güvenlik Konseyi'nden uluslararası barış ve güvenliği korumak için bir eylem beklenmektedir. Bu gerçekleştiği anda, devletler tek-taraflı kuvvet kullanma eylemini sona erdirmek zorundadırlar.

Bu şekliyle meşru savunma hakkı, devletlerin Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar başvurdukları ve o harekete geçer geçmez sona erdirmek zorunda oldukları geçici bir yoldur. Hiçbir şekilde uluslararası örgüt tarafından alınması gereken önlemlerin yerini alacak geniş kapsamlı bir hak değildir.

c. Orantılılık koşulu

51. maddede yer almamasına karşın, orantılılığın yapılagelişten kaynaklanan bir sınırlama olarak meşru savunma hakkının bir koşulunu oluşturduğuna kuşku yoktur. Çünkü kuvvet kullanma yasağına bir istisna olarak meşru savunma hakkı çerçevesinde kullanılmasına izin verilen kuvvetin, söz konusu saldırıyı bertaraf etmek için gerekli en az kuvvet olması gerekir.

Kullanılacak kuvvetin saldırıyla orantılı olması gerektiği yönündeki en önemli olay, 1837 *Caroline* olayıdır. Bu olay, Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında ortaya çıkmıştır. Kanadalılar zaman zaman yakındaki ABD eyaletlerine sığınıyor ve yardım alıyorlardı ama Amerikan hükümeti karışmama politikası izliyordu. Kanadalılar Kanada toprağı olan Navy adasından geçen İngiliz gemilerine saldırmaya başladılar. Bu adadaki Kanadalılara silahı ise *Caroline* adlı bir Amerikan bandıralı gemi sağlıyordu. İngilizler bu gemiyi bir Amerikan limanı olan Schlosser'de ele geçirdiler ve Niyagara şelalesinden aşağı attılar. Bazı Amerikan vatandaşları öldü. Bir İngiliz vatandaşı olayın sorumlusu olarak tutuklandı ve İngiltere de onu kurtarmak için bazı girişimlerde bulundu[52].

52 D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, 4.B., London, Sweet and Maxwell, 1991, s.848.

Söz konusu İngiliz tanıklık sonucu beraat etti ancak bu arada İngiltere gemiyi ele geçirip yok ederken meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket ettiğini ileri sürmüştü. İngiltere'ye göre *Caroline* korsan bir gemiydi ve ABD kendi sınır hattında kendi yasalarını uygulayamadığına göre İngiltere meşru savunma için gerekli önlemleri almıştı[53]. ABD bu görüşü reddetti ve uzun süren yazışmalardan sonra bir sonuca varıldı.

ABD'nin görüşüne göre, İngiltere bu sorunda meşru savunma hakkını kullandığını ileri süremez. Çünkü meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için söz konusu tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılamaz ve başka hiçbir korunma yoluna başvurmaya imkân bırakmayacak nitelikte olması gerekir. Sonuçta, İngiltere de bu koşulların meşru savunma hakkının koşulları olduğunu kabul etmiştir ve o zamandan bu yana bir daha orantılılık koşulu hiç sorgulanmamıştır.

Orantılılık koşulunun getirdiği sınırlamalardan bir başkası, meşru savunma hakkının statükonun korunması veya yeniden kurulmasıyla sınırlı olması ve kullanılacak araçların da meşru savunmayı gerektiren ihlalle orantılı ve onun gerektirdiği araçlar olması gereğidir. Özellikle sivil halkın durumu bu hesaplamada büyük önem taşımaktadır. Gereksiz sivil kaybına yol açılmaması gerekir.

Bu şekilde anlaşılınca, her türlü ilk kuvvete başvurma eylemi 51. maddeye aykırı olmalıdır. Çünkü hiçbir kuvvet kullanma eylemi, kuvvet kullanma hazırlığıyla orantılı olamaz. Dolayısıyla önleyici meşru savunma denilen, karşı tarafın kuvvet kullanmak için hazırlık yaptığı gerekçesiyle ondan önce kuvvet kullanma durumları 51. madde kapsamına girmez[54].

---

53 Ryoichi Taoka, *The Right of Self-Defence in International Law*, Osaka, Osaka University of Economics and Law, 1978, s.49.

54 Ian Brownlie, "The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law," *The Non-Use of Force in International Law*, W.E. Butler (ed.), Dordrecht, Boston, London, Nijhoff, 1989, s.20.

Ayrıca, bu meşru savunma içinde kuvvet kullanma eylemi ilk saldırı eyleminden hemen sonra ya da mantıklı bir süre içinde gerçekleşmelidir. Saldırı ile bu saldırıya verilen karşılık arasına uzun süreler girmemelidir. Nitekim 2 Nisan 1982'de Arjantin Falkland Adaları'nı işgal ettiği zaman, İngiltere bu arada barışçı yollarla çözüm için de çaba harcamasına rağmen hiçbir gecikme olmadan kuvvet gönderme hazırlıklarına girişti ve bu kuvvet 29 Nisan'da adalara ulaştı. Çatışma hemen başladı ve Arjantin'in 14 Haziran'da geri çekilmeyi kabul etmesine kadar devam etti. Bu durumda, İngiltere'nin karşılığının hukuka uygunluğu konusunda hiçbir karşı görüş ileri sürülmedi.

iii. 51. madde-yapılageliş ilişkisi: Meşru savunma hakkının kapsamı

51. madde-yapılageliş ilişkisi konusunda iki görüş vardır. Birincisine göre, 51. madde bu hakkın kapsamını belirler ve kısıtlar. Yani 51. maddede sayılan koşullara uymak zorunludur. Bu durumda, önleyici meşru savunma ve yurt dışındaki vatandaşlarını korumak için karışma durumlarında kuvvet kullanma, meşru savunma hakkının kapsamı dışında kalır. Çıkarlarını savunmak için meşru savunma hakkı ise temelden reddedilmektedir. Bu görüşe göre, çıkarlarını korumak için kuvvet kullanmanın meşru savunma içine dahil edilmesi, eski *self-help* uygulamalarının bir yansımasıdır ve kabul edilemez.

İkinci görüşe göre, 51. madde yalnızca hakkın varlığını belirler, kapsamını kısıtlamaz. Öyle olsaydı, 51. madde meşru savunmayı yalnızca silahlı saldırı eylemlerine özgü kabul etmesi sonucu devletlerin haklarını ihlal eden eylemlerle meşru savunma yolunu açan eylemler arasında bir boşluk olurdu. Yapılageliş dayanan bir meşru savunma hakkının kabulü bu boşluğu kapatır.

Bu ikinci görüşe göre, 51. madde kendisinden önceki yapılageliş hukukunu yürürlükten kaldırmamakta veya kısıtlama-

maktadır. Doğal bir hak olduğunu söylemesi de bunu doğrulamaktadır. 51. madde tek başına meşru savunma hakkını sınırlamak için değil ama birlikte meşru savunma hakkının durumunu açıklığa kavuşturmak için konulmuştur. Bu madde olmasaydı da meşru savunma hakkının varlığına kuşku yoktu. Nitekim MC Misakı'nda ve Briand-Kellogg Paktı'nda hiç sözü geçmemektedir ama o dönemde de meşru savunma hakkının var olduğu şüphe götürmez[55]. Yapılagelişte meşru savunma hakkının kapsamına baktığımızda ise, tehdit o anda geçerliyse ve buna karşı kullanılan araçlar tehditle orantılıysa; önleyici meşru savunma, devletin çıkarlarını korumak için kuvvet kullanılması ve yurt dışında tehdit altında olan vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanılması meşru savunma hakkı kapsamında kalır ve hukuksaldır[56].

Bu noktada devletlerin uygulamasına bakarsak, bazı büyük devletlerin kuvvet kullanma olaylarında geniş bir meşru savunma hakkı iddia ettiklerini görüyoruz. Bunu destekleyen görüşler de ileri sürülmüştür. Buna göre, 51. madde hiçbir zaman sınırlayıcı olmak amacıyla konulmamıştır. Meşru savunmayı tanımlamak amacından çok bölgesel örgütlerle ilişkisini belirlemek amacına yöneliktir. Üstelik meşru savunmanın doğal bir hak olduğunu belirterek yapılagelişten doğan hakkı korumuştur ve zaten meşru savunma hakkının yalnızca bir silahlı saldırı olursa kullanılabileceğini söylememektedir[57].

Ancak daha geniş meşru savunma hakkının ileri sürüldüğü her olayda, veto nedeniyle Güvenlik Konseyi'nde karar alınamasa bile, diğer devletler böyle bir genişletmeden rahatsızlıkla-

55 Lordlar Kamarası'nda Lord Chancellor tarafından yapılan konuşma, D.J. Harris, *a.g.y.*, s.863.

56 Martin Dixon, *Textbook on International Law*, 2.B., London, Blackstone, 1993, s.254; Antonio Cassese, çev. S.J.K. Greenleaves, *Violence and Law in the Modern Age*, Princeton, Princeton University Press, 1988, s.36-37.

57 Khare, *a.g.y.*, s.87-90.

rını göstermişlerdir. Bunu veto yetkisi bulunan bir devlet yaptığı zaman karar alınamamış, ancak örneğin İsrail'in 1980'de Irak'ın Osarik reaktörüne yaptığı saldırıda ABD bile veto kullanmamış ve İsrail Güvenlik Konseyi'nde kınanmıştır. Çünkü reaktör Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın gözlemi altındaydı ve İsrail'e karşı yapıldığını gösteren hiçbir şey yoktu. Bu kınama kararı alınırken, Meksika böyle bir hak tanınırsa bunun kötüye kullanılması ihtimalini açıkça belirtti.

Bu konuda çok önemli bir karar olan UAD'ın *1986 Nikaragua Davası*'ndaki kararına bakarsak, Divan'ın iki görüşü de belli ölçülerde yansıtan, bir anlamda birleştiren bir karar verdiğini görüyoruz. Divan, 51. maddede öngörülmeyen gereklilik ve orantılılık koşullarının geçerliliğini kabul etmektedir. Bu davada, Divan ABD'nin bir uluslararası antlaşmadan doğan sorunları Divan'ın yetkisi dışında bırakmış olması nedeniyle BM Antlaşması'na göre değil yapılagelişe göre karar vermiştir.

Divan'a göre BM Antlaşması yapılagelişte var olan ilkeleri ifade etmiş ve sonra da 40 yıl boyunca bu hukuk Antlaşma'nın etkisi altında gelişmiştir. Antlaşma'da yer alan birçok hüküm, artık ondan bağımsız bir statü kazanmıştır[58].Yapılagelişin manevi unsuru olan *opinio juris*'in varlığını ise, Divan devletlerin Genel Kurul kararlarına ilişkin tutumlarına ve BM Antlaşması 2/4'e yaptıkları atıflara dayandırmaktadır.

Divan, 51. maddedeki doğal meşru savunma hakkının hem birlikte hem de bireysel meşru savunmayı kapsadığını belirterek Antlaşma'nın kendisinin de bu hakkın yapılagelişte var olduğunu kabul ettiğine dikkat çekmektedir[59]. Ancak yapılageliş varlığını koruyor olsa bile, en azından elli yıldır BM Antlaşması etkisinde gelişmekte olduğunun kabul edilmesi gerekir. Temel sorun elli yıl önce yapılagelişin ne olduğu değil, bugün

58 *I.C.J. Reports*, 1986, s.96-97.
59 *Aynı yapıt*, s.119.

ne olduğunun saptanmasıdır. BM Antlaşması ise, 51. maddenin geniş yorumunu desteklememektedir.

Divan da *1986 Nikaragua Davası*'nda bu yönde görüş ortaya koymuştur. Silahlı saldırıyı ve buna bağlı olarak meşru savunma hakkını kısıtlı tanımlamıştır[60]. Buna göre, silahlı saldırı niteliğinde olmayan kuvvet kullanma ve karışma eylemlerine hedef olan devlet, ülke dışında girişeceği bir askeri harekâtı meşru savunma hakkına dayandıramaz[61]. Bu durumda kalan ve bu eylemleri kendi ülkesinde durduramayan bir devlet, ancak orantılı karşı önlem alabilir[62]. Ancak UAD bu noktada elindeki davayla ilgisi olmadığından bu orantılı karşı önlemlerin neler olabileceği konusuna bir açıklık getirmemiştir. UAD'ın kararından çıkan konumuz açısından önemli sonuç, bu eylemler silahlı saldırı düzeyine erişmiyorsa devletlerin bu eylemlere karşı meşru savunma çerçevesinde kuvvet kullanamayacağıdır.

Sonuçta meşru savunma hakkına ilişkin olarak şunları söylemek mümkün görünmektedir: Meşru savunma hakkı hem yapılagelişte hem de BM Antlaşması'nda korunan bir haktır. Genellikle devletler kendileri söz konusu olduğunda bu hakkın kapsamını geniş yorumlama eğilimi gösteriyorsa da BM Antlaşması bu yorumu desteklememektedir. Yapılagelişte böyle geniş bir meşru savunma hakkının var olduğunu söylemek de bu açıdan fazla anlam taşımamaktadır, çünkü 1945'ten bu yana yapılageliş de BM Antlaşması'nın etkisindedir. Devletler de bu tür genişletme çabalarına tepki göstermektedirler. Kuvvet kullanılmasının yasaklanması Antlaşma'nın temel ilkelerinden birisi olduğuna göre, bu ilkenin ihlali ve 51. maddenin hakkın kötüye kullanılması yolunun açılması anlamına gelecek şekilde

60 Rein Müllerson, "Self-Defense in the Contemporary World," *Law and Force in the New International Order*, L.F. Damrosch ve D.J. Scheffer (ed.), Boulder, San Francisco, Oxford, Westview, 1991, s.20.
61 Toluner, *a.g.m.*, s.407.
62 *I.C.J. Reports*, 1986, s.127.

geniş yorumlanması, BM Antlaşması'nın kendi amaçlarına aykırı olacaktır.

iv. Birlikte meşru savunma hakkı

Birlikte meşru savunma hakkının kabulü, BM Antlaşması 51. maddenin meşru savunma hakkını geliştirdiği yönlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bundan önce, yapılagelişte böyle bir hakkın varlığı yönünde bir uygulama yoktur. Bu durumda, bu hakkın kullanılmasının bağlı olduğu koşulları da BM Antlaşması kabul edildikten sonraki dönemde aramak gerekmektedir.

a. Bireysel meşru savunma hakkının kullanılması koşulları

51. madde uyarınca birlikte meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için, önce bireysel meşru savunma hakkının kullanılması için gereken ilk şart gerçekleşmiş olmalıdır. Yani bir devlete karşı bir silahlı saldırı gerçekleşmiş olmalıdır. Meşru savunmanın birlikte olması, bir saldırının gerçekleşmiş olması gerektiği koşulunu ortadan kaldırmaz[63]. Bu saldırının doğrudan ya da dolaylı olması, birlikte meşru savunma hakkının kullanılması açısından önemli değildir. Bireysel meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılması yolunu açan her eylem, birlikte meşru savunma için de yeterlidir.

Tıpkı bireysel meşru savunma gibi birlikte meşru savunma hakkının kullanılması da statükonun korunması ya da yeniden kurulmasıyla sınırlıdır. Eylemin birlikte olması, bunu aşan bir uygulamayı haklı çıkarmaz. Bu bağlamda, orantılılık koşulu da birlikte meşru savunma hakkının kullanıldığı durumlarda yine aranır. Yapılan ilk saldırı ile buna verilen karşılık arasında bir orantı olması zorunludur. UAD, *1986 Nikaragua Davası*'nda, Nikaragua El Salvadorlu ayaklanmacılara yardım ediyor olsaydı bile, bunun ancak yaptığı yardımla orantılı önlemleri

63 *I.C.J. Reports,* 1986, s.119.

haklı çıkarabileceğini belirtmiştir[64]. Eğer ayaklanmacılara yapılan yardım dolaylı saldırı düzeyine ulaşıyorsa, bu durumda devlet meşru savunma hakkı çerçevesinde bu eylemle orantılı önlemler alabilir. Bu önlemleri alırken yardıma gereksinim duyarsa, çağrıyı alan devlet yardıma gittiği devlet ülkesinde onunla birlikte kuvvet kullanabilir, ama üçüncü devlet ülkesinde kuvvet kullanamaz.

Bu sonuç bazı eleştirilerle karşılaşmıştır. Hedef devletin meşru hükümeti kabul ettiği takdirde, zaten başka bir devlet o devlet ülkesine girebilir ve o ülke üzerinde kuvvet kullanabilir. Bunun için birlikte meşru savunma hakkını kullanmasına gerek yoktur. Bu yüzden, Divan'ın kararının bu noktada yetersiz olduğu yönünde bir görüş oluşmuştur[65].

Yine tıpkı bireysel meşru savunma hakkında olduğu gibi, birlikte meşru savunma hakkının kullanıldığının ve bu bağlamda hangi önlemlerin alındığının da derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ve Güvenlik Konseyi olaya el koyar koymaz birlikte meşru savunma uygulamasına son verilmesi gerekir.

Tüm bunları bir cümleyle söylemek gerekirse, bireysel meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için aranan şartların hepsi birlikte meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için de aranmaktadır. Burada, daha önce meşru savunma hakkı incelenirken söylenenleri ve yapılan tüm itirazları bir kez daha tekrarlamaya gerek yok. Buraya kadar söylenenlerden, birlikte meşru savunmanın "birlikte" olmasının, bu hakkın temel niteliğine ilişkin bir yanılgı yaratmaması gerektiği sonucunu çıkarmamız gerekiyor. Birlikte meşru savunma hakkı, tıpkı bireysel meşru savunma hakkı gibi geçici ve istisnai bir haktır ve bireysel meşru savunma hakkının bir uzantısı konumundadır. Birlikte olması, bu hakkı kullanan devletlere bireysel meşru savunma hakkının ötesinde yeni haklar getirmez.

64 *Aynı yapıt*, s.104.
65 Toluner, *a.g.m.*, s.405-406.

51. maddenin meşru savunma hakkını geliştirdiği yönlerden birisi olarak kabul edilen birlikte meşru savunma hakkı, genellikle yalnızca saldırıya uğrayan devletin değil, buna zorunlu olmamalarına rağmen saldırıya uğrayan devlete yardım eden diğer devletlerin de bu yardım sırasında kuvvet kullanmaları şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yardım, söz konusu devletin saldırı sonrası yaptığı yardım çağrısına dayanılarak da verilebilir, daha önce devletler arasında yapılan bir antlaşmaya, yani ittifak antlaşmasına veya savunma amaçlı olarak kurulan bir örgüte dayanılarak da verilebilir.

Bu noktada yine farklı bir görüş ortaya çıktığını belirtmek gerek. Bu görüşe göre bu hüküm, bir devlet iki ayrı devlete saldırırsa bu saldırıya uğrayan devletlerin meşru savunma haklarını birlikte kullanabilecekleri anlamına gelmektedir. Eğer öbür türlü olsaydı, meşru savunma teriminin kullanılmaması gerekirdi. Çünkü yardıma giden devlet meşru savunma hakkını kullanan devlete yardım etmektedir ama kendisi saldırıya uğramadığına göre kendi adına meşru savunma hakkını kullandığı söylenemez[66].

Ancak gerek NATO'nun gerek Varşova Paktı'nın bu birlikte meşru savunma hakkına dayanılarak yapıldığı düşünülürse, uygulamada baskın olan yorumun birinci yorum olduğu ortaya çıkmaktadır. NATO Antlaşması'nın 5. maddesi, taraflardan birisine yönelen bir silahlı saldırının tüm taraflara yöneltilmiş sayılacağını ve böyle bir saldırının gerçekleşmesi halinde BM Antlaşması 51. maddesinde tanınan bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkını kullanacaklarını söylemektedir. Ayrıca, bu silahlı saldırının ve buna karşı alınan önlemlerin Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak için gerekli önlemleri almasıyla sona ereceği de belirtilmektedir ki bu hüküm 51. maddeyi neredeyse sözcük sözcük tekrar ederek onun temel alındığını açıkça ortaya koymaktadır.

---

66 Bowett, *a.g.y.*, s.215-220.

b. Saldırıya uğrayan devletin bunu ilan edip yardım istemesi

Bireysel meşru savunma hakkının kullanılmasından farklı olarak, birlikte meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için saldırıya uğrayan devletin bunu ilan edip açıkça yardım istemesi gerekir. Böyle bir yardımın yapılmasının, daha önceden bir antlaşmayla belirlenmiş olması da mümkündür, ancak saldırıya uğrayan devletin yardım isteğinde bulunması bir zorunluluktur.

Birlikte meşru savunma hakkı, üçüncü bir devlet tarafından tek-taraflı olarak uygulanamaz. Yani, bir devlet silahlı bir saldırıya uğramış olsa bile eğer yardım çağrısında bulunmamışsa, başka bir devlet bu silahlı saldırının varlığı gerçeğine dayanarak birlikte meşru savunma hakkını kullanmaya kendi başına karar veremez. UAD da *1986 Nikaragua Davası*'nda saldırının kurbanı silahlı saldırıya uğradığını açıkça ilan edip yardım istememişken üçüncü bir devletin tek-taraflı olarak bu devletle birlikte meşru savunma hakkını kullanmaya karar verme hakkı olmadığını kabul etmiştir[67].

Yardım çağrısıyla ilgili olarak söylenmesi gereken bir başka koşul, bu çağrının devletin yasal hükümeti tarafından yapılması koşuludur. ABD'nin 1983 Grenada müdahalesinde[68] olduğu gibi, bu devletin üye olduğu bir örgütün diğer üyelerinin yardım isteğinde bulunması, birlikte meşru savunma hakkının kullanılması için temel oluşturamaz. İsteğin, o devletin yasal hü-

67 *I.C.J. Reports,* 1986, s.105.

68 1979'da Grenada'da bir darbe sonucu Maurice Bishop başbakan oldu. Yeni hükümet Küba ve Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurdu. 1983'te hükümet içindeki bir anlaşmazlık sonucu daha radikal sol kanat hükümeti devirdi ve yönetimi ele geçirdi. Bishop ve bazı yandaşları öldürüldü. Hükümet kuvvetlerinin halka ateş açması sonucu 17 sivil öldü. 4 gün sonra bazı başka Karaip devletleri güçleriyle birlikte ABD güçleri adaya çıktı ve Grenada güçleriyle çatıştıktan sonra kontrolü ele geçirdi. Amerikan güçleri 1 ay sonra çekildi ve seçimle gelen bir sağ-merkez hükümet kuruldu. ABD askeri müdahalesini şu nedenlerle açıkladı: Vatandaşlarının korunması, OECS'den gelen karışma talebi ve eski bir İngiliz kolonisi olan Grenada'nın genel valisinin isteği.

kümeti tarafından yapılması şarttır, çünkü aksi halde devletin üye olduğu herhangi bir örgütten böyle bir karar çıkartan ya da o devlet içinde kendisine destek olan bir birim bulan her devlet buna dayanarak dilediği her devlete karışabilir. Bu da kabul edilemez bir sonuç olur.

d. Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama önlemleri

BM Antlaşması madde 24'e göre, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından başlıca sorumlu olan organdır ve BM Antlaşması VII. Bölüm'de yer alan 39-51. maddeler bu konuyu düzenlemektedir. 39. maddeye göre Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur ya da 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırır.

41. madde, Güvenlik Konseyi'nin silahlı kuvvet içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabileceğini ve BM üyelerini bunları uygulamaya çağırabileceğini belirtmektedir. 42. madde ise, eğer Güvenlik Konseyi 41. madde önlemlerinin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, hava, deniz veya kara kuvvetleri aracılığıyla Güvenlik Konseyi'nin gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabileceğini belirtmektedir. Bu girişimler, güç gösterilerini, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

Bu hükümlere göre 39. madde Güvenlik Konseyi'ne iki işlev yüklemektedir: Önce barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ya da saldırı eylemi durumlarından birisinin gerçekleşip gerçekleşmediğini saptayacaktır. Sonra da durum hakkında tavsiyelerde bulunabilecek ya da alınacak önlemleri saptayabilecektir.

Bu terimler hiçbir yerde tanımlanmamıştır. Söz konusu durumların ortaya çıkmasına neden olan eylem kuvvet kullanma

içerebileceği gibi, Güvenlik Konseyi kuvvet kullanma içermeyen bir eylemin de barışa yönelik tehdit ya da barışın bozulması durumu oluşturduğuna karar verebilir. Bu saptama tamamen Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Konsey 39. maddede belirlenen saptamayı yapsa bile hemen 41 ya da 42 gereği zorlama önlemi alınmasına karar vermek zorunda değildir. Taraflara tavsiyelerde bulunarak arabuluculuk ve barışçı çözüm rolünü devam ettirebilir. Taraflara yapacağı tavsiyeler bağlayıcı değildir ve diğer önlemlerin alınmasını engellemez.

Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemi uygulama kararı tüm BM üyeleri için bağlayıcıdır. 48. maddeye göre bu kararların uygulanması için gerekli tüm önlemler ya tüm BM üyeleri ya da bunlardan bazıları tarafından alınır. Güvenlik Konseyi'nin bu kararlarının uygulanması için bir de mekanizma öngörülmüştür. Konsey'in kendi askeri gücü olmadığına göre bunu üye devletlerden almak zorundadır. Bu amaçla, 43. maddeye göre Güvenlik Konseyi ile üye devletler arasında özel antlaşmalar yapılması gerekir. Bu özel antlaşmalarda, üyelerin Güvenlik Konseyi emrine verebileceği silahlı güçler belirtilecek ve Konsey ihtiyaç duyduğu anda bu güçleri kullanabilecektir. Bu önlemlerin tüm üyeler tarafından mı yoksa bazı üyeler tarafından mı yerine getirileceğine de yine Güvenlik Konseyi kendisi karar verir.

47. maddede ise Güvenlik Konseyi'ne yardımcı olmak üzere bir Askeri Kurmay Komitesi kurulması öngörülmektedir. Bu Komite Güvenlik Konseyi'ne,

(a) Uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli askeri ihtiyaçlar,

(b) Güvenlik Konseyi emrindeki güçlerin kullanımı ve komutası,

(c) silahlanma ve olası silahsızlanmanın yönetilmesi, konularında yardımcı olacaktır ve Güvenlik Konseyi sürekli

üyelerinin genelkurmay başkanlarından veya onların temsilcilerinden oluşacaktır.

Ancak bugüne kadar ne 43. maddede öngörülen özel antlaşmalar yapılabilmiş ne de Askeri Kurmay Komitesi Antlaşma'da öngörüldüğü şekilde çalışabilmiştir. Bu yüzden, Güvenlik Konseyi kararıyla bir devlete karşı zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılması Antlaşma'da öngörülenden farklı bir görünüm kazanmıştır. Kore Savaşı, Körfez Krizi ve Somali İç Savaşı'nda BM kararına dayanılarak birlikte kuvvet kullanılması durumları farklı özellikler göstermektedir. Bunlar daha sonra ele alınacaktır[69].

BM kararıyla ve BM tarafından kuvvet kullanılmasının dışında, bir de bölgesel örgütler tarafından kuvvet kullanılması durumu vardır. Bu durum Antlaşma'nın VIII. Bölüm'ünde düzenlenmiştir ve 52-54. maddeleri içerir. 52. madde, BM amaç ve ilkeleriyle bağdaşan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin antlaşmalar ve bölgesel örgütler çerçevesinde sorunlarını çözmeye çalışacaklardır. Güvenlik Konseyi bunu teşvik etmektedir.

53. madde ise Güvenlik Konseyi'nin kendi yetkisindeki zorlama önlemlerinin uygulanmasında bölgesel antlaşmalar ve kuruluşlardan yararlanabileceğini ama Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bu antlaşma ve örgütler tarafından zorlama önlemi uygulanamayacağını belirtmektedir. 54. maddede de bölgesel antlaşmalar çerçevesinde ve bölgesel örgütler tarafından girişilen veya tasarlanan her türlü eylemden Güvenlik Konseyi'nin her an ve tam olarak haberdar edileceğini belirtmektedir.

Bu hükümlere göre, bölgesel örgütler meşru savunma amacıyla kullanılabilir. Güvenlik Konseyi'nin izin verdiği zorlama önlemlerini uygulayabilir. Tartışılan durumlar, Güvenlik Kon-

69 Bkz. s.

seyi'nin onayından geçmeyen ama reddetme yoluna da gitmediği 1963 Küba füze krizi gibi durumlar ve bölgesel örgütün kuvvet kullanmayı emretmediği tavsiye ettiği dolayısıyla zorlama önlemi olmayan durumlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik Konseyi kararıyla ve onun eliyle kuvvet kullanılması uzun süre Güvenlik Konseyi'ndeki veto nedeniyle hayata geçirilememiştir. 1990 Körfez krizine kadar Güvenlik Konseyi ancak çok istisnai durumlarda barışa yönelik tehdit ya da barışın bozulması durumlarının gerçekleştiğini saptamıştır. Bunların ilki, 1950'de Sovyetler Birliği Güvenlik Konseyi'nde yokken Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgalinin barışın bozulması olarak belirlemesi ve üyelerine Güney Kore'ye yardım etmelerini tavsiye etmesidir. 41. maddeye göre kuvvet kullanma içermeyen önlem uygulama yetkisini de çok az kullanmıştır. Bunun iki örneği, 1968'de Rodezya'ya ve 1977'de Güney Afrika'ya önlemler uygulanması kararı almasıdır.

39. maddeye göre saptamayı yaptıktan sonra uygulaması gereken süreç ise özel antlaşmaların yapılamaması nedeniyle hiç uygulanamadı. Güvenlik Konseyi bunun yerine üye devletlere kuvvet kullanma izni verdi ya da bunu tavsiye etti, ancak başta düşünüldüğü gibi bunu emretme olanağından yoksun kaldı.

B. SAVAŞIN TANIMLANMASI SORUNU

Savaş, kuvvet kullanmanın en yoğun, en kapsamlı ve etkileri en ağır olan biçimidir. Çıkış noktası olarak hukuk dışı bir kavramdır. Temel özellikleri toplumbilimseldir. Bunlar, silahlı bir çatışma olması, bu çatışmanın siyasi birimlerce yürütülmesi ve siyasi düzene yeni bir denge getirmek amacında olmasıdır[70]. Bu özellikleriyle savaş, savaşa varmayan birçok kuvvet kullanma yolundan farklı değildir.

70 Kotszch, *a.g.y.*, s.22.

Ancak toplumbilimsel bir kavram olarak savaşın tanımlanmasıyla savaşın belli düzenlemelere tabi tutulması ve bu açıdan tanımlanması arasında fark vardır. Uluslararası hukuk, bir çatışmanın hukuksal anlamda bir savaş olup olmadığına bazı etkiler bağlamaktadır ve bu nedenle savaşın hukuksal bir tanımının yapılması ayrıca önem taşımaktadır.

Hukuksal açıdan savaş kavramının o kadar çok tanımı yapılmıştır ki neredeyse uluslararası hukuk alanında yazan her yazarın kendi savaş tanımı olduğunu söylemek yanlış olmaz[71]. Diğer taraftan, 1945 öncesi bu tanıma büyük önem verilirken BM'nin getirdiği sistemin bir çatışmanın savaş olarak adlandırılıp adlandırılmamasına hiçbir önem vermemesi, bu tanım konusunda bir uçtan diğer uca savrulunmasına neden olmuştur. Uluslararası hukukun başlangıcından 1945'e kadar çok önemliydi, 1945 sonrası önemini ve yerini hemen hemen tamamen kaybettiği düşünüldü. Tüm kuvvet kullanmalar yasaklandığına göre, onun özel anlam kazanmış bir hali olan savaşın ne anlama geldiği de artık önemli değildi. Buna karşılık devletler hiç de böyle düşünmediklerini gösterdiler. Savaş onlar için hâlâ önemli bir kavramdı. Ancak 1945 sonrası geçirdiği büyük değişimi göz ardı etmek de mümkün değildi. Sonuçta, savaşın tanımı konusunda geçmişten gelen önemli unsurlar ile BM Antlaşması'nın getirdiği yeni kurallar bir etkileşime girdiler. Bunun sonucunda, savaş eskisinden farklı ve istisnai bir hukuksal durum olarak varlığını sürdürdü. Ancak o kadar istisnai bir durum ki, bu çalışmayı kuvvet kullanma kavramı çerçevesinde sürdürmek için önce bu durumun ne kadar yapılabilirse o kadar bir tanımını yapmak sonra da bu çalışma kapsamı dışında bırakmaktan başka çare görünmüyor.

---

71 Grob, *a.g.y.*, s.174.

1. Geleneksel Uluslararası Hukuka Göre Savaş Kavramı

a. Savaşın tanımlanmasında kullanılan kriterler

i. Devletler arasında yapılması

Uluslararası hukuk açısından yapılan tüm savaş tanımlarının ortak noktası, bu terimi yalnızca devletler arasındaki çatışmalara ayırmalarıdır. Yapılan savaş tanımlarında belli başlı görüşlerden birisini temsil eden Oppenheim'ın tanımına göre savaş, iki ya da daha çok devlet arasında ve silahlı güçler tarafından yürütülen bir çatışmadır[72]. Bu görüşe göre, çatışmanın devletlerin silahlı kuvvetleri tarafından yürütülmesi ve sivillerin doğrudan saldırının nesnesi yapılmaması gerekir ki bu da hukuksal anlamda savaşın ancak devletler arasında olabileceğinin ve iç çatışmaların hukuksal anlamda savaş kavramının içinde değerlendirilmediğinin kabul edildiğini üstü kapalı olarak göstermektedir. Bu durumda, iç çatışmaların silahlı çatışmalar hukukuna tabi olmalarına karşılık uluslararası hukuk anlamında savaş olmadıklarını kabul etmemiz gerekir.

ii. İlan edilmesi

Savaşın ilan edilmesi, savaşı bir statü olarak değerlendiren görüş uyarınca bir zorunluluktur. Oppenheim'ın savaşı çatışma eyleminin varlığına göre değerlendirmesine karşılık, en önemli temsilcisi Grotius olan bu görüşe göre, savaş uyuşmazlıklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumudur[73]. Yani bir statüdür ve taraflar savaş ilan ederek bu statüye tabi olduklarını kabul ve üçüncü taraflara ilan etmiş olurlar. Grotius savaşa başvurmak için iki koşulun varlı-

72 *Oppenheim's International Law,* Cilt II, 7.B., ed. H. Lauterpacht, Edinburgh, Longmans, Gree and Co., 1955, s.202, 208.

73 Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku,* çev. Seha L. Meray, Ankara, SBF Yayınları, 1967, s.17.

ğını şart koşuyordu: Kendini veya sahip olduğu her türlü malı savunmak veya zarara yol açan bir suçu cezalandırmak. Bu durumda savaşa başvurmak haklı olur. Ancak savaş haklı olsa bile, Grotius'a göre savaş ilan etmek bir zorunluluktur[74].

Savaşın bir hukuksal statü olduğunu kabul ediyorsak, savaş ilanında bulunulması gerçekten anlamlı ve gerekli olabilir. Ancak Oppenheim gibi savaşı bir eylem olarak gören, yani önceliği taraflar arasında silahlı çatışma olup olmadığına veren görüşler için savaşın ilan edilmesi o kadar büyük bir önem taşımamaktadır.

Uygulamada ise devletlerin iki görüşten birisini tercih ettiğini söylemek mümkün değildir. Devletler zaman zaman birini zaman zaman da diğerini tercih eden bir tavır göstermişlerdir. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında Latin Amerika devletleri ve Türkiye Almanya'ya savaş ilan ettiler ama hiçbir zaman taraflar arasında çatışma yaşanmadı. 1935'te İtalya'nın Habeşistan saldırısında, 1939'da Almanya ve Sovyetler Birliği'nin Polonya'ya yaptıkları saldırıda, 1941'de Japonya'nın Pearl Harbor baskınında savaş ilan edilmedi. Diğer taraftan Fransa ve İngiltere 3 Eylül 1939'da Almanya'ya, Almanya ve İtalya 11 Aralık 1941'de ABD'ye savaş ilan ettiler. Öte yandan, devletlerin birbirleriyle çatıştıkları ama bunu savaş olarak adlandırmadıkları durumlarda da savaşı statü olarak tanımlayan görüş zayıf kalmaktadır. O zaman devletler savaş ilan etmeden istedikleri gibi davranmakta ve bu çatışmalara savaş adını vermenin getireceği yükümlülüklerden de kurtulmuş olmaktadırlar.

Devletlerin savaş ilan etmelerinin uluslararası antlaşmalarla belirlenmiş bir yükümlülük olup olmadığına bakarsak, bunun tek örneği olarak 1907 III. La Haye Sözleşmesi tarafları 1. maddeye göre savaş ilan etme yükümlülüğü altındadırlar[75].

74 Ballis, *a.g.y.*, s.113.
75 J.Brown Scott, *The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907*, Cilt II, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1909, s.363.

Ancak devletlerin uygulamasında savaş ilan etmek hiç genel bir uygulama niteliğine sahip olmamıştır.

iii. Tarafların amacı ve niyeti

Savaş ilan etsinler ya da etmesinler, bir çatışmaya giren devletlerin amaçlarına ve niyetlerine her zaman büyük önem verilmiştir. Savaşın devletler için bir egemen hak olduğu dönemlerde, savaş ile diğer çatışmaları ayırmakta başta gelen kriter, devletlerin savaşma niyetiyle *(animus belligerendi)* hareket edip etmedikleri ve söz konusu kuvvet kullanma eylemine başvurarak elde etmeyi umdukları amacın ne olduğu sorusu olmuştur.

Tarafların niyeti geleneksel uluslararası hukukta çok önemli bir kriterdir. Buna göre, eğer tarafların bir savaş durumu yaratmak niyetinde oldukları bir şekilde anlaşılabiliyorsa, o zaman o devletler arasında savaş durumunun doğmuş olduğu söylenebilir. Bu niyet, radyo yayınları ve basın toplantıları gibi iç açıklamalardan da anlaşılabilir, çatışmanın tüm devlet ülkesinde yürütülmesi, uzun süre devam etmesi vb. durumlardan da anlaşılabilir. Taraflardan birisinin bu niyeti açığa vurması, savaş durumunun doğması için yeterlidir, karşı tarafın reddi bunu etkilemez. Ancak her iki taraf da aralarında bir savaş durumu olduğunu reddediyorsa, artık buna rağmen bu devletlerin birbirleriyle hukuksal anlamda savaşta oldukları söylenemez.

Savaşı bir çatışmanın varlığı olarak tanımlayan görüş, en baştan itibaren devletlerin amacına özel bir ağırlık vermiştir. Buna göre savaş, diğer devletin gücünü kırmak ve dilediği barış şartlarını dayatmak amacıyla yürütülen bir çatışmadır. Yani hem bir kuvvet kullanma eylemi vardır hem de bu kuvvet kullanma eylemi genel bir amaçla yapılmaktadır. Devletler savaşma niyetiyle hareket etmektedirler. Dolayısıyla amacı daha sınırlı, belirli bir amaç olan ve tarafların savaşma niyetine sahip olmadıkları bir çatışma hukuksal anlamda savaş olmayacaktır.

Bu kriterin zayıflığı, bir çatışmanın savaş olup olmadığına tamamıyla tarafların amacına göre karar verilmesini gerektirmesidir. Devletlerin amacının belli bir şey olduğunu ispat etmek çok zordur. Eğer ilgili devlet kabul ediyorsa bir sorun yoktur ama devlet çıkarları bunu gerektirdiği anda amacını farklı bir şekilde tanımlayacaktır ve gerçek amacının o değil de başka bir şey olduğunu ya da devletin kendi beyanına karşın savaşma niyetiyle hareket ettiğini ispatlamak neredeyse imkânsızdır.

iv. Çatışmaların süresi ve yoğunluğu

Son olarak, tarafların niyeti ne olursa olsun veya savaş ilan edilsin ya da edilmesin, eğer çatışma varsa, uzun süredir devam ediyorsa ve yoğunluğu buna uygunsa bir çatışmanın yine savaş olarak kabul edilebileceği ileri sürülmüştür. Nitekim Cicero'ya göre savaş tarafların kuvvet kullanarak çatışması demekti, yani özü bu çatışma faaliyetinin varlığıydı. Bu konuda en çok atıf yapılan yazarlardan birisi olan Oppenheim'a göre de savaş silahlı güçler tarafından yürütülen bir çatışmadır[76] ve tarafların amacı çok önemliyse de aralarında bir silahlı çatışma bulunması şarttır.

b. Hukuksal bir durum olarak savaş

Geleneksel uluslararası hukuka göre savaşın ilan edilmesi bir savaş durumunun doğması için yeterlidir. Ancak devletler savaşı kendileri için bir hak kabul ettikleri zamanlarda bile savaş ilan etmekte isteksiz davranıyorlardı. Bunun nedeni ise, savaşın hukuk tarafından düzenlenen bir durum olmasıyla birlikte, bu duruma bağlanan geniş bir hukuksal etkiler ve kurallar dizisi oluşmuş olması ve bu kuralların yürürlüğe girmesinin kimi zaman devletlerin istemediği sonuçlar doğurmasıdır.

Yine tarafların niyeti savaşmaksa ve bu niyet ister bir ilanla ister başka bir yolla açığa vurulmuşsa, savaş durumunun oluş-

76 *Oppenheim's International Law*, ed. Lauterpacht, s.202.

tuğuna kuşku yoktur. Taraflar savaş hukukunun barış hukukunun yerini almasını istedikleri ve bunu üçüncü tarafların kabul edeceği şekilde gösterdikleri sürece, bu devletler arasında bir savaş olduğu, niyetlerinin bu olduğu söylenebilir. Bu niyet, çatışmanın doğasından ve boyutundan da anlaşılabilir. Ama taraf devletler savaşma niyetini kabul etmiyorlarsa, bunun var olduğunu saptayacak bir üst merci uluslararası alanda yoktur.

Bu durum bizi üçüncü olasılığa getiriyor. İki taraf da savaşma niyetini reddediyor olsa bile eğer iki devlet arasındaki çatışma geniş çaplı ise ve uzun süre devam etmişse burada bir savaş durumu olduğu söylenebilir mi, sorusu sorulmalıdır. Ancak bu soruya verilen yanıt genellikle olumsuzdur. Her iki taraf da aralarında bir savaş olduğunu reddediyorsa, onların açıkladıkları iradeye karşın aralarında bir savaş olduğu söylenemez. Nitekim geleneksel uluslararası hukuk üçüncü tarafların tavrının, bir çatışmanın savaş olup olmadığını belirlemekte etkisiz kabul etmektedir. Buna karar verecek olan çatışmanın taraflarıdır. Eğer iki taraf arasında çatışma uzun, yoğun ve kapsamlıysa, üçüncü taraflar tek taraflı olarak tarafsızlık hukukunu yürürlüğe koyabilirler ama bu söz konusu çatışmaya savaş niteliği kazandırmaz.

Taraflar kabul etmese bile belli kriterlere göre bir çatışmanın savaş olduğuna karar verebilmek çok yararlı ve birçok sorunu çözecek bir şey olabilirdi. Ancak bu görüş kabul edilse bile sorun çözülmüş değildir. Objektif bazı kriterlere dayanarak bir çatışmanın savaş olarak belirlenebileceğini ileri sürenler arasında, bu kriterin ne olması gerektiği noktasında uzlaşmazlık vardır[77]. Bunu belirleyecek bir merci de olmadığına göre, böyle bir kriterin yokluğunda bir çatışmaya belli özelliklerine

77 Christopher Greenwood, "The Concept of War in Modern International Law," *I.C.L.Q.*, Cilt XXXVI, Part 2, 1987, s.286.

göre tarafsız olarak hukuksal anlamda savaş adı verilebileceğini söylemek bir anlam ifade etmemektedir.

Doktrindeki bölünmüşlükten dolayı bir yazar hukuksal anlamda savaşın tanımlanmasının mümkün olmadığını da ileri sürmüştür[78]. Gerçekten de herhalde tüm tarafların üzerinde uzlaşacağı bir tanıma ulaşılamayacaktır. Devletlerin iki grup tanımdan birisini kabul ettiklerini söylemek mümkün değildir. Bir savaş durumu oluşup oluşmadığını belirlemekte kullanılan kriterler tek tek değerlendirilirse; savaş durumu terimi tarafların yalnızca birbirlerine karşı kuvvet kullanma yoluna sapmış olduklarını değil, aynı zamanda ilişkilerin belli bir hukuksal durum içinde olduğunu da gösteren bir terimdir[79]. Hatta taraflar birbirlerine karşı hiç kuvvet kullanmamış da olabilirler. Ancak bu, geleneksel uluslararası hukuka göre eğer taraflar savaş ilan etmişse ya da birbirleriyle savaşta olduklarını kabul etmişlerse savaş durumunun doğmuş olduğu gerçeğini değiştirmez.

Sonuçta, geleneksel uluslararası hukuka göre savaş, devletlerin bir çıkarını ya da hakkını korumak ve zarara uğraması halinde bu zararı gidermek ya da zarar vereni cezalandırmak amacıyla başvurdukları yollardan birisidir. Yani hem bir *self-help* hem de yaptırım yolu olarak kullanılabilir. Bu şekliyle diğer kuvvet kullanma yollarından bir farkı yoktur. Ancak bir çatışmaya savaş adı verilmesinin bazı önemli hukuksal etkileri vardır. 1945'ten önceki hukuka göre, bir savaş durumunun doğmasının üç sonucu vardır: a) Çatışmaların yürütülme biçimine uygulanan savaş hukuku yürürlüğe girer. b) Taraflar arasındaki antlaşmaların uygulanması gibi bazı düşmanca olmayan ilişkiler etkilenir. İki taraflı antlaşmalar sona erer, çok taraflı antlaşmaların uygulanması çatışma tarafları için durur. c)Taraflar ile

78 Grob, *a.g.y.*, s.177.
79 L. Mc Nair ve A.D. Watts, *The Legal Effects of War*, 4.B., Cambridge, Cambridge University Press, 1966, s.14.

diğer devletler arasındaki ilişkiler tarafsızlık hukuku kuralları-na göre yürütülmeye başlanır[80]. Bu kuralların yürürlüğe girmesini istemeyen devletler mümkün olduğu kadar girdikleri çatışmalara savaş adını vermemeye çalışmışlar ve bunun sonucunda savaş, var olup olmadığına çatışmanın taraflarının karar verdiği özel bir çatışma biçimi halini almıştır.

Devletlerin girdikleri çatışmalara savaş adını vermek istememelerinin bir nedeni de, devletin bunu kabul ettiği an amacının karşı devleti yıkmak, ona istediği koşulları kabul ettirmek gibi çok geniş kapsamlı amaçlar olduğunu da kabul etmiş olmasıdır. Savaşa yüklenen bu olumsuz anlam da devletlerin savaş ilan etmekten ya da çatışmalarına savaş adını vermekten kaçınmalarına neden olmuştur. XX. yüzyıl başına kadar ortaya çıkan yapılageliş de buna olanak tanıdığından, onları bunun aksine davranmaya zorlayacak herhangi bir şey de yoktur.

2. Uygulanan Uluslararası Hukukta Savaş Kavramının Yeri

a. Klasik kriterlerin geçerliliği

Savaşın yalnızca devletler arasında gerçekleşebileceği, kuvvete başvurmanın düzenlenmesi açısından da tüm taraflarca kabul edilen bir unsurdur. 2/4'te belirlenen kuvvet kullanma yasağı da yalnızca devletler arasındaki çatışmalara uygulanır. İç çatışmalar uluslararası hukuk alanına savaş niteliğiyle giremezler. Bu çatışmalar, eğer onlara uluslararası nitelik kazandıracak bir dış müdahale varsa karışmama ilkesini belirleyen 2/7 ve insan hakları düzenlemeleri çerçevesinde ve 1992 Somali müdahalesinde olduğu gibi 38. maddede belirlenen barışa yönelik tehdit oluşturmaları durumunda uluslararası hukuka konu olurlar. Ancak savaş niteliğinde değildirler.

BM Antlaşması'ndan sonra, kimi devletler tarafların ilanı olmadan bir çatışmanın savaş olarak adlandırılamayacağı nok-

80 Greenwood, *a.g.m.*, s.284.

tasında direnmeye devam ettiler. Savaş ilan etmeye bugünkü uluslararası hukukta izin verilip verilmediği ve bunun eskiden olduğu gibi savaş durumu yaratmak için yeterli olup olmadığı sorusu burada sorulmalıdır. Çünkü ilan yoluyla savaş durumu yaratan taraf, üçüncü devletlere bazı yükümlülükler getiren bir sistemi de harekete geçirmektedir. Yani kendi hukuka aykırı fiilinden bir fayda elde etmektedir ki bu kabul edilemez[81]. Üstelik, eğer henüz bir çatışma yaşanmamışsa, savaş ilan eden devlet bunu yapmakla saldırma niyetini belirterek 2/4'teki kuvvet kullanma tehdidi yasağına da aykırı davranmaktadır. O halde taraflardan birisinin savaş ilan ederek bir savaş durumu yaratması artık uluslararası hukukta kabul edilemez.

Tarafların amacı ve niyeti unsuru da belirleyici niteliğini kaybetmiştir. Devletler BM Antlaşması gereği artık karşı devleti yok etmek, yıkmak veya istediğini kabul ettirmek gibi nedenlerle kuvvete başvuramazlar. Oysa bir ambargo ya da abluka, yine 2/4 gereği yasak olmasına rağmen böyle bir amaç taşımaz. Bundan, bu kriterin artık hiçbir etkisi olmadığı anlaşılmamalıdır. Örneğin ABD Vietnam'ı savaş olarak kabul etmemektedir ve bunu Vietnam'daki amacının sınırlı olmasıyla açıklamaktadır[82]. Yine 1974 Saldırının Tanımı Kararı'nda her ilk kuvvet kullanan tarafın saldırgan olduğu kabul edilirken, hemen ardından Güvenlik Konseyi'nin, bu ilk kuvvet kullanan devletin amacı da dahil olmak üzere bazı kriterlere bakarak o devletin saldırgan olmadığına karar verebileceği belirtilmektedir. Burada yine kuvvet kullanan devletin amacı ile karşı karşıya geliyoruz. Ancak bu bir istisnadır. Artık devletler tarafından kuvvet kullanılması bir tek meşru savunma istisnasıyla yasaklanmıştır. Dolayısıyla artık o eskiden kabul edilen karşı devleti yıkmak, kendi iradesini kabul ettirmek gibi bir amaç içeremez.

81 Elihu Lauterpacht, "The Legal Irrelevance of a State of War," *Proceedings of American Society of International Law*, Cilt LVIII, 1968, s.63.
82 N.A.M. Green, *International Law*, 3.B., London, Pitman, 1987, s.291.

Buna karşılık savaşma niyeti meşru savunma içinde kuvvet kullanırken de doğabilir. Genel bir saldırıya verilecek yanıt da genel olacaktır. Bunun belirtilmesinin bir yolu, savaşta olduklarının kabulü olabilir. İkinci bir yol ise bu niyet açıkça belirtilmese bile, çatışmanın tarafların tüm ülkesinde ve tüm silahlı kuvveti kullanılarak yürütülmesinden, saldırının durdurulup Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesi süreci işlemezken çatışmanın uzun süre devam etmesinden vb. anlaşılabilir. Ancak bu belirleme çok dikkatle yapılmalıdır. Savaş durumunu iki tarafın da reddetmesi durumunda üçüncü devletler böyle bir belirleme yapamazlar. Bu olasılık, ancak taraflar bu açıdan bir tavır belirlememişlerse gerçekleşebilir.

Savaşın tanımlanmasında anlaşma sağlanan noktalardan hareket edersek şöyle bir savaş tanımına erişebiliriz: Savaş, devletler arasında gerçekleşen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen ya da bu niteliğinin kabul edildiği tarafların çatışmayı yürütme biçimlerinden, çatışmanın süresinden veya yoğunluğundan anlaşılan silahlı çatışmadır.

b. Uygulanan uluslararası hukukta savaş

BM Antlaşması kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamaktadır. Ancak meşru savunma kapsamında başlayan bir çatışmanın savaşa gitmesi de mümkün görüldüğüne göre savaşın artık hukuksal bir kavram olarak var olmadığı tezini reddetmemiz gerekmektedir. Bu tez sık sık ileri sürülmüş ve taraftar da toplamıştır.

Oysa BM sistemi içinde de savaş durumu yaratılabileceğinin örnekleri vardır. Arap devletleri uzun süre kendilerini İsrail ile savaşta kabul etmişler ve bu tutumu İsrail'i yok etmek amacıyla hareket ettiklerinin bir göstergesi olarak da sürdürmüşlerdir. 1965 Hindistan-Pakistan çatışmasında hakem, BM üyeleri arasında savaş durumu oluşamayacağı tezini reddetti ve ancak,

BM Antlaşması'na taraf olan bir devletin bir savaş durumunu kendi isteğiyle yaratmama yükümlülüğü bulunduğunun söylenebileceğini savundu[83]. Falkland Adaları olayında İngiltere kendisini Arjantin ile savaşta kabul etmese bile bu olasılığı ret de etmedi. İran-Irak çatışması ise doğrudan taraflarca savaş olarak adlandırıldı[84].

Dolayısıyla savaş halen belli koşullarda ortaya çıkabilecek hukuksal bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Devletlerin BM Antlaşması gereği savaşa başvurmama yükümlülükleri vardır, ancak koşulları gerçekleşirse bir silahlı çatışmayı gerektiği gibi adlandırmaktan da kaçmamak gerekir. Çünkü bir çatışmanın savaş niteliğine sahip olmasına bağlanan bazı sonuçlar vardır ve bunlar söz konusu çatışmanın sonucunu belirleyecek nitelik gösterebilirler.

BM Antlaşması hazırlanırken temel amaç, 1. maddede belirtildiği gibi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıydı. Aynı amaca savaşa karşı kurallar koyarak da ulaşılabilirdi ama konuyu barışı korumak biçiminde ele almak Antlaşma'yı hazırlayanları savaşı tanımlamak zorunluluğundan kurtardı. Burada şaşırtıcı olan, savaş teriminin en genel anlamında kullanılabileceği yerlerde bile bundan kaçınılmış olmasıdır. BM'nin kuruluş amaçlarını belirleyen 1. maddede bile savaş terimi kullanılmamıştır ki bu da Antlaşma'yı hazırlayanların savaş teriminden bilerek ve isteyerek kaçındıklarını göstermektedir[85].

83 Mc Nair ve Watts, *a.g.y.*, s.457. Hakem bu davada iki devlet arasında savaş durumu olmadığına karar verdi. Bu davada savaş durumunun kabul edildiğinin delili olarak gösterilen Pakistan devlet başkanının bir radyo konuşmasında "savaş" kelimesini kullanmasının yeterli olmadığı ve çatışmanın amacının ve niteliğinin bir savaş durumunda gerekli olan sınırsız nitelikte olmadığı noktalarından hareket ederek bu kararı verdi. Ancak kararda, bir savaş durumu yaratmanın hukuksal olarak mümkün olduğu varsayımı temeli oluşturuyordu.

84 Greenwood, *a.g.m.*, s.290-294.

85 Grob, *a.g.y.*, s.325.

Gerçekten de 2/4'ü ihlal ederek kuvvete başvuran bir devletin bu hareketini savaş olarak adlandırması ya da adlandırmaması bu hareketin Antlaşma'ya aykırı niteliğini değiştirmez. Antlaşma silahlı zorlamayı yasaklamışsa, bu kısıtlama ve hatta yasaklama savaş için öncelikle konmuştur[86]. Yasağın istisnaları da Antlaşma'da belirlenmiştir. BM Antlaşması 51. maddeyle kabul edilen bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkını kullanan devletin kendisini diğer devletle savaşta kabul etmesi, bu devletin hak ve yükümlülüklerini değiştirmez. Savaş yapma hakkının reddedilmesinin bir sonucu da, savaşan tarafların bu durumdan doğan ve geçmişte geçerliliği kabul edilmiş olan bazı haklarının artık geçersiz olmasıdır. Sonuçta devlet kendisini savaşta kabul etse bile, meşru savunma hakkını yine bu hakkın sınırları içinde kullanacaktır, kendisini diğer devletle savaşta kabul etmesi meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma hakkının sınırlarını genişletmez.

Bu yeni duruma bağlı olarak bir savaş durumunun varlığına bağlanan kurallar dizisi de farklı bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Silahlı çatışmalar hukukunun bir bölümü artık çatışmaların ne şekilde adlandırıldığından bağımsız olarak işlemeye başlamaktadır. Taraflar arasındaki ilişkiler de artık eskisi gibi değildir. 1971 Hindistan-Pakistan çatışmasında olduğu gibi taraflar geniş çaplı çatışmalar yaşasa bile diplomatik ilişkileri kesmeyebilirler. Tüm antlaşmaları sona erdirme yoluna gitmeyebilirler. Son zamanlarda bu yönden savaş ile savaşa varmayan çatışmalar arasındaki farklar erimeye başlamıştır.

XX. yüzyıldan önce savaş ile barış arasında böyle bir orta durum yoktur. Tarafların ilişkileri ya savaş ya da barış hukukuna uymak zorundadır. Bu orta statü *(status mixtus)* ancak XX. yüzyılda ortaya çıkmış ve bazı yazarlarca da tanımlanmıştır[87].

86 Aydoğan Özman, *Devletler Hukukunda Müeyyide,* basılmamış doktora tezi, Ankara, A.Ü.H.F., 1974, s.66.

87 Myres S. McDougal, "Peace and War: Factual Continuum with Multiple Legal Consequences," ve Phillip C. Jessup, "Should International Law

Savaş kavramının yerini koruduğu en önemli alan olarak tarafsızlık hukuku kalmaktadır. Ancak burada da, her iki tarafa eşit ölçüde uzak kalmaya dayanan klasik tarafsızlık hukuku yerini yitirmiş görünmektedir. Devletler artık ancak nitelikli bir tarafsızlık benimseyebilirler. Çünkü kesin tarafsızlık Briand-Kellogg Paktı'ndan bu yana geçerliliğini yitirmiştir[88]. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin bir tarafı saldırgan ilan ettiği ve ona karşı harekete geçtiği durumlarda devletler tarafsız olmama yükümlülüğü altındadırlar.

Devletlerin uygulaması, onların halen tarafsızlık hukukunun geçerliliğine inandıklarını göstermektedir. Falkland Adaları olayında bazı devletler, eğer taraf olmak istemezlerse tarafsızlık hukukuna bağlı olacaklarını belirtmişlerdir. Ancak burada ilginç olan nokta, üçüncü devletlerin bu kararı vermeleridir. Devletler kendilerini tarafların bir savaş durumu olup olmadığı açıklamaları ile bağlı saymamışlar, taraflardan birisi olan İngiltere savaş durumunun varlığını reddettiği halde taraf olmamaları durumunda tarafsızlık hukukuna bağlı olacaklarını savunmuşlardır[89].

Savaş durumuna bağlanan etkiler artık bu niteliklerini değişik ölçülerde kaybettiğine göre, savaşın da buna bağlı olarak önemini kaybettiğini söylemek mümkün olabilirdi. Ancak, öncelikle bu etkilerin savaş kavramıyla olan bağları bir ölçüde kaybolduysa da tamamen yitirilmiş değildir. Üstelik savaş ilanı yoluyla savaş durumunun doğması, bir kuvvet kullanma tehdidi olduğu gerekçesiyle 2/4 kapsamında değerlendirilse bile devletler halen başka şekillerde savaş durumunun doğabileceği görüşünü korumaktadırlar.

BM üyeleri arasında savaş durumu yaratılamayacağı görüşü 1951'de İsrail tarafından Mısır'a karşı ileri sürülmüş, ancak

---

Recognize an Intermediate Status Berween Peace and War?," *A.J.I.L.*, Cilt XLVIII, No:1, 1954, s.63-68 ve 98-103.

88 *Oppenheim's International Law*, ed. Lauterpacht, s.221.

89 Greenwood, *a.g.m.*, s.298-299.

konumuz açısından ne yazık ki Güvenlik Konseyi bu konuda iki devlet arasındaki 1949 Ateşkes Antlaşması'na göre karar vererek İsrail'in iddiasını karara bağlamamıştır. Ancak, BM Antlaşması 51. maddede kabul edilen meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanan bir devlet, genel bir saldırıyla karşılaşmışsa doğal olarak bu saldırıya genel bir karşılık verecektir. Bundan sonra yaşanabilecek geniş çaplı, yoğun ve uzun süre devam eden bir çatışma durumunda, taraflar aralarında bir savaş durumu doğduğunu kabul edebilirler.

Dolayısıyla savaş uluslararası hukuk alanından tamamen kalkmış bir kavram değildir. Yalnızca nitelik değiştirmiştir. Artık savaş durumu yaratmak devletlerin kendi istekleri ve iradeleriyle yapabilecekleri bir şey değildir. Ancak savaş durumu, hukuka uygun kabul edilen bir noktadan hareket ederek de halen ortaya çıkabilen bir durumdur.

Bu noktada, BM Antlaşması'nın daha önce bir çatışmanın savaş olarak kabul edilmesinin en önemli sonuçlarından birisi olan tarafsızlık hukuku konusunda yaptığı büyük değişiklikten söz etmek gerekmektedir. BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından ana sorumlu organı olan Güvenlik Konseyi'nin, 39. madde gereği barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi gerçekleştiğini belirlemesi ve bu eylemi gerçekleştiren devlete karşı zorlama önlemi uygulanması kararı alması durumunda, BM üyesi devletler tarafsız kalmamakla ve tam aksine mağdur durumda olan devletin yanında yer almakla yükümlüdürler.

Barışa yönelik tehdit bir savaş durumu yaratamaz ama barışın bozulması veya saldırı olarak belirlenecek bir eylem aynı zamanda savaş olabilir. Dolayısıyla üçüncü devletler böyle bir savaş durumu karşısında tarafsız kalamazlar. Ancak burada dikkate alınması gereken nokta, Güvenlik Konseyi'nin bu belirlemeyi hiçbir zaman savaş için yapmayacağıdır. Güvenlik Kon-

seyi savaşı değil, barışın bozulduğunu ya da bir saldırı eyleminin gerçekleştiğini belirleyecektir. Ama taraflar söz konusu durumu savaş olarak kabul ederse, o zaman iki tarafa da aynı uzaklıkta kalmak anlamına gelen tarafsızlık hukuku yürürlüğe giremez. Güvenlik Konseyi eğer zorlama önlemi kararı vermişse, devletler bu karara uymak ve mağdur devlete yardım etmek, zorlama önlemi kararı vermemiş ama barışın bozulması veya saldırı eylemlerinin varlığını 39. maddeye göre belirlemişse nitelikli tarafsızlık benimsemek durumundadır. Diğer taraftan eğer Güvenlik Konseyi böyle bir belirleme yapmaz ama savaş durumu doğarsa, geleneksel haline göre büyük değişiklikler geçirse de yine tarafsızlık hukuku geçerli olacaktır.

Sonuç olarak, en azından savaşın bir zamanlar olduğu geniş kapsamlı hukuksal kavram olmadığını söyleyebiliriz.[90] Savaş durumunun doğması, artık eskiden olduğu gibi yalnızca savaş durumunda uygulanan bir dizi farklı hukuk kuralları bütününü harekete geçirmemektedir. Silahlı çatışmalar hukukunun yürürlüğe girmesi için artık bir çatışmanın savaş niteliğinde olması şart değildir. Bu kuralların büyük bir kısmı için silahlı çatışmanın varlığı yeterlidir. Taraflar arasındaki düşmanca olmayan ilişkiler bakımından da bir çatışmanın savaş niteliğinde olup olmaması artık önem taşımamaktadır. Geriye yalnızca tarafsızlık hukuku kalıyor. Ancak onu da BM Antlaşması 2/4 çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

II. DEVLETLER TARAFINDAN SINIRLI OLARAK KUVVETE BAŞVURULMASI: SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARI

Daha önce de belirtildiği gibi 1928 Briand-Kellogg Paktı'nda belirlenen savaş yapma yasağı ve BM Antlaşması 2/4'te

90 *Aynı makale,* s.304.

belirlenen kuvvet kullanma yasağı, devletlerin sahip olduğu tek-taraflı olarak kuvvete başvurma hakkını bir tek meşru savunma hakkına dayanarak kuvvet kullanılmasını istisna kabul ederek kısıtlamıştır. BM Antlaşması 2/4, Briand-Kellogg Paktı'nın ve kendisinin selefi olan MC Misakı'nın aksine, yalnızca hukuksal anlamda savaşı değil her türlü kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Bu durumda, XIX. yüzyıl boyunca yaygın olarak başvurulan savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının da yasaklanmış olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Bu yoruma karşı görüşler değişik başlıklar altında toplanabilir. Birinci grup, bu yoruma hemen ilk planda, yani 2/4'ün kapsamı bağlamında karşı çıkmaktadır. Yani 2/4'te konulan yasağı bu maddedeki terimlerle kısıtlı biçimde yorumlamakta ve bir devletin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını ihlal etmeyen veya BM amaçlarıyla bağdaşmaz nitelikte olmayan tüm kuvvet kullanma yollarının hukuka uygun olduğu görüşünden hareket etmektedir.

İkinci grup karşı görüşler, yasağın kapsayıcı ve genel niteliğini kabul etmesine rağmen BM Antlaşması'nda öngörülen mekanizmanın kurulamaması nedeniyle bazı savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının yeniden hukuka uygun hale geldiğini ileri sürenler ve yapılageliş gereği 51. maddeden daha geniş meşru savunma hakkının geçerli olduğunu ileri sürenler olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Bu görüşlerin kabulü halinde, birçok sınırlı kuvvet kullanma yolu 2/4'teki yasağın kapsamı dışında kalır ve uluslararası hukuka uygun olur. Ancak bu görüşleri incelemeden önce, bu sınırlı yolların neler olduğu, neden savaştan ayrı bir kategori olarak kabul edildikleri ve uluslararası hukuktaki işlevlerinin ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü bu sınırlı kuvvet kullanma yolları o kadar çok ve çeşitlidir ki bunları her zaman kesin ve belirli kategoriler altında toplamak mümkün olmamaktadır.

A. SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARININ AYIRICI ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI ALANDAKİ İŞLEVİ

1. Tarafların Amacının Ayırıcı Niteliği

Savaşa başvurmanın devletler için bir hak kabul edildiği dönemlerde bile, devletler her zaman tüm koşulları ve sonuçlarıyla bir savaş başlatmak istememiştir. Çoğu zaman devletin elde etmek istediği şey, yani hedef ile bir savaşın gerektirdiği hazırlık ve kaynak harcaması birbirine denk olmamış ve bu durumda devletler, tüm sonuçlarıyla bir savaş durumu yaratmak yerine sınırlı kuvvet kullanma yoluna başvurmuştur[91]. Aynı amaca hizmet edebilecek daha sınırlı bir yol çoğu zaman tercih ediliyordu, çünkü savaş çok büyük hazırlık, harcama ve çaba gerektiriyordu. Ayrıca, savaş durumuna bağlanan çok ayrıntılı kurallar bütününün yürürlüğe girmesinin önlenmesi bakımından da savaşa ulaşmayan yollar tercih ediliyordu.

Zaman içinde savaşa varmayan yollara birçok durumda başvurulduğunu görüyoruz: 1798-1800 ABD'nin Fransa'ya yönelik donanma operasyonları, 1900-1901 Boxer Savaşı, 1915-1916 Almanya'nın İtalya'ya karşı askeri operasyonları, 1827 Navarin Savaşı, 1931-1933 Mançurya olayları, 1937-1941 Çin-Japon çatışmaları vb.[92] Bunların bazılarına "savaş" adının verilmesi bizi yanıltmamalıdır. Çünkü hiçbirisi zamanında hukuksal anlamda savaş kabul edilmemiştir.

Bu derece yaygın olarak başvurulan kuvvet kullanma yollarının tabi olduğu hukuksal statü de zaman içinde ortaya çıktı. Sınırlı kuvvet kullanmaya başvurulduğu zaman savaş durumu oluşmamaktadır. Yani barış zamanında uygulanan kurallar devam etmekte, ilişkilere barış zamanında geçerli olan kurallar uygulanmaktadır. Bu durum, barış devam ederken de devletler

91 Mc Nair ve Watts, *a.g.y.*, s.15-16.
92 Grob, *a.g.y.*, s.177.

arasında çatışmalar olabileceğinin ve bu çatışmaların genel barış durumunu bozmayacağının kabul edildiğini göstermektedir. Bunun sonucunda, savaş ve barış durumlarının yanı sıra bir de karma durum doğmuştur[93]. Bu tür çatışmalara; savaşa varmayan önlemler, sınırlı savaş, tam olmayan savaş gibi çeşitli isimler verilmiştir.[94]

Bu çatışma biçimlerini savaştan ayıran özellikleri, amaçlarıdır. Bu tür çatışmalara giren taraflar arasında savaşma niyeti olmadığı kabul edilmektedir. Bu yollara başvuran devletin amacı, karşı tarafı yıkmak, gücünü elinden almak vb. genel bir amaç değil, sınırlı bir amaçtır ve kullanılan araç da buna uygun olarak sınırlı bir araç yani sınırlı kuvvet kullanmadır. Gerçekten de söz konusu olaylarda ya kullanılan silahlı güç miktar olarak azdır ya da çatışmalar tarafların tüm ülkelerinde değil coğrafi olarak sınırlı bir bölgede yürütülmektedir[95]. Ancak yine de bu durum sınırlı bir çatışma olarak başlayan bir çatışmanın tırmanma yoluyla savaşa varmayacağını garanti etmez. Kendisine karşı sınırlı kuvvet kullanılan devlet bunu olduğu gibi, yani bir sınırlı kuvvet kullanma olayı olarak kabul edebilir ya da bu tür uygulamaları barış durumuyla bağdaşmayan düşmanca fiiller olarak değerlendirip kendisini savaşta sayabilir. İlk durumda, üçüncü devletler kendi tavırlarında özgürdürler. Taraflara barış zamanı kurallarını uygulayabilecekleri gibi tarafsızlık hukukunu da yürürlüğe sokabilirler[96].

Savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının uygulamadan ortaya çıkan bir başka özelliği, bu yollara ancak daha güçlü devletler tarafından daha zayıf devletlere karşı başvurulabilmesidir. Güçlü olan devlet, bu yolları uğradığı bir zararı gider-

93 G. Schwarzenberger, *A Manual of International Law*, 5.B., London, Stevens and Sons, 1967, s.185.
94 Grob, *a.g.y.*, s.15.
95 *Ibid.*, s.190-191.
96 Schwarzenberger, *A Manual*, s.185.

mek veya hukuktan doğan haklarını uygulamak için yani bir yaptırım aracı olarak kullanabileceği gibi, zayıf olan devletin kendi istediği gibi davranması için baskı yapmak amacıyla, yani siyasi, ekonomik, askeri vb. bir avantaj elde etmek için de kullanabilir. Genellikle üçüncü devletlerin bu gibi durumlarda etkilenen bir çıkarı olmadığından onlar da karışmamışlar ve sonuçta askeri yönden güçlü olan devlet kendi istediği gibi hareket edebilmiştir.

Zamanla devletlerin kendi iradesini kabul ettirmek için başka bir devlete kuvvet uygulaması devletlerin egemenliklerini ihlal eden bir durum olarak görülmüş ve bu amaçla kuvvete başvurulması reddedilmeye başlanmıştır. Ancak, hukuktan kaynaklanan haklarını uygulamak ve bir zararı gidermek için kuvvete başvurmak yine hukuka uygun olarak değerlendirilmeye devam edilmiştir. Böylece, XX. yüzyıla kadar bu yollara başvurmayı kısıtlayan kapsamlı bir kurallaşma mümkün olmamıştır[97].

2. Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yollarının Yaptırım Niteliği

a. Uluslararası hukukta yaptırım uygulayacak bir üst organın bulunmaması nedeniyle devletlerin yaptırım uygulama görevini üstlenmeleri

Her hukuk sistemi süjelerini zorlayıcı bazı niteliklere sahiptir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi, kurallara uymayan süjelere yaptırım uygulamaktır. Yaptırım, bir sistemin koyduğu bir kurala uygun davranışı sağlayacak her türlü tedbir, vasıta olarak tanımlanabilir. Bu yaptırım, hukuka aykırı fiili önleme ya da gerçekleşen aykırı fiili cezalandırma amaçlarına yönelik olabilir[98]. Uluslararası alanda, iç hukukta devletin özel ve tüzel

97 C.G. Fenwick, *International Law*, 4.B., New York, Appleton Century Crofts, 1965, s.634.
98 Özman, *a.g.y.*, s.9, 12.

kişilere emredebildiği gibi devletlere emredecek bir üst organ olmadığından, bu yaptırımlar ya devletler tarafından tek tek *self-help* uygulaması olarak ya da bir uluslararası örgüt yardımıyla merkezi olarak uygulanacaktır[99]. Bu yaptırımlar fiziksel güç içerebileceği gibi, bazı siyasi, ekonomik vb. yollara da başvurulabilir.

Bir devletin hukuktan kaynaklanan haklarının çiğnendiğini saptayacak ve bu eylemi yapan devlete karşı yaptırımı merkezi olarak uygulayacak uluslararası bir organ olmadığına göre, devletler kendi hak ve çıkarlarını kendileri korumak zorundaydılar. Savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarına devletler çoğunlukla bu amaçla başvurmuşlardır. Ancak bu hak ve çıkarların sınırını çizen de yine devletlerin kendileridir. Bunun çok doğal bir sonucu, devletlerin bu hak ve çıkarların sınırını son derece geniş tutmaları olmuştur. Böylece devletler, kendilerine göre hukuka aykırı bir fiille karşılaştıklarında, buna kendi saptadıkları başka bir fiille karşılık verebilmişlerdir. Yani, hakları koruyacak ve bu hakların çiğnenmesi durumunda çiğneyen devleti cezalandıracak bir organın yokluğu nedeniyle devletler bu görevi kendileri üstlenmişlerdir[100].

Buradan çıkan sonuç, devletlerin hem karar verici hem de uygulayıcı, bir başka deyişle hem savcı hem hâkim konumunda bulunmalarıdır. Devletler hem haklarının çiğnendiğine kendileri karar verirler hem de buna karşı nasıl bir yola başvuracaklarını kendileri saptarlar. Bu niteliğiyle, savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları devletlerin birbirlerine karşı uyguladıkları zorlama önlemi durumundadır. Savaşma niyeti olmaksızın, verilen bir zarara karşı koymak veya hukuktan kaynaklanan haklarını uygulamak için kullanılırlar. Sınırlı kuvvet kul-

99 V. Vassilenko, "Functioning of International Law and International Sanctions," *Indian Journal of International Law,* Cilt XXIV, No:1, 1984, s.77.

100 Patchen, *a.g.y.,* s.230.

lanma yolunun yaptırım niteliğine sahip olması için, devlet önce uluslararası hukuka aykırı bir fiile maruz kalmalı, sonra buna karşılık olarak sınırlı kuvvet kullanma yoluna başvurmalıdır.

Ancak artık meşru savunma bir yana kuvvete başvurulamayacağı kuralı getirildiğine göre, sınırlı kuvvet kullanma yollarının da tıpkı savaş gibi bu kural çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada, devletlerin uluslararası hukukun süjesi olmasının yanı sıra uygulayıcısı da olması en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni durumda, başka bir devletin hukuka aykırı uygulamasına karşı önlem olarak devletin sınırlı kuvvet kullanma yollarına başvurması bir yaptırım mıdır, yoksa bu tür uygulamalar temelde hukuka aykırı olan *self-help* fiilleri midir, sorusuna yanıt verilmesi gerekmektedir.

Bu tür eylemleri yalnızca *self-help* fiilleri olarak kabul etmek devleti uluslararası hukukun yalnızca tebaası gibi görmek anlamına gelir. Bu durumda, gerçek kamu otoriteleri olarak başka kurumlar bulunması gerekir ki gerçek durum böyle değildir[101]. BM dahil hiçbir evrensel örgüt devletlerin üzerinde değildir. Buna karşılık, devletlerin uluslararası hukuka aykırı gördükleri her durumda kendi başlarına yaptırım uygulayabileceklerini kabul etmek de günümüzde belli bir ölçüde merkezileşmiş olan yaptırım uygulama gücünü yeniden devletlere dağıtmak anlamına gelecektir ki BM Antlaşması'nın 2/4. ve 51. maddeleri ve gerek kuvvet kullanma içeren gerek içermeyen yaptırım uygulama yollarıyla ilgili VII. Bölüm'ü bunun yapılmasına engeldir.

Dolayısıyla bu görüşlerden birisini tartışmasız ve kesin olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. Bir zararla-karşılık

101 Frits Kalshoven, *Belligerent Reprisals,* Leyden, Sijthoff, 1971, s.21.

yoluna başvuran devletin bu hareketinin *self-help* niteliğine kuşku yoktur ama aynı zamanda bu yol uluslararası hukukta bir işlevi de yerine getirmektedir. Bu fiilde, kamu otoritesi ile bireysel çıkar ayrılmaz şekilde birleşmiştir[102].

b. Savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının dayanağı olarak *self-preservation* ve *self-help* kavramları

Bu noktada, sözü edilmesi gereken iki kavram karşımıza çıkmaktadır: *Self-preservation* ve *self-help.* Bu iki kavramın tam Türkçe karşılığı bulunmamakla birlikte, birincisine sahip olduklarını koruma ve ikincisine de kendine yardım diyebiliriz.

Her iki kavram da devletlerin kuvvete başvurmak için kendisine en geniş hareket alanını sağlama çabalarının bir ürünüdür. *Self-preservation,* bir devletin yaşamsal çıkarları tehdit altındaysa kuvvet kullanma yoluna başvurabileceği şeklinde açıklanabilir. Tüm devletler diğer devletlerin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı göstermek yükümlülüğü altındadır. Ancak bazı istisnai durumlarda bir devlet başka bir devletin ülkesine müdahale edebilir. Bu durumlardan birisi de *self-preservation* amaçlı ihlallerdir[103].

Bu kavramın bir tanımına göre, devletin ülkesine ya da egemenliğine bir saldırı gerçekleşmesi durumunda buna karşı koymak için yani meşru savunma için kuvvet kullanılması da self-preservation kapsamı içinde kalır. Ancak meşru savunma bugün BM Antlaşması çerçevesinde hukuka uygun olarak belirlendiğinden bu kavramın kapsamı dışında ele alınmaktadır. Bunun dışında, diğer devletin bu devlete yönelen tehditte hiçbir kusuru veya sorumluluğu olmasa bile gereklilik ileri sürülerek kuvvete başvurulabileceği görüşü, bu kavramın en geniş halini oluşturmaktadır.

---

102 *Aynı yapıt,* s.24.
103 *Oppenheim's International Law,* ed.Lauterpacht, s.416.

Yine *self-preservation* içinde değerlendirilebilecek bir başka yol, izleme hakkıdır. İzleme hakkı deniz hukukunda yerleşmiş bir haktır ve karada da bazı koşullarla uygulanabileceği kabul edilmektedir. Bu hak gereği, ülkesinde suç işlenen bir devlet bu suçu işleyenleri kendi sınırları ötesinde de takip edebilir. Deniz hukukunda bu izleme, söz konusu gemi başka bir devletin karasularına girdiği anda sona ermek zorundadır. Karada izleme hakkı durumunda ise tüm devletlere açık uluslararası bir alan bulunmadığına göre izleme başka bir devletin ülkesinde devam eder.[104] Bu durumda, izlemenin ülkesinde devam ettiği devletin açık onayı şarttır. Ayrıca, izleme suçun işlenmesinden hemen sonra ve kamu otoriteleri tarafından başlatılmalıdır. Diğer devletin açık onayının aranması, arada bir uluslararası alan bulunmaması nedeniyle karadaki izleme hakkının denizde izleme hakkıyla aynı düzeye erişmemiş olduğunu da göstermektedir.

Son olarak ise, ilgili devletin diğer devlet ülkesinden kendisine karşı gerçekleştirilen ve sona eren bir hukuka aykırı fiile karşı bunun tekrarlanmasını önlemek için de *self-preservation* kavramından hareket edebileceği ileri sürülmektedir. Bu hak, bir devletin bir başka devlete kendi ülkesinden yönelen düşmanca eylemleri engelleme göreviyle de bağlantılıdır. Her devlet, bireysel dahi olsa bu tür faaliyetleri engellemek yükümlülüğü altındadır[105]. Ancak ilgili devlet bu bölgede kontrol sahibi değilse durumun ne olacağı sorunu vardır. Örneğin Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan yararlanarak burada yerleşen ve Türkiye'ye giren terörist gruplara karşı zaman zaman yapılan harekâtlar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu operasyonları açıklamak için bakılacak ilk kaynak, iki taraf arasındaki antlaşmalar olabilir. Türkiye ile İngiltere ve

104 Nicholas Poulantzas, *The Right of Hot Pursuit in International Law*, Leyden, Sijthoff, 1969, s.2.

105 Ingrid D. De Lupis, *The Law of War*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, s.77.

Irak arasında 1926'da yapılan Sınır Antlaşması'nın[106] 12. maddesinde tarafların kendi topraklarında diğer devlet aleyhine hiçbir teşkilata ya da toplantıya izin vermeyecekleri, 9. maddede ise sınır bölgesinde cinayet ya da cürüm işleyip diğer tarafa kaçan kişilerin tutuklanıp iade edileceği belirtilmektedir. Sınır bölgesi ise, 10. maddeye göre sınırın iki tarafında da 75 km.lik bir kuşaktan oluşmaktaydı. 1946 yılında iki devlet bu sefer bir dostluk ve iyi komşuluk antlaşması imzaladılar. Bu antlaşmanın 6. protokolü ise sınır protokolüydü[107]. Bu protokolün 25. maddesine göre, bu protokol 1926 Antlaşması'nın II. Bölüm'ünün yerini alacaktır. 1. maddeyle, yine sınırın iki tarafında 75 km.lik bir alan sınır bölgesi olarak kabul edilmektedir. 11. maddeye göre, taraflar kendi sınır bölgelerinin diğer devletin güvenlik ve ülke bütünlüğüne karşı yöneltilecek hareketler için kullanılmasına, her birinin kendi toprağında kendi takdirine bırakılan uygun önlemlerle engel olmayı karşılıklı olarak taahhüt ederler. 1984 yılında kabul edilen Güvenlik Protokolü ise Türk askeri birliklerinin önceden izin almadan Irak sınırından 5 km. içeriye kadar girebilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak Türkiye Körfez krizinden sonra Irak'ın Peşmergeleri takip ederek kendi sınırlarını ihlal etmesini istemediğinden daha sonra bu protokolü uzatmamış, 1990'da bunu yeniden teklif ettiğinde ise Irak tarafından kabul görmemiştir. Dolayısıyla halen yapılan operasyonlara tarafların kendi aralarındaki anlaşmaların temel olması mümkün değildir.

Burada, *self-preservation* kavramı çerçevesinde hayati çıkarların söz konusu olması nedeniyle gereklilik *(necessity)* öne sürülebilir[108]. Ancak böyle bir hakkın varlığı, kuvvete başvurma-

106 *Düstur*, III. 7, 2733 (1512).
107 *Düstur*, III, 28, 1504.
108 BM sonrası bunun tek örneği, TC'nin Irak operasyonları bir yana, 1956 Süveyş olayıdır. Orada da Genel Kurul'daki görüşmelerde, bu gibi durumlarda doğru yolun uluslararası barışçı çözüm yolları olduğu devletlerin büyük çoğunluğunun görüşü olarak ortaya çıkmıştır.

nın hukuka uygun olduğu zamanlarda bile son derece tartışmalıdır. Çoğunlukla bu hak başka bir devletin egemenliğini ihlal etmek için bahane olarak ileri sürülmüştür. Eğer bu hak var olsaydı, her devlet başka bir devletin gerekliliği ileri sürerek egemenliğini ihlal etmesini kabul etmek ve buna katlanmak zorunda olurdu. Oysa devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesi BM Antlaşması 2/4 ile açıkça ve kesin olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla artık bir antlaşmanın yokluğunda gereklilik savı ileri sürülemez. Kaldı ki, "hayati çıkar" terimini nesnel olarak tanımlamak da mümkün değildir. Bu durumda, müdahale kararını tek başına vermek yerine ilgili devletin rızasını da alarak müdahalede bulunmak geçerli bir yol olabilir.

Irak'taki Türk operasyonlarının hukuksallığı için de Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararının temel olduğu yolunda görüşler daha ağırlık kazanmış görünmektedir. Bu karar, Irak'ın kendi halkını bastırması sonucu ortaya çıkan sonuçların, mültecilerin yoğun bir şekilde uluslararası sınırları geçmesi de dahil uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden sonuçlar yarattığı belirtilmektedir. Bu karara dayanılarak 36. paralelin kuzeyinde bir güvenli bölge oluşturulmuştur[109]. Ancak bu kararla Irak'ın bu bölgedeki egemenliği sınırlanınca, burada düzeni kimin sağlayacağı sorunu doğmuştur. Irak'ın egemenliğini sınırlayan kararın güvenliğin sağlanması için alınacak tedbirlerin de temeli olması gerekir. Bu yetkiyi kullanacak olan yine kararı alan BM'ye üye devletler olmalıdır[110]. Böylece Türkiye'nin operasyonları da Güvenlik Konseyi'nin kararına bağlanmaktadır.

Gereklilik savının bir devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmekte öne sürülebileceği yolunda bazı görüşler olduğunu BM Genel Kurulu'na bağlı olarak kurulan ve uluslararası hukukun

109 Sertaç Başeren, "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekâtın Hukuki Temelleri," *Avrasya Dosyası*, Cilt II, Sayı 1, 1995, s.227.

110 *Aynı yapıt*, s.233.

kodifiye edilmesi işini üstlenmiş bulunan Uluslararası Hukuk Komisyonu da kabul etmekte ancak bunu bir kural olarak saptamamaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu'na göre bu durumlar şunlardır: (a) Fiil devletin temel bir çıkarını ciddi ve ani bir tehlikeden korumak için tek yoldur. (b) Fiil devletin temel çıkarlarını ciddi bir şekilde zedelememektedir. (c) İhlal edilen uluslararası yükümlülük *jus cogens*[111] bir kuraldan kaynaklanmamaktadır.[112]

Self-help de tıpkı *self-preservation* gibi çok iyi tanımlanmış bir kavram değildir. Birçok farklı kuvvet kullanma yolunu içerebilmektedir. Kimi zaman tek-taraflı kuvvet kullanma içeren zorlama yöntemlerinin hepsini, dolayısıyla *self-preservation* niteliğinde olan kuvvet kullanma yollarını da kapsayan bir ana başlık olarak kullanılmaktadır. Bu durumda, meşru savunma, misilleme, zararla-karşılık, tanımama, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, abluka, sözleşmelerin sona erdirilmesi gibi kuvvet kullanma içeren ya da içermeyen birçok yöntem *self-help* başlığı altına girmektedir.

Bu noktada, her şeyden önce meşru savunma hakkını diğer yollardan ayırmamız gereklidir. Koşullarına uymak şartıyla, meşru savunma hakkına dayanarak kuvvet kullanmanın uluslararası hukuka uygun olduğu konusunda bir kuşku yoktur.

111 *Jus cogens* kural, buyruk kural olarak çevrilebilir. Uluslararası hukukun kendisine aykırı bir düzenleme yapılamayacak temel kuralı anlamına gelir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi bu nitelikte kurallar olduğunu kabul etmektedir. 53. maddeye göre, "Yapılışı sırasında, genel uluslararası hukukun bir buyruk kuralı ile çatışan her antlaşma batıldır." Uluslararası Hukuk Komisyonu bu nitelikteki kurallara örnek olarak kuvvet kullanma yasağını, köle ticaretinin ve deniz haydutluğunun yasaklanmasını, soykırımın yasaklanmasını ve devletlerin eşitliğini göstermektedir. Bkz. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, Gözden geçirilmiş 6. baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1997, s.162-164.

112 *Yearbook of International Law Commission*, 1980, ii, part 2, s.34-52'den aktaran *Oppenheim's International Law, Peace: Introduction and Part I*, R.J. Jennings ve A. Watts (ed.), Cilt I, Avon, Longman, 1992, s.417.

Self-help ile meşru savunma arasındaki en önemli fark, meşru savunma durumunda başka türlü önlenemeyecek büyük bir zararın önlenmesi için kuvvete başvurulmasıdır. *Self-help* yollarında böyle bir kısıtlama yoktur. Devlet kendi hak ve çıkarlarını tehlikede gördüğü anda kuvvete başvurabilir. Bu hak ve çıkarların tehlikede olduğuna karar verecek olan da yine devletin kendisidir. Bu kuvvet kullanma yolu genellikle bir zararla-karşılık yoludur. *Self-help* ile meşru savunmayı birbirinden ayırarak *self-help* terimini yalnızca zararla-karşılık yöntemleri için kullanmak bugün zorunlu görünmektedir. Çünkü kuvvet kullanmanın günümüzde tabi olduğu kurallar çerçevesinde, meşru savunma zararla-karşılık yollarından tamamen farklı bir konum kazanmıştır.

B. BELLİ BAŞLI SAVAŞA VARMAYAN KUVVET KULLANMA YOLLARI: ZARARLA-KARŞILIK VE KARIŞMA

Kuvvet kullanma yasağı, beklenilenin aksine devletler tarafından tek-taraflı olarak kuvvet kullanılmasını engellemedi. Bundaki en önemli etkenlerden birisi, BM sisteminin yaptırım uygulamaktaki başarısızlığıydı. Ortak yaptırım sisteminin çalışmaması, devletlerin suçlu olduğunu düşündükleri devlete karşı tek-taraflı olarak harekete geçmeleri uygulamasının canlanmasına neden oldu. Böyle bir yola başvuramayacak konumda olan zayıf devletler doğal olarak bu durumdan son derece olumsuz bir şekilde etkilendiler.

Buna karşılık, kuvvete başvuran devletler de BM Antlaşması'nı açıkça çiğnemek ya da onu geçersiz kabul etmek yerine, etrafından dolanarak ya da Antlaşma hükümlerini geniş yorumlayarak bunu yapma yolunu seçtiler. Gerek *self-help* gerek yaşamsal çıkarlarını koruma gerekçeleri, çeşitli olaylarda dev-

letler tarafından sınırlı kuvvet kullanmayı haklı hale getiren gerekçeler olarak ileri sürüldü. İngiltere, *1949 Korfu Boğazı Davası*'nda *self-help* uygulaması olarak Arnavutluk karasularında mayın taraması yapabileceğini ileri sürdüyse de UAD böyle bir hakkın varlığını reddetti[113]. Yaşamsal çıkarlarını korumak gerekçesi de yine İngiltere tarafından 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine Kanal'a yapılan müdahalede ileri sürüldü. 1962'de Küba'ya uyguladığı ablukada da ABD yaşamsal çıkarlarına yönelik bu tehdide karşı meşru savunma hakkını kullandığım ileri sürdü.

BM sisteminde 2/4 ve 51. maddeler ile açıkça devletler tarafından meşru savunma dışında kuvvet kullanılması yasaklanmış ve UAD'ın *1986 Nikaragua Davası* kararıyla da meşru savunma hakkı dar bir şekilde yorumlanmış olduğuna göre, bu noktada sormamız gereken soru şudur: BM Antlaşması'nda meşru savunma hakkı dışında devletlere kuvvet kullanma izni veren bir hüküm var mıdır?

Burada, BM Antlaşması'nda getirilen yasağın iki yorumundan bahsetmek gerekiyor. Bir bakış açısına göre, kuvvet kullanma ancak *başka bir devletin siyasi bağımsızlık veya toprak bütünlüğüne karşıysa veya BM Örgütü'nün ilkeleriyle çatışıyorsa* yasaktır. Dolayısıyla bunlarla çatışmayan kuvvet kullanma içeren *self-help* yolları yasak kapsamında değildir. Diğer ve daha yaygın olan bakış açısına göre, 2/4'teki yasak genel ve kapsayıcıdır. Bir başka devletin siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün ve BM ilkelerinin anılmış olması, yasağı kısıtlamak değil pekiştirmek amacına yöneliktir. Meşru savunma dışında da istisnası yoktur.

İlk görüş Örgüt'ün kurucularının amacıyla da çelişir görünmektedir. Çünkü 2/4'teki "siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı" ibaresi, küçük devletlerin isteğiyle maddedeki ya-

113 *I.C.J. Reports*, 1950, s.35.

sağı güçlendirmek için konulmuştur. Dolayısıyla ilgili hükmü zayıflatacak şekilde yorumlanmaması gerekir. Başka göstergeler de ikinci görüşten yanadır. Devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesi, bir devletin sırf kendisi yaşamsal çıkarlarını tehlikede gördüğü için hiçbir kusuru bulunmayan bir devletin ülkesine müdahale etmesine imkân bırakmamaktadır[114]. 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi'nde de kuvvet kullanma içeren zararla-karşılık yöntemleri yasaklanmaktadır.

Self-help yöntemlerine ilişkin olarak BM sisteminde çıkan bir başka sorun, BM Antlaşması'nın devletlerin uluslararası hukuku çiğneyen her eylemi için değil yalnızca bazıları için yaptırım öngörmüş olmasıdır. Genel uluslararası hukukta BM Antlaşması'na göre yaptırım öngörülmemiş bazı durumlar olabilir. Örneğin bir antlaşma yükümlülüğünü yerine getirmemek, Antlaşma'nın 39. maddesine göre Güvenlik Konseyi'nin yaptırım uygulama kararı alabileceği bir barışa yönelik tehdit ya da barışın bozulması niteliğinde değildir ama genel uluslararası hukuk kurallarına göre uluslararası hukuk ihlalidir. Bunun için BM herhangi bir yaptırım öngörmemektedir[115]. Çünkü Güvenlik Konseyi yalnızca uluslararası barış ve güvenliği korumak ve eğer bozulmuşsa yeniden kurmak için yaptırım olarak kuvvet kullanma yoluna başvurulmasına karar verebilir. Devletlerin de meşru savunma bir yana herhangi bir amaçla kuvvete başvurmaları yasak olduğuna göre, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit veya saldırı olmadıkça bu tür diğer ihlallere karşı kuvvet kullanma içeren herhangi bir yola başvurulamaz.

Bu noktada *self-help*'i geçerli kabul eden görüşler parçalanmış durumdadır. Bir görüşe göre bu durum saçmadır ve kabul edilemez. Devletler bu durumda zararla-karşılık kuralları içinde gerekirse kuvvet kullanma da içeren diledikleri yaptırıma

114 *Oppenheim's International Law*, ed. Jennings ve Watts, s.416.
115 Hans Kelsen, *Principles of International Law*, New York, Rinehart and Co., 1952, s.58.

başvurabilirler. Buna karşılık yukarıda sözü edilen diğer görüş ise, 2/4'te belirlenen yasağı zaten devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü veya BM ilkeleri ile sınırlı tuttuğundan, hukuktan kaynaklanan hakları uygulama amacına yönelik kuvvet kullanma olaylarını baştan 2/4'e uygun görmektedir[116].

Bu gibi uluslararası hukuka aykırı durumlarda merkezi örgüt yapamasa bile tek tek devletlerin yükümlülüğünü yerine getirmeyen devlete karşı yaptırım uygulayabilmesi gerekir. Ancak bu yaptırım mutlaka kuvvet kullanma içermek zorunda değildir. Kaldı ki, kuvvet kullanma içermeyen bir ihlale karşı zararla-karşılığın temel kuralı gereği de kuvvetle karşılık verilemez. BM Antlaşması'nın burada yapılagelişten daha sınırlayıcı olduğu nokta, eğer ihlal kuvvet kullanma içeriyorsa yine de devletler için meşru savunma hakkının ötesinde kuvvet kullanma hakkı tanımamasıdır. Bu gibi bir eylemle karşılaşan devletin, UAD'ın *1986 Nikaragua Davası*'ndaki kararından hareket ederek orantılı karşı önlem alabileceğini söylemek mümkün olabilir. Ancak bu önlemlerin neler olabileceği konusunda Divan bir şey söylememektedir.

Ayrıca, uluslararası hukuk kurallarının çoğu zaman kuvvet kullanma içermeyen yollar kullanılarak uygulandığını da unutmamak gerekir. Hukuktan doğan haklarını uygulamak için devletlerin kuvvete başvurabileceğini kabul etmek, güçlü devletlere böyle yapmaları için bir anlamda açık çek vermek anlamına gelecektir. Böyle bir durum, zayıf olan devletler bunu hiçbir zaman yapamayacağından devletlerin egemen eşitliği ilkesine de aykırı olacaktır[117].

Özetlersek, ne amaçla kullanılırsa kullanılsın, sınırlı kuvvet kullanma yollarının BM Antlaşması'yla yasaklandığı devletle-

116 M. Kaplan ve N.B. Katzenbach, "Resort to Force: War and Neutrality," *The Strategy of World Order: International Law,* Cilt II, R.A. Falk ve S.H. Mendlovitz (ed.), New York, World Law Fund, 1966, s.291-292.

117 Khare, *a.g.y.*, s.54.

rin ve doktrinin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Ancak bazı sınırlı sayıda devlet ya da yazar, ya bu yasağı dar kapsamlı yorumlayarak sınırlı kuvvet kullanma yollarının hiçbir zaman yasaklanmadığını ya da yasaklanmış olsa bile daha sonraki uygulamanın bir sonucu olarak bazı sınırlı kuvvet kullanma yollarının hukuka uygun niteliğini devam ettirdiğini veya yeniden bu yönde bir yapılageliş kuralı oluştuğunu savunmaktadırlar.

Devletler geçmişte birçok savaşa varmayan kuvvet kullanma yöntemine başvurmuştur ve bunları her zaman belli başlıklar altında toplamak mümkün olmamaktadır. Ancak yine de tüm bu yolları temel niteliklerine göre ikiye ayırmak mümkündür: Zararla-karşılık ve karışma. Her iki yol için de bugün bazı belli koşullarda hukuka uygun oldukları iddiası ileri sürülmektedir. Bu iddiaları tek tek incelemek gerekmektedir.

1. Zararla-karşılık

a. Zararla-karşılığın tanımı ve koşulları

Zararla-karşılık bir zorlama yöntemi olarak uzun bir geçmişe sahiptir. Klasik uluslararası hukuka göre zararla-karşılık, uluslararası hukuku ihlal eden bir devletin yeniden hukuka uymasını sağlamak için başvurulan bir yoldur. 1945'ten önce verilen bir tanım, zararla-karşılığın, bir devletin başka bir devlete karşı savaşma niyeti olmadan ve o devletin daha önce yaptığı hukuka aykırı bir fiil dolayısıyla bu tür fiillerin bir daha tekrarlanmasını önlemek ya da verilen zararın tazmin edilmesini sağlamak için alınan zorlayıcı önlemler olduğu biçimindedir[118].

Görüldüğü üzere bu tanım, zararla-karşılığın hukuktan kaynaklanan hakları güven altına almak ve bu hakların çiğnenmesi durumunda karşı tarafı cezalandırmak için bir yaptırım olması özelliğini ön plana çıkaran bir tanımdır. Bu uygulama, başka

118 A.E. Hindmarsh, *Force in Peace, Force Short of War in International Relations,* Cambridge, Harvard University Press, 1933, s.58.

bir devletin hukuka aykırı bir fiiline aynı şekilde karşılık verilmesidir. Başka koşullarda yapılması halinde hukuka aykırı olacak bir eylem, daha önce yapılmış benzer bir eyleme karşılık olarak yapıldığında hukuka uygun hale gelmektedir[119].

Zararla-karşılıkta hem kuvvet kullanılan hem de kullanılmayan yöntemlere başvurulabilir. Kuvvet kullanılmıyorsa, bir antlaşma ya da yapılageliş kuralını uygulamamak veya yabancıların toplu halde sınır dışı edilmesi gibi yöntemler içerebilir[120]. Kuvvet kullanılıyorsa, abluka, ambargo, kuvvet çıkarma, işgal ve bombardıman örnek olarak sayılabilir. Zararla-karşılık fiili, ihlalde bulunan devlete ya da onun vatandaşlarına ait olan her şeye karşı uygulanabilir. Bayrağını taşıyan gemilere el koyulabilir, antlaşmalar askıya alınabilir, ülkesinin bir kısmı işgal edilebilir vb. Devletin yükümlülüklerine aykırı bir fiille uygulanabileceği gibi, yükümlülüklerini yerine getirmemek de bir zararla-karşılık yolu olarak kullanılabilir.Ancak bunlarla sınırlı değildir. Uluslararası hukukta belli zararla-karşılık yöntemlerinin kullanılması gibi bir şart yoktur, yani zararla-karşılık yoluna başvuran bir devlet herhangi bir yöntemi benimsemek zorunda değildir. Dilediği yolu seçebilir, hatta daha önce hiç kullanılmamış bir yol da tutabilir.

Hangi yol seçilirse seçilsin, zararla-karşılık barışın bir parçasıdır. Kuvvet kullanma içeriyor olsa bile bu iki taraf arasında doğrudan bir savaş durumu yaratmaz[121]. Ancak bir zararla-karşılık yoluna başvurmanın da bazı koşulları vardır. Her şeyden önce, diğer devletin uluslararası hukuka aykırı bir fiilde

---

119 Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş,* Cilt II, 4.B., Ankara, SBF Yayınları, 1975, s.339; Fenwick, *a.g.y.,* s.636; *Oppenheim's International Law,* ed. Lauterpacht, s.136; Michael Akehurst, *A Modern Introduction to International Law,* New York, Atherton Press, 1970, s.331.

120 Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Elagab, *a.g.y.*

121 Clyde Eagleton, "Acts of War," *A.J.I.L.,* 1941, Cilt XXXV, No:2, s.321-326.

bulunmuş olması gerekir. Ayrıca düzeltme isteğinde bulunulmalı, bu istek reddedilmeli, iki eylem arasında orantı bulunmalı ve yalnızca haksız fiili işleyen devlete yönelmelidir[122]. Uluslararası hukuka aykırı bir fiil yoksa, zararla-karşılık da olamaz. Bu, devletin görüşme ya da diğer barışçı yollarla tazmin ettiremediği her türlü eylem için geçerlidir[123] ve en önemli örneği de *1928 Naulilaa Davası*'dır.

Buradaki olay, 1914'te I. Dünya Savaşı başladıktan sonra, ancak Portekiz henüz tarafsızken meydana gelmiştir. Güney Afrika sömürgesinde görevli olan üç Alman vatandaşının Portekiz sömürgesi olan Angola'da Naulilaa'da öldürülmesi üzerine patlak vermiştir. Bu öldürme olayı üzerine, Alman kolonisi komutanı zararla-karşılık hakkına dayanarak Portekiz kolonisine saldırıp bazı yerlerin imha edilmesi emrini verdi. Bu sorun, daha sonra hakemliğe sunuldu[124].

Bu davada zararla-karşılık, zarar gören devletin, uluslararası hukuka aykırı davranan devlete karşı tazmin isteği yapıldıktan sonra ve bu isteği kabul edilemezse başvurabileceği *self-help* eylemi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca hakemlik, zararla-karşılık eyleminin tam anlamıyla orantılı olmasa bile buna yol açan fiille tamamıyla orantısız da olamayacağını belirtmiştir[125].

Böylece meşru savunmadan sonra zararla-karşılıkta da orantılılık koşulu karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, önce bir hukuka aykırı fiil gerçekleşmeli, sonra bunun yol açtığı zararın tazmin edilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalı, bu zarar görüşmelerle tazmin ettirilemezse zararla-karşılık yoluna başvurulmalı ve son olarak da ilk fiille zararla-karşılık eylemi ara-

122 Özman, *a.g.y.*, s.66.
123 *Oppenheim's International Law*, ed. Lauterpacht, s.136.
124 Harris, *a.g.y.*, s.14.
125 R.N. Swift, *International Law: Current and Classic*, New York, London, Sydney, John Wiley, 1969, s.480-483.

sında bir orantı olmalıdır[126]. Eğer ihlalde bulunan devlet bu ihlale son verirse, zararla-karşılık fiili de derhal sona ermelidir.

b. Zararla-karşılık yollarının uygulanan uluslararası hukuktaki yeri

Zararla-karşılık yolları BM Antlaşması ışığında incelenirse, kuvvet kullanma içermeleri halinde yasak oldukları sonucu çıkarılabilir. Artık devletler haklarını korumak için kuvvet kullanma yoluna sapamaz. 1945 öncesi hukukla bugünkü hukuk arasındaki en temel fark budur.

BM Güvenlik Konseyi'nin uygulaması da bu görüşü doğrulamaktadır. 1953'ten bu yana İsrail ile komşu Arap devletleri arasındaki birçok kuvvet kullanma eylemi, Güvenlik Konseyi tarafından zararla-karşılık oldukları ve zararla-karşılığın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kınanmıştır. Bunların bir kısmında, zararla-karşılığın hukuka aykırı olduğunun yanı sıra söz konusu eylemin daha önceki eylemle orantısız olduğu da belirtilirken, kimisinde de hiç bu tür bir görüş ileri sürülmeden doğrudan doğruya zararla-karşılık hukuka aykırı olduğu için kınamada bulunulmuştur[127].

Uluslararası ihlalleri cezalandırmak artık tek tek devletlerin yetkisinde değildir. Bu durumlarda devletler barışçı çözüm yollarına başvurmak durumundadırlar. Kuvvet kullanma içeren bir yola başvurmak BM'nin yetkisindedir. BM sistemi dışında, 1975 AGİK Son Senedi de tarafların karşılıklı ilişkilerinde kuvvet içeren zararla-karşılık fiillerinden kaçınacaklarını belirtmektedir[128]. Ancak bu düzenlemelere rağmen, BM Antlaşması'nda öngörülen ortak güvenlik mekanizmasının kurulamaması ve uluslararası hukuk ihlallerinin değil önlenmesi, ceza-

126 G. Schwarzenberger, *International Law as Applied by International Courts and Tribunals*, Cilt II, London, Stevens and Sons, 1968, s.50.

127 Derek Bowett, "Reprisals Involving Recourse to Armed Force," *A.J.I.L.*, Cilt LXVI, No:1, 1972, s.33-36.

128 *Keesing's*, 1975, s.27302.

landırmakta bile yetersiz kalınması sonucu, kuvvet içeren zararla-karşılık eylemleri üzerindeki yasağın devam edip etmediği doktrinde ve devletler tarafından sorgulanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin tavrı da burada önem kazandı. Çünkü zararla-karşılık hukuka aykırıysa, artık önceki eylemler orantılı olup olmaması önem taşımaz. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin eylemlerin orantılı olup olmamasına hiçbir atıf yapmaması gerekirdi.

Doktrin, zararla-karşılık üzerindeki yasak konusunda ikiye ayrılmış görünüyor. Zararla-karşılığın yasaklanmamış olduğunu savunanlar da birkaç gruba ayrılmış durumdalar. Bir grup, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi 2/4'te konulan yasağı bu maddede belirtilen amaçlarla yani toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık veya BM amaçlarıyla uyuşmayan eylemlerle sınırlı saydığından zaten baştan böyle bir yasağın olmadığını savunmaktadır. Zararla-karşılık devletin haklarının hukuka aykırı bir fiille ihlal edilmesi sonucu başvurulan bir yol olduğuna göre yasaklanmış olamaz[129].

İkinci grup, BM'nin baştan amaçlandığı gibi çalışmaması, yani hukuka aykırı kuvvet kullanmayı belli ölçüde önleyeceği varsayılan mekanizmanın kurulamaması gerekçesiyle, kuvvet kullanma içeren zararla-karşılık yolları üzerinde başlangıçta bir yasak vardıysa bile bu yasağın artık geçersiz olduğunu ve bunun yerine yeni bir yapılageliş geliştiğini savunmaktadır. BM'nin başarısızlığını gören devletler, zararla-karşılık biçiminde *self-help* yoluna başvurmaktadır ve Güvenlik Konseyi'nin izlemesinden başka bir yaptırımla karşılaşmayacaklarına inanmaktadır[130].

BM Antlaşması hazırlanırken yasağı kısıtlamak gibi bir niyet olmadığına, tam tersine yasak güçlendirilmek istendiğine

129 Julius Stone, *Legal Controls of International Conflict,* London, Stevens and Sons, 1959, s.50-51.
130 Bowett, *a.g.m.*, s.3.

göre ve zararla-karşılık da kuvvet kullanmanın yasaklanması ilkesine getirilen istisnalardan birisi olmadığına göre, bu yolun baştan yasaklanmamaış olduğu görüşünü reddetmemiz gerekir. Buna karşılık, BM'nin ortak güvenlik mekanizmasının gerektiği gibi çalışmaması nedeniyle yasağın kalktığı ve yapılageliş sonucu zararla-karşılığın yeniden hukuka uygun bir hale geldiğini kabul etmek de mümkün değildir. Her şeyden önce, BM Antlaşması'nda öngörülen mekanizmanın kurulamaması, üye devletleri BM'nin temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacından, Güvenlik Konseyi'nin bu amacın gerçekleştirilmesi için sahip olduğu yetkilerden ve Güvenlik Konseyi kararlarına uyma yükümlülüğünden kurtarmaz. İkinci olarak da, bu yeni yapılageliş kuralını ortaya çıkardığı ileri sürülen olaylarda zararla-karşılığın unsurları eksiktir.

Yeni kuralı ortaya çıkardığı ileri sürülen olaylardan *1949 Korfu Boğazı Davası*'nda İngiltere'nin boğazdan mayın toplaması ihlal edilen bir hakkın tazmin ettirilmesi amacına yönelik değildir. Aksine, böyle bir tazmin isteği hiç yapılmamıştır. 1970'de Portekiz'in Gine'ye yaptığı müdahalenin amacı, açıkça hükümeti devirmek ve yerine muhalefeti geçirmektir ki, bu da yapılan operasyonun ilgili devletin bağımsızlığına yönelik olduğunu göstermektedir. Zararla-karşılık uygulamasının böyle bir amacı olamaz. Temel uygulamayı oluşturan İsrail ile komşu Arap devletleri arasındaki çatışmaların hukuksal niteliği konusunda ise hem taraflar hem de üçüncü devletler tam bir görüş ayrılığı içindedir. Öncelikle, bu kuvvet kullanma eylemlerinin zararla-karşılık niteliğinde olduğu kabul edilse bile önemli bir kısmı Güvenlik Konseyi tarafından tam da bu nedenle kınanmıştır. Bu kınamanın yapılamadığı zamanlar, Güvenlik Konseyi'nde vetonun kullanıldığı zamanlar olmuştur. Bu durumda, bu uygulamanın yeni bir yapılageliş oluşturduğunu ve yasağı ortadan kaldırdığını söylemek mümkün değildir.

Ayrıca, bu kuvvet kullanma uygulamalarının zararla-karşılık niteliğinde olduğu ve yeni bir yapılageliş kuralı oluştuğu kabul edilse bile, uluslararası hukuk kurallarının göstereceği değişimin yine ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi yapılagelişin iki temel unsuru vardır: Her şeyden önce, devletlerin çoğunluğunun bu konuda uzun süre aynı biçimde davranmış olması gerekir. Bu yapılagelişin maddi unsurudur. İkinci olarak da devletler bu uzun süreli ve aynı tavrı, bir hukuk kuralı uyguladıkları inancıyla gösteriyor olmalıdırlar. Bu da yapılagelişin *opinio juris* denilen manevi unsurudur.

Yeni kural oluşturduğu ileri sürülen zararla-karşılık uygulamalara baktığımızda, yalnızca Batılı devletlerin (ABD, Fransa, İngiltere, İsrail ve Portekiz) bu yollara başvurduklarını, üçüncü devletlerin ise her zaman bu uygulamalara karşı çıkmış olduklarını görüyoruz. Yani uygulama genellikten yoksundur. Bölgesel yapılageliş kuralları olabileceği kabul edilmektedir ama bu devletler aynı bölgenin devletleri olmadığından bölgesel bir yapılageliş kuralından da söz edilemez. Dolayısıyla yapılagelişin maddi unsuru oluşmamıştır. Ayrıca, uygulamada bulunan devletler hukuka aykırılığın farkında olacaklar ki, her seferinde haklılıklarını meşru savunmada bulundukları gerekçesiyle açıklamaya çalışmışlardır. Eğer kuvvet kullanma içeren zararla-karşılık yöntemlerinin uluslararası hukuka uygun olduğunu düşünselerdi, bunu yapmazlardı. Yani yapılagelişin ikinci unsuru olan *opinio juris* de gerçekleşmemiştir. Bu durumda, önceki yapılageliş kuralı da 2/4'teki yasağa rağmen devam etmiş olamaz, 2/4'e rağmen yeni bir yapılageliş kuralı oluşmuş da olamaz.

Son olarak, meşru savunma hakkının hakları ihlal edilen devlete karşı zorlama yollarına gitmeyi de kapsayacak şekilde geniş yorumlanarak zararla-karşılığın bir meşru savunma uygulaması şeklinde açıklandığını da görüyoruz. Oysa BM siste-

minde meşru savunma hakkı Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar uygulanması kabul edilen geçici bir haktır. Bu kadar genişletilmesi ve istisnai bir uygulamanın kural haline getirilmesi düşünülemez[131]. BM Antlaşması, meşru savunmayı başka bir devleti zorlamak için uygulanabilecek bir yol olarak görmemiştir. Yalnızca silahlı bir saldırıya karşı kendini korumak için kabul edilmiş bir haktır. Oysa zararla-karşılıkta devlet kendisine dilediği gibi bir hedef seçebilir ve bu hedef, uğradığı ilk saldırıyla ancak genel bir anlamda ilişkili ya da tamamen ilişkisiz de olabilir. Zararla-karşılık eylemleri, savunma ve caydırma özellikleri olduğu kadar, hatta daha da çok karşı tarafı cezalandırma niteliğine sahip olan eylemlerdir. Böyle bir nitelik, meşru savunma kavramıyla bağdaşamaz.

Aslında, kısıtlı tanımlanmış meşru savunma kavramından bir kez uzaklaşınca, eski geniş *self-help* uygulamasının hepsi yeniden ortaya çıkıncaya kadar durmak mümkün olmamaktadır[132]. BM uygulamasında da bu tür eylemler BM Antlaşması'na aykırı kabul edilerek defalarca reddedilmiştir. Zararla-karşılığın 2/4 kapsamında olduğu 1964'te Yemen'deki Harib kalesinin İngiltere tarafından bombalanması olayında Güvenlik Konseyi kararında açıkça belirtilmiştir[133]. İsrail belki de bu

131 Khare, *a.g.y.*, s.53.

132 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.112.

133 1963 ve 1964 boyunca İngiltere, Güvenlik Konseyi'ne defalarca Yemen-Güney Arabistan sınırında ateş açılmasından şikâyet etti. Mart 1964'te Bedevilere ve hayvanlarına havadan üç kez ateş açıldı. 28 Mart'ta İngiltere Yemen'deki Harib Kalesi'ni önce insanların bölgeyi terk etmelerini isteyen kâğıtlar attıktan sonra bombaladı. Yemen 25 kişinin öldüğünü iddia etti ve Güvenlik Konseyi'ne başvurdu. İngiltere kendisini bu eylemin zararla-karşılık olmadığı, zararla-karşılığın cezalandırma ve intikam amacına yönelik olduğu için BM Antlaşması'na aykırı olduğu, kendisinin Harib Kalesi'ni yapılan saldırıların merkezi olduğu için bombaladığı ve bunun savunma amaçlı bir eylem olduğunu söyleyerek savundu. Güvenlik Konseyi kararında, zararla-karşılığın BM amaç ve ilkelerine aykırı olduğu belirtildi ve hem İngiliz askeri eyleminin hem de bölgedeki diğer saldırı ve olayların üzüntüyle karşılandığı açıklandı. Bkz. Harris, *a.g.y.*, s.871.

yüzden 1968'de Beyrut'a yaptığı saldırıyı meşru savunma olarak açıklamıştır ancak bu eylem çok gecikmeli olarak ve tesadüfi seçilmiş bir hedefe yapılmış olduğundan Güvenlik Konseyi'nde kınanarak BM Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerin ihlali olarak kabul edilmiştir[134]. 1986'da ABD'nin Trablus ve Bingazi'ye yaptığı hava saldırıları ise, ABD tarafından on gün önce Berlin'deki bir bombalamanın Libya tarafından gerçekleştirildiği iddiasıyla yapılmıştı[135]. ABD bu olayda 51. madde çerçevesinde meşru savunma hakkını kullandığını ileri sürdü ki bu çok geniş bir önleyici meşru savunma iddiası anlamına geliyordu. Bu iddianın geçersizliği çok açıktı, çünkü ABD'ye yöneltilmiş bir saldırı tehdidi yoktu. Ama Güvenlik Konseyi veto nedeniyle karar alamadı.

Sonuçta, BM Antlaşması tüm tek-taraflı kuvvet kullanmaları yasaklarken zararla-karşılığı da yasaklamıştır ve bunun aksine bir kural oluştuğu iddiaları da böyle yeni bir kuralın oluştuğunu gösterecek unsurlar eksik olduğundan geçersizdir[136].

2. Karışma

a. Karışmanın tanımı ve karışmaya uygulanan kurallar

Egemen ve eşit devletler sisteminin bir sonucu da devletlerin birbirlerinin iç ve dış işlerine karışmamalarıdır[137]. Karış-

134 *Keesing's*, 1968, s.21819.

135 ABD Libya'yı bombalama eylemini Libya'nın Amerikan vatandaşları ve mallarına karşı bir süreden beri saldırılar düzenlediği iddiasıyla yaptı. ABD'ye göre Berlin'deki bombalama bunlardan birisiydi. Amerikan bombardımanının askeri hedeflere yöneldiği söylendiyse de 100 kadar sivil de öldü. Başkan Reagan bu eylemin 51. maddeyle tam bir uyum içinde olduğunu ileri sürdü, Reagan'a göre bu eylem önleyici eylem niteliğindeydi ve hem Kaddafi'nin terör yayma yeteneğini azaltacak hem de onu suçlu davranış biçimini gözden geçirmeye itecekti. Güvenlik Konseyi'nde karar Amerikan ve İngiliz vetoları nedeniyle alınamadı.

136 *Oppenheim's International Law*, ed. Lauterpacht, s.152-153; Goodrich, Hambro ve Simmons, *a.g.y.*, s.94, 102; Jessup, *a.g.y.*, s.175; Stone, *a.g.y.*, s.286-287; Kotzsch, *a.g.y.*, s.270; Brierly, *a.g.y.*, s.324-325.

137 Meray, *a.g.y.*, s.428.

ma kuvvet kullanma içerebilir ya da içermeyebilir. Özellikle kuvvet kullanarak karışmaya ilişkin yapılageliş kuralları büyük ölçüde genel kuvvet kullanma yasağına uygun olarak gelişmiş kabul ediliyorsa da karışma ayrı bir kavram olarak varlığını devam ettirmektedir[138]. Ancak karışmanın tanımı konusunda görüşler parçalanmış durumdadır. Karışmanın ilke olarak uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilebilirse de bu kavramın tanımı ve karışma yasağının kapsamı konusunda bir uzlaşma yoktur.

En geniş anlamıyla karışma, bir devletin ulusal yetkisine giren bir konunun tartışılmasını, görüşülmesini, incelenmesini, araştırılmasını ve bu konular üzerinde tavsiyelerde bulunulmasını kapsamaktadır[139]. Bu haliyle, devletlerin ilişkilerinde her türlü müdahaleyi hiçbir ayırım yapmadan kapsayacak biçimde kullanılan siyasi bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanıma göre BM Antlaşması 2/7'ye göre ulusal yetki alanına giren bir sorunun konuşulması bile karışmadır ve yasaktır. Karışmayı en sınırlı şekilde tanımlayan görüşe göre ise, bir devletin başka bir devletin iç ve dış işlerine zorlayıcı veya emredici bir şekilde ve bu devletin tutumunu değiştirmek ya da bu devlette bazı değişiklikler yaratmak amacıyla karışması anlamına gelir[140]. Bu iki uçtaki tanımlar birlikte ele alınırsa, saldırıya yakın bir hareket, siyasi ya da ekonomik baskı, kimi zaman açıkta bir savaş gemisi bulundurulması, hatta devletlerin iç işlerinin tartışılması karışma olarak adlandırılabilmektedir[141]. Ancak bunlar içinde bizi ilgilendiren karışma biçimi, en dar anlamdaki kuvvet kullanma içeren zorlayıcı karışma biçimleridir.

---

138 *Aynı yapıt*, s.429.
139 R.J. Vincent, *Nonintervention and International Order*, New Jersey, Princeton University Press, 1974, s.3.
140 *Oppenheim's International Law*, ed. Jennings ve Watts, s.430.
141 De Lupis, *a.g.y.*, s.62.

Özellikle 1820'lerden itibaren kuvvet kullanarak yapılan karışmanın örnekleri çoktur. Hemen Napolyon savaşlarından sonra Avusturya İtalya'ya, Fransa hem İtalya'ya hem de İspanya'ya asker gönderdi. Daha sonra, büyük Avrupa devletleri Türkiye'ye, Mısır'a, diğer devletlerin kolonilerine, ABD de Latin Amerika devletlerine birçok kez karışmada bulundu[142]. Buna karşılık karışma, daha doğrusu karışmama ile ilgili uluslararası kurallar tarihsel olarak Latin Amerika devletlerinin önce Avrupalı güçlerin sonra da ABD'nin karışmalarına verdikleri yanıtla birlikte ortaya çıkmıştır. Latin Amerika devletleri bu karışmalara karşı önce 1907 La Haye II. Sözleşmesi'yle sözleşmeden doğan borçların tahsili için hakeme başvurmanın kabulü şartıyla kuvvet kullanılamayacağını kabul ettirdiler. Daha 1927'de Amerikalılararası Hukukçular Komisyonu hiçbir devletin bir Amerikan cumhuriyetinin iradesine karşı olarak onun iç ve dış işlerine karışma hakkı olmadığı ilkesinin kabulünü önerdiler ve bu 1933'te ve 1936'da Amerika Devletleri Uluslararası Konferansı'nda kabul edildi[143]. 1933 Montevideo Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Sözleşmesi'nde ABD ve diğer Amerikan devletleri hiçbir devletin başka bir devletin iç ve dış işlerine karışma hakkı olmadığını kabul ettiler. 1948'de Amerikan Devletleri Örgütü kurulduğunda da devlet ülkesinin ihlal edilemeyeceği ve askeri işgal veya başka bir kuvvet içeren önleme tabi tutulamayacağı kabul edildi.

Bugün evrensel planda karışma ile ilgili belgeler yine BM belgeleridir. Antlaşma'nın 2. madde 7. fıkrası Antlaşma'nın hiçbir hükmünün özü bakımından bir devletin ulusal yetkisi içinde bulunan işlere BM'nin karışmasına izin vermediğini be-

142 Antonio Cassese, *International Law in a Divided World,* Oxford, Clarendon Press, 1986, s.318.

143 Chee Yoke Ling, *How Big Powers Dominate the Third World: The Use and Abuse of International Law,* Penang, Third World Network, 1987, s.19.

lirtmektedir. Görüldüğü gibi bu BM'nin örgüt olarak karışmasıyla ilgili bir hükümdür ve BM'nin devletlerin iç işlerine karışmayacağını belirtmektedir. Bu ilke, devletlerin hiçbir dış müdahale olmadan dilediği siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemi seçme hakkının ve devletlerin egemen eşitliği ilkesinin bir yansımasıdır[144]. BM'nin ve özellikle de Güvenlik Konseyi'nin görevi, *uluslararası* barış ve güvenliği korumak ve bozulması durumunda yeniden sağlamaktır. Bir devletin dilediği sistemi seçmesine, işlerini dilediği gibi yürütmesine karışamaz.

Genel Kurul'un 1965 tarih ve 2131 sayılı Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi ve 1970 Devletler Arasında Dostça İlişkiler Bildirisi karışma konusuna daha fazla açıklık getirmektedir. Her iki Bildiri de, hiçbir devletin başka bir devletin iç veya dış işlerine, hangi nedenle olursa olsun, doğrudan veya dolaylı olarak karışma hakkı olmadığını ve bunun sonucunda devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına yönelik her türlü karışmanın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmektedir. Genel Kurul'un 1981 tarih 36/103 sayılı kararında ise kavram daha gelişmiş ve ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Buna göre, devletler var olan askeri blokları güçlendirecek, yenilerini oluşturacak önlemler almaktan ve karışmacı güçler veya askeri üsler ve diğer askeri yerleşmeler kurmaktan kaçınacaklardır ve dış ekonomik yardım programlarını başka bir devlete karşı siyasi baskı veya zorlama aracı olarak kullanmayacaklar ve bu amaçla ekonomik zararla-karşılık veya abluka yollarına başvurmayacaklardır. Yalnız Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere ve ABD bu kararı reddetmişlerdir[145]. Genel Kurul kararları devletler açısından

144 Asbjorn Eide, "Outlawing the Use of Force: The Efforts by the United Nations,"*The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security,* UNITAR, 1987, s.117.

145 V. Lowe, "The Principle of Non-Intervention: Use of Force," *The UN and the Principles of International Law,* V. Lowe ve C. Warbrick (ed.), London, New York, Routledge, 1994, s.68.

bağlayıcı değildir. Ancak oylama yapılmadan oydaşma yoluyla ya da ezici bir çoğunlukla kabul edilen kararların en azından bir eğilim yansıttıkları da kabul edilmektedir. Genel olarak zorlayıcı veya emredici karışmalar uluslararası hukuka aykırıdır[146].

Bu hükümler, her türlü kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklayan 2/4 ile de uyumludur. Karışma yalnız kuvvet kullanılarak değil ekonomik ve siyasi yollarla da yapılabilir. Siyasi karışmaya örnek olarak siyasi propaganda ve siyasi partilere yardım, ekonomik karışmaya örnek olarak da ekonomik yardımın kesilmesi ve ambargo verilebilir. Diğer devleti zorlama niteliğine sahip olduğu sürece karışma olarak adlandırılır ve uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak bu tür eylemler 2/4'ün, yani kuvvet kullanmama ilkesinin ihlali değildir; yalnızca karışmama ilkesinin ihlalidir. Karışma kavramına asıl konumuz açısından bakarsak, devletler tarafından tek-taraflı olarak yapılan ve her türlü kuvvet kullanma içeren karışmanın modern uluslararası hukukta yasak olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu tür kuvvet kullanma içeren karışma eylemleri aynı zamanda 2/4'ü de ihlal ederler. Nitekim UAD da *1986 Nikaragua Davası* kararında, ister doğrudan askeri harekât biçiminde olsun isterse de bir başka devlet ülkesinde yıkıcı veya terörist faaliyetleri desteklemek biçiminde olsun, kuvvet kullanılarak gerçekleştirilen karışmaların hem kuvvet kullanma hem de karışma yasaklarını ihlal ettiğini kabul etmiştir[147].

Bu şekliyle karışmama ilkesi, devletlerin egemen haklarını koruyan bir ilke niteliğindedir. Ancak devletlerin uygulamasına baktığımızda kuvvet kullanma içeren karışmaların ortadan kalkmak bir yana oldukça fazla olduğunu görüyoruz. Özellikle 1945'ten sonra karışma içeren kuvvet kullanma olaylarında önemli bir artış görülmüştür. SSCB 1956'da Macaristan'a,

146 *Oppenheim's International Law*, ed. Jennings ve Watts, s.434.
147 *I.C.J. Reports*, 1986, s.108.

1968'de Çekoslovakya'ya, 1980'de Afganistan'a, ABD ise 1952'de Guatemala'ya, 1961'de Küba'ya, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne, 1973'te Şili'ye, 1982'de Grenada'ya, 1989'da Panama'ya müdahale etti. Latin Amerika'daki bu müdahalelerden başka ABD 1964'te Kongo'ya, 1978 Zaire'ye ve Vietnam'a müdahale etti. Başka devletler de karışmada bulundular. 1956'da İngiltere ve Fransa Mısır'a, 1960 ve 1964'te Belçika Kongo'ya, 1978'de yine Belçika Zaire'ye, 1971'de Hindistan Bangladeş'e, 1974'te Türkiye Kıbrıs'a, 1976'da İsrail Uganda'ya, 1977'de Almanya Somali'ye, 1978'de Tanzanya Uganda'ya, 1978'de Vietnam Kamboçya'ya, 1982'de İsrail Lübnan'a ve 1978'de Hindistan Sri Lanka'ya müdahale ettiler. Bu da yine tüm karışmaların değil, yalnızca belli başlı olanlarının listesidir.

Bu durumda, karışmaya ilişkin ilke ve uygulama birbirinden çok farklı görünmektedir. Ayrıca, Bangladeş ve Uganda'daki karışmaların insan hakları ihlallerine son vermesi, eski Yugoslavya ve Somali'deki insancıl nedenlerle yapılan BM karışmasının halk üzerindeki olumlu etkileri de hiçbir şekilde karışmama ilkesinin belki de çok doğru olmadığı düşüncesinin yayılmasında etkili oldu[148]. Bunların sonucunda, gerek devletler gerek bazı yazarlar kimi nedenlerin karışmayı haklı hale getirebileceğini ileri sürdüler.

b. Karışmanın hukuka uygun olduğu ileri sürülen durumlar

Tek-taraflı karışmayı haklı hale getirdiği ileri sürülen nedenler, yurt dışındaki vatandaşlarını korumak amacıyla karışma, devlet kendi ülkesinde vatandaşlarının temel insan haklarını çiğniyorsa bu devlete karışma, meşru savunma hakkının kullanılması bir ölçüde karışmayı gerektiriyorsa meşru savunma çerçevesinde karışma, self-determinasyon hakkını kullanan bir halka yardım için karışma ve bir antlaşmaya dayanarak ya da ilgili devletin çağrısı üzerine karışma sıralanabilir.

148 Lowe, *a.g.m.*, s.80.

i. Yurt dışındaki vatandaşlarını korumak için karışma

Yurt dışındaki vatandaşlarını korumak için karışma çok eskiden beri öne sürülen bir gerekçedir. Geçmişte çoğunlukla meşru savunmanın bir parçası olarak görülmüştür. Devletler kendi vatandaşlarına yöneltilen bir tehdidi ya da kuvvet kullanma olayını doğrudan kendilerine yapılmış sayarak bu tür eylemlere karşı kuvvet kullanırken meşru savunma hakkı kapsamında hareket ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Gerçekten de 1945 öncesinde bir devletin vatandaşlarına yöneltilen bir fiil o devlete yapılmış sayılır ve devlet de bu fiile o çerçevede yanıt verebilirdi. Ancak yeni uluslararası sistemde tüm tek-taraflı kuvvet kullanma yolları yasaklanmış olduğuna göre bu yolun da yasaklanmış olması gerekir.

Doğal olarak, 2/4'teki yasağı farklı, yani daha kısıtlı yorumlayan görüşler burada da ortaya çıkmışlardır. Bu yolun 2/4'teki terimler nedeniyle hiç yasaklanmamış olduğu, tarafların yapılagelişe dayanan meşru savunma hakkını korumak amacıyla hareket ettikleri ve BM görevini yerine getiremediğine göre bu hakkın yeniden ortaya çıktığı görüşleri, vatandaşlarını korumak için karışma konusunda da ileri sürülmüştür. Bu görüşleri savunanlara göre, bir devletin vatandaşlarını korumak için karışmada bulunmasının bazı koşulları vardır. Buna göre, devletin vatandaşları o an tehdit altında olmaldır. Ülke devleti o kişileri ya koruyamayacak durumda ya da bunu yapmak konusunda isteksiz olmalıdır ve devletin karışması yalnızca bu tehlike altındaki kişileri kurtarmak amacına yönelik olmalıdır.

Uygulamaya bakarsak, birçok karışma olayında vatandaşlarını koruma gerekçesinin ileri sürüldüğünü görüyoruz. En yakın örneği, 1989'da ABD'nin Panama'ya yaptığı müdahaledir[149].

149 20 Aralık 1989'da ABD General Noriega'nın hükümetini düşürmek için Panama'yı işgal etti. Noriega yakalandı ve uyuşturucu kaçakçılığı suçlamasıyla yargılanmak üzere ABD'ye gönderildi. Müdahale tam da Noriega kaybettiği zannedilen bir seçimi iptal etmişken yapıldı. Başkan Bush

Daha önce 1948'de Arap devletleri ve İsrail karşılıklı, 1951'de İngiltere İran'a karşı, 1952'de yine İngiltere Mısır'a karşı, 1960'da Belçika Kongo'ya karşı, 1965'te ABD Dominik Cumhuriyeti'ne karşı, 1976'da ABD Lübnan'a karşı, yine 1976'da İsrail Uganda'ya karşı (Entebbe olayı), 1980'de ABD İran'a karşı, 1983'te ABD Grenada'ya karşı ve 1990'da yine ABD Liberya'ya karşı yaptıkları müdahalelerde bu gerekçeyi kullandılar[150].

Bu listeden hemen çıkan bazı özellikler var. Yurt dışında olan ve tehlikede bulunan vatandaşlarını korumak iddiasıyla karışmada bulunan devletlerin hepsi Batılı ve böyle bir eyleme girişmek için yeterli askeri kapasiteye sahip olan devletlerdir. Karışmada bulunulan devlet ise kesinlikle her zaman karışmada bulunan devletten daha zayıf bir devlettir. Tehlikede olan insanların sayısı önemli değildir. Yüzler ya da binler olabileceği gibi Liberya'da olduğu üzere yalnızca iki de olabilir. Kimisinde bu kişilerin ülkesinde bulunduğu devlet onları koruyamayacak durumdadır, kimisinde de yalnızca bunu yapmak istememektedir.

Sonuçlarına baktığımızda, kimi zaman karışmada bulunan devlet kendi vatandaşlarının yanı sıra başka devletlerin vatandaşlarını da kurtarmıştır. Ancak yalnızca Entebbe ve Liberya'daki olaylar sadece bu kişilerin kurtarılmasıyla son bulmuştur. Diğerlerinin hepsinde karışanlar, karıştıkları ülkede vatandaşlarını kurtarmayı aşan etkiler bıraktılar. Bu ülkelerde uzun süreler kaldılar, tüm ülkeyi işgal ettiler ve bazı siyasi değişikliklere neden oldular.

müdahaleyi şu gerekçelerle savundu: Vatandaşlarını korumak, demokrasiyi yeniden sağlamak, Panama Kanalı'nı korumak ve Noriega'yı uyuşturucuyla ilgili suçlardan ötürü yargılamak. Genel Kurul bu müdahaleyi "uluslararası hukukun açık ihlali" şeklinde tanımlayarak üzüntüyle karşıladığını belirtti. Genel Kurul kararı no:44/240. Güvenlik Konseyi'nde ABD, İngiltere ve Fransa veto hakkını kullandı.

150 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.94-104.

Bu gerekçelerin hukuka uygunluğunu incelerken dikkati çeken bir başka unsur, vatandaşlarını korumak amacıyla yapıldığı ileri sürülen hemen hemen tüm müdahalelerde devletler yalnızca bu gerekçeyi değil, daha başka siyasi ve hukuki gerekçeler de ileri sürdüler. 1956'da İngiltere aynı zamanda Süveyş Kanalı'nın seyrüsefer güvenliğini sağlamayı ve İsrail-Mısır çatışmalarını durdurmayı da ileri sürdü[151]. 1983'te ABD Dominik Cumhuriyeti'ne müdahalesinin aynı zamanda Amerikan Devletleri Örgütü'nün birlikte eylemi olduğunu iddia etti. ABD'nin Lübnan, İran ve Panama müdahaleleri, vatandaşlarını korumaktan çok farklı olan siyasi sorunların içinde yer aldılar. Aynı şey, 1948 İsrail-Arap devletleri olayı için de doğrudur.

Bu durumda, devletler amaçlarının kendi vatandaşlarını kurtarmak olduğunu söyleseler bile bu yolun kötüye kullanmalara ne kadar açık olduğu ortadadır. Zaten çok az devletin vatandaşları böyle bir durumda kalmıştır ve bu tür olaylardan etkilenen devlet sayısı azsa, bu durumda harekete geçebilen devletlerin sayısı daha da azdır. O halde ancak bu kişilerin ani ve kesin hayatını kaybetme ya da ciddi yaralanma tehlikesi altında olmaları halinde bu amaçla müdahale etmenin hukuka uygun olabileceği ve bu durumda bile söz konusu devlet yetkililerinin bu tehlikeyi önleyemeyecek durumda olması, operasyonun yalnızca vatandaşlarını kurtarmak amacına yönelik olması ve bununla sınırlı kalması ve önce diğer yolların denenmesi koşullarının yerine getirilmesinin şart olduğu söylenebilir[152].

151 G. Marston, "Armed Intervention in the 1956 Suez Canal Crisis: The Legal Advice Tendered to the British Government," *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt XXXVII, part 4, Ekim 1988, s.799-800.

152 *Oppenheim's International Law*, e.d Jennings ve Watts, Cilt I, s.442. Buna karşılık bazı yazarlar vatandaşlarını koruma gerekçesiyle karışmayı, kötüye kullanmalara açıklığı nedeniyle karışmama ilkesinin bir istisnası olarak kabul etmemektedir. Bkz. Schwarzenberger, *International Law...*, s.301 ve Tom J. Farer, "Law and War," *The Future of the International Legal Order*, ed. C.E. Black ve R.A. Falk, N.J., Princeton University Press, 1971.

Bu tür karışmalar, yalnızca tehlikedeki kişileri kurtarmakla sınırlı kaldığı durumlarda uluslararası kamuoyunda tepki toplamamıştır. Buna İsrail'in Uganda'nın Entebbe havaalanına kaçırılan bir uçakta bulunan ve hedef kitle olduğu anlaşılan İsrail vatandaşlarını kurtarmak için bu havaalanına yaptığı baskın ve bu kişileri alıp derhal ayrılması ve ABD'nin Liberya'daki müdahalesi örnek olarak verilebilir. Ancak bu karışma olaylarının çok azı bu niteliğe sahiptir ve bu yolun kötüye kullanmalara açıklığı da ortadadır. Bu durumda, 1974 Saldırının Tanımı kararında yer alan Güvenlik Konseyi'nin ilk olarak kuvvet kullanan tarafın saldırgan olmadığını saptama yetkisine başvurmak da mümkün olabilir. Bu tür karışma olaylarını baştan hukuka uygun ilan etmek yerine, yukarıda sözü edilen koşulları yerine getiren bu tür bir karışmanın Güvenlik Konseyi tarafından hukuka uygun kabul edilmesi mümkün olabilir.

ii. Devam eden iç çatışmalara karışma

Bugünkü uluslararası hukuk kuralları iç çatışmaları ikiye ayırmayı gerekli kılmaktadır: Self-determinasyon mücadeleleri ve diğerleri. Uluslararası hukuk bu ikisine farklı kurallar uygular. Diğer taraftan, tüm iç çatışmalar dış karışma olup olmamasına göre de yine ikiye ayrılabilir.

Bir devlet içinde devam eden çatışmalarda ayaklananlar uluslararası hukuka göre farklı hukuksal statülere tabi olabilirler. En alt düzeyde, düzensiz ayaklanmalar ve sınırlı terörist faaliyetler sayılabilir. Bu durumda hükümeti değiştirmek gibi bir amaç yoktur. İkinci durumda, bir grup mevcut hükümetin otoritesine karşı hükümeti ele geçirmek için savaşıyor olabilir. Bu gruba asi ya da savaşan statüsü tanınmışsa uluslararası hukuka göre bazı haklar doğar. Son olarak da, bir grup devletten ayrılıp yeni bir devlet kurmak veya başka bir devletle birleşmek amacıyla savaşıyor olabilir. Bunlara da asi ya da savaşan statüsü tanınması mümkündür[153].

153 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.83-84.

Ayaklananlara ve ilgili hükümetlere yapılacak yardımın koşulları konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Geleneksel görüşe göre, diğer devletler savaşan statüsü tanınmadan ayaklananlara yardım edemez. İlgili devlet, bu iç ayaklanmayı bastırmakta, bunu yaparken de yardım almakta ve asilere adi suçlu muamelesi yapmakta serbesttir[154]. Genel kural olarak, yabancı devletler asilere yardım etmemek yükümlülüğü altındadırlar[155]. Genel Kurul'un 1965 tarihli 2131 sayılı kararı, hiçbir devletin başka bir devletteki iç çatışmaya karışmayacağını veya rejimi yıkmaya yönelik faaliyetlere yardım etmeyeceğini, bunları yaratmayacağını, mali destek vermeyeceğini ve bunları kışkırtmayacağını belirtmektedir[156].

Ancak bu kuralın bazı istisnaları olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, ilgili devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ihlal edilecek olsa bile bazı haklı nedenleri olan ayaklananlara yardım etmek hukuka uygun olabilir. Bunun en önemli örneği, self-determinasyon hakkını kullanan halklara yardımdır. 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi, 1974 Saldırının Tanımı kararı ve 1987 Kuvvet Kullanılmaması kararı da bu konuda birer paragraf içermektedir.

a. Self-determinasyon hakkına dayanmayan iç çatışmalar

Bu tür çatışmalar, halen geleneksel karışmama ilkesinin ön planda olduğu çatışmalardır. Bir görüşe göre, self-determinasyon hakkı söz konusu olsun ya da olmasın, başka bir devlet ayaklananlara yardım ediyorsa hükümete de yardım edilebilir. ABD Vietnam'daki rolünü bazı platformlarda Komünist karışmasına karşı yardım olarak açıklamıştır[157]. *1986 Nikara-*

154 Rosalyn Higgins, "The Legal Limits of the Use of Force by Sovereign States; UN Practice," *B.Y.I.L.*, Cilt XXXVII, 1961, s.318.

155 Heather Wilson, "The Legal Limits of the Use of Force by Sovereign States-UN Practice," *B.Y.I.L.*, Cilt XXXVII, 1961, s.318.

156 *Yearbook of the United Nations*, 1965, s.94.

157 R. Fisher, "Intervention: Three Problems of Policy and Law," *The Vietnam War and International Law*, ed. Richard A. Falk, New Jersey, Princeton University Press, 1968, s.140,142.

gua Davası'nda UAD böyle bir durumla karşılaştı. Nikaragua ABD'nin Kontralara yardım ettiğini ve bunun 2/4'ü ihlal eden bir karışma olduğunu ileri sürüyordu[158]. ABD ise Nikaragua'nın daha önce El Salvador'daki isyancılara yardım ederek karışmasına karşı önlem aldığı iddiasındaydı.

UAD, Genel Kurul kararlarına dayanarak bir başka devletteki ayaklanmalara dört düzeyde yardım edilebileceğini belirtmiştir. Bunun en üst düzeyi, silahlı saldırıya denk düzeyde doğrudan ya da dolaylı olarak karışmaktır. 1974 Saldırının Tanımı kararının 3/g'si de bunu "bir başka devlette silahlı güç faaliyetleri yürüten silahlı kol, grup, düzensiz birlik veya lejyoner göndermek" biçiminde belirlemektedir. UAD'a göre, ne Nikaragua'nın El Salvador'daki desteği ne de ABD'nin Kontralara verdiği destek bu niteliktedir. Her ikisi de, bir alt düzeydeki karışma olan ayaklanmaya yardım etmek ve katkıda bulunmak niteliğinde olabilir. Ayaklananları silahlandırmak da bu kategoridedir ve hukuka aykırı kuvvet kullanma kapsamındadır[159]. Üçüncü düzey olan ayaklananlara para yardımı yapmak hukuka aykırı karışma niteliğindedir ama kuvvet kullanma niteliğinde değildir[160]. Ayaklananlara insancıl yardım ise hukuka uygundur[161].

ABD Divan'ın yargı yetkisini reddederken, El Salvador'la birlikte meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullandığını ileri sürdü[162]. ABD'ye göre Nikaragua El Salvador'daki ayaklananlara yardım ediyordu. Bu yardım silah, eğitim ve malzeme şeklindeydi ve silahlı saldırı düzeyindeydi. Bu durumda, ABD El Salvador'a yardım etmenin yanı sıra, önceki karışan devlet konumunda olan Nikaragua'nın ülkesine karşı eylem yoluna da

158 *I.C.J. Reports*, 1986, s.8.
159 *Aynı yapıt*, s.118-127.
160 *Aynı yapıt*, s.107-108, 118-119.
161 *Aynı yapıt*, s.124-125.
162 *Aynı yapıt*, s.60.

gidebilirdi. UAD, ABD'nin yorumunu olgularda hatalı buldu ancak bu görüşün temel varsayımlarını kabul etti. UAD'a göre, başka bir devlet ülkesine karşı kuvvet kullanmak yalnızca BM Antlaşması'nın değil yapılagelişin de ihlalidir[163] ve yalnızca silahlı saldırıya karşı bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkı çerçevesinde haklı olabilir. İlgili davada, ABD ve Nikaragua bir başka devlet içindeki asilere yardımın eğer davalarının haklılığına inanıyorlarsa hukuka uygun olduğu yönünde bir görüş savunmamışlardır. ABD karışmasını meşru savunma hakkına dayandırmıştır. Nikaragua da El Salvador'daki muhalefete sempatisini belirtmiş olmasına rağmen böyle bir karışma hakkı ileri sürmemiştir[164].

Meşru savunma hakkının kullanılması yolunu açan silahlı saldırı doğrudan olabileceği gibi dolaylı bir saldırı da olabilir. Divan'a göre, asilere silah, lojistik vb. yardımın da kuvvet kullanma tehdidi, kuvvet kullanma veya karışma niteliğine sahip olmaması için hiçbir neden yoktur. Sonuç olarak, ABD Kontraları örgütlemekte, eğitmekte, onlara malzeme vermekte, hedef göstermekte ve kimi operasyonların planlanmasında rol oynamıştır. Ancak Divan bu yardımın silahlı saldırı oluşturması için eşiği çok yüksek tutmuştur[165]. 1979-1981 yılları arasından Nikaragua'dan El Salvador'daki muhalefete silah yardımı gitmişse de Divan bu yardımın muhalefete büyük ölçüde erişmediğini ve ayrıca bu yardımdan Nikaragua hükümetinin sorumlu olduğunu gösteren hiçbir şey bulunmadığını saptamıştır. Dolayısıyla Nikaragua açısından dolaylı bir saldırı yoktur ve ABD için birlikte meşru savunma hakkı doğmaz. Diğer taraftan, Divan'a göre Kontralar da yapılan eylemlerden ABD'yi sorumlu tutacak kadar ABD'ye bağımlı değildir[166] ve ABD açısından da dolaylı saldırı yoktur.

163 *Aynı yapıt*, s.96.
164 *I.C.J. Reports*, 1986, s.108, 109.
165 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.90.
166 *I.C.J. Reports*, 1986, s.54, 65 ve 138.

Sonuç olarak, self-determinasyon uygulaması olmayan iç çatışmalarda devletlerin yükümlülükleri asilerin statüsüne bağlıdır. Eğer asiler belli bir ülke parçasında yerleşmişler ve istikrarlı bir yönetim kurmuşlarsa karışmama ilkesi geçerlidir. Çünkü burada artık hükümetin kendisinin meşruiyeti şüpheli duruma gelmiştir. 1991'de Irak'ı Kuveyt'ten çıkaran operasyonun hemen ertesinde güneyde Şiiler kuzeyde Kürtler Irak hükümetine karşı ayaklandıklarında, ABD Bağdat'ın asilere karşı savaş helikopteri kullanmasına engel olmak için karışabileceği halde bunu yapmama kararı verdi[167]. Çünkü operasyonun amacı Irak hükümetini devirmek veya Irak'ın iç gelişmelerine müdahale etmek değil, yalnızca Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını sağlamaktı. Hükümeti değiştirmek ise ancak Irak halkının yapabileceği birşeydir. Bunun dışındaki her durumda meşru hükümetin yardım alma hakkı vardır. Diğer devletler ayaklananlara yardım etmemekle yükümlüdürler. Eğer asiler dışarıdan yardım alıyorsa hükümet de alabilir[168]. Yine eğer iç sorun, yerel hukuk ve düzen veya terörist faaliyetlerle sınırlıysa ve hükümet kontrolü elinde tutuyorsa dilediği gibi yardım alabilir[169].

b. Self-determinasyon hakkına dayanan çatışmalar

Bir halk, self-determinasyon sürecinde kuvvet kullanma yoluna başvurmuşsa bu halka yardım etmenin karışmama ilkesinin istisnası olduğu yolunda görüşler oldukça yaygındır. Self-determinasyon hakkı, egemenliğin hükümete değil halka ait olduğunun altını çizen bir haktır. Hukuksal bir hak olarak kabulü süreci, 1960 tarih ve 1514 sayılı Sömürgecilik Bildirisi'nin Genel Kurul'da kabul edilmesine kadar gider. Artık bu konu devletin iç işi sayılmamaktadır ve uluslararası hukukta bir self-determinasyon hakkı olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu

167 *International Heral Tribune,* 28 Mart 1991.
168 Higgins, *The Development...,* s.211.
169 Akehurst, *a.g.y.,* s.340; Brownlie, *International Law...,* s.327.

hak her bağımsızlık isteyen grup tarafından kullanılamaz. 1960'lardaki anlamı, manda ve vesayet yönetimi altında olan ve kendi kendini yönetmeyen topraklara bu hakkın tanınması şeklindeydi. Üçüncü bir kategori olarak, ana ülkeye bağımlı ve coğrafi olarak uzak olan topraklar için de uygulanması söz konusu olmuş ancak büyük sorunlarla karşılaşılmıştır[170].

Self-determinasyon hakkına göre, her halk kendi siyasi statüsünü belirleme hakkına sahiptir. Eğer halk henüz bağımsız değilse, ilk saptanması gereken de bu statüdür ve söz konusu halk bunu hiçbir dış müdahale olmadan, özgürce belirleyecektir. 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi bu hakkı açıkça belirtmektedir. Bu sürece karışmak, self-determinasyon hakkının özüne aykırıdır[171].

Self-determinasyon mücadelelerine silahlı karışma konusuna geçmeden önce, hangi mücadelelerin self-determinasyon mücadelesi olduğunu belirlemek gerekiyor. İlk yol, yetkili bir uluslararası organın bu yönde karar vermesidir. Self-determinasyon hakkıyla en yakından ilgilenen organ olarak BM Genel Kurulu, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından birincil derecede sorumlu organ olarak Güvenlik Konseyi bu yönde karar verebilir ki bazı olaylarda bu yapılmıştır[172]. 1960'larda sömürgeci yönetimlerden bağımsızlığını alarak BM'ye yeni üye olan devletler, self-determinasyon hakkının hukuksal bir hak olarak tanımlanması ve tüm sömürge yönetimi altındaki halkların bu haktan yararlanabilmesi için büyük bir çaba harcadılar. Bu toprakların yöneticileri konumundaki devletlerin büyük bir kısmı da direnmenin faydasızlığını kısa süre-

170 Wilson, *a.g.y.*, s.88.
171 Eide, *a.g.m.*, s.113.
172 Örneğin 1972'de Güvenlik Konseyi Portekiz'in Angola'da kuvvet kullanmasını "sömürgeci savaş" olarak kınamıştır. Bkz. Güvenlik Konseyi kararı no:322, 1972; Derek Bowett, "The Interrelation of Theories of Intervention and Self-Defense," *Law and Civil War in the Modern World*, ed. J.N. Moore, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1974, s.42.

de gördü. Yine de sömürgelerin bağımsızlıklarını almaları süreci 1970'lerin ortasına kadar geldi ve en son Afrika'daki Portekiz sömürgeleri bu hakka dayanarak bağımsızlıklarını aldılar.

Başlarda, 2/4'ün yalnızca uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı yasakladığı, dolayısıyla self-determinasyon isteğiyle bile olsa silahlı hareketlerle mücadele etmenin bir devletin iç işi olduğu ileri sürülmüştür. Ancak self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesi, BM'nin 2. maddesinde sayılan temel ilkeleri arasındadır. Genel Kurul da 1966 tarih 2160 sayılı kararıyla kuvvet kullanma yasağını self-determinasyon hakkına bağlamıştır. Buna göre, doğrudan ya da dolaylı, yabancı yönetim altındaki halkları self-determinasyon hakkından yoksun bırakan her türlü zorlayıcı eylem BM Antlaşması'na aykırıdır. Aynı şekilde, halkları doğal kimliklerinden yoksun bırakmak için kuvvet kullanılması da onların inkâr edilemez haklarının ve karışmama ilkesinin ihlali sayılır. Bu durumda, self-determinasyon hakkına dayanan mücadeleler bir devletin iç işi olamaz. BM uygulamasında da bütün self-determinasyon mücadelelerinin uluslararası nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Böyle bir uluslararası örgüt kararı yoksa genel uluslararası hukuka başvurmak gerekiyor. Genel Kurul kararları dışında, UAD'ın iki danışma görüşü bu konuda yol gösterici olmuştur. *1971 Güney Batı Afrika'da (Namibya) Güney Afrika'nın Sürekli Varlığının Devletler İçin Hukuksal Sonuçları Danışma Görüşü ve 1975 Batı Sahara Danışma Görüşü*'nde Divan, self-determinasyon hakkının uluslararası hukuktaki konumunu yakından incelemiştir. Divan *Namibya Danışma Görüşü*'nde bu hakkın BM Antlaşması'ndaki şekliyle tüm kendini yönetmeyen topraklara uygulanacağını ve bu hakkın 1960 tarih ve 1514 sayılı Genel Kurul kararıyla daha da geliştiğini belirtmektedir[173].

173 *I.C.J. Reports,* Güney Batı Afrika'da (Namibya) Güney Afrika'nın Sürekli Varlığının Devletler İçin Hukuksal Sonuçları Danışma Görüşü, 1971, s.31-32.

Kendini yönetmeyen halkların durumu, BM Antlaşması'nın Muhtar Olmayan Topraklara İlişkin Bildiri başlığını taşıyan XI. Bölüm'ünde belirlenmiştir. XII. Bölüm'deki Uluslararası Vesayet Rejimi'nin kimlere uygulanacağı, 77. maddede belirlenmiştir. Bunlar, o anda manda rejimi altında olan topraklar, II. Dünya Savaşı'nın sonucu olarak düşman devletlerden ayrılan topraklar ve yönetiminden sorumlu devlet tarafından bu sistem altına konulmak istenen topraklardır. Doğal olarak, bu toprakların çoğunluğu I. Dünya Savaşı sonrası manda rejimi altına konulan topraklar olmuş, bunlar yönetimlerinden sorumlu olan devletler tarafından vesayet rejimine bağlanmıştır.

Batı Sahara Danışma Görüşü'nde ise, Divan self-determinasyon hakkının uygulanmasının ilgili halkın özgür ve samimi ifadesini gerektirdiğini belirtmiş ve Yargıç Petren de ayrı görüşünde bir dekolonizasyon hukuku geliştiği ve bunun self-determinasyon hakkından kaynaklandığı görüşünü açıklamıştır[174]. Bunlara ek olarak, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ek olarak kabul edilen 1977 Protokolleri de savaşan statüsüne kimlerin tabi olacağını belirleyen ortak 1. maddelerinde, self-determinasyon hakkı çerçevesinde sömürgeci, yabancı veya ırkçı rejimlere karşı savaşan kişileri de bu statüye dahil etmektedir.

Bu durumda, sömürge yönetimi altındaki halkların ve yabancı veya ırkçı yönetim altında bulunan halkların self-determinasyon hakkına sahip oldukları konusunda bir kuşku yoktur. Sömürge yönetimi altında olan halk artık kalmadığına göre geriye diğer iki grup kalmaktadır ki bunların sayısı da beşi geçmez. Filistinliler, çok yakın geçmişe kadar siyah Güney Afrikalılar ve Batı Saharalılar bu halklara örnek olarak verilebilir[175].

---

174 *I.C.J. Reports,* Batı Sahara Danışma Görüşü, 1975, s.110.
175 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.,* s.81; Asrat, *a.g.y.,* s.110.

Self-determinasyon hakkını diğer bazı halklara yayan bazı iddialar zaman zaman ileri sürülmüştür. Sömürge yönetimi ve ırkçı yönetim altında olan halkların yanı sıra, Sovyetler Birliği ulusal kurtuluş mücadelesi veren halkların ve ABD de demokrasi için savaşan grupların self-determinasyon hakkına sahip olduklarını ileri sürmüştür[176]. ABD'nin 1989 Panama müdahalesinde gösterdiği gerekçelerden birisi de buydu, ancak hiçbir zaman kabul görmedi. Uluslararası hukuka göre self-determinasyon hakkının sınırları bellidir ve genişletilmesi düşünülemez. Self-determinasyon hakkı tek ve aynı biçimde tanımlanmazsa, devletler bu kavramı diledikleri gibi yorumlayıp buna göre diledikleri gruba destek verebilir ve bu da çok geniş bir karışma hakkı anlamına gelir.

Self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesi için kullanılacak araçlar sorununa gelince, 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi gereği self-determinasyon hakkının kullanılmasının güç kullanılarak engellenmesi yasaktır. Ancak Bildiri'de bunun yapılmasının 2/4'e aykırı olduğu belirtilmemektedir. Yalnız, 1970 Bildirisi'nden hemen sonra 1973'te, Genel Kurul Portekiz'in bağımsızlığını almaya çalışan Gine-Bissau'da kuvvet kullanmasını "saldırı fiilleri" olarak belirlemiş ve 2/4'teki kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma yükümlülüğünü belirterek Portekiz'i Gine-Bissau halkına karşı yasaklanmış kuvvet kullanmadan dolayı kınamıştır[177]. 1974 Saldırının Tanımı Kararı da self-determinasyon hakkını kullanan bir halka karşı kuvvet kullanma yasağını tekrarlamaktadır.

Bu halkların self-determinasyon hakkını diledikleri gibi kullanmaları kuralının doğal bir sonucu, onlara bu süreçte yardım edilmesi olmuştur. Bu halklara dışarıdan yapılan yardım BM Antlaşması amaç ve ilkelerine uygun olmalıdır. Kuvvet kullan-

176 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.87.
177 Genel Kurul kararı no:3061, 2 Kasım 1973.

mama, karışmama ve self-determinasyon hakkı da bu temel ilkelerden üçüdür. Hangisinin öncelikli olduğu, yani self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesi için kuvvet kullanmama ve karışmama ilkelerinin ihlal edilip edilemeyeceği ya da ne ölçüde ihlal edilebileceği sorusuna herkesi tatmin edecek ve her şeyi kapsayacak bir yanıt vermek mümkün değildir. Bu halkların zor kullanılarak self-determinasyon hakkından yoksun bırakılmaları durumunda, buna karşı kuvvet kullanmanın hukuka uygun olduğu ve sömürgeciliğin kendisinin başlangıçtan itibaren saldırı olduğu görüşü sık sık ileri sürülen bir görüştür. Hindistan'ın 1961'de Goa'yı işgal ederken savunduğu da buydu[178]. Bu gibi durumlarda, hakkından yoksun bırakılan halkın kuvvete başvurmasını destekleyen görüşlerden birisi de, sömürgeciliğin uluslararası toplum tarafından güçlü bir şekilde reddedilmesinin kuvvete başvurma hakkının kaynağı olduğu yönündedir[179].

Ancak genel olarak Batılı devletler, self-determinasyon hakkının varlığını kabul etmekle birlikte bu hakkı gerçekleştirmek için kuvvete başvurulmasına karşı çıkmaktadır. Self-determinasyon uygulaması olduğu kabul edilen hareketlerin özellikle uluslararası çatışmalar hukukunun insancıl kurallarından yararlanma konusunda bazı haklar elde ettiği ortadadır ancak kuvvete başvurma hakkının tanınması konusu tartışmalıdır[180].

Kaldı ki, self-determinasyon hakkını kullanan bir halkın kuvvete başvurabileceği kabul edilse bile, bu sürece dışarıdan karışmanın boyutlarının yine ayrıca belirlenmesi gerekmektedir. BM Genel Kurul kararları, örneğin 1965 tarih ve 2105 sayılı karar sömürgeciliğe karşı mücadeleyi hukuka uygun ilan

178 A. Rigo Sureda, *The Evolution of the Right of Self-Determination*, Leiden, Sijthoff, 1973, s.329.
179 *International Law Dictionary*, s.344.
180 Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, s.23.

ederken, 1971 tarih ve 2787 sayılı karar self-determinasyon hakkı için savaşan halklara maddi ve manevi yardım yapılmasını istemiştir. 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi de bu halkların yardım arama ve alma hakları olduğunu belirtmektedir. Konumuz açısından en önemli sorun olan bu yardımın niteliği konusunda ise, silah yardımının yasak olup olmadığı noktasında iki görüş çatışmış ve kesin bir sonuç alınamamıştır.

Konunun siyasi yönden duyarlılığı da bu sorunun yanıtsız kalmasında önemli bir etkendir. Self-determinasyon mücadelelerinin yardım alma hakkını tanıyan kararlar hep Genel Kurul kararlarıdır ve Genel Kurul'da çoğunluk, kendileri de bu hakkı kullanarak bağımsızlığına kavuşan gelişmekte olan ülkelerin elindedir. Bu devletler, kendileri için çok önemli bu hakkın içeriğinin en geniş şekilde saptanması için çok çalışmış ve başarılı olmuştur. Bugün, sömürgeciliğin sona ermesi konusunda yapılan çalışmalar, Genel Kurul'da en çok gurur duyulan çalışmalardır. Dış karışma açısından, silah yardımı hariç her türlü yardımın da hukuka uygun olduğu söylenebilir; ancak silah, teçhizat vb. gibi yardımlar içeren bir karışmanın son başvuru yeri olması gerektiği söylenebilir. Önce barışçı yolların denenmesi gerekir.

Bugün sömürge yönetimi altında olan halk kalmaması ve ırkçı veya yabancı yönetim altındaki halk sayısının da çok azalması nedeniyle, bu konu 1970'lerin sonuna kadar taşıdığı büyük önemi artık yitirmeye de başlamıştır.

iii. İlgili hükümetin çağrısıyla ya da önceden yapılan bir antlaşmaya dayanarak karışma

Devam eden iç çatışmalara ilişkin olarak, ilgili hükümetin çağrısıyla ya da önceden yapılan bir antlaşmaya dayanarak karışmada bulunulmasının uluslararası hukuka uygun olduğu ilke olarak kabul edilmektedir. Ancak uygulama bazı incelikler olduğunu göstermektedir. Bu gerekçeye başvurulan en bilinen

olaylar, Sovyetler Birliği'nin 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya ve 1979 Afganistan karışmaları, ABD'nin 1958 Lübnan ve 1983 Grenada karışmalarıdır.

Bir devletin başka bir devlet ülkesine davetle bazı sınırlı operasyonlar için asker yollayabileceği noktasında kuşku yoktur. Örneğin 1977'de Almanya Somali'ye kaçırılan uçak için, İngiltere de 1964'te Tanganika, Uganda ve Kenya hükümetlerine daha iyi ücret isteyen silahlı kuvvetlerin yarattığı huzursuzluğu bastırmak için bu tür yardımlarda bulunmuştur. Ancak genel bir ayaklanma durumunda yapılacak yardımın hukuka uygunluğu konusunda bazı kuşkular vardır[181]. Bu durumda, başka bir devletin bu hükümeti korumak için onunla yapılmış bir antlaşmaya dayanarak karışmasının hukuka uygunluğu da sorgulanabilir hale gelmektedir. Çünkü buradaki sorun, zaten o hükümetin yasallığı sorunudur. Ayaklananlara karşı dışarıdan böyle bir yardım isteme durumuna gelmiş bir hükümetin yasallığı da tartışılabilir[182].

Hükümetlerin hukuka uygunluğu konusunda, devletlerin uygulamasında şöyle bir durum görülmektedir: Yeni bir hükümetin tanınması için ülke üzerinde etkin kontrolü kesinlikle aranmaktadır. Ancak bir kez tanındıktan sonra, bu kontrolü kaybetse bile bir başka grup ülkenin kontrolünü elde edene kadar o devlet adına hareket eden yasal hükümet olarak kabul edilmeye devam edilmektedir. Yasal hükümetin kontrolü kaybetmesiyle yeni bir siyasal otorite kontrolü sağlayana kadar geçen sürede

181 L. Doswald-Beck. "The Legal Validity of Military Intervention by the Invitation of the Government," *B.Y.I.L.*, 1986, s.189; Rein Mullerson. "Intervention by Invitation," *Law and Force in the New International Order*, ed. Damrosch ve Scheffer, s.128-129.

182 Christopher Joyner, "International Law and the Permissibility of Intervention," *Intervention in the 1980s, US Foreign Policy in the Third World*, ed. P.J. Schroeder, Boulder, London, Lynne Rienner, 1989, s.150; Ruth Wedgewood, "Commentary on Intervention by Invitation," *Law and Force in the New International Order*, ed. Damrosch ve Scheffer, s.137.

ise bir belirsizlik olmaktadır[183]. Bu kriter oldukça yardımcı oluyorsa da yine elimizde kesin bir kriter yoktur. Çünkü örneğin 1978'de Taraki Afganistan'da hükümet olarak tanındığında Afganistan'ın ancak yarısını kontrol edebiliyordu ve ülkenin % 80'i güvensizdi.

Ayrıca yardım kukla bir hükümete ya da karışmada bulunan devletin kontrolü altındaki bir hükümete yapılıyorsa ya da çağrı baskı yoluyla elde edilmişse hukuka uygun değildir. Yine çağrı, ilgili devletin yasal hükümeti tarafından yapılmalıdır. 1983'te ABD Grenada'ya müdahalesini 1981'de kurulan Doğu Karaip Devletleri Örgütü'nün (OECS) diğer beş üyesi tarafından yapılan bir çağrıya dayanarak yaptığını ileri sürmüştü ki böyle bir açıklama kabul edilemez[184]. Yasal hükümet tarafından ve bu hükümetin kendi özgür iradesiyle çağrıda bulunulması koşuluyla, davet karışmama ilkesinin bir istisnası olarak kabul edilebilir.

Diğer taraftan, eğer bir antlaşma varsa bu antlaşmaya dayanarak başka bir devletteki siyasi düzeni korumak için müdahale etmek ilk bakışta daha sorunsuz gibi görünmektedir. Eğer hükümet bu hakkın kullanılmasına karşı çıkmıyorsa, devletin yasal hükümetiyle yapılan bir antlaşmaya dayanılarak müdahale edilmesi hukuka uygundur. Hükümet zaten kendisinin gerçekleştirdiği bir antlaşmanın uygulanmasına karşı çıkmayacaktır. Hatta antlaşmanın yürürlüğe konulması için ayrıca davette bulunulması olasılığı çok yüksektir. Sorun, Kıbrıs'ta olduğu gibi yasal hükümetin iradesine rağmen önceden yapılan antlaşmaya dayanılarak müdahale edilmesi durumunda çıkmaktadır.

Garanti Antlaşması'na ve önce Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmasını ihlal ettiğinin kabul edilmesi-

183 Doswald-Beck, *a.g.m.*, s.197-198..

184 C. Joyner, "The US Action in Grenada; Reflections in the Lawfulness of Invasion," *Third World Attitudes Toward International Law*, ed. F. Snyder ve S. Sathirathai, Dordrecht, Nijhoff, 1987, s.61.

ne karşın, Türkiye'nin 1974 harekâtı genel olarak olumsuz karşılanmıştır. Buradaki sorun, kuvvet kullanma izni veren bir antlaşmanın hukuka uygun olup olamayacağı sorunudur. Nitekim, kuvvet kullanmama ilkesinin *jus cogens* bir kural olduğunu ve buna aykırı olarak yapılan antlaşmaların geçerli olamayacağı ileri sürülmüştür.[185] Türkiye ise, kurucu antlaşmalara, özellikle de Garanti Antlaşması'na dayanarak operasyonunu açıklamıştır. Ancak devletlerin bu konuda açıkladıkları görüşlerine baktığımızda, sadece Sovyetler Birliği'nin karışma izni veren antlaşmaya atıfta bulunduğunu, diğer tüm görüşlerin iç işlerine karışmama ilkesi çerçevesinde açıklandığım görüyoruz[186]. Dolayısıyla Kıbrıs harekâtı, kendisinin tek örneği olduğu devlet hükümetinin ters yöndeki iradesine karşın daha önce yapılmış olan bir antlaşmaya dayanarak müdahale edilip edilemeyeceği yönünde açıklayıcı olamamaktadır. Çünkü çoğunluk olayı bu yönden değil, iç işlerine karışılması yönünden görmüştür. 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması ise, Garanti Antlaşması'nda böyle bir müdahalenin meşru amacı olarak belirlenen önceki statükoyu yeniden kurmak amacının[187] da terk edildiğinin göstergesi ve kuvvet kullanma yasağına aykırı bir eylem sonucu sömürgelikten kurtulmuş bir devletin parçalanması olarak değerlendirildiğinden[188] Türkiye'nin amaçlarını açıklama ve kabul ettirme şansı son derece azalmıştır.

185 Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayınları no:527, 1977, s.135-139.

186 Doswald -Beck, *a.g.m.*, s.250.

187 Garanti Antlaşması'nın ve ilgili Güvenlik Konseyi kararlarının metinleri için bkz. Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı...*

188 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiltere kolonisiyken bağımsızlığını alması, yani sömürge yönetimi sonrası kurulmuş bir devlet olması, BM'nin aynı konumdaki üyelerinin tepkisi bakımından çok önemlidir. O devletlerden birisinin toprak bütünlüğünün bu şekilde bozulmuş olması, bu devletler tarafından kendi toprak bütünlüklerinin de sorgulanması yolunun açılması olarak görülmüş ve büyük tepkiyle karşılanmıştır. 1964 olaylarından sonraki en önemli Genel Kurul kararı olan ve Kıbrıs'ın bağımsızlık ve egemenliğinin vurgulandığı 18 Aralık 1965 tarih ve 2077 sayılı kararda

iv. İnsancıl nedenlerle karışma

Hukuka uygun olduğu iddia edilen bir başka karışma yolu, insancıl nedenlerle karışmadır. Bu görüşe göre, 2/7 karışmama ilkesi gereği bir devletin kendi ülkesinde kendi vatandaşlarına nasıl davrandığı uluslararası hukuku ilgilendirmez. Ancak bunun da bir sınırı vardır. Eğer bu devlet vatandaşlarına temel insan haklarını reddedecek ve insanlığın vicdanını sarsacak biçimde davranıyorsa, bu konu artık onun iç işi olmaktan çıkar ve insancıl nedenlerle müdahale etmek mümkün olur[189]. Ayrıca, oldukça fazla sayıda devlet ulusal yetki itirazının uluslararası hukukun *jus cogens* niteliğinde olan ilkelerinden doğan yükümlülüklerin ihlali durumunda ileri sürülemeyeceğini belirtmişler ve bu bağlamda insan haklarının, self-determinasyon hakkının, ırk ayırımının ve insan onuruna yöneltilen başka saldırıların bu ilkelerle bağdaşmayan ihlaller olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir[190]. Yani insancıl nedenlerle karışma, bir devletin başka bir devlete karşı, buradaki geniş çaplı insan hakları ihlallerini önlemek için kuvvet kullanmasıdır[191], biçiminde tanımlanabilir.

İnsancıl nedenlerle karışma, XIX. yüzyıldaki haliyle büyük ölçüde kabul edilmiş bir haktır. Ancak o dönemde, bu tehlike içindeki kişilerin karışmada bulunan devletin kendi vatandaş-

47-5 karar alınırken 54 çekimser olması, özellikle yeni Afrikalı üyelerin Yunanistan'ın ve Türkiye'nin sorundaki rollerinden rahatsız olduğunu göstermektedir. Genel Sekreter U Thant da soruna bir çözüm bulunması için Adalı iki toplumun öncü rolde olması gerektiği inancındadır. Bkz. Linda B. Miller, *World Order and Local Disorder, The United Nations and Internal Conflicts,* N.J., Princeton University Press, 1967, s.147.

189 *Oppenheim's International Law,* ed. Jennings ve Watts, Cilt I, s.442.

190 Jean P.L. Fonteyne, "Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights: Recent Views From the United Nations," *Humanitarian Intervention and the U.N.,* ed. R.B. Lillich, Charlottesville, University Press of Virginia, 1975, s.206-207.

191 Ian Brownlie, "Humanitarian Intervention," *Law and Civil War in the Modern World,* ed. J.N. Moore, s.217.

ları olması durumu da insancıl nedenlerle karışma içinde sayılıyordu. Artık bu kavram yalnızca devletin kendi vatandaşı olmayan kişileri kurtarmak için karışmada bulunması olarak anlaşılmaktadır.

İnsancıl nedenlerle karışmayı kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak kabul eden görüşlerin bir kısmı 2/4'ün dar yorumuna dayanmaktadır. Daha önce de sözü edildiğinden bu görüş üzerinde çok fazla durmaya gerek yoktur. Buna göre, gerçek bir insancıl nedenlerle karışma olayı, ülke fethi veya siyasi bağımlılık içermez. İnsan haklarının ilerletilmesi ise BM'nin temel amaçlarından birisi olduğuna göre, bu nedenle karışmak hukuka aykırı değildir.

İkinci görüş, self-determinasyon hakkı ile bir paralellik kurmaktadır. Uluslararası hukuk sömürgeci bir devlete ve ırkçı rejimlere karşı mücadele hakkı tanıdığına göre, aslında baskıcı rejimlere karşı ayaklanma hakkını da tanımaktadır[192]. Self-determinasyon mücadelesi veren halklara yardım uluslararası hukuka uygun olduğuna göre, genelde baskıcı rejimlere karşı savaşan halklara yardım da uluslararası hukuka uygun olmalıdır.

İnsancıl nedenlerle karışmayı diğer karışma yollarından ayıran en önemli özellik, bir *self-help* yolu olmayışıdır. Vatandaşlarını kurtarmak için karışmayı haklı gören görüşler, çoğu zaman meşru savunmayı bu savlarının dayanağı olarak göstermektedir. Oysaki insancıl nedenlerle karışmada kurtarılmak istenen kişiler karışmada bulunan devletin vatandaşları değildir ve bu yüzden de meşru savunma hakkına dayanılması hiçbir koşulda mümkün değildir. İnsancıl nedenlerle karışma, bu yeni haliyle diğer bütün karışma durumlarından farklı ve özel bir konuma sahiptir.

---

192 Francois Teson. *Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law and Morality*, New York, Transnational Pub., 1988, s.142.

Bu konuda doktrin ikiye ayrılmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz insancıl nedenlerle karışmayı hukuka uygun kabul eden görüşlere karşılık böyle bir yolun geçerliliğini reddeden görüş, insancıl nedenlerle karışmayı 2/4 gereği uluslararası hukuka aykırı kabul etmekte ve verilen örnekleri de bu yolun saf örnekleri olmadığı gerekçesiyle reddetmektedir. Örneğin 1965'te ABD, Dominik Cumhuriyeti'ne müdahalesini başka nedenlerin yanı sıra insancıl nedenlerle de açıklamaya çalışmıştır. Ancak insancıl nedenlerin ABD'nin müdahalesinde bir etken olduğunu kabul etsek bile tek etken değildir. Müdahale sonucunda insancıl bir müdahalenin sınırlarını aşan sonuçlar ortaya çıkmıştır, dolayısıyla hukuka aykırıdır[193]. Devletler bu yola başvurdukları çoğu zaman, bu gerekçeyi kendi çıkarları için kullanmıştır. Bu önemli sorunu aşmak için, yetkili bir organın kararı ve yalnızca soykırım gibi aşırı insan hakları ihlalleri olduğu zaman geçerli olduğu gibi bazı koşullar ileri sürülmüştür[194]. Ancak bu tür koşulları doğrulayan bir devlet uygulaması bulmak da mümkün değildir.

İnsancıl nedenlerle karışma birçok olayda ileri sürülmüştür. Ancak tam anlamıyla insancıl nedenlere dayanan bir örnek bulmak çok zor, hatta imkânsızdır[195]. 1971'de Hindistan'ın Pakistan'a müdahalesi[196] ve 1979'da Tanzanya'nın Uganda'ya müda-

193 Brownlie, "Humanitarian...," s.221.

194 Dixon, *a.g.y.*, s.261. Yetkili organ kararının daha güvenilir olduğunu reddeden bir görüş olarak bkz. R.B. Lillich, "Humanitarian Intervention: A Reply to Ian Brownlie and a Plea For Constructive Alternative," *Law and Civil War in the Modern World*, ed. J.N. Moore, s.245.

195 Brownlie, *International Law...*, s.341.

196 26 Mart 1971'de Doğu Pakistan Bangladeş adıyla Pakistan'dan bağımsızlığını ilan etti. Pakistan, aralarında Hindistan'ın yer aldığı iki parçadan oluşuyordu. Pakistan ordusu önce ayaklanmayı bastırmayı başardıysa da Kasım 1971'de gerillalar başarılı bir karşı saldırı başlattı. Topraklarına bir milyon mülteci sığınan Hindistan'ın gerillalara yardım ettiğini gösteren kanıtlar vardı ve iki ülke sınırda çatıştılar. Pakistan batı kısmından Hindistan'a saldırdı. Karşılıklı savaş ilan edildi. 15 günde Pakistan kaybetti ve Bangladeş bağımsız bir devlet olarak tanındı.

halesi[197] bu yola örnek gösterilmekteyse de her iki devlet de müdahale zamanında böyle bir görüş ileri sürmüş değildi. Üstelik 1978'de Vietnam'ın Kamboçya'ya aynı nedenle müdahale etmesini Güvenlik Konseyi kınadı. Oysa müdahale gerçekten de geniş çaplı insan hakları ihlallerini durdurmuştu[198]. İnsancıl nedenlerle karışma hakkı bulunduğu en son olarak da Irak'taki Kürt halkın korunması için alınan önlemlerde ileri sürüldü. Gerçekten de insancıl nedenler burada etken olmuş olabilir ya da başka nedenlerle alınan bazı önlemlerin insancıl etkileri doğabilir ama asıl amacın insan haklarının sağlanması olduğunu söylemek herhalde aşırı olacaktır[199].

Gerçekten de, insancıl nedenler ileri sürülerek yapılan müdahalelerin hiçbirisi, sırf bu nedenle ve insan hakları ihlallerine engel olmak niyetiyle yapılmamıştır. Zaten başka bir çıkarı olmadan bir devletin tek başına insan hakları ihlalleri olan bir devlete müdahale etmesini beklemek, böyle bir müdahalenin maliyeti ve neden olabileceği insan kaybı göz önüne alınırsa çok akla yakın olmazdı.

Diğer devletlerin tepkisi de insancıl nedenlerle karışmanın uluslararası hukuka uygun olduğu görüşünü destekler nitelikte değildir. Bu hak tanınırsa, kullanabilecek devletler bellidir ve güçlü devletlere karşı kullanılamayacağı da açıktır. Çin ve ABD 1971'de Hindistan'ı saldırıda bulunmakla suçladılar. Güvenlik Konseyi'nde, Suudi Arabistan bir devletin başka bir devlet içindeki ayrılıkçılara yardım etmesini kınadı. Arjantin ve Tunus da benzer görüşler ifade ettiler. Genel Kurul'da da birçok

197 Uganda'nın topraklarının bir kısmını işgal etmesi üzerine Tanzanya onları atmak için silahlı güç kullandı ve Uganda güçlerini geri püskürttükten sonra Uganda topraklarına girdi. Uganda güçleri yenilince, 300.000 kadar ölüme neden olan ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu olan Başkan İdi Amin kaçtı ve yerine yeni bir hükümet kuruldu.

198 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.121.

199 Dixon, *a.g.y.*, s.261.

temsilci sorunu bir iç sorun olarak tanımladı ve dış karışma olmaması gerektiğini belirtti[200].

Bundan çıkarılan sonuç, silahlı mücadelelere bu nedenle karışılamayacağı, ancak belli bir grup silahsız insanın yaşamsal tehlike içinde olması halinde insancıl nedenlerle karışmada bulunulabileceği yönündedir[201]. Bir devlet tarafından tek başına gerçekleştirilmesi uluslararası hukuka aykırıdır. Bunun tek istisnası, Güvenlik Konseyi'nin bir ülkedeki insan hakları ihlallerini barışa yönelik tehdit olarak belirlemesi ve buna karşı bir devlet ya da devletler grubuna kuvvet kullanma izni vermesidir. Bunu ilk kez 1966'da Rodezya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtip İngiltere'ye Rodezya'ya petrol taşıyan gemileri kuvvet kullanarak durduruma izni vererek yapmıştır. İkinci kez, Somali'deki durumun Güvenlik Konseyi'nde barışa yönelik tehdit olarak belirlenip[202] BM'nin izniyle Antlaşma'nın VII. Bölüm'ü çerçevesinde Somali'ye asker çıkarıldığını görüyoruz. Üçüncü olarak ise, 688 sayılı kararla Saddam Hüseyin rejiminin Kuzey Irak'taki Kürtlere karşı silah kullanması barışa yönelik tehdit olarak belirlenmiş ve gerekli önlemleri alma izni devletlere verilmiştir.

Ancak BM, 1994'te Ruanda'daki büyük çaplı öldürmelere karşı bir operasyona girişmemiştir. Bunun nedeni, Somali'de yaşanan hayal kırıklığıydı. 3-4 Ekim 1993'te 18 Amerikalı asker öldürülmüş, Amerikalı askerler sivil halka ateş açmış ve bunun sonucunda ABD Somali'den çıkma kararı almıştı. Dolayısıyla ABD yeniden böyle büyük çaplı bir operasyona giremezdi. Bunun sonucunda, Genel Sekreter Butros Butros-Gali de

---

200 Michael Akehurst, "Humanitarian Intervention," *Intervention in World Politics*, ed. Hedley Bull, Oxford, Clarendon Press, 1984, s.97.

201 Tom Farer, "Humanitarian Intervention, The View From Charlottesville," *Humanitarian Intervention and the U.N.*, ed. R.B. Lillich, s.157.

202 Güvenlik Konseyi kararı no:734, 3 Aralık 1992.

1995'te örgüt olarak karışma imkânları konusunda 1992'ye göre çok daha az iyimserdir[203].

Somali'de görüldü ki, bir ülkeye insancıl nedenlerle müdahale edildiği zaman sorunu çözüp başka hiçbir şeye karışmadan çıkmak mümkün değildir. Müdahalede bulunan tarafın ülkenin iç politikasına karışması da karışmaması da o ülkede bazı etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla hiçbir etkide bulunmadan insanlara yardım edip çıkmak gerçekleştirilebilir bir şey değildir. Somali deneyiminin verdiği ikinci ders, bir tek devletin operasyonlarda ABD'nin sahip olduğu kadar belirleyici role sahip olmasının dezavantajlarının büyüklüğü oldu. ABD Somali'de, Genel Sekreter'in yapılmasını istediği silahlı grupların elinden silahlarının alınması gibi işleri yapmayı reddetti ve BM yöneticileri de buna karşı hiçbir şey yapamadılar[204]. Sonuçta ABD kendi istediği biçimde operasyonu yürütüp de başarısız olunca bu başarısızlıktan BM de büyük zarar gördü.

v. Birlikte meşru savunma hakkının kullanılmasının bir parçası olarak karışma

Meşru savunma hakkı bir devletin en doğal hakkıdır ve BM Antlaşması 51. madde de bu hakkın varlığını açıkça kabul etmektedir. Buna karşılık, birlikte meşru savunma hakkının kabulü 51. madde ile gerçekleşmiştir. 51. madde, bireysel ve birlikte meşru savunma hakkını devletler için doğal bir hak saymaktadır. Ancak bu hüküm çoğunlukla doğal olan hakkın bireysel meşru savunma hakkı olduğu ve devletlerin bu hakkı dilerlerse başka devletlerle birlikte kullanabilecekleri biçiminde yorumlanmaktadır[205].

---

203 W. Clarke ve J. Herbst, "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention," *Foreign Affairs,* Mart/Nisan 1996, s.71.

204 *Aynı yapıt,* s.85.

205 D.W. Greig, "Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?," *I.C.L.Q.,* Cilt XL, part 2, Nisan 1991, s.371.

Bu yardımın kapsamı konusunda yine bireysel meşru savunma hakkının koşulları geçerlidir. Yani önce bir silahlı saldırı olmalı, ilgili devlet ilk saldırı eylemi ile orantılı önlemler almalı, bunları Güvenlik Konseyi'ne bildirmeli ve bu arada eğer yardım istiyorsa saldırıya uğradığını ilan edip bunu açıkça istemelidir. *1986 Nikaragua Davası* kararı da bunu doğrulamaktadır[206].

Burada, meşru savunma hakkının kullanılması belli ölçülerde karışmayı gerektiriyorsa bu karışmanın hukuka uygunluğu sorunu ile karşılaşıyoruz. ABD *1986 Nikaragua Davası*'nda El Salvador'la birlikte meşru savunma hakkını kullandığını ileri sürmüştür. UAD bu iddiayı reddetmiştir ama Nikaragua'nın El Salvador'a bir silahlı saldırıda bulunmadığı noktasından reddetmiştir. Eğer böyle bir saldırı olsaydı ve ABD bunu gerçekleştiğini ileri sürdüğü 1981'de birlikte meşru savunma koşullarına uygun bir şekilde davransaydı karışmada bulunabilir miydi, sorusuna ise UAD, birlikte meşru savunma hakkına dayanan ve başka türlü hukuka aykırı bir karışma oluşturabilecek bir eylemin hukuka uygun olabileceği şeklinde yanıt vermiştir[207]. Özellikle dolaylı silahlı saldırının da meşru savunma hakkının kullanılmasına temel oluşturabileceğinin kabulüyle birlikte, meşru savunma hakkını kullanılması çerçevesinde karışmada bulunulması mümkündür.

Sonuçta, devletlerin sınırlı kuvvet kullanma yollarına başvurmaları konusunda pek çok görüş ileri sürülmüşse de bunların temelde iki kategoriye ayrıldıkları söylenebilir. BM Antlaşması'nın amaçları, Antlaşma'yı hazırlayanların niyetleri ve kuvvet kullanma yasağının istisnalarının genişletilmesinin devletlerin çoğunluğu tarafından her bu tür olay çıktığında eleştirildiği ve reddedildiği, üstelik böyle bir genişletmenin BM Ant-

206 *I.C.J. Reports*, 1986, s.105.
207 *Aynı yapıt*, s.14.

laşması öncesi geniş kuvvet kullanma haklarının geri dönmesi anlamına geldiği düşünülürse, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklayan BM Antlaşması 2/4'ün geniş ve kapsayıcı, istisnalarını ise dar ve geçici olarak yorumlamak en doğrusu olarak görünmektedir.

Eski yapılagelişin kabulü birçok tek-taraflı kuvvet kullanma yolunun yeniden açılması anlamına gelmektedir ve bu durumda kuvvet kullanma yasağının anlamı ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, 1945'ten bu yana devletlerin BM Antlaşması etkisinde hareket ettikleri, defalarca kuvvet kullanma yasağının geçerli olduğu yönünde beyanda bulundukları, bunu doğrulayan Genel Kurul bildirilerine taraf oldukları ve bu yasağı çiğneyen devletlere karşı tepki gösterdikleri düşünülürse, bu elli yıl sanki hiç yokmuş gibi 1945'teki yapılagelişi halen geçerli kabul etmek doğru olmayacaktır. Sonuçta, yapılageliş de bu elli yıl boyunca hemen hemen tüm devletlerin taraf olduğu BM antlaşması etkisinde gelişmiş olmalıdır.

O halde, her türlü kuvvet kullanma içeren zararla-karşılık fiili ve karışma uluslararası hukuka göre yasaktır. Bunlar bir devletin başka bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanmasının özel birer yoludur ve kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde kalır. Bu durumda, kuvvet kullanma yasağının tartışmasız kabul edilen iki istisnası vardır: Bireysel veya birlikte meşru savunma ve uluslararası bir yetkili organın kuvvet kullanma kararı vermesi. Bunlardan birincisi devletler tarafından tek-taraflı olarak kuvvet kullanılması, ikincisi de uluslararası toplum adına yetkili bir merci tarafından kuvvet kullanılması niteliğindedir. Birinci yol istisnai ve geçici niteliktedir. Yetkili organ olan Güvenlik Konseyi olaya el koyana kadar devam eder. İkinci yol ise merkezi olarak kuvvet kullanılması durumudur.

İleri sürülen diğer istisnaların bazıları, ancak çok sıradışı durumlarda geçerli olabilir. Bu istisnalardan birisi, bir iç çatış-

maya taraf olan hükümete bir antlaşma ya da çağrıya dayanarak yardım edilmesidir. Bunun koşulu, hükümetin yasal hükümet olması, baskı altında olmadan çağrıda bulunması ve sorunun genel bir ayaklanma olmamasıdır. Bunun dışında, vatandaşlarını kurtarmak için ve insancıl nedenlerle karışma da bazı çok sınırlı durumlarda uluslararası toplumda olumlu karşılanmaktadır. Ancak bu istisnaların son derece sıkı ve kısıtlı bir şekilde uygulanması gerekir. Bu iki nedenle karışmaya genel olarak hukuka uygun kabul edilmesi yerine, her olay çıktığında durumun o olay çerçevesinde değerlendirilmesi ve önce barışçı yolların tüketilmesi, BM Antlaşması'na daha uygun görünmektedir. Yetkili bir organın bu yöndeki kararı halinde ise, bu gibi durumlarda kuvvete başvurmak uluslararası hukuka uygundur.

II. BÖLÜM:
ULUSLARARASI HUKUKTA BİRLİKTE UYGULANAN ÖNLEMLER: ORTAK GÜVENLİK SİSTEMİ VE BARIŞ GÜCÜ

BM çerçevesinde yeniden biçimlenen uygulanan uluslararası hukuka göre birlikte kuvvet kullanılması şu durumlarda mümkündür:

(a) 51. madde gereği birlikte meşru savunma hakkının kullanılması,

(b) Antlaşma'nın VII. Bölüm'ünde düzenlenen Güvenlik Konseyi kararıyla zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılması,

(c) 53. madde uyarınca, bölgesel antlaşmalara göre ya da bir bölgesel örgüt çerçevesinde zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılması,

(d) Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi'nin kararı ve ilgili devletin rızasıyla barış gücü yerleştirilmesi,

(e) 106. madde uyarınca beş sürekli Güvenlik Konseyi üyesinin ortak eylemi.

Konumuz bakımından bunları iki gruba ayırabiliriz: Bir tarafta, istisnai ve geçici nitelikte olan 106. maddeye göre kuvvet kullanılması ve meşru savunma gereği kuvvet kullanılması, diğer tarafta ise zorlama önlemi uygulaması ve barış gücü operasyonları.

106. madde, BM Antlaşması 43. maddede düzenlenen özel antlaşmalar yürürlüğe girene kadar 1943 Dört Ulus Bildirgesi tarafları ve Fransa'nın BM adına uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekebilecek her türlü eyleme girişebileceklerini belirtmektedir. Bu madde, Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümler başlığını taşıyan XVIII. Bölüm'de yer alır, yani tüm dünyada barış ve güvenliği sağlayacağı düşünülen ortak güvenlik sisteminin bir parçası değildir. Yalnızca bu sistem yürürlüğe girene kadar bu beş devlete kuvvet kullanma yetkisi tanıyan geçici bir düzenlemedir. Bugün halen zikrediliyor olmasının tek nedeni, 43. maddede belirtilen özel antlaşmaların hiç yapılamamış olmasıdır. Ancak bu beş devlet halen 106. maddeye göre kuvvet kullanabilecek olsalar bile, böyle bir uzlaşmaya ulaşmaları halinde bunu 106. maddeye göre değil BM Güvenlik Konseyi adına yapmaları daha akla yakın olacağından yine de kullanılması olası olmayan bir yol olarak kalmaktadır.

Birlikte meşru savunma hakkının kullanılmasının Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar kullanılabilen bir hak olması, bu yolun da ortak güvenlik sistemi işlemeye başlayana kadar başvurulabilecek geçici bir yol olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Meşru savunma hakkı uygulamasının bireysel ya da birlikte olması, onun geçici ve devletlere özgü niteliğini değiştirmez.

Buna karşılık diğer üç yolu oluşturan Güvenlik Konseyi kararıyla BM ya da bir bölgesel örgüt tarafından zorlama önle-

mi niteliğinde kuvvet kullanılması ve BM barış gücünün gereksinim duyulan yerlere yerleştirilmesi, merkezileştirilmiş birer uygulama niteliğindedirler. Bunlardan ilk ikisi Antlaşma'da yer alan ve ortak güvenlik sistemini oluşturan yollardır. Barış gücü ise Antlaşma'da öngörülmemekle birlikte zaman içinde uygulamada çok önemli bir yer edinmiştir ve ortak güvenlik sisteminden büyük farklılıklar gösterir.

I. ORTAK GÜVENLİK SİSTEMİ

Kuvvet kullanılmasının BM Antlaşması'yla yasaklanmasının en doğal ve mantıklı sonuçlarından birisi, BM'nin otoritesi altında barış ve güvenliği korumak veya yeniden kurmak amaçlarına yönelik olarak birlikte kuvvet kullanılmasını sağlayan bir ortak güvenlik sisteminin oluşturulması olmuştur.

Bu sistem, herşeyden önce bir uluslararası çatışmanın ortaya çıkmasının ve bu çıkan çatışmanın önlenmesi yollarının tüm devletleri ilgilendirdiğini varsayar. Bu gibi uluslararası çatışma durumlarında uygulanan yöntemler ve gerekirse alınacak askeri önlemler de ortak güvenliğin bir parçasıdır[208]. 1945'te kurulan ortak güvenlik sistemi gerçekten de devrimci bir sistemdi. Devletlerin gelecekte sorunlarını barışçı yollarla halledeceklerini, meşru savunma bir yana hiçbir zaman kuvvete başvurmayacaklarını ve bir uluslararası otoritenin, BM'nin, dünya polisi ve zorlama organı olarak çalışacağını varsayıyordu. BM, merkezi bir örgüt olarak geniş olanaklara sahip oluyordu.

Oysa geleneksel uluslararası hukukta *self-help* ilkesi ön plandaydı. Devletlerin haklarının ihlallere karşı korunması, hakkı çiğnenen devletin kendisine bırakılmıştı[209]. Hukukun

208 Willard N. Hogan, *International Conflict and Collective Security*, Kentucky, University of Kentucky Press, 1955, s.179-180.

209 Christopher Joyner, "Sanctions, Compliance and International Law: Reflections on the United Nations' Experience Against Iraq," *Virginia Journal of International Law*, Cilt XXXII, No:1, 1991, s.2.

çiğnenmesine tepki olarak kaldığı sürece zararla-karşılık ve savaş da birer zorlama önlemi niteliğindeydi ve hukuka uygundu. Bu tepki birlikte eylem niteliğinde olursa, ortak güvenlik söz konusu olur.

Bu birlikte eylem farklı düzeylerde olabilir. Yalnızca hakları çiğnenen devlete yardım zorunluluğu getiriyorsa, bu en alt düzeyde bir ortak güvenlik sistemi kurulmuş olduğunu gösterir. İkinci düzey, bu zorlama eyleminin toplumun bir merkezi organı tarafından karar verilerek ve yönetilerek uygulanmasıdır. En üst düzey ortak güvenlik ise, üyelerin silahsızlandırıldığı ve bir tek merkezi organın zorlama önlemi alma yetkisine ve bunu yapmasını sağlayacak askeri güçlere sahip olmasıdır[210]. BM Antlaşması, ikinci düzeyde bir ortak güvenlik sistemi kurmak amacına yöneliktir.

Ancak belli eylemleri yasaklayan her hukuk sistemi, bu yasağı uygulamak ve kuralları çiğneme eğilimi gösterenleri vazgeçirmek için zorunlu olan mekanizmalara ve yaptırımlara yani zorlama önlemlerine sahip olmalıdır[211]. Bunun yanı sıra, o toplumu oluşturan üyelerden ve gruplardan büyük ölçüde bağımsız bir polis gücünün varlığı da gereklidir. Ancak bu şekilde bir üyenin ya da grubun sistemi kontrolü altında tutmaması sağlanabilir. Düzeni korumak, her zaman biraz zorlama ve güç kullanımı içerir. Ancak yalnızca uluslararası hukuk kuralları izin verdiği zaman kuvvet kullanma hukuksal anlamda zorlama önlemi niteliği kazanır[212]. Doğal olarak kuralları ihlal eden bir üyeye karşı başvurulabilecek tek yol kuvvet kullanma değildir. Ancak bir zorlama önlemi uygulaması kuvvet kullanılmasını gerektiriyorsa, BM Antlaşması gereği uluslararası örgütün kararı gerekir.

---

210 Kelsen, "Collective...," s.783-784.
211 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.39.
212 Vassilenko, *a.g.y.*, s.77.

Birer evrensel uluslararası örgüt olarak hem MC'nin hem de BM'nin amacı ortak güvenliği sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak, MC Misakı'nın 11. maddesi, herhangi bir savaşın ya da savaş tehdidinin, üye devletlerden birisini hemen etkilesin ya da etkilemesin, Cemiyet'i bir bütün olarak ilgilendireceğini ve MC'nin barışın korunması için etkili olabilecek her türlü eyleme girişeceğini belirtmektedir. MC'nin getirdiği sistemle, savaşın önlenmesi için uluslararası bir plan ilk kez devletler düzeyinde uygulamaya konuyordu. Ayrıca ilk kez devletler, kendi doğrudan çıkarları zarar gördüğü veya tehdit edildiği için değil ama tüm toplumun barış ve istikrarı tehdit edildiği için bir savaşa karşı çıkıyordu. Ancak MC'nin getirdiği sistem savaş yapma yasağının uygulanması sorumluluğunu MC Konseyi'nden çok üye devletlere vermişti, yani *self-help* ilkesini büyük ölçüde korumuştu.

MC yeni bir savaşı önlemekte başarısız olunca, onun halefi olan BM Antlaşması hazırlanırken, getirilen yasağı uygulayacak uluslararası mekanizmaların oluşturulması zorunluluğu da açıkça görüldü. Bu mekanizmalar oluşturulurken, devletler en azından MC sisteminin bazı hatalarından arınmış bir yeni sistem kurmaya çalıştılar.[213] Bunun sonucunda BM, MC'nin aksine tüm yetkileri kendi elinde toplayan bir yol tutmuştur. MC I. Dünya Savaşı sonrası kurulmuştu, yetkileri devletlere dağıtan bir sistem getirmişti ve uluslararası barış ve güvenliği sağlayamamıştı. Bu yüzden, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan evrensel örgüt olan BM, selefinin aksine merkeziyetçi bir örgüt olarak kuruldu. BM'nin özellikle yaptırım sistemi MC'ninkinden çok ileridir ve BM'ye daha fazla karar verme gücü sağlar. Ancak Misak'ın aksine, BM Antlaşması beş sürekli Güvenlik Konseyi üyesine kendilerini zorlama önlemlerinden muaf tutma

213 H.B. Collins, A.L. Powers ve M. Sommer, *The Conquest of War, Alternative Strategies For Global Security*, Boulder, San Francisco, London, Westview, 1989, s.20.

olanağını tanır. MC sisteminde hiçbir devlet böyle bir hakka sahip değildi ve bu yetkinin beş sürekli Güvenlik Konseyi'ne tanınmış olması, daha 1945'te anlaşılan ve büyük önem verilen bir sorundu[214].

Antlaşma'ya göre, zorlama önlemi uygulanması için şartların oluştuğuna ve önlem uygulanmasına karar verecek olan Güvenlik Konseyi'dir. Yani sistem, uluslararası barış ve güvenliği korumaktan birincil derecede sorumlu olan Güvenlik Konseyi'nde merkezileştirilmiştir. Nitekim bölgesel antlaşmalar gereği ya da bölgesel bir örgüt çerçevesinde kuvvet kullanılması da Güvenlik Konseyi'nin iznine bağlanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin emrinde belli bir asker gücü bulunacaktır. MC yalnızca MC Misakı'nda belirlenen prosedüre aykırı bir şekilde savaşa başvuran devletlere karşı zorlama önlemi alınmasını öngörmüştü. Oysa BM Antlaşması, barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırıyı zorlama önlemi alınabilecek durumlar olarak belirlemektedir. Yani çok daha geniş bir yaptırım uygulama kararı yetkisi vardır. Barışa yönelik tehdidin ve barışın bozulmasının bu kapsamda değerlendirilmesi, MC'nin hiç sahip olmadığı kadar geniş bir alanı BM'nin önlem alma yetkisi altına sokmaktadır.

A. YAPTIRIM UYGULAMA KARARININ VERİLMESİ

1. Güvenlik Konseyi'nin Yetkisi

BM Antlaşması 24. maddeye göre, "Birleşmiş Milletler üyeleri, Örgüt'ün çabuk ve etkili hareket etmesini sağlamak için, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar." Örgüt'ün en başta gelen amacını gerçekleştirme görevinin Güvenlik Konseyi'ne bırakılmasının en önemli nedeni, Güvenlik Konseyi'nde beş

214 Pitman B. Potter, "Voting Procedure in the Security Council," *A.J.I.L.*, Cilt XXXIX, No:2, 1945, s.549.

büyük gücün sürekli üye olarak yer almasının BM'nin çabuk harekete geçebilmesini sağlayacak etkili kararlar alınmasına imkân sağlayacağı düşüncesidir[215].

Nitekim Güvenlik Konseyi'nin VI. Bölüm gereği sorunların barışçı yollardan çözümüne ilişkin yetkileri tamamen tavsiye niteliğindeyken barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemlerine ilişkin konularda VII. Bölüm gereği bağlayıcı karar verme yetkisi vardır. Bu durum, sistem içinde barışın korunmasına verilen önceliği ve bu amaca ulaşmak için Güvenlik Konseyi'ne tanınan yetkilerin derecesini göstermektedir. Bir kez Güvenlik Konseyi VII. Bölüm'den kaynaklanan yetkilerini kullanma yoluna gidince, artık tek tek devletler onun kararlarına uymak zorundadır. Ortak güvenliğin püf noktası, bu kurumsal ve zorunlu niteliğidir[216].

a. Güvenlik Konseyi'nin karar verme yetkisi

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü, madde 39-41, barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi durumlarında Örgüt'ün başvurabileceği önlemleri belirler. 39. maddeye göre, Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi gerçekleştiğini saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyede bulunur ya da 41 ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağına karar verir.

Özetle, 39. madde Güvenlik Konseyi'ne iki işlev yüklemektedir: Önce bir barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi olup olmadığını belirleyecektir. Sonra da durum hakkında tavsiyede bulunabilecek ya da alınacak önlemleri saptayabilecektir. Yani, Güvenlik Konseyi 39. maddede sayılan durumları gerçekleştiğini saptasa bile zorlama önlemlerine başvurmak zorunda değildir. Tarafların uyuşmazlıklarını çözmele-

215 J.G. Starke, *Introduction to International Law*, London, Butterworths, 1984, s.616.
216 *P.A.S.I.L.*, 86th Meeting, 1-4 Nisan 1992, s.55.

ri için tavsiyelerde bulunabilir ya da alınacak önlemleri saptayabilir. Bu tercih yapma imkânı, alınacak önlemlerin belirlenmesi için Güvenlik Konseyi'nde ikinci bir oylama yapılması gerektiği anlamına gelmektedir. Beş sürekli Güvenlik Konseyi üyesi, 39. maddede sayılan durumlardan birinin saptanmasından sonra bir de zorlama önlemi alınıp alınmayacağı konusunda ikinci bir veto hakkına sahip olurlar.

Güvenlik Konseyi zorlama önlemi uygulama kararı verse bile, bu önlemler yine kuvvet kullanma içeren önlemler olmak zorunda değildir. Güvenlik Konseyi önce 41. maddede belirlenen diğer zorlama yollarının uygulanmasına da karar verebilir. Burada da yine önce kuvvet kullanma içermeyen önlemlere başvurmak, bunlar sonuç vermezse kuvvet kullanma yoluna sapmak gibi bir zorunluluk yoktur. Güvenlik Konseyi önce diğer zorlama yollarının uygulanmasına karar verebileceği gibi bu yolların sonuç vermeyeceği kanısındaysa, bunlarla zaman kaybetmeden doğrudan doğruya kuvvet kullanma içeren zorlama yollarına başvurulmasına da karar verebilir.

Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerine başvurabilmesi için, önce 39. maddede belirtilen barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemlerinden birisinin gerçekleştiğini saptaması zorunludur. Bu belirleme, BM Antlaşması'nda öngörülen ortak güvenlik sisteminin anahtarıdır. Bir kez bu saptama yapıldıktan sonra, artık Güvenlik Konseyi barışçı çözüm yolları için tavsiyede bulunma ya da zorlama önlemi kararı vermek yollarından dilediğini seçebilir. 1966'da Rodezya'ya ilişkin karar verilirken, bu belirlemenin 39. maddeye yalnızca atıfta bulunmak şeklinde değil, açıkça yapılması gerektiği yönünde bir görüş ortaya çıkmış ve Rodezya'daki ırkçı beyaz rejimin tektaraflı bağımsızlık ilanına karşı alınacak kuvvet kullanma da içeren önlemler saptanırken, önce bu eylemin barışa yönelik tehdit oluşturduğu belirlenmiştir[217].

217 Vera Gowlland-Debbas, *Collective Responses to Illegal Acts in International Law,* Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff, 1990, s.381.

Güvenlik Konseyi barışın bozulduğunu tüm tarihi boyunca üç kez saptamıştır: 1950 Kore, 1982 Falkland Adaları ve 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali. Buna karşılık bir saldırı eylemi gerçekleştiği belirlemesi hiç yapılmamıştır. Güvenlik Konseyi bunu, Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi çok açık bir saldırı durumunda bile yapmamıştır. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla saldırı terimine yüklenen öznel kötü anlamdır.

Burada bir tanım sorunu da karşımıza çıkmaktadır. Saldırının tanımı ancak 1974'te ve Güvenlik Konseyi tarafından değil Genel Kurul tarafından yapılmıştır. Bu tanım Güvenlik Konseyi'ne yardımcı olabilirse de, Güvenlik Konseyi'nin barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin konularda her türlü karar verme yetkisi halen geçerlidir. Konsey bu kararla bağlı değildir. Bu tanımı dikkate almak zorunda da değildir.

Barışa yönelik tehdit ise yalnızca 2/4'teki durumlardan değil ama aynı zamanda iç savaş ya da insan hakları ihlalleri gibi durumlardan da kaynaklanabilir. Nitekim Somali'deki iç savaşta bir dış saldırı ya da kuvvet kullanma tehdidi olmadığı halde Güvenlik Konseyi bu durumu barışa yönelik tehdit olarak belirlemiştir. Hatta barışa yönelik tehdit veya barışın bozulması durumları 2/4 ihlal edilmeden de ortaya çıkabilir. Kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi terimleri, barışa yönelik tehdit ve ya barışın bozulması ile aynı içeriğe sahip değildir. Kesinlikle kuvvet kullanma içermeyen bir davranış, barışa yönelik tehdit olarak ya da kuvvet kullanma tehdidi olmayan bir davranış da barışa yönelik tehdit olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmeyi yapma yetkisi tamamen Güvenlik Konseyi'ne aittir.

Güvenlik Konseyi 39. maddede belirlenen durumlardan birisinin gerçekleştiğine karar verdikten sonra, eğer gerekiyorsa durumun ağırlaşmasını önlemek için geçici önlem de alabilir. 40. maddede belirlenen bu yetkinin kullanılması, tarafların hak

ve iddialarını etkilemez. Bundan sonra, Güvenlik Konseyi 41. maddede belirlenen ve kuvvet kullanma içermeyen yollara başvurmaya karar verebilir. Bunlar, ekonomik ilişkilerin durdurulması veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi önlemlerdir. Güvenlik Konseyi 41. maddede belirlenen önlemlerin yetersiz kaldığı ya da kalacağı kanısına varırsa, 42. madde uyarınca hava, kara ve deniz kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü girişimde bulunabilir. Bu karara uymak, BM Antlaşması'nın 25. maddesi gereği üye devletler için bir yükümlülüktür.

Bölgesel örgütler tarafından ya da bölgesel bir antlaşma çerçevesinde kuvvet kullanılması da BM Antlaşması'nda yer alan merkezi kuvvet kullanma yollarından birisidir ve ortak güvenlik sisteminin bir parçasını oluşturur. Bu yola başvurulması yolunda karar verme yetkisi, yine Güvenlik Konseyi'ne aittir. BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü bölgesel antlaşmalara ve örgütlere ayrılmıştır. 52. madde, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacına yönelik olarak kurulan ve BM amaç ve ilkeleriyle bağdaşan bölgesel antlaşma ve örgütlerin varlığını kabul etmekte ve üyelerin bölgesel nitelikteki uyuşmazlıklarını Güvenlik Konseyi'ne getirmeden önce bu bölgesel yollar aracılığıyla çözmeye çalışmalarını istemektedir. 53. madde ise Güvenlik Konseyi'nin kendi yetkisindeki zorlama önlemlerini uygulamak için bu bölgesel antlaşma ve örgütlerden yararlanabileceğini söylemekte ama Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bu örgüt ya da antlaşmalar uyarınca zorlayıcı hiçbir harekette bulunulamayacağını belirtmektedir.

Buradan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bu örgüt ya da antlaşmalar uyarınca zorlama önlemi uygulanamaz. Bunun için evrensel örgütün uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu organı olan Güvenlik Konseyi'nin kararı şarttır. Ancak meşru savunma hakkının kullanılması için bölgesel kurumlara başvurmanın önünde hiç-

bir engel yoktur. Yani bir devlet meşru savunma hakkını bu kurumlar çerçevesinde diğer devletlerle birlikte kullanabilir.

b. Güvenlik Konseyi'nin yetkisini kullanmasını sağlayacak mekanizma

Güvenlik Konseyi'nin kendi askeri gücü olmadığına göre bunu üye devletlerden istemek durumundadır. Üye devletlerin Güvenlik Konseyi'ne askeri güç verebilmeleri için, BM Antlaşması 43. madde BM üyelerinin Güvenlik Konseyi ile özel antlaşmalar yapmasını öngörür. Bu özel antlaşmalarda, üyelerin Güvenlik Konseyi emrine verebilecekleri silahlı güçlerin miktarı, niteliği, hazırlık dereceleri ve yerleri belirtilecek ve gösterilecek kolaylık ve verilecek yardımın niteliği saptanacaktır. Güvenlik Konseyi, bu özel antlaşmalarla emrine verilen güçleri gereksinim duyduğu anda kullanabilecektir.

Her ne kadar 42. ve 43. maddeler Güvenlik Konseyi emri altında bağımsız bir uluslararası silahlı güç kurulması olasılığını dışarıda bırakmıyorsa da, Antlaşma'da kurulan sistem belirli bir amacı gerçekleştirmek için devletlerden alınacak güçlerin uluslararası bir yönetim altına konulması biçiminde işleyecek gibi görünmektedir. Bu ulusal birimlerin yönetilmesi görevini üstlenen uluslararası birim ise 47. maddeyle kurulan Askeri Kurmay Komitesi olacaktır. Bu Komite, barış ve güvenliğin korunması, Güvenlik Konseyi emrine verilen güçlerin kullanılması ve komutası, silahlanmanın düzenlenmesi ve olası bir silahsızlanma için gerekli askeri araçlarla ilgili her konuda Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunacaktır. Ancak Komite'nin konumuz açısından önemli olan görevi, Güvenlik Konseyi emrindeki tüm silahlı kuvvetlerin stratejik yönetimidir. Kuvvet kullanılması için gerekli planları yapacak olan birim, BM Antlaşması 46. maddeye göre Askeri Kurmay Komitesi'dir.

Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın bu hükümleri uyarınca yaptırım amacıyla kuvvet kullanılmasına karar verme-

si durumunda, bu kararların uygulanması için gereken önlemler yine Güvenlik Konseyi'nin takdirine göre ya BM üyelerinin bir kısmı[218] ya da tamamı tarafından alınacaktır.

2. Genel Kurul'un Rolü

BM Antlaşması, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda Genel Kurul'a ikincil bir rol vermiştir. Genel Kurul'un çok taraflı diplomasi ve genel tartışma için bir forum olarak hizmet vermesi ve böylece sorunlara barışçı bir çözüm bulunması için bir platform oluşturması istenmişti. Ancak bu, Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenlik konusunda yetkisi olmadığı anlamına gelmemektedir.

Genel Kurul, Antlaşma'nın 11/2. maddesine göre bir üye devlet tarafından getirilen uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin her konuyu tartışabilir ve ilgili devletlere ve/veya Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunabilir. Bunun bir istisnası, 12. maddede belirlendiği üzere, Güvenlik Konseyi'nin ilgilendiği konulardır. Eğer Güvenlik Konseyi o sırada, kendisine Antlaşma'yla verilen yetkileri söz konusu konuda kullanıyorsa Genel Kurul tavsiyede bulunamaz. İkinci istisnası ise, 11/2 ile getirilen bir kısıtlamadır. Eğer bir sorun eylem *(action)* gerektiriyorsa, Genel Kurul bu konuyu tartıştıktan önce ya da sonra Güvenlik Konseyi'ne göndermek zorundadır.

Bu ikinci kısıtlama bazı yorum sorunları yaratmıştır. Buradaki sorun, "eylem" teriminin dar mı yoksa geniş mi yorumlanması gerektiği noktasında çıkmıştır. Eğer terim yalnızca VII. Bölüm çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin karar verebileceği zorlama önlemlerini kapsıyorsa, bu durumda Genel Kurul'un tavsiyede bulunma yetkisi kısıtlanmaz. Bu sorun, 1962'de barış gücü harcamalarının ödenmesi konusundaki itirazlar yükseldiği zaman UAD'dan alınan bir danışma görüşü ile çözüme kavuş-

218 Örneğin, 1966'da Rodezya'nın Beira limanının abluka altına alınması kararının uygulanmasının İngiltere'ye bırakılması.

turulmuştur. UAD bu danışma görüşünde, "eylem" ve "önlem" terimlerini dar yorumlayarak Genel Kurul'un uluslar arasındaki dostça ilişkilere ya da genel refaha zarar verebilecek her duruma ilişkin olarak barışçı çözümler sağlanması için tavsiyede bulunabileceğine karar verdi[219]. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda birincil sorumlu organ olduğu kabul ediliyorsa da, Örgüt'ün amaçlarını belirleyen 1. maddeye göre BM bir bütün olarak da uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumludur ve Genel Kurul diğer bir ana organ olarak Güvenlik Konseyi birincil görevini yerine getirmezse ikincil düzeyde bu sorumluluğu paylaşabilir[220].

Nitekim Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda etkin bir şekilde çalışamayacağı anlaşılınca birçok devlet onun yerini alabilecek diğer organ olarak Genel Kurul'a döndü. Daha önce de Genel Kurul'un yetkilerini artırma yolunda çabalar olmuştu ama bu yönde ilk başarılı adım, Sovyetler Birliği'nin Çin'in temsili sorunu nedeniyle protesto ettiği Güvenlik Konseyi toplantılarına geri dönerek veto hakkını kullanması sonucu Kore'deki harekâtın yönlendirmesinden yoksun kalması üzerine alınan *Barış İçin Birlik* kararı oldu. Kore'deki bu durum çok önemliydi, çünkü tam da o sırada Kuzey Kore güçleri sınırı oluşturan 38. paralele kadar geri püskürtülmüştü ve sınırın geçilip geçilmeyeceği sorusunun yanıtlanması gerekiyordu.

Barış İçin Birlik kararı üç bölümden oluşmaktadır. (A) kararı öncelikle Güvenlik Konseyi'ne görevini hatırlatmakta ama Güvenlik Konseyi bunları yerine getiremiyor olsa bile üye devletlerin BM Antlaşması'nda belirlenen yükümlülüklerinin sürdüğünü belirttikten sonra kararın özüne geçmektedir. Buna göre, eğer Güvenlik Konseyi, sürekli üyeler arasında uzlaşma sağ-

219 Murphy, *a.g.y.*, s.15; I.C.J. Reports, BM'nin Bazı Harcamaları Konusunda Danışma Görüşü, 1962, s.151.
220 Stone, *a.g.m.*, s.271.

lanamamasından dolayı barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi olan herhangi bir durumda uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğunu yerine getiremez olursa, Genel Kurul bu konuyu, barışın bozulması veya saldırı eylemi durumunda gerekirse silahlı kuvvet kullanmak da dahil olmak üzere ortak ve uygun önlemlerin alınması için üye devletlere tavsiyelerde bulunmak üzere derhal görüşecektir. Eğer Genel Kurul o sırada toplantıda değilse bu isteğin yapılmasını izleyen 24 saat içinde toplanacaktır. Böyle bir toplantıyı Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir üyesi ya da BM üyelerinin çoğunluğu isteyebilir.

Kararın hemen dikkat çeken bazı özellikleri vardır. Her şeyden önce, barışa yönelik tehdit durumu bu kararın kapsamı dışında bırakılmıştır. Genel Kurul bu karardan doğan yetkisini sadece barışın bozulması veya saldırı durumlarında kullanabilir. İkinci olarak, bu yetkinin kullanılabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin veto nedeniyle çalışamaz durumda olması gerekir. Güvenlik Konseyi'nin görüşüp de herhangi bir önlem alınmaması yönünde karar verdiği durumlarda Genel Kurul onun yerine önlem kararı veremez. Çünkü o zaman artık Genel Kurul'un ikincil değil Güvenlik Konseyi'yle yarışan yetkisinden bahsetmemiz gerekir.

Bu karar çok önemli bir karardı. Neredeyse Antlaşma yeniden yazılmış gibi bir durum yaratıyordu[221] Bu nedenler Genel Kurul'un bundan doğan yetkileri kullanıp kullanamayacağı, yetkisini aşıp aşmadığı çok tartışıldı. Antlaşma'nın hazırlanması sırasında Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda etkin rol oynayabileceği hiç düşünülmemiş olduğundan bu konuda Antlaşma'da belirlenen yetkiler çok iyi tanımlanmamıştı. Genel Kurul, 10. maddeye göre Antlaşma

221 W.R. Slomanson, *Fundamental Perspectives in International Law*, St.Paul, West Pub., 1990, s.439.

kapsamındaki konuları ve 11. maddeye göre de üye devletlerin uluslararası barış ve güvenlik konusunda getirdikleri her sorunu tartışmaya ve tavsiyede bulunmaya yetkilidir ama bağlayıcı karar veremez. Üstelik Genel Kurul bu kararla, yalnızca Güvenlik Konseyi'ne ait olan barışın bozulması ve saldırı eylemi durumunun gerçekleştiğinin saptanması görevini de üstüne almıştır. Yani ortak güvenlik sistemi Barış İçin Birlik kararıyla esaslı bir şekilde tadil edilmiştir.

Genel Kurul'un yetkilerini aştığı ve bu karara dayanarak karar veremeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. Gerçekten de Antlaşma izlenmesi gereken prosedüre göre değişikliğe uğratılmamasına karşın, Genel Kurul tarafından bir anlamda değiştirilmişti. Meşruiyetini sadece metne dayanarak açıklamak mümkün değildir. Örgüt'ün devamı zorunluluğu bu kararı gerekli kılmıştır. Dünya barış ve güvenliğini korumak için kurulmuş bir örgüt bu görevi yerine getiremez durumda bırakılamazdı. O dönemdeki koşullarda Antlaşma'nın tadil edilmesi imkânsız olduğuna göre güçlük bu yolla aşılmaya çalışılmıştır[222].

Tüm bu tartışmalara karşın, Genel Kurul'un *Barış İçin Birlik* kararıyla elde ettiği yetkileri ne kadar sıklıkla kullandığına bakarsak, bunun tek örneğinin alınmasına gerekçe olan Kore olayı olduğunu görürüz. Karadan sonra çıkan ilk büyük sorunlar olan 1956 Macaristan ve Süveyş krizlerinde Güvenlik Konseyi yine veto nedeniyle karar veremez duruma düşünce gözler Genel Kurul'a döndü. Ama Genel Kurul her iki sorunda da etkili olamadı.

Macaristan'ın Sovyetler Birliği tarafından bastırılması olayında Genel Kurul 4 Kasım 1956 tarihli kararıyla Sovyet güçlerinin derhal çekilmesini ve Genel Sekreter'den de durumu yerinde incelemek üzere temsilci atamasını istedi[223]. 9 Kasım'da da

222 Belik, *a.g.y.*, s.64.
223 *Keesing's*, 1956, s.15221-15222.

üç ayrı karar daha kabul etti[224]. Ancak Macar hükümeti BM gözlemcilerinin ülkeye girmesini reddetti ve bunun üzerine herhangi bir müdahalede bulunulamadı.

Süveyş krizinde ise Güvenlik Konseyi İngiliz ve Fransız vetoları nedeniyle karar veremiyordu. Genel Kurul 2 Kasım'da ABD'nin önerdiği bir kararı kabul etti. Karar, tarafları ateşkese çağırmaktan ve Genel Sekreter'den günlük rapor istemekten ibaretti[225]. Asıl çözüm BM çerçevesinde değil, ABD'nin İngiltere ve Fransa'ya yaptığı baskılar sonucunda sağlandı. BM'de ise ABD ile Sovyetler Birliği'nin aynı tarafta yer almaları Genel Kurul'dan bu yönde karar çıkmasına olanak verdi. Bu durum, eğer ABD ile Sovyetler Birliği aynı tarafta değilse, Genel Kurul'da karar verilse bile bunun harekete geçilmesini sağlamadığını ve başarı şansının çok az olduğunu açıkça ortaya koydu[226].

Böylece, *Barış İçin Birlik* kararı teknik olarak varlığını korusa bile etkisi çok az oldu ve alınmasına gerekçe olan Kore olayı ile sınırlı kaldı. Güvenlik Konseyi veto nedeniyle karar veremezken, Genel Kurul'un da uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tek uygulaması, incelemek, tartışmak ve zaman zaman da kınamaktan ibaret oldu.

B. KUVVET KULLANMA İÇEREN YAPTIRIM KARARININ UYGULANMASI

BM Antlaşması VII. Bölüm'de getirilen bu sistem, bir ortak güvenlik sisteminin en temel amacına, yani saldırının, başka bir deyişle hukuka aykırı bir biçimde kuvvet kullanılmasının önlenmesi amacına yönelikti. Sisteme taraf olanlar, bu devletin

224 *Keesing's*, 1956, s.15222-15223.
225 *Keesing's*, 1956, s.15186.
226 L. Goodrich, "The UN Security Council," *a.g.y.*, Cilt III, ed. Falk ve Mendlovitz, s.175.

siyasi yapısına ya da coğrafi yerine bakmaksızın saldıran devleti yenilgiye uğratmak için hep birlikte hareket edecekti ve bunun için gerekli görülebilecek her türlü araca başvurabilecekti. Sisteme aykırı bir davranışın gerçekleştiğine ve buna nasıl karşılık verileceğine evrensel örgütün bu işten sorumlu olan organı karar verecekti. Mekanizmanın doğru dürüst işlemesi halinde, düzeni bozma eğilimi gösteren devletler de karşılaşacakları gücü göz önüne alarak bundan vazgeçecekti.

1. Bir BM Operasyonu İle Uygulanması

BM Antlaşması'nda, yaptırım uygulama kararının verilmesinin düzenlenmesi gibi, bu kararın uygulanmasını sağlayacak mekanizma da öngörülmüştü. Yani devletler barışın korunması sorununu merkezi bir denetim altına koymuştu. Ama uygulama hiç de beklendiği gibi olmadı ve ortaya çıkan sorunlar sonucunda, hiçbir uluslararası çatışmada BM'nin Antlaşma'da belirlenen kurallara göre kurulan ve yinetilen bir operasyonla duruma müdahale etmesi mümkün olmadı.

BM sistemi daha Antlaşma imzalandığı sırada birçok noktada eleştirilerle karşılaştı. Antlaşma'da kuvvet kullanma tekeli Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir ama bu yetkinin kullanılabilmesi beş sürekli üyenin anlaşmasına bağlıdır. BM Antlaşması'nın onaylanması görüşmelerinde TBMM'de yapılan tartışmaların odak noktası da bu konudaki endişeler olmuştur. Dışişleri Bakanı Hasan Saka, önce Güvenlik Konseyi'ndeki sistemi anlatmış sonra da anarşinin her şeyden kötü olduğunu ve teşkilatsız, anarşi içinde bocalayan bir dünyada yaşamaktansa, kıymeti nispi de olsa bir teşkilatla yaşamanın muhakkak ki daha iyi olduğunu söylemiştir[227]. M. Ökmen ise bunun ciddi bir sorun olarak tecelli edip etmemesinin büyük devletlerin iyi ya da kötü niyetine bağlı bir keyfiyet olduğunu söylemiştir[228].

227 *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt XIX, 1945, s.157-158.
228 *Aynı yapıt*, s.162.

1945'te üzerinde durulan bir başka sorun, BM'nin kullanacağı güçlerin yalnızca Güvenlik Konseyi'ne bağlı bir uluslararası ordu niteliğinde olmamasıydı. Bu güçler üye devletlerin katkılarından oluşacaktı ve bir sorun çıkana kadar onların denetiminde kalacaktı. Bir çatışma çıktığında bu güçlerin kullanılması bir "çifte bağlılık" sorunu getirecekti. Eleştirilen üçüncü bir nokta, yalnızca uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın yasaklanmasıydı. Böylece, bugünkü çatışmaların büyük bir kısmını oluşturan iç çatışmalar 2/4 kapsamı dışında kalmıştı.

Sistem işleseydi ortaya çıkabilecek olan bu ve bu gibi sorunların bir kısmıyla hiç karşılaşmadık. Sadece uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın yasaklanmış olması gerçekten önemli bir alanı 2/4 dışında bıraktı. Ama BM'nin yetkisindeki alanda bile denetimi sağlamakta ne kadar zorluk çektiği düşünülürse, iç çatışmaların da 2/4 kapsamında değerlendirilmesi BM için altından kalkılmaz bir yük oluştururdu. Buna karşılık, sistemin kurulamamasının kendisi ve veto yetkisinin kullanılmasının yarattığı sorunlar öncelikli sorunlar olarak ortaya çıktılar. Antlaşma'da öngörülen mekanizma kurulamamış olduğundan 1950 Kore müdahalesinde Güvenlik Konseyi'nin ve Genel Kurul'un aldığı kararların geçersiz olduğu bile ileri sürüldü[229].

a. Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı

Kusursuz bir ortak güvenlik sisteminde, hiçbir devlet örgütün ortak eylemlerinden kendisini bağışık tutamamalıdır. Hangi devlet olursa olsun, sistemde konulan kuralları çiğnediğinde bu devlet önlemlerle karşılaşmalıdır[230]. Oysa BM sisteminde oylama prosedürü, Güvenlik Konseyi'nin beş sürekli üyesine, yani ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa'ya, kendilerini önlemlerden bağışık tutma imkânını tanımaktadır.

229 Brownlie, *International Law...*, s.334.
230 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.10.

BM Antlaşması 27. maddeye göre, her oylamada karar alma sayısı on beş üyede dokuz iken, usule ilişkin olmayan konularda bu dokuz oy içinde beş sürekli üyenin oyunun da bulunması gerekir. Ancak bir sürekli üyenin çekimser kalması olumsuz oy olarak değerlendirilmemektedir. Sürekli üyelerden birisinin aleyhte oy kullanması halinde ise Güvenlik Konseyi karar veremez. Buna veto hakkı denmektedir.

Doğal olarak, bir sorunun usule ilişkin bir sorun mu, yoksa öze ilişkin bir sorun mu olduğu konusunda da anlaşmazlık çıkabilir. Bu durumda Güvenlik Konseyi yine sürekli üyelerin veto hakkına sahip olduğu bir oylamayla önce buna karar verir. Yani bir sürekli üye, hem bir sorunun öze ilişkin olup olmadığının belirlenmesinde (yani önce sorunun usul sorunu olarak belirlenmesini önleyerek) hem de daha sonra öze ilişkin kararda veto hakkını kullanabilir. Buna çifte veto denmektedir. Yine bir sürekli üye çekimser kalarak ya da oylamaya katılmayarak bir tasarının yeteri kadar oy almasını engelleyebilir. Buna da gizli veto denmektedir[231].

Bu hakkın tanınması, herhalde BM Antlaşması'nın hazırlandığı sırada bir siyasi zorunluluktu. II. Dünya Savaşı bu devletlerin ittifakıyla kazanılmıştı ve bundan sonra da dünya barışının ancak bu devletlerin işbirliğiyle korunabileceği kabul edilmişti[232] ama veto hakkının tanınmasının sonucu, üstün askeri güçleriyle kuralları ihlal etmesi en olası devletlere Güvenlik Konseyi'ni hareket etme olanağından yoksun bırakmak imkânının verilmesi oldu[233].

Nitekim umulan işbirliği gerçekleşmedi. 1956 Süveyş krizinde İngiliz ve Fransız, 1979 Afganistan'ın işgalinde Sovyet

231 S.D. Bailey, *How Wars End, The United Nations and the Termination of the Armed Conflict, 1946-1964,* Cilt I, Oxford, Clarendon Press, 1982, s.47.
232 Belik, *a.g.y.*, s.51.
233 Hollins, Powers, Sommer, *a.g.y.*, s.27.

ve 1983 Grenada'nın işgalinde Amerikan vetoları Güvenlik Konseyi'nden karar çıkmasına engel oldu. Bu olayların her birinde, vetoyu kullanan devlet aynı zamanda kuvvet kullanan devletti. Bu beş sürekli üye kendileri kuvvet kullandıkları zaman vetoyu işletmelerinin yanı sıra, yakın müttefikleri ya da korudukları devletler kuvvete başvurduğu zaman da bu konularda alınacak kararları veto ettiler. Sovyetler Birliği 1971 Goa ve Hindistan-Pakistan çatışmalarında, ABD de İsrail'in komşu Arap devletlerine yönelik çeşitli kuvvet kullanma eylemlerinde veto hakkını kullanarak karar alınmasına engel oldu.

Bunun olacağı daha Antlaşma'nın mürekkebi kurumamışken tahmin edilmişti. Sürekli üyelerin hem kendilerine hem de müttefiklerine karşı karar alınmasına engel olacakları biliniyordu. Üstelik MC deneyimi de Antlaşma'nın uzun bir süre için değiştirilemeyeceğini göstermişti. Nitekim beklenen sorunlar Antlaşma imzalanır imzalanmaz oluştu.

Bu oylama sisteminin değiştirilmesi, BM'de reform çalışmaları çerçevesinde sık sık konu edildiyse de çok zordur. Daha 1945'te bu veto sorununun nasıl çözülebileceğine ilişkin çözümler üretildiyse de (Güvenlik Konseyi'nde oylamanın ikiye bölünmesi ve saldırgan olarak belirlenen devletin ikinci oylamaya alınmaması veya karar verme yetkisini Güvenlik Konseyi'nden alıp yönetsel bir organa aktarmak ve onu temsil esasına dayanan organların ve UAD'ın denetimi altına koymak gibi) bunların hiçbirisi gerçekleşmedi. Böyle bir değişiklik beş sürekli üyenin onayını gerektirmektedir ve onlar da bu haklarından vazgeçecek gibi görünmemektedir. Nitekim Genel Kurul'un 1992'de kurduğu Güvenlik Konseyi Reformu Çalışma Grubu'nda veto hakkının kaldırılması yönünde dilekler dile getirildiyse de bunun hayata geçirilmesi yönünde bir hazırlığa girişilmedi. Çalışmalar tamamen üye sayısının artırılması, veto hakkı olmayan yeni sürekli üyeler katılması ve çalışma yöntemi-

nin şeffaflaştırılması üzerinde yoğunlaştı. Çünkü Antlaşma'da yapılacak tüm değişikliklerin Genel Kurul üyelerinin 2/3 çoğunluklu kararıyla kabul edilmesi ve Güvenlik Konseyi'nde ayrı bir oylama yapılmamasına karşın beş sürekli üye dahil üye devletlerin 2/3'ü tarafından onaylanması gerekmektedir. Herkes beş sürekli Güvenlik Konseyi üyesinin veto hakkının kaldırılması yönünde bir değişikliğe hiçbir şekilde onay vermeyeceğini bilmektedir.

b. Antlaşma'da öngörülen sistemin kurulamamış olması

1950'de Kore olayı patlak verdiği zaman, bu gibi durumlarda uygulanacak mekanizmayı kuran VII. Bölüm'ün öngördüğü işlerin hiçbirisi yapılamamıştı. Devletlerle Güvenlik Konseyi arasında yapılması gereken özel antlaşmalar üzerinde uzlaşma sağlanamamıştı. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi 39. madde gereği barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi gerçekleştiğine ve 42. madde gereği kuvvet kullanılmasına karar verse bile, emrinde bunu uygulayacak askeri güç yoktu.

BM'nin kendi ordusu olmaması, gereksinim duyduğu anda bunu üye devletlerden almak zorunda olması, baştan beri sistemde var olduğu ileri sürülen eksiklerden birisiydi. Farklı ulusal güçlerin toplanması ve aralarında eşgüdüm sağlanması çok güç olacaktı ve devletlerden birisi kendi gücünü çekmeye karar verdiği anda büyük sorun doğacaktı. Oysa BM üye devletlerin denetiminde kalan ve istediğinde çağırabileceği güçlere bile sahip olamadı. Askeri Kurmay Komitesi ise ancak bir formalite olarak toplanıyordu. Komite özel antlaşmaların yapılabilmesi için başlangıçta çalıştıysa da özellikle ABD ve Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi emrine verecekleri güçlerin büyüklüğü ve kompozisyonu üzerinde anlaşamamaları üzerine bir rapor verdi ve bu konu daha 1947'de terk edildi[234]. Böylece bir "BM

234 Arend ve Beck, *a.g.y.*, s.57.

ordusu" oluşturularak çatışmalara onunla müdahale etme olanağı kalmadı.

Bu durumda Güvenlik Konseyi uluslararası barışın ve güvenliğin korunması görevini yerine getirirken sahip olması gereken çok önemli bir yetkiden yoksun kaldı. Özel antlaşmaların yokluğunda, Güvenlik Konseyi halen 39. maddeye göre belirleme yapabilir ama devletler olası bir askeri operasyona katılmak zorunda değildir. BM, katılmanın üyeleri için zorunlu olduğu hiçbir zorlama eylemine girişemez. Bu durumun hemen II. Dünya Savaşı ertesi ortaya çıkmasından sonra geçen uzun süre zarfında, Antlaşma'dan farklı bir uygulamanın doğması kaçınılmaz olmuştur. BM organları yetkilerini Antlaşma'da öngörülen mekanizma kurulamamış olsa bile korurlar. Ancak uygulama için başka yollar bulmak zorunda kalınmıştır.

2. Kararın Bölgesel Düzenlemeler ya da Örgütler Çerçevesinde Uygulanması

Bölgesel düzenlemeler, daha önce de söylendiği gibi BM Antlaşması'nın VIII. Bölüm'ünde yer almaktadır. Devletler, Genel Kurul'u Güvenlik Konseyi'nin yerine kullanmaya çalıştığı gibi, bölgesel antlaşma ve örgütleri de uluslararası çatışmalara müdahale etmekte bir araç olarak kullanmaya çalıştı.

Bölgesel örgütlerin BM'ye göre konumu, hemen II. Dünya Savaşı ertesinde tartışma konusu olmuştu. İngiltere Başbakanı Winston Churchill gibi bazı kişiler, büyük güçlerden birisinin denetiminde güçlü bölgesel örgütler kurulmasından yanaydı. ABD Dışişleri Bakanı gibi bazı başka kişiler ise bu bölgesel örgütlerin var olmakla birlikte evrensel örgüte bağımlı kalmaları gerektiği görüşündeydi[235]. Sonunda bölgesel örgütlerin evrensel örgüte bağımlı olması gerektiği görüşü ağır bastı ve BM

235 *Aynı yapıt*, s.60.

Antlaşması, bölgesel örgütlerin de rolünün olacağı ama bu rolü Güvenlik Konseyi'nin düzenleyeceği şekilde biçimlendirildi.

Bölgesel örgütlere ilişkin VIII. Bölüm 52. madde, bölgesel örgütlere uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin konularla ilgilenme izni vermekte ama bu bölgesel düzenleme ve örgütlerin ve faaliyetlerinin BM Amaç ve ilkeleriyle uyum içinde olmaları koşulunu koymaktadır. 52/2, bu tür düzenleme veya örgütlere taraf olan BM üyelerinden, bölgesel sorunlarını Güvenlik Konseyi'ne getirmeden önce bu sorunlara bölgesel düzenlemeler çerçevesinde barışçı çözüm aramalarını istemektedir. Bu durumda, bölgesel örgütler ve antlaşmalar çerçevesinde barış gücü operasyonları gerçekleştirilebilir. Çünkü barış gücü tanımına giren güçler 2/4'ü ihlal etmez. Nitekim bunun bazı örnekleri de vardır. 1961'de Kuveyt'e gönderilen Arap Birliği gücü, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'nde OAS tarafından kurulan İnter-Amerikan Barış Gücü, 1976'da Lübnan'ın isteği üzerine Arap Birliği tarafından gönderilen İnter-Arap Caydırıcı Gücü, 1979'da Rodezya'ya beş *Commonwealth* ülkesi tarafından gönderilen güç, 1981-82'de Çad'daki OAU gücü ve 1994'te NATO'nun Bosna-Hersek'e yerleştirdiği ve şimdi de SFOR adıyla devam eden IFOR bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu güçler, 53. maddede öngörüldüğü şekliyle zorlama önlemi uygulamak için değil, görev tanımları daha çok bundan sonra ele alınacak olan barış gücü operasyonları çerçevesinde kalan güçlerdir. Ancak bir kısmı tam olarak barış gücü niteliğine sahipken, Lübnan'daki Arap Birliği gücü gibi barış gücünü aşan bir şekilde kuvvet kullanmaya sapanları da görülmüştür. Çad'daki OAU gücü tarafların henüz uzlaşmaya hazır olmamaları nedeniyle başarısız olmuştur. Dominik Cumhuriyeti'ndeki OAS gücü ABD'nin tek-taraflı müdahalesinden sonra onun yerini alan bir güçtü. Ancak OAS gücünün barış gücü niteliğini aşmaması, ABD'nin tek-taraflı müdahalesini haklı çıkarmaz.

Arap Birliği gücünü Lübnan kendisi istemişti ve yine onun isteğiyle 1982'de geri çekildi. Rodezya'daki güç, Rodezya hükümeti ile gerillalar arasında varılan ateşkesin bir sonucuydu ve varlığı 1980'de yeni Zimbabwe yönetiminin kurulmasına büyük katkıda bulundu. Son olarak IFOR ise 1994 Dayton Barış Antlaşması'nın uygulanmasını sağlamak üzere tarafların rızasıyla yerleştirilmiştir.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve çatışmalara müdahale edilmesi açısından önemli olan madde ise 53. maddedir. Buna göre, Güvenlik Konseyi eğer gerekirse kendi yetkisinde olan zorlama önlemlerinin uygulanması için bölgesel örgütleri kullanma yetkisine sahiptir. Ancak Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bölgesel örgütler ya da düzenlemeler gereği hiçbir zorlama önlemi uygulanamayacaktır. Bu Güvenlik Konseyi'nden izin alınması zorunluluğu, bölgesel örgütler tarafından kendi inisiyatifleriyle ve evrensel örgütün onayı olmadan zorlama önlemi uygulanması olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu koşul, OAS gibi kendi bölgesinde bu tür eylemleri gerçekleştirebilecek kadar güçlü olan örgütlerin önüne bir engel olarak dikilmiştir. Buna ek olarak, Güvenlik Konseyi'nde karar alınmasının imkânsız hale gelmesi sonucunda, bu koşul nedeniyle bölgesel örgütler hiçbir zaman Güvenlik Konseyi tarafından zorlama önlemi uygulamak için kullanılamamıştır.

Bu durumda devletler, Güvenlik Konseyi tarafından izin verilmeden de bölgesel örgütler tarafından zorlama önlemi uygulanabilmesi için yollar araştırmaya başladı. Bu çaba içinde ileri sürülen görüşlerden birisi, eğer Güvenlik Konseyi bir zorlama önlemini onaylamama yoluna gitmemişse bu harekâtın hukuka uygun olduğu görüşü olmuştur. Bu görüşün ortaya çıkışı Küba füze krizi sırasındadır. ABD, OAS kararıyla Küba'ya dört hafta süreyle bir deniz ablukası, kendi deyimleriyle bir karantina uygulamıştır. Abluka kararını veren OAS Konseyi'dir.

Amacı ise Küba'ya belirli saldırı silahları taşıyan gemi ve uçakları milliyeti ne olursa olsun açık denizde durdurmak olarak açıklanmıştır. Ayrıca ABD 1947 tarihli bir Amerikalılar Arası Karşılıklı Yardım Antlaşması'na da dayanmıştır. Ancak Güvenlik Konseyi'nin 53. madde gereği zorunlu olan izni veto nedeniyle elde edilememiştir. Buna karşılık Sovyetler Birliği de ABD'nin eylemlerinin kınanması için Güvenlik Konseyi'ne başvurduysa da böyle bir karar verilemeyeceği bilindiğinden Konsey tarafların sorunlarına barışçı bir çözüm aramalarını istemekle yetinmiştir[236].

Buradan Güvenlik Konseyi'nin ABD/OAS eylemini onayladığı sonucu çıkarılabilir mi, sorusuna olumlu yanıt vermek pek mümkün görünmemektedir. Konsey'in iki sürekli üyesini ilgilendiren bir konuda herhangi bir taraf aleyhine karar veremeyeceği açıktır. Bunun göstergesi olan bir durumu Konsey'in bu harekâta izin verdiği şeklinde yorumlamak, Güvenlik Konseyi'nin karar veremediği her durumda eğer taraflardan birisi bir bölgesel örgütün desteğini sağlamışsa bu devletin hareket tarzının Güvenlik Konseyi tarafından onaylandığı gibi bir sonuç ortaya çıkmasına neden olur ki bu kabul edilemez bir sonuçtur.

Bölgesel örgütlerin evrensel örgütten izin almadan zorlama önlemi uygulayabileceği yönünde ileri sürülen görüşlerden bir diğeri, bu iddiasını zorlama önleminin tanımına dayandırmaktadır. Buna göre, eğer bölgesel örgüt üyelerine kuvvet kullanmayı emretmeyip tavsiye ederse, bu 53. madde kapsamında zorlama önlemi olmaz, dolayısıyla hukuka aykırı da olmaz. Yani gerçek bir zorlama önlemi kararı, devletlere kuvvet kullanmayı emreden nitelikte olmalıdır. Ancak hedef olan devlet bakımından kuvvet kullanmanın devletlere emredilmesinin ya da tavsiye edilmesinin bir önemi yoktur. Burada önemli olan nokta, yapılacak eylemin 53. madde gereği Güvenlik Konseyi kara-

236 *International Law Dictionary*, s.324-325.

rı gerektiren nitelikte bir eylem olup olmadığıdır. Çünkü Barış İçin Birlik kararı Genel Kurul için Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan böyle bir karar verme yetkisini sağlamaktadır ama bölgesel örgütler için bu yetkiyi sağlayan bir karar yoktur.

Bu ayrım, ilgili devletin izni olup olmamasına göre yapılmalıdır. Çünkü barış gücü operasyonlarını zorlama önlemlerinden ayıran en önemli özelliği, gücün yerleştirileceği devletin bu gücü kabul etmesidir. Dolayısıyla barış güçleri 53. madde kapsamına girmez. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, ilgili devletin izni olmayan tüm askeri harekâtların Güvenlik Konseyi kararı gerektiren nitelikte olduğu sonucudur[237]. Bu duruma örnek olarak 1965'te ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'ne girerek bir tarafsız bölge yaratması verilebilir. Bundan sonra OAS'ın İnter-Amerikan Gücü ABD güçlerinin yerini aldı ve OAS gücünün uygulamaları hep barış gücü tanımı içinde kaldı. Eğer ilk müdahale Dominik Cumhuriyeti'nin izniyle ve bu güç tarafından yapılsaydı hukuka uygun olurdu. Ama bu gücün sonraki eylemlerinin barış gücü tanımında kalması, ABD'nin ilk müdahalesini hukuka uygun hale getirmez[238].

Sonuç olarak, BM Antlaşması'ndaki çok açık ve kesin hüküm, bölgesel düzenlemelerin Güvenlik Konseyi izni olmadan zorlayıcı bir eylem için kullanılmasını hukuka aykırı bir durum olarak belirlemiştir ve bu tür eylemler devletlerin çoğunluğu tarafından hukuka aykırı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bölgesel örgütler de asıl sistemdeki boşluğu dolduramamıştır.

3. Bazı BM Üyelerine Kararı Yerine Getirmek İçin İzin Verilmesi

Güvenlik Konseyi'nin 43. maddede belirlenen özel antlaşmaların yokluğunda 42. madde anlamında askeri operasyona

237 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.152.
238 *Aynı yapıt*, s.153.

başvurulması kararını vermesi mümkün değildi. Ama uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda yetkileri devam ediyordu. Buna çözüm olarak Güvenlik Konseyi, 39. maddeden kaynaklanan devletlere *kuvvet kullanma izni verme* ya da bunu *tavsiye etme* yetkisi geliştirdi.

Bu yetkinin kullanıldığı olaylara bakarsak, Güvenlik Konseyi 53 yılda yalnızca üç olayda büyük çaplı operasyonlara başvurulmasını gerektiren izinler vermiştir. Bunlar; 1950 Kore, 1990 Kuveyt'in Irak tarafından işgali ve 1992 Somali iç çatışmasıdır. Bu operasyonlar, söz konusu çatışmanın niteliğinden karar alınışına ve bu kararların uygulanmasına kadar bazı önemli nitelikler göstermektedir.

a. Operasyon kararının alınışı

25 Haziran 1950'de Kuzey Kore güçleri 38. paraleli geçti ve Güney Kore'ye girdi. Böylece taraflar arasında çatışma başladı. Kuveyt 2 Ağustos 1990'da Irak tarafından işgal edildi. Her ikisinde de daha önceden gelen uzun bir gerilim ve iddialar dizisi vardı ve belirtilen tarihlerde çatışma patlak verdi.

Somali'nin durumu bundan farklıdır. Somali'de Ocak 1991'de Başkan Siad Barre'nin düşüşünden bu yana süregelen bir iç savaş vardı ve BM bu arada halka insancıl yardım sağlıyordu. Ancak çatışan tarafların bu yardımın insanlara ulaşmasını engellemesi nedeniyle BM'nin işi gittikçe zorlaştı, 1992 boyunca insancıl yardım sağlanması için altı karar alındı ve Nisan 1992'de Somali'de BM Operasyonu (UNOSOM) isimli bir barış gücü operasyonu başlatıldı ama yıl sonuna kadar bu güç de tehdit altında kalmış ve güvenilirliği çökmüştü. Sonunda Kasım 1992'de ABD bu yardımın hedefine ulaşabilmesi için bölgeye asker göderilmesini önerdi. Yani Kore ve Kuveyt'te uluslararası bir çatışma varken Somali'de tamamen bir tek devlet içinde devam eden bir iç çatışmadan kaynaklanan bir durum söz konusuydu.

Doğal olarak her üç durumda da Güvenlik Konseyi'nin karar verme yetkisi vardı. 39. madde bu görevi ve yetkiyi Güvenlik Konseyi'ne tanımaktadır. Böylece Güvenlik Konseyi 7 Temmuz 1950 tarih ve 84 sayılı kararıyla Kore'deki durumu b*arışın bozulması* olarak, 2 Ağustos 1990 tarih ve 660 sayılı kararıyla da Irak'ın Kuveyt'i işgalini *uluslararası barış ve güvenliğin bozulması* olarak belirledi. Somali'ye ilişkin karar ise 3 Aralık 1992 tarih ve 734 sayılı karardı ve durumu u*luslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit* olarak belirliyordu.

Bu üç olaydan ilki olan Kore'de operasyon sırasında soğuk savaş halen devam ediyordu. Karar ancak Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi toplantılarını o sırada boykot ediyor olması sayesinde alınabildi. 25 Haziran'da Konsey ateşkes ve Kuzey Kore güçlerinin 38. paralele çekilmesi çağrısında bulunan ve bu kararın uygulanması için BM üyelerinden yardım isteyen genel bir karar aldı. 27 Haziran'da Kore Cumhuriyeti'ne silahlı saldırıyı püskürtmek ve bölgede barışı yeniden kurmak için gerekli yardımın yapılması tavsiyesinde bulundu. 7 Temmuz'da ise askeri güçlerin ABD'nin birleştirilmiş komutası altına konmasını ve ABD'nin bir komutan atamasını tavsiye ediyor ve bu güçlerin BM bayrağını taşımasına izin veriyordu.

İkincisi olan Kuveyt'te soğuk savaş sona ermişti ve Rusya da operasyonda ABD'ye destek verdi. 2 Ağustos tarih ve 660 sayılı kararda, Güvenlik Konseyi 39 ve 40. maddelerin adını vererek konunun VII. Bölüm çerçevesinde ele alınacağını ortaya koydu ve Irak güçlerinin derhal ve koşulsuz olarak Kuveyt'ten çekilmesini istedi. 6 Ağustos tarih ve 661 sayılı kararla, 41. maddeye göre Irak'a önlemler uygulanmasına karar verdi. 25 Ağustos tarih ve 665 sayılı kararla, Kuveyt hükümeti ile işbirliği yapan devletlerin Irak'a giden ve Irak'tan gelen tüm gemilerin ambargonun uygulanması ve kargo ve yönlerinin kontrolü amacıyla durdurulması için her türlü önlemi almaları çağ-

rısında bulundu. Aynı gün alınan 670 sayılı karar ise, devletlere Irak ve Kuveyt'e giden ve önceden BM'den onay almayan uçakları kendi hava sahalarından geçirmemeleri emrini verdi. Sonunda, 29 Kasım tarih ve 678 sayılı kararla, Kuveyt ile işbirliği yapan devletlere önceki kararları uygulamak ve bölgede barışı kurmak için gerekli önlemleri alma izni verdi.

Bu tür operasyonların üçüncüsü olan Somali'de ise insancıl nedenler temel rolü oynamıştı. Kore'de ve Körfez'de barışı bozan belli bir devlet varken buradaki durum ülkenin iç koşullarından kaynaklanıyordu. 23 Ocak 1992'de Güvenlik Konseyi tüm tarafları ateşkese çağıran ve VII. Bölüm gereği silah ve askeri malzeme üzerine ambargo koyan ve ayrıca Arap Birliği, Afrika Birliği Örgütü ve İslam Konferansı Örgütü ile işbirliği öngören 733 sayılı kararı aldı. 24 Nisan 1992'de 751 sayılı kararla UNOSOM kuruldu. 3 Aralık 1992'de 794 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'den gelen Somali'de güvenli bir çevre yaratılması için VII. Bölüm'e göre eylem önerisini kabul etti ve bir üye devletin bu operasyonun oluşturulması önerisini olumlu karşıladı. Bu devlet ABD idi. Güvenlik Konseyi, ABD ve Genel Sekreter'e bu öneriyi uygulamak için gerekli tüm önlemleri alma izni verdi.

Bloklaşma sona erer ermez iki bu tür operasyon gerçekleştirilmesi, özellikle Somali'deki gibi uluslararası çatışma değil de iç çatışma olan bir yere müdahale edilmesi, başka yerlerde de benzer BM operasyonları yapılabileceği yönünde umut verdiyse de bu umut gerçekleşmedi. Bosna-Hersek ve Ruanda bunun en somut örneğidir. Somali'de önderlik yapan ABD idi, ama bunu başka yerlerde yapmadı. Bunun nedeni, belki de ABD dışişleri bakan yardımcısı Eagleburger'in dünyanın başka yerlerinde de Somali'deki gibi trajik olayların olduğu ama bunu değiştirmeye çalışmanın maliyetinin korkunç olabileceği ve Bos-

na'nın da bu olaylardan birisi olduğu şeklindeki sözlerinde aranabilir[239].

Nitelikleri ne olursa olsun, gerekli mekanizma kurulmamış olduğundan Güvenlik Konseyi her üç olayda da üye devletlere askeri bir müdahale için emir verme yoluna gidemedi. Kore'ye ilişkin 84 sayılı karar üyelere gerekli her türlü yardımı yapmalarını tavsiye etmekte, Kuveyt'e ilişkin 678 sayılı karar ve Somali'ye ilişkin 794 sayılı karar devletlere gerekli tüm araçları kullanma izni vermektedir. Somali'ye ilişkin olarak kuvvet kullanma terimi açıkça kullanılmamıştır ama niyet edilenin bu olduğu açıktır. Nitekim bundan sonra hemen Somali'ye silahlı güç gönderilmiştir.

b. Kararların uygulanışı

Kore'de Güvenlik Konseyi 84 sayılı kararı aldıktan sonra çatışmaların gidişi üzerinde bir rol oynamadı. Genel Sekreter'in BM'nin Kore'de daha etkin olabilmesi için gösterdiği tüm çabalar Avrupa devletlerinin desteğine rağmen ABD tarafından reddedildi. Böylece Güvenlik Konseyi kendi yetkisini, silahlı kuvvetin çok büyük bir kısmını sağlayan ABD'ye devretmiş gibi oldu. ABD kara güçlerinin yarısından biraz fazlasını, deniz gücünün % 85'ini ve hava gücünün de % 93'ünü sağlıyordu. Zaten bu gücün kontrolü de BM'nin değil ABD tarafından atanan ve emirlerini ondan alan General Mac Arthur'un elindeydi[240]. Uygulanacak planlar ve gücün günlük yönetimi onun elindeydi. Mac Arthur ise o kadar Amerikan askeri olmaya alışkındı ki kendisini bir BM komutanı olarak göremiyordu. Bu yüzden sonunda Başkan Truman onu görevden almak zorunda kaldı[241]. Bunun sonucunda, BM'nin Kore'deki denetimi ABD'nin raporlarını almaktan öteye gidemedi.

239 Adam Roberts, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights," *International Affairs,* Cilt LXIX, Temmuz 1193, s.442.

240 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.146.

241 Dan Harrelson, *Fires All Around the Horizon, The UN's Uphill Battle to Preserve Peace,* New York, Westport, London, Praeger, 1989, s.49.

Ancak yine de BM'nin Kore'deki rolünü küçümsememek gerekir. Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine Kore'de savaşan güçlere 15 BM üyesi katıldı. Birçok BM üyesi de malzeme, tıbbi yardım vb. sağladılar[242]. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin 1 Ağustos 1950'de Güvenlik Konseyi'ne dönüşüyle Konsey yeniden karar veremez duruma düşünce ve tam bu sırada geri çekilen Kuzey Kore ordusu karşısında 38. paralelin geçilip geçilmeyeceği sorunu çıkınca, ABD buna kendisi karar vermek yerine BM'ye gitti. Kuzey Kore güçleri çekildiğine ve saldırı sona erdirildiğine göre BM'nin amacının gerçekleştirilmiş olduğu düşünülebilirdi. Ama ABD'nin tavrı devam etmekten yanaydı.

Aslında ABD, önceki yetki kararına dayanarak geçmeye ya da geçmemeye karar verebilirdi. Ancak bunu yapmak yerine BM'ye gitti ve çalışamayan Güvenlik Konseyi yerine Genel Kurul Barış İçin Birlik kararına dayanarak sınırın geçilmesi iznini verdi. Bu karara dayanarak BM güçleri 29 Kasım'da 38. paraleli geçti. Bunun sonucunda Çin kendi güçleriyle müdahale etti. 1951 kışı boyunca süren çatışmalardan sonra 38. paralel bir kez daha sınır oldu ve 27 Temmuz 1953'te de ateşkes imzalandı.

Körfez olayında, Kore'nin aksine sorunla başından sonuna kadar Güvenlik Konseyi ilgilendi. Güvenlik Konseyi kararları, VII. Bölüm'de belirlenen süreci adım adım takip etti. Bu arada geçen süre zarfında, ABD ve bazı başka devletler Körfez'e ve Suudi Arabistan'a asker yığmaya başladı. Amaç Irak'ın başka Körfez devletlerine de girmesine engel olmak ve harekete geçmek için hazırlıktı. Burada da önderlik yapan yine ABD idi. 29 devletten gelen 750.000 askerin 500.000'i ABD'dendi. Harekâtı yöneten devlet yine ABD'ydi. Güvenlik Konseyi'nin geri çekilmek için Irak'a tanıdığı sürenin sonu olan 15 Ocak 1991'den sonra bu güçler artık kuvvet kullanmakta özgürdü ve BM'ye

242 Murphy, *a.g.y.*, s.30.

karşı tek yükümlülüğü Güvenlik Konseyi'ne düzenli rapor göndermekti[243]. 24 Şubat'ta başlayan operasyon BM'nin amaçlarını gerçekleştirdi. Kuveyt'ten tüm Irak güçlerini attı ve 3 Nisan'da da 687 sayılı kararla ateşkes yürürlüğe girdi.

Somali'deki durum tümüyle farklıydı. Karşıda, operasyon öncesi izin alınması gereken etkin bir hükümet olmadığı gibi düşman ya da saldırgan bir devlet de yoktu[244]. Tamamıyla Somali'nin iç koşullarından kaynaklanan bir sorun vardı. Ancak bu operasyonda kesin bir şekilde tanımlanmış amaçlar olmadığı da bir eleştiri olarak yöneltildi. Genel Sekreter düzensiz gruplardan ağır silahların alınmasını ve Somali'de sorunları çözmek için gerekli siyasi koşulların yaratılmasını istiyordu. Güvenlik Konseyi'nin 26 Mart 1993 tarih ve 814 sayılı kararı, Genel Sekreter'den insancıl yardımın yanı sıra siyasi ve ekonomik durumun düzeltilmesi ve ulusal uzlaşma ve siyasi düzenin sağlanması için de gerekenleri yapmasını istemektedir. Amerikan yetkilileri ise yardımın gerektiği gibi ulaştırılmasını sağlayacak şartlar yaratıldığı anda çekilebileceklerini söylüyordu. Sonuçta, ilk girişimde bulunan devlet olduğu gibi operasyonun planlarını yapan, uygulayan ve istediği zaman çıkan ABD oldu. Karşıda bir saldırgan olmadığından, sonunda bir ateşkese gerek kalmadı.

Bu üç olaydan yalnızca Kuveyt'in işgali sonrası Irak bazı önlemlere tabi tutuldu. 6 Nisan 1991 tarih ve 687 sayılı karara göre Irak verilen zararlardan sorumlu olacaktı ve silahlar ve ilgili malzeme üzerindeki ambargo devam edecekti. Buna göre, Irak kitle imha silahlarını açıklayacak ve yok edecekti, bunların yeniden yapılmasını önlemek için BM silah denetimcilerinin bir denetim sistemi oluşturmasını da kabul edecekti. Kuveyt ile

243 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.148.
244 A. Roberts, "The United Nations and International Security," *Ethnic Conflict and International Society*, Michael E. Brown (ed.), Princeton, Princeton University Press, 1993, s.440.

olan sınırını tanıyacaktı. Kuveyt kayıplarının ve savaş esirlerinin açıklamasını yapacak ve çalınan malları iade edecekti. Terörizme verdiği desteği sona erdirecekti. Bu kararı Irak da 10 Nisan'da kabul etti[245]. BM ekonomik önlemleri, yiyecek, ilaç ve diğer insancıl maddeler hariç bugüne kadar devam ettirdi. Şubat 1998'de patlak veren kriz de 687 ile belirlenen kitle imha silahlarının denetlenmesi sorunu üzerinde çıktı.

ABD'ye göre Irak bu silahları, göndermek için kullanılan füzeleri ve üretildikleri fabrikaları göstermedi ve denetimcilere yalan söyledi, onları yanlış yönlendirdi. Kızıl Haç'a Kuveytli esir ve kayıplar konusunda bilgi vermedi. Kuveyt askeri malzemelerini iade etmedi. Sınırları ötesinde terör yaratmaya devam etti. Buna 1993'te Başkan Bush'a yöneltilen bir suikast girişimi de dahildi ve Kürt, Şii ve Sünni muhaliflere karşı bastırma, öldürme, sınır dışı etme ve ekonomik baskı uygulama yöntemlerine devam etti. Kaynaklarını halkın kullanımı için harcayacağı yerde Körfez savaşından beri 48 saray yaptı ve buralarda kitle imha silahı ve askerler için yiyecek sakladı. Güvenlik Konseyi 1991'den itibaren (Güvenlik Konseyi kararları 706, 712 ve 986) BM denetiminde bir "petrole karşılık yiyecek" programı önerdiği halde bunu reddetti. Bunu ancak 1996'da kabul etti ancak uygulamasını güçleştirmek için elinden geleni yaptı. Örneğin Güvenlik Konseyi'nin onayladığı satın almaları iptal etti ve BM kararlarını etkilemek için iki kez petrol pompalamayı durdurdu. Oysa BM Önlemler Komitesi insancıl maddeler için yapılan 1600 başvurunun % 95'ini kabul etti[246]. Şubat 1998'de ise BM "petrole karşılık yiyecek" programını genişletti. Genel Sekreter'in önerisiyle, Irak'ın petrol ihracatı bir yıl yerine 6 ay için

245 R. Lavalle, "The Law of the UN and the Use of Force Under the Relevant Security Council Resolutions of 1990 and 1991," *The Netherlands Yearbook of International Law*, Cilt XXIII, 1992, s.54.

246 ABD'nin görüşleri için internet adresi bkz. http://198.80.36.136/regional/nea/gulfsec/sanc0318.htm

2.5 milyar dolar olarak belirlendi. Bunun 1/3'ü harcamalar ve savaş tazminatı için tutulmaktadır. % 20'si BM gözetimi altında yapılacak olan yardımı daha etkin dağıtma projeleri için kullanılacaktır. % 30'u ise yiyecek ithalatına ayrılmıştır.

Irak gerçekten de daha 1991'den itibaren ateşkes koşullarına uymamıştır. Güvenlik Konseyi bunu ilk kez 13 Mart 1992'de aldığı bir kararla resmen açıklamıştır. Bu durum aralıklarla devam ettikten sonra, 29 Ekim 1997'de denetim amacıyla kurulan BM birimi UNSCOM Irak'taki çalışmalarını askıya aldı ve Amerikalı denetimcilerin ülkeye alınmayacakları söylenince Iraklı görevlilerle yapılacak görüşmeleri de iptal etti. UNSCOM'un başkanı Richard Butler 13 Kasım'da Irak'taki görevlileri çekeceğini açıkladı. 20 Ocak 1998'de silah denetimcilerinin başı Irak'ı başkanlık saraylarını açmaya ikna edemediğini açıkladı. Bunun üzerinde diplomatik çabalar daha da yoğunlaştı ve son adım olarak Kofi Annan'ın Bağdat'a yapacağı ziyaret Başkan Clinton ve Başkan Chirac tarafından "kritik" olarak değerlendirildi. Bu arada ABD de tekrar bölgeye yığınak yapmaya başladı. Ancak sonunda bir askeri müdahaleye gerek kalmadan Annan 22 Şubat'ta anlaşma sağladı ve bu anlaşma BM ile Irak arasında imzalandı.

Bu anlaşmaya göre, 8 başkanlık sarayının denetimi için bir özel grup oluşturulacaktır. Bu grupta UNSCOM'dan ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'ndan uzmanlar ve Genel Sekreter'in atadığı diplomatlar bulunacak ve başkalığını da Genel Sekreter'in belirlediği bir komisyon üyesi yapacaktır. Bu grubun raporu UNSCOM'un başkanı tarafından Genel Sekreter yoluyla Güvenlik Konseyi'ne iletilecektir. Diğer tüm denetim bölgeleri UNSCOM prosedürlerine göre yapılacaktır. Ayrıca Genel Sekreter ekonomik önlemlerin kaldırılması sorununa Güvenlik Konseyi üyelerinin dikkatini çekecektir. ABD bu anlaşmaya rağmen bölgede bulunan güçlerini çekmeyeceğini açıklamıştır.

Bu son krizde ABD'nin ileri sürdüğü iddialardan birisi, yeni bir Güvenlik Konseyi kararına gerek kalmadan, üye devletlere yetki tanıyan önceki kararlara dayanarak müdahalede bulunabileceği şeklinde olmuştur. Irak'ın sık sık bu kararları uygulatmamak yönünde çaba gösterdiği doğruysa da, ateşkes koşullarının Irak tarafından yerine getirilmediği ve yeni bir müdahale gerektiği kararının yine Güvenlik Konseyi tarafından verilmesi gerekir.

c. Operasyonların hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar

Bu operasyonlara ilişkin olarak, her şeyden önce Güvenlik Konseyi'nin karar verme yetkisinin dayanağı konusunda bir şeyler söylemek gerekiyor. Yaygın olan görüşe göre, 39. madde Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunma yetkisi tanımıyor olsaydı bile BM bu yetkiye sahip olmalıydı. Çünkü uluslararası barış ve güvenliğin korunması bu örgütün temel amacıydı ve bu doğrultuda, bu amacı gerçekleştirmek için gereken yetkilere de, Antlaşma'da yer verilmemiş olsa bile sahip olmalıydı. Dolayısıyla her üç olayda da Güvenlik Konseyi üstü kapalı yetkiler *(implied powers)* gereği yetkili olmalıdır.

Bunun da ötesinde, 39. madde bu konularda Güvenlik Konseyi'nin tavsiyede bulunma yetkisini açıkça tanımaktadır. Güvenlik Konseyi 41 ve 42'de belirlenen önlemlere başvurmadan dilerse tavsiyelerde de bulunabilir. Gerçekten de ele aldığımız üç olayda da buna uygun olarak tavsiyede bulunma veya izin verme terimlerini kullanmıştır.

Bu operasyonların 42. maddede belirtilen anlamda zorlama önlemi olup olmadığı çok tartışıldı. Bir görüşe göre, 42, 43 ve 77. maddelerle belirlenen sistem kurulamamış olduğundan hiçbir operasyon bu anlamda Güvenlik Konseyi zorlama önlemi niteliğinde değildir. Hepsi de birlikte meşru savunma uygulaması niteliğini taşır. 51. madde de bu olasılığı dışlamamaktadır. Zaten sistemin kurulamadığı mevcut durumda ortak güvenlik ide-

alinin işlemesine imkân yoktur ve geriye de birlikte meşru savunmadan başka bir şey kalmamaktadır[247].

Zorlama önlemi olarak kuvvet kullanma yoluna başvurulmasıyla birlikte meşru savunma hakkının kullanılması arasında önemli bir fark vardır. Birlikte meşru savunma hakkı yalnızca bir silahlı saldırıyı bertaraf etmek için kullanılırken, ortak güvenlik sistemi uluslararası barış ve güvenliğin ihlal edilmesini olduğu kadar bu barış ve güvenliğe yönelik tehditleri de önlemeye çalışır. Üstelik BM Antlaşması'na göre meşru savunma hakkı geçici bir süre için, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar kullanılabilir. Hiçbir zaman ortak güvenlik sisteminin yerini alamaz. Meşru savunma, tanımı gereği yalnızca savunma için kullanılabilir. Saldırıyı bertaraf etmek için gerekli olanın ötesinde kuvvet kullanmayı hukuka uygun hale getirmez. Dolayısıyla Kore'de 38. paraleli geçmeyi meşrulaştırmaz. Somali'yi ise hiçbir şekilde açıklayamaz.

Kore ve Körfez operasyonlarında bu iki kavram arasında çok yakın bir ilişki olduğu görüldü. Kuveyt'in işgalinden beş gün sonra ABD ve bazı devletler Körfez'e güç toplamaya başlamışlardı ve bunu Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın isteği üzerine birlikte meşru savunma gereği yaptıklarını belirttiler[248]. Güvenlik Konseyi 661 sayılı kararın girişinde, Irak'ın Kuveyt'e karşı silahlı saldırısına karşılık olarak bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkının varlığını bir kez daha doğruladı. Ancak diğer taraftan 678 sayılı kararında açıkça VII. Bölüm'e göre hareket ettiğini de söylemektedir. Oysa 661'deki atıf "51. maddeye göre hareket ettiği" biçiminde değil, sadece bu hakkı "hatırlatmak ve doğrulamak" biçimindedir. 678'de ise, kendisine uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda askeri operasyona başvurma yetkisi tanıyan 42. maddeyi kelime keli-

247 Kelsen, *a.g.y.*, s.795.
248 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.159.

me tekrarlamaktadır ki, bu durumda artık Körfez operasyonunun birlikte meşru savunma hakkı çerçevesinde gerçekleştirildiğini söylemek mümkün değildir. Güvenlik Konseyi duruma el koymuş, VII. Bölüm çerçevesinde yetkilerini kullanmaktadır.

Kore ve Körfez operasyonlarının birlikte meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma niteliğinde olduğu görüşünün doğru olamayacağını gösteren bir başka unsur, BM'nin çatışmalar başlamadan önce operasyona girişilmiş olmasını onaylamasıdır. Oysa meşru savunma hakkında devletler önce kuvvet kullanırlar, sonra Güvenlik Konseyi'ne gelirler. Buna ek olarak, Somali operasyonunu meşru savunma hakkı çerçevesinde açıklama şansımız da yoktur. Çünkü Somali'de durdurulması gereken bir saldırgan yoktur. Oysa meşru savunma hakkı ancak bir silahlı saldırıya karşı ileri sürülebilir.

Bu görüşler aslında Antlaşma'nın belirlediği mekanizmanın kurulamamasından dolayı operasyonların öngörülenden farklı bir nitelik kazanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kore'de bu güçlerin BM bayrağı taşımasına izin verilmişti ama hem Kore'de hem de Körfez'de çatışmaya katılan taraflar kendi yönetimlerini korudular ve kendi harcamalarını kendileri karşıladılar. ABD'nin ağırlığı açıktı. Bu da kaçınılmazdı. Çünkü en büyük yükü taşıyordu. Ama Genel Sekreter Lie Kore'de BM'yi sürece daha çok katmak istediği zaman ABD buna yanaşmadı. Katkıda bulunan devletlerin katılacağı bir ortak komutanlık önerisini bile reddetti[249]. Özellikle Körfez'de bazı Amerikan yetkilileri koalisyonun askeri operasyona girişmek için Konsey kararı olmasa bile serbest olduğu yönünde birlikte meşru savunma hakkına dayanan bir görüş ileri sürdü. Körfez'deki güç BM bayrağı bile taşımıyordu ve hep koalisyon diye anıldı. Ama ABD Kore'de 38. paraleli geçmek söz konusu olduğu zaman BM'nin kararına gereksinim duymuştu. Üstelik o sırada

249 Harrelson, *a.g.y.*, s.49.

Konsey raporları ancak günler sonra alabiliyordu. Yani operasyonun gidişi üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Ama sınırı geçmek meşru savunma hakkının sınırlarını aşıyordu ve sonunda bu kararı veren Genel Kurul oldu. Körfez'de ise iletişimin çok hızlanmış olması sayesinde Konsey her aşamada gerekli kararları verdi. Başlangıçta buna gereksinimi olmadığı iddiasına rağmen koalisyon her adımda Güvenlik Konseyi'nin kararını elde etmeye çalıştı. Bu da onların bu harekâtı birlikte meşru savunma uygulamasının ötesinde gördüklerini göstermektedir.

Zaten 51. maddenin meşru savunma hakkının kullanılmasının sınırı olarak Güvenlik Konseyi'nin bir konuyla ilgilenmeye başlamış olmasını getirmesi de bu olasılığı zayıflatmaktadır. Çünkü eğer Güvenlik Konseyi bir konuyla ilgilenmeye başlamışsa artık bu sorunun gerekleri ve onunla başa çıkmak için gerekli önlemler konusunda her türlü kararı almaya yetkili olan kendisidir. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin kararıyla girişilen operasyonları yalnızca birlikte meşru savunma uygulamaları olarak görmemiz mümkün değildir. Bu üç operasyon da 42. madde anlamında zorlama önlemi olmamasına karşın Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm'den kaynaklanan yetkilerine dayanmaktadır. Öyle görünmektedir ki Güvenlik Konseyi VII. Bölüm'den kaynaklanan yeni bir tür yetki yaratmıştır. Buna "madde 42.5" diyenler de vardır[250].

Bu tür operasyonların özel antlaşmalar ve BM komutası olmadan yapılmasının sakıncaları sık sık söz konusu edildi. Antlaşma'da öngörülen mekanizmanın yokluğu operasyonların yürütülmesi üzerinde önemli etkide bulundu. Güvenlik Konseyi operasyona ilişkin bilgi almakta ama operasyonların günlük yürütülmesi üzerinde söz sahibi olamamaktadır. Tarafsız ve her saldırganı durdurma amacına yönelik olması gereken ortak gü-

250 B.H. Weston, "Agora: Security Council Res. 678 and Persian Gulf Decision Making: Precarious Legitimacy," *A.J.I.L.*, Cilt LXXXV, No:3, 1991, s.522.

venlik sistemi, ancak bütün sürekli üyeler aynı taraftaysa, yani hepsinin çıkarı aynı yöndeyse veya en azından çatışmıyorsa devreye girmekte ve devletlerin isteği olmadan hiçbir şekilde devreye girmemektedir. Böylece, yapılan operasyonda kontrol BM'nin değil, liderliği yapan devletin elinde olmaktadır.

Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta, Antlaşma öngörüldüğü gibi işlese dahi beş sürekli üye aynı tarafta olmadığı takdirde herhangi bir müdahalede bulunulamayacağıdır. Bugünkü durumda, BM'nin operasyonun yürütülmesi üzerinde de denetimi olmaması ikinci bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Müdahalede bulunan güçlerin BM gücü mü yoksa bir koalisyon ordusu mu niteliğinde olduğu konusu da buradan kaynaklanarak tartışılan bir sorun olmuştur. Operasyonu BM'nin kendi organı olan Askeri Kurmay Komitesi değil operasyona katkıda bulunan devletlerden birisi planlamakta ve yönetmektedir. Bu durumda, bu güçlerin BM gücü olup olmadığı sorusu özellikle bu güçlerin yerleştirildikleri yerlerdeki davranışlarından doğan sorumluluk veya zarara uğramaları durumunda onlar adına iddiada bulunacak otoritenin saptanması açısından önem taşımaktadır. Eğer bu güçler hukuksal anlamda BM güçleriyseler, tüm iddialar için başvurulacak birimin BM olması gerekir.

Barış güçlerinin BM gücü olduğu konusunda sorun yoktur ve onlarla ilgili her iddia BM'ye yapılmaktadır. BM adına ya da izniyle kuvvet kullanılması durumu ise halen tartışmalıdır. Kore'deki güçler BM bayrağı taşıyordu. Körfez'deki güçler ise hep koalisyon adını taşıdı ama operasyona yön veren Güvenlik Konseyi'ydi. Bu durumda, bir BM organı kararıyla kurulan ve atacağı her adım ilgili organ tarafından karara bağlanan bir uluslararası gücün, operasyonu yürüten güçler bu kararlara aykırı davranmadıkça ya da operasyonla ilgili temel kararları ilgili organa başvurmadan kendileri vermek gibi yetki aşımına gitmedikçe BM gücü olarak kabul edilmeleri yerinde olacaktır.

Bu operasyonlarla ilgili bir başka sorun, ilgili devletle BM üyesi devletler arasındaki ilişkilerde yarattığı etkidir. Söz konusu çatışmanın, savaşı yalnızca devletler arasında gerçekleşebilecek bir durum olarak kabul ettiğimize göre bir savaş durumu oluşturmadığı açıktır. Ancak bir uluslararası örgütün bir bütün olarak bir savaşa taraf olabileceğini kabul etsek bile, BM'ninki gibi bir saldırgana karşı alınan önlem niteliğindeki bir kuvvet kullanmanın savaş olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu tür bir önlem, bir uluslararası hukuk kuralını çiğneyen bir devlete karşı uygulanır ve tanımı gereği amaçları sınırlı olacaktır ve bu amaca ulaşılınca sona erecektir. Bu tür operasyonlar klasik sınıflandırma içinde de savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları arasında sayılmaktadır[251]. Nitekim devletler de bu üç operasyonu hiçbir zaman savaş olarak nitelendirmemiştir. Ancak bu durumun tarafların ilişkilerinde hiçbir etkisi olmayacağı da söylenemez. En azından, üye devletler Antlaşma'nın 25. maddesi gereği bu kararın yerine getirilmesi için her türlü önlemi almakla yükümlüdür ve bu yüzden bazı iç yasalarını yürürlüğe sokmaları gerekebilir.

Tüm bu söylenenlere karşın bir şeyi unutmamamız gerekiyor. Bu tür operasyonların yalnızca üç örneği vardır. Bunların birincisi 1950'deyken, son ikisi 40 yıl aradan sonra 1990'larda gerçekleşmiştir. Bu eksiklik nedeniyledir ki devletler açıkça belirtilen kuvvet kullanma yasağına yine açıkça belirtilen meşru savunma hakkı dışında başka istisnalar bulmaya çalışmıştır. Küçük devletler, kendi güvenlikleri için BM'ye güvenemeyeceklerini gördüler. Bunun sonucu, küçük büyük tüm devletlerin kuvvet kullanmak için gerekçeler aramaları oldu. Örneğin Kıbrıs'taki Türk müdahalesi başka şeylerin yanı sıra ortak güvenlik sisteminin çalışmamasının bir sonucu olarak da görülmüştür. Eğer ortak güvenlik sistemi işleseydi ve Kıbrıs'taki ilk

251 Fenwick, *a.g.y.*, s.29.

ihlal olan darbeye karşı harkete geçebilseydi, Türkiye böyle bir harekâta girişemezdi. Ama bunun yokluğunda, Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk halkını yaşamsal tehdit altında gördüğü anda müdahaleden vazgeçirilmesine imkân yoktu[252].

BM'nin başarılı olduğu zamanlar ise, ortak güvenlik sistemi gereği suçluyu belirleyip onu durdurduğu zamanlar değil, arabuluculuk yaptığı zamanlar oldu. Antlaşma'da hiç yeri olmayan barış güçleri ise en başarılı uygulaması oldu ve 1988'de Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

II. BM'NİN GÜCÜ: BARIŞ GÜCÜ

BM barış gücü operasyonları ihtiyaçtan doğan *ad hoc* buluşlardır. Aslında Antlaşma'da yer almamaktadır ama Antlaşma'da öngörülen ortak güvenlik sisteminin hızla ve daha tam olarak kurulmadan çökmesi, bu ortak güvenlikten çok farklı yolun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

A. BARIŞ GÜCÜNÜN ÖZELLİKLERİ VE YERLEŞTİRİLDİĞİ DURUMLAR

Antlaşma'da öngörülen ortak güvenlik sistemi saldırganı bulup onu durdurmak ve uluslararası barış ve güvenliği bu şekilde sağlamak amacındaydı. Barış gücü operasyonları ise böyle bir ortak düşman bulunmadığı varsayımına ve devletler arasında işbirliğinin sağlanmasına dayanan operasyonlardır. Gerilimin arttığı durumlarda böyle bir tarafsız BM polisinin barışı korumak veya yeniden sağlamak için büyük bir yardım sağlayabileceği düşüncesine dayalıdır.

Bu tür BM güçlerinin birincisi, BM Acil Durum Gücü (UN Emergency Force, UNEF) idi ve 1956'da Genel Kurul tarafın-

252 Murphy, *a.g.y.*, s.54. Ortak güvenliğin işlememesi, doktrinde 2/4'ün "öldüğü" biçiminde görüşlere de neden oldu. Bkz. T.M. Franck, "Who Killed Article 2(4)?," *A.J.I.L.*, Cilt LXIV, No:4, 1970, s.809.

dan Süveyş krizi sonrası ateşkesi gözetmek amacıyla kurulmuştu. Böylece bu uygulamayı ilk başlatan Genel Kurul oldu ama Güvenlik Konseyi de gerek gördüğü durumlarda barış gücü kurulmasına karar verebilir. Günümüzde daha çok Güvenlik Konseyi bu yetkiyi kullanmaktadır.

BM barış gücü mutlaka yerleştirileceği devletten izin alınarak yerleştirilir[253]. Devlet bu izni bir bildirimle ya da Genel Sekreter'e gönderilen bir mesajla verebilir. Eğer kabul eden devlet bu izni geri alırsa barış gücü de çekilir. Nitekim 1956'da kurulan ilk barış gücü bu izni veren Mısır iznini geri alınca Genel Sekreter tarafından geri çekildi. Bunun bazı önemli sonuçları oldu. Birincisi, tüm barış gücü operasyonları sınırlı bir süre için kurulmaya ve gerek görülürse daha sonra yine belli süreler için uzatılmaya başlandı. Barış gücünün süresinin uzatılıp uzatılmayacağı kararı da operasyonun niteliği ve etkinliğine ilişkin her türlü sorun gibi barış gücünü kuran organın karar vereceği bir sorun olarak kabul edildi. Nitekim 1967'de Mısır da İsrail de kalmasını istediği halde UNEF II uzatılmadı. İlgili devletin izninin alınması, barış gücü yerleştirilecek topraklar İsrail'in elindeki Suriye toprakları gibi işgal altında ya da denetimi elinde bulunduran devlet KKTC gibi tanınmayan bir devlet olsa bile zorunludur. Çünkü bu devletlerin işbirliği sağlanamazsa barış gücü de olmaz[254].

İkinci olarak, Kıbrıs, Lübnan ve Bosna hariç hiçbir barış gücü operasyonuna beş sürekli Güvenlik Konseyi üyesinden asker alınmamıştır. Bu uygulamanın amacı, bu devletlerin karışmasına imkân vermemektir. Kıbrıs'ta İngiliz askerlerinin alınmasının nedeni ise, bu askerlerin ikili antlaşmalarla zaten orada bulunmalarıdır.

253 Oscar Schachter, "Intervention and he United Nations," *The Vietnam War and International Law*, ed. Falk, s.277.

254 Alan James, "The Principle of Co-Operation: UN Peacekeeping," *The UN and the Principles of International Law*, ed. Lowe ve Warbrick, s.169.

Barış gücünde yer alan askeri personel, Genel Sekreter'in yönetimi altındadır. Genel Sekreter de sürekli olarak barış gücünü kuran organa rapor verir. Genel Sekreter'in rolü, barış güçlerinin gerek kuruluşu gerek çalışması sırasında çok önemlidir. Kuruluş aşamasında, genellikle Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'den bir plan hazırlamasını ister. Genel Sekreter taraflara danıştıktan sonra bu konuda bir tavsiyede bulunur. Bu tavsiye Güvenlik Konseyi'nde ve finansmanı için de Genel Kurul'da onaylanır. Bundan sonra yine Genel Sekreter işi yüklenir. Zaman zaman Konsey'e rapor verir ve önceden öngörülemeyen durumlar ortaya çıktıkça onun yol göstermesini ister.

Barış gücü askeri yollarla taraflardan birisini zorlamak yetkisine sahip değildir. Ancak kendisinin saldırıya uğraması durumunda meşru savunma gereği kuvvet kullanabilir. Meşru savunma durumu olmadığı halde barış gücü tarafından kuvvet kullanılmasının tek örneği, 21 Şubat 1961 tarih ve S/4741 sayılı Genel Kurul kararıyla barış gücüne gerekirse Kongo'da bir iç savaşı önlemek için son noktada başvurulmak üzere meşru savunmanın ötesinde kuvvet kullanma izni verilmesidir.

Barış gücü harekâtlarının önşartları sağduyudan kaynaklanır. Böyle bir görevin başarılı olabilmesi için, ilgili tarafların rızası, gücü kuran makamın sürekli desteği, etkin bir askeri güç olması, açık ve gerçekleştirilebilir bir görev talimatı ve kesin tarafsızlık şarttır[255]. Başarılı olan operasyonların bu niteliklere sahip oldukları görülmektedir. Her şeyden önce, bu güçler çatışmalara taraf olmamış ve en büyük kışkırtmalara bile meşru savunma için gerekli olan en az güçle karşılık vermiştir.

Kongo'da uğranılan başarısızlığın nedenlerinden birisi olarak barış gücünün amacı aşan bir şekilde kuvvet kullanması da gösterilmektedir. Güvenlik Konseyi, 1961'de 161 sayılı kara-

255 Sadi Çaycı, "Barış Gücü Harekâtının Hukuksal Esasları," *Silahlı Kuvvetler Dergisi,* Cilt 335, Yıl 112, Ocak 1993, s.103.

rıyla Kongo'daki durumu barışa yönelik tehdit olarak belirlerken, barış gücünün bir iç savaşı önlemek için tüm önlemleri almasını ve bu arada son çare olarak gerekirse kuvvet kullanma yoluna da başvurmasını istedi. 169 sayılı karar ise barış gücünün görev tanımını genişletti ve merkezi hükümete düzeni kurması için yardım etmeyi de barış gücünün görevleri arasına soktu. Ayrıca Katanga'nın ayrılma isteğini de reddetti[256]. Bunun sonucunda, barış gücü Nisan ve Aralık 1961'de ve Aralık 1962-Ocak 1963 arası kuvvet kullandı. Yani meşru savunmanın ötesine geçen bir şekilde kuvvet kullandı ve çatışmada taraf oldu.

Oysa başarılı olan barış gücü operasyonlarında, bu güçlerin en az bir, çoğunlukla da tüm tarafların onayıyla yerleştirildiğini ve uluslararası toplumun geniş desteğiyle hareket ettiğini görüyoruz. Taraflarca bu güçlerin tarafsız olduğu büyük ölçüde kabul edilmiştir ve başka hiçbir gücün böyle kabul edilmesine olanak yoktur.

Halen devam eden barış gücü operasyonları şunlardır:

1948 Orta Doğu (UNTSO)

1949-Hindistan ve Pakistan (UNMOGIP)

1964-Kıbrıs (UNFICYP)

1974-Golan Tepeleri (UNDOF)

1978-Lübnan (UNIFIL)

1991-Batı Sahara (MINURSO)

1991-Irak/Kuveyt (UNIKOM)

1993-Gürcistan (UNOMIG)

1994-Tacikistan (UNMOT)

1995-Bosna-Hersek (UNMIBH)

1995-Makedonya (UNPREDEP)

1997-Haiti (MIPONUH)

256 Mc Coubrey ve White, *a.g.y.*, s.178.

1996-Hırvatistan (UNMOP)

1997-Angola (MONUA)

1998-Hırvatistan (UNCPSG)

Genel olarak barış gücü operasyonları ikiye ayrılabilir: Gözlemci gruplar ve askeri güç içerenler. Gözlemci gruplar az sayıda kişiden oluşan ve görevi sorun olan yere gidip Genel Sekreter'e ve Güvenlik Konseyi'ne rapor vermek olan gruplardır. İlk üç yılda BM, Balkanlar, Yunanistan, Kore ve Endonezya'da bireyler yollayarak ya da komite ve komisyonlar kurarak araştırma ve rapor verme yöntemini kullandıysa da, gözlemcilik kurumu ilk kez 1948'de Filistin ve Keşmir'de kullanıldı[257]. Konumuz açısından önemli olan askeri kuvvet içerenler ise daha yaygın olan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir silahlı çatışma olan yere, daha fazla çatışma olmasını engellemek, ateşkesi gözetmek, askerden arındırılmış bir bölgeyi tutmak ve dış müdahaleyi önlemek gibi çok çeşitli amaçlarla yerleştirilebilir.

Barış gücü yerleştirilmesine neden olan genellikle iki durum vardır. Birincisi, devam eden bir silahlı çatışma olan ve tarafların bunu durdurup tarafsız bir üçüncü tarafın aralarına girmesini kabul ettiği durumlardır. İkinci durum ise, tarafların kendi aralarında bir çeşit uzlaşmaya varıp bunun uygulanmasında tarafsız bir üçüncü tarafın yardımına gereksinim duydukları durumlardır[258]. Ancak barış gücüne başvurulan durumlar bunlarla sınırlı değildir. Barış gücü yerleştirilen bu durumlar şu başlıklar altında toplanabilir[259]:

257 A. Verrier, *International Peacekeeping, United Nations Forces in a Troubled World,* London, Penguin, 1981, s.2.

258 M. Goulding, "The Evolving Role of United Nations Peace-Keeping Operations," *The Singapore Symposium, The Changing Role of the UN in Conflict Resolution and Peace-Keeping, 13-15 March 1991,* Singapore, Institute of Policy Studies of Singapore, 1991, s.21.

259 O. Schachter, "Authorized Uses of Force by the United Nations and Regional Organizations," *Law and Force in the New International Order,* ed. Damrosch ve Scheffer, s.80.

(a) Ateşkes ve silah bırakışması anlaşmalarının gözetimi,
(b) Geçiş noktalarında ve sınır boyunca kontrol,
(c) Düşman güçler arasına girmek,
(d) İç huzursuzluk olan ülkelerde hükümetin isteğiyle düzeni sağlamak,
(e) BM kontrolü altındaki bir bölgede bölgenin güvenlik ve savunmasına yardım etmek,
(f) Yerel güçlerin zarasız hale getirilmesine ve silahtan arındırılmasına yardım etmek,
(g) Plebisit veya seçim yapılacak bir bölgede güvenliği sağlamak,
(h) Sorunlu bölgelerde ya da afete uğrayan bölgelerde yardım operasyonu yürüten BM görevlilerini ve operasyonu korumak.

Barış gücü yerleştirildiği bir bölgede bu görevlerin birini ya da birkaçını yerine getirebilir. Henüz uygulamada görülmediyse de, uluslararası suçların önlenmesinin ve silahsızlandırma işlevlerinin de BM Güvenlik Konseyi kararıyla kurulacak böyle bir güç tarafından üstlenilebileceği düşünülmektedir[260].

B. BARIŞ GÜCÜNÜN FİNANSMANI SORUNU

Barış güçlerinin finansmanı değişik güçler için değişik kaynaklardan sağlanmıştır. İlk UNEF'in masrafları BM genel bütçesinden kaynaklanmıştır. 1949'dan bu yana Hindistan ve Pakistan'da çalışan BM Askeri Gözlemci Grubu da BM bütçesinden finanse edilmektedir. Golan Tepeleri'ne yerleştirilen UNDOF, UNEF II için açılan özel hesaptan finanse edilmektedir. Kıbrıs'taki UNFICYP'i ise katkıda bulunan devletler, Güney Kıbrıs ve diğer gönüllü devletler finanse etmektedir. Diğer

260 Derek Bowett, *United Nations Forces*, London, Stevens and Sons, 1964.

operasyonların masrafları ise, gönüllü katkılardan oluşan bir tanesi hariç devletlerin zorunlu katkılarıyla karşılanmaktadır[261]. Yani barış gücünün finansmanı için belirli bir yol seçilmiş değildir. Güce katkıda bulunan devletler, gönüllü devletler, etkilenen devletler ve zorunlu katkı gibi değişik yöntemler kullanılmaktadır.

1960'ların başında, henüz barış gücünün finansmanı tartışmaları devam ederken Sovyetler Birliği ve Fransa hukuka uygun olmadığı gerekçesiyle BM'ye yapmaları gereken finansal katkıdan kaçındı. Aslında sorun, bu güçlerin yerleştirilmesinde ana rolü Güvenlik Konseyi'nin değil Genel Kurul'un üstlenmiş olmasıydı. İlk kez 1956'da Güvenlik Konseyi İngiliz ve Fransız vetoları nedeniyle karar veremeyince sorun Genel Kurul'a gitti ve Genel Kurul da Genel Sekreter'e bir barış gücü operasyonu için yetki verdi. Kongo'da ise başlangıçta operasyonu Güvenlik Konseyi yürütüyordu ama daha sonra Sovyetler Birliği operasyonun gidişini onaylamadığından veto hakkını kullandı ve bunun üzerine Genel Kurul operasyonu ele alarak yürütmeye başladı[262]. Ancak Fransa ve Sovyetler Birliği paylarını ödemezse büyük güçlük doğacağından Genel Kurul bir danışma görüşü için UAD'a başvurdu[263].

UAD'a sorulan soru, BM barış gücü için yapılan harcamaların madde 17/2 anlamında örgüt harcaması olup olmadığıydı. Bu maddeye göre, örgüt harcamaları Genel Kurul tarafından paylaştırıldığı şekilde üyeler tarafından karşılanacaktır. Ancak barış güçleri Antlaşma'da yer almaz. 43. maddeye tabi değildir. Bu durumda, yapılan harcamaların 17/2 kapsamına girmediği görüşünün temeli, uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin her türlü eyleme Güvenlik Konseyi'nin karar verebileceği

261 Ü.D. Demirdöğen, "Birleşmiş Milletler Barış Güçleri," *Mahmut R. Belik'e Armağan*, s.110.
262 Bowett, *United...*, s.67.
263 Metin için bkz. Harris, *a.g.y.*, s.899-907.

görüşüdür. Buna göre, Genel Kurul konuyu görüşebilir, tartışabilir, inceleyebilir, o konuya ilişkin tavsiyelerde bulunabilir ama bu tavsiyelerin uygulanmasından doğacak harcamaların ödenmesi zorunluluğu getiremez.

UAD bu danışma görüşünde, 24. maddede Güvenlik Konseyi için belirlenen barış ve güvenliğin korunması sorumluluğunun birincil olduğunu ama Güvenlik Konseyi'ne münhasır olmadığını belirtmiştir. VII. Bölüm'e göre 39. maddede sayılan durumlardan birisinin oluşması halinde zorlama önlemi uygulama kararını yalnızca Güvenlik Konseyi alabilir. Ancak Antlaşma Genel Kurul'a da uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda sorumluluk yüklemektedir. Genel Kurul'un işlev ve görevlerini belirleyen IV. Bölüm'ün 1. maddesi herhangi bir durumun barışçı yollardan düzeltilebilmesi için Genel Kurul'un her ürlü önlemi tavsiye edebileceğini söylemektedir ve buradaki önlem terimi açıktır ki bir çeşit eylemi göstermektedir. Bunun tek sınırlaması, Güvenlik Konseyi o sırada söz konusu olan konuyla ilgileniyorsa Genel Kurul'un o konuya ilişkin tavsiyede bulunamayacağı kısıtlamasıdır.

Genel Kurul'un bütçe sorunlarındaki yetkisini kısıtlayan bir nokta olarak madde 11/2'deki eylem (action) terimi gösterilmektedir. Buna göre, eylem gerektiren uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin sorunlar Genel Kurul'da görüşülmeden önce ya da görüşüldükten sonra Güvenlik Konseyi'ne gönderilecektir. UAD, buradaki eylem teriminin yalnızca zorlama önlemi anlamında kullanıldığı kanısındadır. Yani yalnızca Güvenlik Konseyi'nin yetkisinde olan VII. Bölüm'deki zorlama önlemlerini kapsamaktadır. Bu operasyonlar dışındaki eylemleri kapsamamaktadır. Dolayısıyla Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin bütçe yetkilerini kısıtlamaz. Çünkü barış gücü operasyonları zorlama önlemi değildir.

Bu konuda temel ilkeleri koyan belge ise, 27 Haziran 1963 tarih ve 1874 sayılı Genel Kurul kararıdır. Bu kararda, tüm

üyelerin ortak sorumluluğu gereği finansmandan sorumlu oldukları belirtilmekte ancak ekonomik olarak az gelişmiş devletlerin katkılarının daha az olabileceği kabul edilmektedir. Yine ortak sorumluluk ilkesine karşın, gönüllü katkıların teşvik edilmesi istenmektedir. Yani bu kararda da değişik kriterlerin finansman sorununu çözmekte kullanılabileceği kabul edilmektedir[264].

Sayı olarak bakarsak, barış gücü operasyonlarının gerek sayı gerek bu operasyonlara katılan kişi sayısı ve masraf açısından giderek büyümekte olduğunu görüyoruz. 1945-87 arasında on üç barış gücü operasyonu yapılmışken, 1987-97 arası dönemde bir o kadar daha gerçekleştirilmiştir. Ocak 1992'de barış gücünde yer alan asker, polis ve sivil personel sayısı 528.000 idi[265].

C. BARIŞ GÜCÜ OPERASYONLARININ HUKUKSAL ÖZELLİKLERİ

Barış gücü operasyonları, bir BM Antlaşması-sonrası gelişme olarak hukuksallığına ilişkin bazı sorunlara da neden oldu. Bu operasyonların hangi BM Antlaşması maddesine dayanılarak gerçekleştirildiği bir sorun olarak karşımıza çıktı. Çünkü, barış güçleri için BM Antlaşması'nda doğrudan ve açık bir düzenleme yoktur. Yetki temelinin VII. Bölüm olmadığı açıktı. Barış gücü kuran Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararları ise belli bir maddeye dayanmadan yalnızca Antlaşma hüküm ve ilkelerine genel bir atıf yapmakla yetiniyordu. Açıkça dayanılan bir madde olmayışı, bu konuda değişik görüşlerin ileri sürülmesine neden oldu.

Her iki ana organ için de yetki konusunu açıklayan bir görüş, başka hiçbir hüküm ya da düzenlemeye gerek kalmadan

264 Bowett, *United...*, s.474-475.
265 B. Boutros-Ghali, *An Agenda For Peace*, New York, U.N., 1992, s.28.

BM'nin bu tür operasyonlara başvurabileceği yönündedir. Uluslararası barış ve güvenliği korumak BM'nin temel kuruluş amacı olduğuna göre, örgüt bunu gerçekleştirmek için gerekli her türlü yetkiye de sahip olmalıdır. BM organları bu görevi yerine getirmek için belirli bir hükme gerek kalmaksızın yetkilerini kullanabilir. Bu bağlamda, eğer buna gerek duyarlarsa barış gücü de kurabilir.

Güvenlik Konseyi için yetki konusunu açıklayan bir görüş, VII. Bölüm'deki durumlardan birisinin varlığı halinde durumun daha da kötüye gitmesini engellemek için geçici önlemler alma yetkisi tanıyan 40. maddenin bu uygulamanın temeli olduğu yolundaydı. Başka bir görüşe göre, barış gücü uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü yollarından birisidir ve bu yüzden VI. Bölüm çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bir başka görüş ise, 36. maddenin temel oluşturduğu yönündedir. Çünkü 36. madde Güvenlik Konseyi'ne bir sorunun herhangi bir aşamasında uygun prosedür veya yöntemlerin uygulanması için tavsiyede bulunma yetkisi tanımaktadır.

Bunlar Genel Kurul'un yetkisini açıklamıyorsa da, *Barış İçin Birlik* kararının da Genel Kurul'a barış gücü kurmak için gerek duyduğu yetkiyi sağlayabileceği ileri sürülmüştür. Ancak bu karar yalnızca Güvenlik Konseyi'nin veto nedeniyle karar veremediği durumlara özgüdür. Genel bir barış gücü kurma yetkisinin temeli olamaz. Ancak, 22. madde Genel Kurul'un görevlerini yerine getirmek için gerekli gördüğü organları kurabileceğini belirtmektedir. Bu da Genel Kurul'un 11. madde gereği barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin her türlü konuyu tartışma ve 12. madde gereği gerekli gördüğü tavsiyelerde bulunma yetkileriyle uyum içindedir. Bu yetkilerine dayanarak Genel Kurul barış gücü kurabilir.

22. maddede sözü edilen organların komite ve komisyonlar olduğu da ileri sürülmüştür ve gerçekten de Antlaşma hazırla-

nırken düşünülen bu olabilir. Ancak hiçbir yerde bu yetkinin komite ve komisyon kurmakla sınırlı olduğunu söyleyen bir hüküm de yoktur. UAD'ın danışma görüşü çerçevesinde[266], eğer bu güç bir zorlama amacıyla kurulmuyorsa Genel Kurul tarafından kurulabilir ve 22. maddeye göre de yardımcı organ niteliğinde olur.

BM sisteminde barış gücü ana organlara yardımcı alt organ niteliğinde olduğuna göre, BM Antlaşması'nın hukuksal statüye ilişkin 104. ve ayrıcalık ve bağışıklıklara ilişkin 105. maddeleri kapsamında kalır. BM barış gücüne mensup kişiler BM'nin hukuksal korumasına sahiptir. Sahip oldukları ayrıcalık ve bağışıklıklar, Antlaşma maddelerinin yanı sıra 1946 BM'nin Ayrıcalık ve Bağışıklıkları Sözleşmesi ile de belirlenmiştir. Ancak her bir barış gücü operasyonu kendine özgü bazı özellikler gösterdiğinden bazı hallerde bu genel metinler yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden boşlukta kalan noktalar ayrıca BM ile kabul eden devlet arasındaki özel anlaşmalarla belirlenir. Genellikle bu anlaşmalarda 1946 BM'nin Ayrıcalık ve Bağışıklıkları Sözleşmesi'nin uygulanacağı belirtilmekte ve bu gücün ilgili ülkede sahip olacağı ayrıcalık ve bağışıklıklar sayılmaktadır. Askerler 1946 Sözleşmesi'ne dahil kabul edilmediklerinden bu tür bir anlaşma yapılması bir zorunluluktur. Genellikle kabul eden devletle yapılan anlaşmalarda askerlerin de Sözleşme'dekine benzer hak ve ayrıcalıklara sahip olması sağlanmaktadır[267]. Bu tür ilk anlaşma UNEF için Mısır'la yapılmıştı.

Barış gücünün verimli ve rahat çalışması için bu anlaşmanın yapılması zorunludur. Nitekim hem Süveyş hem de Kongo krizlerinde bu anlaşmalar kısa da olsa hemen yapılmış ve acil bir konu olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak hepsinde ku-

266 *I.C.J. Reports,* BM'nin Bazı Harcamaları Konusunda Danışma Görüşü, 1962.

267 Finn Seyersted, "United Nations Forces: Some Legal Problems," *B.Y.I.L.*, 1961, s.387.

rulan gücün Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi'nin kararıyla kurulduğu belirtilir, bu gücün hareket serbestisi ve BM'nin tek denetim makamı olarak kalması sağlanır. Ayrıca görevin sona erip ermediğine karar verme yetkisinin de BM'ye ait olduğu belirtilir[268].

Sonuçta, barış gücü operasyonları ortak güvenlik sisteminin çalışmadığı bir ortamda çatışmaları sınırlı tutmak ve gerilimi azaltmakla önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Antlaşma'da düzenlenen bir yöntem olmadığı için şu anda uygulanan kuralların çoğu yaşananlardan alınan derslerden geliştirilmiştir. Aslında BM barış güçleri başarılı olduysa, bunu sorunlara olağanüstü bir esneklikle yaklaşmasına rağmen temel ilkelere sadık kalmayı bilmesine borçludur. Antlaşma'da belirlenmiş kurallar olmaması ihtiyaçlara en iyi uyumu sağlamak açısından başarılı olmuşsa da bu yoksunluk kimi zaman da barış gücünün çalışmasını zorlaştırmıştır. Örneğin Kıbrıs'ta Türk tarafıyla bir anlaşma yapılmamış olması bazı sorunlara neden olmaktadır. Kongo'da henüz meşru savunmanın gerektirdiği kadar kuvvet kullanılması kuralı yerleşmemiş olduğundan barış gücü aşırı kuvvet kullanmış ve sonuçta çözüme bir katkı sağlanamamıştır. Bosna-Hersek'te çatışmalar sürerken görev alan barış gücü UNPROFOR'un içine düştüğü durum ise aslında Bosna'daki sorunun barış gücünün görev tanımı dışında olmasının bir sonucudur. Bosna'da çatışmalar devam ettiği sürece barış gücünün burada işi yoktu, çünkü taraflara zorlayıcı müdahalede bulunamazdı.

Bosna-Hersek'te daha sonra kurulan IFOR ve onun devamı olan SFOR ise klasik barış gücü operasyonlarının oldukça dışına çıkmaktadır Güvenlik Konseyi, Bosna-Hersek'te Barış İçin Genel Çerçeve Antlaşması'nın (Dayton Antlaşması) uygulanması için BM Antlaşması'nın VII. Bölüm'üne göre aldığı

268 Bowett, *United...*, s.430.

1031 sayılı kararla, NATO'nun komutası ve kontrolünde olacak ve hem NATO hem de NATO dışındaki devletlerin kara, hava ve deniz birimlerinden oluşacak çokuluslu bir uygulama gücü kurulması için üye devletlere izin vermiştir. Bu güç Kuzey Atlantik Konseyi'nin siyasi yönetimi ve NATO Avrupa Müttefik Komutanı'nın askeri otoritesi altında olacaktır. Ayrıca NATO'nun gerekirse meşru savunma dışında da kuvvet kullanma izni veren davranış kurallarıyla bağlıdır.

Öncelikle, bu gücün bir yaptırım gücü olmadığı ortadadır. Bir çatışmanın tarafları arasında ulaşılan bir antlaşmayı uygulamak amacıyla kurulmuştur. Yerine getirdiği görevler, tam da klasik bir barış gücünün yerine getireceği görevlerdir. Ancak Güvenlik Konseyi ilk kez böyle bir görevi bir askeri pakta vermektedir. Öyle ki, bu güce katılan ve NATO üyesi olmayan devletlerin kuvvetleri de NATO'nun komutası ve kuralları altında çalışmaktadır. Yani barış gücünün meşru savunma dışında kuvvet kullanılmaması kuralı yerini NATO'nun kuvvet kullanma kurallarına bırakmıştır. Bunun bir istisnası, NATO birimlerine bağlı olmayı reddeden ancak güce katkıda bulunan Rusya'dır.

Bu bağlamda Barış Gücü Operasyonları Özel Komitesi, 1995'te verdiği A/50/230 sayılı raporunda bazı temsilcilerin Komite'nin BM barış gücü operasyonları için ilkeler ve temel kuralların belirlenmesi amacıyla çalışması gerektiğini ifade ettiklerini belirtmektedir. Bu raporda, tarafların rızası, tarafsızlık ve meşru savunma dışında kuvvet kullanmama ilkeleri barış gücünün temel ilkeleri olarak bir kez daha kabul edilmektedir. Ayrıca 1994'te uygulamaya konulan ve katkıda bulunan devletlerle bilgi değişimi ve danışma imkânları sağlayan yeni düzenlemeler de olumlu karşılanmaktadır. Bu düzenleme, Nisan 1995'te kurulan Öğrenilen Dersler Birimi'dir. Amacı, barış gücü operasyonlarından dersler çıkarmak, bunları devam eden ve

gelecekteki operasyonlara uygulamak, bunların uygulanmasını izlemek ve devam eden operasyonlarla sürekli iletişimi sağlamak olarak belirlenmiştir.[269] Devletler, barış gücü personelinin uyacağı bir davranış yasası oluşturulması çalışmalarına da olumlu yaklaşmaktadır.

Ayrıca Özel Komite barış gücünün başarısı için bazı temel ilkelere uyulması gerektiği görüşüne de katılmaktadır ki, bu ilkeler, açıkça saptanmış bir yetki alanı, hedefler, kumanda yapısı ve güvence altına alınmış bir finansmandır. Buna karşılık, devletler Butros-Gali'nin 1992'deki Bir Barış Gündemi raporunda ortaya attığı BM çerçevesinde sorunlu bölgelere hızla müdahale edecek bir reaksiyon gücü kurulması düşüncesine dikkatle yaklaşmaktadır. Temsilcilerin görüşlerine göre, çoğu zaman operasyonların başarısı yerleştirilme hızıyla ilgili değildir. Kararla yerleştirme arasına uzun süreler girebildiği doğrudur ancak devletler, bu sorunun üye devletlerden bu amaçla kullanılmak üzere adam yetiştirmeleri veya teçhizat bulundurmaları istenerek ya da örneğin bölgesel bazda ihtiyat kuvvetleri bulundurularak aşılabileceği inancındadır.

Barış güçlerine yöneltilen önemli bir eleştiri, çatışmaları çözmeyip yalnızca dondurmakla yetinmesidir. Bu kimi zaman yeterli olmakta ve taraflar sorunu kendi aralarında halledebilmektedir. Ancak kimi zaman da sorun aldığı biçimiyle uzun yıllar boyunca kalmakta ve barış gücü de bunu sürdürmeye yarayan bir araç halini almaktadır. Bu yüzden, barış gücünün kurulmasıyla birlikte sorunun çözülmesi yolunda başka çabalar harcanması da zorunludur.

Soğuk savaşın sona ermesi, BM için barış gücünü bırakıp önceden planlandığı gibi barışı zorlama şansının doğduğu düşüncelerine neden olduysa da uygulama tam tersini göstermektedir. Bunun bir nedeni, ortak güvenlik sisteminin işler hale ge-

269 Bkz. http://www.un.org/Depts/dpko/lessons/llu2.htm History

tirilmesinin getirdiği büyük finansal, örgütsel ve uygulamadan doğan zorluklardır. Kaldı ki, BM çatışmalara aktif olarak müdahale edecekse, bu barış gücünün rolünün azalmasına neden olmayacak, tam aksine müdahaleden sonra iyi eğitilmiş, finansmanı iyi sağlanan ve iyi teçhiz edilmiş bir barış gücüne daha da fazla gereksinim duyulacaktır[270].

Gerçekten de, bu gereksinimi saptayan Genel Sekreter'in 1995'teki önerisi üzerine, son üç yıldır BM ile buna istekli olan üye devletler arasında yapılan anlaşmalarla üye devletlerin yalnızca barış gücü olarak kullanılmak üzere eleman bulundurmaları, bunları yetiştirmeleri ve gerekli şekilde teçhiz etmeleri sağlanmaktadır. Bu fikir, Gali'nin 1992'de Bir Barış Gündemi'nde ileri sürdüğü öneriden doğmuştur. Ancak devletler burada istendiği gibi ellerindeki kaynakları koşulsuz bir şekilde BM'ye ayırma konusunda siyasi iradeye sahip olmadıklarından şimdiki sistem yalnızca bir anlaşmalar sistemi durumundadır. Sisteme katılan üye devletler BM'nin isteğine hayır deme hakkına sahiptir. 1 Mart 1998 itibariyle 69 üye devlet sisteme katılma isteği göstermiş ve bunlardan 15 tanesiyle de anlaşma imzalanmış durumdadır[271].

---

270 William Durch, "Introduction," *The Evolution of United Nations Peacekeeping, Case Studies and Comparative Analysis*, ed. W. Durch, New York, H. Stimson Center, 1993, s.2.

271 bkz. http://www.un.org/Depts/dpko/rapid/str.htm

SONUÇ

Devletlerin silahlı güce başvurmaları, halen birçok farklı şekilde ve gerekçeyle karşımıza çıkmaktadır. Bugün uluslararası hukukta bu yollar kuvvet kullanma kuralları çerçevesinde düzenlenmektedir. Ancak kuvvet kullanma kavramı çerçevesinde yürütülen bu çalışmanın gerektiği gibi ilerleyebilmesi için her şeyden önce bu yollar içinde özel bir anlam kazanmış olan savaş kavramını tanımlamak ve bu kavramın uygulanan uluslararası hukuktaki yerini saptamak gerekmektedir.

Bu konudaki tartışmalar neredeyse sonsuz olmasına rağmen genel olarak kabul edilen kriterlerden hareket edilerek şöyle bir tanıma ulaşılabilir: Savaş, devletler arasında gerçekleşen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen ya da bu niteliğinin kabul edildiği tarafların çatışmayı yürütme biçimlerinden, çatışmanın süresinden veya yoğunluğundan anlaşılan silahlı çatışmadır. Silahlı çatışmalar halen sürüp gitmektedir ancak savaşın taraflar ve üçüncü devletler için hak ve yükümlülükler yaratan bir hukuksal durum olarak varlığını sürdürüp sürdürmediğini söylemek kolay değildir.

BM Antlaşması 2/4, kuvvet kullanmayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamaktadır. Dolayısıyla, BM üyeleri tarafından bir savaş durumu yaratılmasının BM Antlaşması'na aykırı olduğu görüşü değişik platformlarda ileri sürülmüş bir görüştür. 2/4'teki yasak bağlamında düşünülürse, bugün bir devletin bir başkasına çatışma yokken savaş ilan etmesinin BM Antlaşması'na aykırı olduğu açıktır. Bu ilan, eğer çatışmalar başlamadan yapılırsa bir tehdit olarak değerlendirilebilir, başladıktan sonra yapılırsa özellikle saldırgan devlet için kendi hukuka aykırı fiilinden fayda sağlamak sonucunu doğurur ki bu kabul edilemez.

Ancak kuvvet kullanmaya ilişkin mevcut kurallar çerçevesinde bir savaş durumunun doğmasının imkânsız olduğunu kabul etmek de mümkün görünmemektedir. Bu durum çok ender olarak gerçekleşebilirse de, meşru savunma içinde kuvvet kullanılırken bunun bir savaş durumu yaratması olasıdır. Genel bir saldırıya verilecek olan yanıt da genel olacaktır. Bu durum, kuvvet kullanmaya ilişkin temel düzenlemeyi oluşturan BM Antlaşması 2/4 ve 51. maddeler açısından değerlendirilirse, ancak üyelerin isteyerek savaş durumu oluşturamayacağı söylenebilir. Eğer yukarıda yapılan savaş tanımı çerçevesinde taraflar bir süredir çatışmayı sürdürüyorsa, bu genel bir çatışmaysa ve tarafların bu çatışmayı savaş olarak değerlendirdiği görülüyorsa, o zaman bu çatışmayı savaş olarak adlandırmaktan kaçınmamak gerekir. Çünkü uluslararası hukuk bir çatışmanın savaş niteliği taşıyıp taşımadığına bazı etkiler bağlamaktadır.

Doğal olarak bu etkiler kuvvet kullanmanın yasak olmadığı dönemde bir savaş durumunun doğuracağı etkiler değildir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi yaptırım uygulama kararı almışsa, artık devletler her iki tarafa da aynı uzaklıkta kalmak biçiminde tanımlanan klasik tarafsızlık hukukuna uyamazlar. Ayrıca, BM düzeninde her silahlı çatışmada en azından bir tarafın

meşru savunma içinde kuvvet kullandığı kabul edilmektedir. Ancak bir çatışmanın savaş olarak kabul edilmesi, meşru savunmanın kapsamını aşan kuvvet kullanmaları haklı çıkarmaz. Yine meşru savunmanın koşullarına uymak zorunludur.

Çok ender olarak gerçekleşen savaş durumu bir yana, uluslararası alanda karşımıza çıkan devletlerin tek-taraflı olarak başvurdukları kuvvet kullanma yollarının başında meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılması gelmektedir. Bu hak, saldırıya uğrayan devlet tarafından ister tek başına isterse de başka devletlerle birlikte kullanılabilir. Meşru savunma hakkı BM Antlaşması 51. maddeyle doğal bir hak olarak kabul edilmiştir. İçeriği konusunda birçok tartışma varsa da, hem yapılagelişten hem de BM Antlaşması'ndan doğan kısıtlamaların bir sonucu olarak günümüzde meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılması, ancak bir saldırı gerçekleşmesi halinde ve bu saldırıyla orantılı bir şekilde kullanılabilir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi harekete geçer geçmez meşru savunma hakkının kullanılmasına son verilmesi gerekir. Yani meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılması sınırlı ve geçici bir haktır.

Devletlerin tek-taraflı olarak başvurabilecekleri ileri sürülen ve savaş durumu dışında kalan ikinci durum, devletlerin sınırlı bir amaç veya niyetle giriştiği kabul edilen savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları, yani zararla-karşılık ve karışma yollarıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası pek çok çatışmanın çok kısa sürdüğü ve devletlerin belirli ve çok kısıtlı tanımlanmış hedefler için kuvvete başvurduğu düşünülürse, bu yollar daha da fazla önem kazanmaktadır. Üstelik ilk ortaya çıktığı zaman bu yolları savaştan ayıran unsur, tam da bu devletlerin amaç ve niyetlerinin sınırlı olması unsurudur.

Ancak savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarıyla ilgili çok önemli bir sorun karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin ulus-

lararası ilişkilerinde kuvvete başvurması, kuvvet kullanma konusunda temel düzenlemeyi oluşturan 2/4 ile yasaklanmıştır ve bu yasakta devletlerin amacına hiçbir atıf yapılmamaktadır. Bu yasağın hem yapılagelişten kaynaklanan hem de 51. madde ile kabul edilen tek istisnası, meşru savunma durumudur.

Bu çerçevede, devletlerin amacı ve niyeti ne olursa olsun, zararla-karşılık uygulamalarının uluslararası hukuka aykırı olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir devletin hukuka aykırı bir fiiliyle karşılaşan bir devlet, buna orantılı karşı önlemler yoluyla yanıt verebilir. Ancak zararla-karşılık yolunun imkân tanıdığı geniş ve ilk ihlalle doğrudan bağlantısı olmayan bir şekilde kuvvet kullanma yoluna başvuramaz. Bu noktada, bu orantılı karşı önlemlerin ne olabileceği konusunda açıklık olmadığını da belirtmek gerekir.

Hem zararla-karşılık hem de karışma yollarının hukuka uygunluğu için ileri sürülen görüşlerin zayıf kaldığı en önemli nokta, devletlerin kuvvet kullanma yoluna başvurduklarında bunu hemen hemen her zaman meşru savunma hakkına dayandırmasıdır. Bu genellikle meşru savunma hakkının son derece geniş yorumlanması anlamına gelmektedir. Özellikle önleyici meşru savunma ve vatandaşlarını kurtarmak için karışma, bazı gerekçelerle karışmanın hukuka uygun olduğu iddialarının başında gelmektedir ve her ikisi de meşru savunma hakkının geniş yorumuna dayanmaktadır. Bu tutum, aslında devletlerin de meşru savunma hakkı dışında kuvvete başvurma hakkı olduğuna inanmadıklarını göstermektedir.

Ancak uluslararası hukukun bugün geldiği nokta meşru savunmanın geniş yorumlarını desteklememektedir. Karışma yolları içinde belli koşullarda hukuka uygun olabilecek yollar, çok iyi tanımlanmış olması koşuluyla, ilgili hükümetin davetiyle ya da önceden yapılmış bir antlaşmaya dayanarak karışma ve insancıl nedenlerle karışma olabilir. Daveti yapan hükü-

met bu devletin meşru hükümeti ise, bu hükümetin dışarıdan yardım alma hakkı vardır. Ancak bu hükümetin meşruluğunun çok iyi değerlendirilmesi gerekir, çünkü geniş çaplı bir ayaklanma varsa o hükümetin meşruluğu da sorgulanabilir duruma gelmektedir.

İnsancıl nedenlerle karışma ise doktrinde yoğun tartışmalara sahne olmaktadır. Karışma gerekçeleri içinde *self-help* niteliğinde olmayan tek yolu oluşturması nedeniyle özel önem verilen bir yol olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kötüye kullanmalara son derece açık olması, genellikle hukuka uygun bir kuvvet kullanma şekli olarak reddedilmesine neden olmaktadır. İnsancıl nedenlerle yapıldığı ileri sürülen hiçbir karışma, yalnızca bu amacı gerçekleştirip başka hiçbir etki bırakmamak gibi bir etki yaratmamış, her zaman karışmada bulunulan ülke üzerinde başka etkileri olmuştur. Buna karşılık, BM gibi yetkili bir organın karar vermesi durumunda uygulanabileceği kabul görmektedir.

Kuvvet kullanma yasağı kapsamı dışında kaldığı iddia edilen bir başka karışma nedeni, self-determinasyon mücadelesi veren halkların ve onlara yardım eden devletlerin kuvvet kullanmasıdır. 2105 sayılı Genel Kurul kararı sömürgeciliğe karşı mücadelenin hukuka uygun olduğunu belirtmiş, 2787 sayılı karar ise bu halklara maddi ve manevi yardım yapılmasını istemiştir. Ancak bu yardımın niteliği konusunda uzlaşma yoktur. Bu halkların kuvvet kullanma hakları olduğu kabul edilse bile, bu sürece dışarıdan karışmanın hukuka uygun olup olmadığının yine ayrıca belirlenmesi gerekir. Bu mücadeleler de BM ilke ve amaçlarına uygun olarak yürütülmek zorundadır ve aralarında bir sıralama olduğu söylenmese bile BM'nin en başta gelen amacı, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. Yine gerçekleştirilmesi BM'nin amaçlarından biri olan self-determinasyon hakkını kullanan bir halka başka şekillerde yardım etmek hukuka aykı-

rı değildir. Ancak kuvvet kullanarak yardım etmenin hukuksallığı son derece tartışmalıdır. Bu iki BM amacı, birbirini çiğnemeyecek şekilde uygulanmalıdır.

Uluslararası hukukta hukuka uygun kabul edilen birlikte kuvvet kullanma yolu, bir uluslararası örgüt tarafından ya da onun izniyle zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılmasıdır. İkinci tür birlikte eylem ise barış güçleridir. Burada, barış güçlerinin klasik anlamda kuvvet kullanma durumu oluşturmadığını hemen söylemek gerekir. Barış güçleri de meşru savunma içinde kuvvet kullanabilir. Ancak bu kuvvet kullanma, meşru savunma ile sınırlı olmak zorundadır. Her zaman ilgili tarafların rızasıyla yerleştirilir, taraflara belli bir çözümü zorlayamaz, taraf tutmaz ve tarafların rızalarını geri alması halinde geri çekilir. Bu özellikleri nedeniyle, barış güçlerinin kuvvet kullanma kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği herkes tarafından kabul edilmektedir.

Zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılması ise BM Güvenlik Konseyi kararıyla mümkündür. BM'nin kendisine ait kuvveti olmadığından, bu kararları ya kendisine izin verilen devletler ya da bölgesel örgütler yerine getirir. BM Antlaşması'nın 43. maddesinde öngörülen özel antlaşmaların gerçekleştirilmesi ve bundan sonra zorlama önlemlerinin bu mekanizmaya göre uygulanması yönünde öneriler varsa da yakın bir gelecekte bu yönde bir gelişme çok olası görünmemektedir. Çünkü devletler bu çabaya girişmenin yol açabileceği derin görüş ayrılıklarını su yüzüne çıkarmak istememektedir. Özel antlaşmaların yapılması 1947'de ABD-Sovyetler Birliği uzlaşmazlığı nedeniyle gerçekleştirilememişti. Aynı uzlaşmazlıklar bugün de ortaya çıkabilir ve Örgüt'te birlik havasının hâkim olduğu bir dönemde derin çatlaklara yol açabilir.

Ayrıca, tüm zorlama operasyonlarında başı çeken ABD, Somali'den sonra artık bu konuda çok istekli değildir. ABD veto

hakkına sahip olsa bile, kuvvete başvurma kararı alınması, uygulanması ve yönetilmesinin BM'ye bırakılması fikri ABD kamuoyunu çok rahatsız etmektedir. Çünkü bu tür operasyonlarda ağır kayıp verme olasılığı her zaman vardır ve yalnızca ABD değil diğer devletler de bu tür operasyonlara girişme inisiyatifinin kendilerinden BM'ye geçmesini istememektedir.

Barış gücünün çoğunlukla başarılı olması da şimdiki düzenin sürdürülmesi yönünde bir eğilim yaratmaktadır. Üstelik, 1990'dan bu yana barış gücüne olan talep azalmak bir yana daha da artmıştır. Devletler özel antlaşmaları gerçekleştirmek istemedikleri halde, sorunlu bölgelere bir hafta gibi kısa bir süre içinde gönderilebilecek bir miktar askeri gücü eğitimli bir halde ellerinde bulundurmaya olumlu yaklaşmaktadır. Bu da devletlerin barış gücüne verdikleri desteğin tam olduğunu göstermektedir. Gerçekten de barış gücü BM'nin sorunlu bölgelere başka türlü müdahale edemediği bir dönemde işbirliği ilkesini ön plana çıkararak önceden düşünülmeyen ölçüde başarılı olmuştur. Bu yüzden devletler, barış gücü ile zorlama önlemleri arasındaki farkların erimesinden ne kadar çok rahatsızlık duyduklarını açıkça ortaya koymuştur. Barış gücü gerçek anlamda BM gücüdür ve başarısını tarafsızlığını korumasına borçludur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKEHURST, Michael, *A Modern Introduction to International Law,* New York, Atherton Press, 1970.

AREND, Anthony C., BECK, R.J., *International Law and the Use of Force, Beyond the United Nations Charter Paradigm,* London, New York, Routledge, 1993.

ASRAT, Belatchew, *Prohibition of Force Under the United Nations Charter, A Study of Art. 2(4),* Uppsala, Iustus Förlag, 1991.

BAILEY, Sydney D., *How Wars End, The United Nations and the Termination of Armed Conflict, 1946-1964,* Cilt I, Oxford, Clarendon Press, 1982.

BALLIS, William, *The Legal Position of War: Changes in Its Practice and Theory From Plato to Vattel,* The Hague, M. Nijhoff, 1937.

BELİK, Mahmut R., *Devletlerin Harp Selahiyetlerinin Tahdidi ve Milletler Arası İhtilafların Sulh Yolu ile Halli Usulleri,* Cilt I, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1956.

BEST, Geoffrey, *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Law of Armed Conflicts,* London, Weidenfeld and Nicolson, 1980.

BLEDSOE, R.L. ve BECZEK, B.A., *The International Law Dictionary,* Santa Barbara, ABC-CLIO, 1987.

BOWETT, Derek W., *Self-Defense in International Law,* New York, Praeger, 1958.

-------, *United Nations Forces,* London, Stevens and Sons, 1964.

BROWNLIE, Ian, *International Law and the Use of Force by the States,* Oxford, Clarendon Press, 1963.

BOUTROS-GHALI, B., *An Agenda For Peace,* New York, U.N., 1992.

CASSESE, Antonio, *International Law in a Divided World,* Oxford, Clarendon Press, 1986.

-------, *Violence and Law in the Modern Age,* çev. S.J.K. Greenleaves, Princeton, Princeton University Press, 1988.

CHEE YOKE LING, *How Big Powers Dominate the Third World: The Use and Abuse of International Law,* Penang, Third World Network, 1987.

ÇELİK, Edip F., *Milletlerarası Hukuk,* 1. Kitap, 2.B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1987.

DE LUPIS, Ingrid D., *The Law of War,* Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

DIXON, Martin, *Textbook on International Law,* 2.B., London, Blackstone, 1993.

DUCHACEK, Ivo D. ve THOMPSON, Kenneth W., *Conflict and Cooperation Among Nations,* New York, Halt, Rinehart and Winston, 1960.

ELIAS, T.O., *The United Nations Charter and the World Court,* Lagos, Nigerian Institute of Advanced Legal Studies, 1989.

FENWICK, C.G., *International Law,* 4.B., New York, Appleton Century Crofts, 1965.

GOODRICH, L.M., HAMBRO, E., SIMMONS, P., *Charter of the United Nations, Commentary and Documents,* London, Stevens and Sons, 1949.

GOWLLAND-DEBBAS, Vera, *Collective Responses to Illegal Acts in International Law, United Nations Action in the Question of Southern Rhodesia,* Dordrecht, Boston, London, M. Nijhoff, 1990.

GREEN, Maryan N.A., *International Law,* 3.B., London, Pitman, 1987.

GROB, Fritz, *The Relativity of War and Peace,* New Haven, Yale University Press, 1949.

GROTIUS, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray, Ankara, SBF Yayınları no:222-204, 1967.

HARRELSON, Max, *Fires All Around the Horizon, The UN's Uphill Battle to Preserve the Peace,* New York, Westport, London, Praeger, 1989.

HARRIS, D.J., *Cases and Materials on International Law,* 4.B., London, Sweet and Maxwell, 1991.

HIGGINS, Rosalyn, *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations,* London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1963.

HINDMARSH, Albert E., *Force in Peace, Force Short of War in International Relations,* Cambridge, Harvard University Press, 1933.

HOGAN, Willard N., *International Conflict and Collective Security,* Kentucky, University of Kentucky Press, 1955.

HOLLINS, H.B., POWERS, A.L., SOMMER, M., *The Conquest of War, Alternative Strategies For Global Security,* Boulder, San Francisco, London, Westview, 1989.

JESSUP, Philip C., *A Modern Law of Nations, An Introduction,* New York, MacMillan, 1948.

KALSHOVEN, Frits, *Belligerent Reprisals,* Leyden, Sijthoff, 1971.

-------, *The Law of Warfare,* Leyden, Sijthoff, 1973.

KELSEN, Hans, *Principles of International Law,* New York, Rinehart and Co., 1952.

KHARE, Subhas C., *Use of Force Under the United Nations Charter.* New Delhi, Metropolitan Book, 1985.

KOTZSCH, Lothar, *The Concept of War in Contemporary History and International Law,* Cenevre, Librarie E. Droz, 1956.

MC COUBREY, Hilaire, WHITE, Nigel D., *International Law and Armed Conflict,* Aldershot, Dartmouth, 1992.

MC NAIR, L., WATTS, A.D., *The Legal Effects of War,* 4.B., Cambridge, Cambridge University Press, 1966.

MERAY, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş,* Cilt II, 4.B., SBF Yayınları, 1975.

MILNER, Linda B., *World Order and Local Disorder, The United Nations and Internal Conflicts,* N.J., Princeton University Press, 1967.

MURPHY, John F., *The United Nations and the Control of International Violence, A Legal and Political Analysis,* Manchester, Manchester University Press, 1982.

NUSSBAUM, A., *A Concise History of the Law of Nations,* New York, MacMillan, 1950.

Oppenheim's International Law: Disputes, War and Neutrality, Cilt II, 7.B., ed. H. Lauterpacht, London, New York, Toronto, Longmans, 1955.

Oppenheim's International Law; Peace: Introduction and Part I, Cilt I, 9.B., ed. R. Jennings ve A. Watts, Avon, Longman, 1992.

ÖZMAN, Aydoğan, *Devletler Hukukunda Müeyyide,* basılmamamış doktora tezi, Ankara, AÜHF, 1974.

PATCHEN, Martin, *Resolving Disputes Between Nations, Coercion and Conciliation,* Durham, London, Duke University Press, 1988.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri,* I. Kitap, Ankara, Turhan Kitabevi, 1997.

-------, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, gözden geçirilmiş 2. baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1997.

POULANTZAS, Nicholas, *The Right of Hot Pursuit in International Law,* Leyden, Sijthoff, 1969.

RIFAAT, Ahmed M., *International Aggression; A Study of the Legal Concept: Its Development and Definition in International Law,* Stockholm, Almquist and Wiksell, 1979.

ROSENCRANCE, Richard, *International Relations, Peace or War,* New York, McGraw-Hill, 1973.

SCHWARZENBERGER, Georg, *A Manual of International Law,* 5.B., London, Stevens and Sons, 1967.

-------, *International Law as Applied by International Courts and Tribunals,* Cilt II, London, Stevens and Sons, 1968.

SHAW, J.B., *International Law,* Cambridge, Grotius, 1986.

SLOMANSON, William R., *Fundamental Perspectives in International Law,* St.Paul, West Pub., 1990.

STARKE, J.G., *Introduction to International Law,* 9.B., London, Butterworths, 1984.

STONE, Julius, *Legal Controls of International Conflict,* London, Stevens and Sons, 1959.

SUREDA, A. Rigo, *The Evolution of the Right of Self-Determination, A Study of United Nations Practice,* Lefden, Sijthoff, 1973.

SWIFT, R.N., *International Law: Current and Classic,* New York, London, John Wiley and Sons, 1969.

TAOKA, Ryochi, *The Right of Self-Defence in International Law,* Osaka, Osaka University of Economics and Law, 1978.

TESON, F., *Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law and Morality,* New York, Transnational Pub., 1988.

TOLUNER, Sevin, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk,* İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayınları no:527, 1977.

VERRIER, Anthony, *International Peacekeeping, United Nations Forces in a Troubled World,* London, Penguin, 1981.

VINCENT, R.J., *Nonintervention and International Order,* New Jersey, Princeton University Press, 1974.

WILSON, Heather A., *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements,* Oxford, Clarendon Press, 1988.

SÜRELİ YAYINLAR

AKEHURST, Michael, "Humanitarian Intervention," *Intervention in World Politics,* ed. Hedley Bull, Oxford, Clarendon Press, 1984, s.95-113.

BAŞEREN, Sertaç, "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekatın Hukuki Temelleri," *Avrasya Dosyası,* Cilt II, Sayı 1, 1995, s.224-233.

BRIERLY, J.L., "The Prohibition of War by International Law," *The Strategy of World Order,* Cilt III, ed. R.A. Falk ve S.H. Mendlovitz, New York, World Law Fund, 1966, s.454-470.

BOWETT, Derek, "The Interrelation of Theories of Intervention and Self-Defense," *Law and Civil War in the Modern World,* ed. J.N. Moore, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1974, s.38-50.

-------, "Reprisals Involving Recourse to Armed Force," *A.J.I.L.,* Cilt LXVI, No:1, 1972, s.20-36.

BROWNLIE, Ian, "Humanitarian Intervention," *Law and Civil War in the Modern World,* ed. J.N. Moore, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1974, s.217-228.

-------, "The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law," *The Non-Use of Force in International Law,* ed. W.E. Butler, Dordrecht, Boston, London, Nijhoff, 1989, s.17-28.

CHAYES, Abram, 1The Use of Force in the Persian Gulf," *Law and Force in the New International Order,* ed. L.F. Damrosch ve D.J. Scheffer, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview, 1991, s.3-59.

CLARKE, W., HERBST, J., "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention," *Foreign Affairs,* Mart/Nisan 1996, s.70-85.

ÇAYCI, Sadi, "Barış Gücü Harekâtlarının Hukuksal Esasları," *Silahlı Kuvvetler Dergisi,* Cilt 335, Yıl 112, Ocak 1993, s.102-110.

DEMİRDÖĞEN, Ülkü D., "BM Barış Güçleri," *Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet,* İstanbul, Engin Yayıncılık, s.106-117.

DOSWALD-BECK, L., "The Legal Validity of Military Intervention by Invitation of the Government," *B.Y.I.L.,* 1986, s.189-252.

DURCH, William J., "Introduction," *The Evolution of United Nations Peacekeeping, Case Studies and Comparative Analysis,* ed. W.J. Durch, New York, H.L. Stimson Center, 1993, s.1-14.

EAGLETON, Clyde, "Acts of War," *A.J.I.L.,* Cilt XXXV, No:2, 1941, s.321-326.

EIDE, Asbjorn, "Outlawing the Use of Force: *The Efforts by the United Nations," The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security,* Dordrecht, Boston, Lancaster, M. Nijhoff, 1987, s.99-144.

FARER, Tom J., "Law and War," *The Future of the International Legal Order,* Cilt III, ed. C.E. Black ve R.A. Falk, New Jersey, Princeton University Press, 1971, s.15-78.

-------, "Humanitarian Intervention, The View From Charlottesville," *Humanitarian Intervention and the United Nations,* ed. R.B. Lillich, Charlottesville, University Press of Virginia, 1973, s.149-221.

FONTEYNE, Jean P.L., "Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights: Recent Views From the United Nations,"

Humanitarian Intervention and the United Nations, ed. R.B. Lillich, Charlottesville, University Press of Virginia, 1973, s.246-255.

FRANCK, T.M., "Who Killed Art. 2(4)? or Changing Norms Governing the Use of Force by States," *A.J.I.L.,* Cilt LXIV, No:4, 1970, s.809-837.

GOODRICH, L., "The United Nations Security Council," *The Strategy of World Order,* Cilt III, New York, World Law Fund, 1966, s.169-183.

GOULDING, M., MILNER, C., "The Evolving Role of UN Peace-Keeping Operations," *The Singapore Symposium; The Changing Role of the UN in Conflict Resolution and Peace-Keeping, 13-15 March 1991,* Singapore, Institute of Policy Studies of Singapore, 1991, s.20-39.

GREENWOOD, Christopher, "The Concept of War in Modern International Law," *I.C.L.Q.,* Cilt XXXVI, Part 2, Nisan 1987, s.283-306.

GREIG, D.W., "Self-Defence and the Security Council: What Does Art.51 Require?," *I.C.L.Q.*, Cilt XL, Part 2, Nisan 1991, s.366-402.

HIGGINS, Rosalyn, "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States, United Nations Practice," *B.Y.I.L.,* 1961, s.269-319.

Implementing Limitations on the Use of Force: The Doctrine of Proportionality and Necessity, *Proceedings of American Society of International Law, 86th* Annual Meeting, 1-4 Nisan 1992.

JAMES, Alan, "The Principle of Co-Operation: UN Peacekeeping," *The United Nations and the Principles of International*

Law, ed. V. Lowe ve C. Warbrick, London, New York, Routledge, s.160-174.

JESSUP, P.C., "Should International Law Recognize an Intermediate Status Between Peace and War?," *A.J.I.L.,* Cilt XLVII, 1954, s.98-103.

JOYNER, Christopher, "International Law and the Permissibility of Intervention," *Intervention in the 1980s, US Foreign Policy in the Third World,* ed. P.J. Schroeder, Boulder, London, Lynne Rieder, 1989, s.191-204.

-------, "Sanctions, Compliance and International Law: Reflections on the United Nations' Experience Against Iraq," *Virginia Journal of International Law,* Cilt XXXII, No:1, 1991, s.1-46.

KAPLAN, M., KATZENBACH, N.B., "Resort to Force: War and Neutrality," *The Strategy of World Order,* Cilt II, ed. R.A. Falk ve S.H. Mendlovitz, New York, World Law Fund, 1966, s.288-295.

KELSEN, Hans, "Collective Security and Collective Self-Defense Under the Charter of the United Nations," *A.J.I.L.,* Cilt XLII, No:4, 1948, s.783-796.

LAUTERPACHT, E., "The Legal Irrelevance of a State of War," *Proceedings of the American Society of International Law,* Cilt LVIII, 1968, s.61-65.

LAVALLE, R., "The Law of the United Nations and the Use of Force, Under the Relevant Security Council Resolutions of 1990 and 1991, to Resolve the Persian Gulf Crisis," *Netherlands Yearbook of International Law,* Cilt XXIII, 1992, s.3-65.

LILLICH, R.B., "Humanitarian Intervention: A Reply to Ian Brownlie and A Plea For Constructive Alternatives," *Law and*

Civil War in the Modern World, ed. J.N. Moore, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1974, s.228-251.

LOWE, Vaughan, "The Principle of Non-Intervention: Use of Force," *The United Nations and the Principles of International Law,* ed. V. Lowe ve C. Warbrick, London, New York, Routledge, 1993, s.66-84.

MC DOUGAL, Myres S., "Peace and War: Factual Continuum With Multiple Legal Consequences," *A.J.I.L.,* No:1, 1954, s.63-68.

MARSTON, G., "Armed Intervention in the 1956 Suez Canal Crisis: The Legal Advice Tendered to the British Government," *I.C.L.Q.,* Cilt XXXVII, Part 4, 1988, s.773-817.

MULLERSON, Rein, "Self-Defense in the Contemporary World," *Law and Force in the New International Order,* ed. L.F. Damrosch ve D.J. Scheffer, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview, 1991, s.13-23.

POTTER, Pitman B., "Voting Procedure in the Security Council," *A.J.I.L.,* Cilt XXXIX, No:2, 1945, s.318-322.

ROBERTS, Adam, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights," *International Affairs,* Cilt LXIX, Temmuz 1993, s.440-452.

-------, "The United Nations and International Security," *Ethnic Conflict and International Security,* ed. M.E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s.435-450.

SCHACHTER, Oscar, "Intervention and the United Nations," *The Vietnam War and International Law,* ed. R. Falk, New Jersey, Princeton University Press, 1968, s.273-280.

-------, "United Nations Law in the Gulf Conlict," *A.J.I.L.,* Cilt LXXXV, No: 3, 1991, s.452-473.

-------, "Authorized Uses of Force by the United Nations and Regional Organizatons," *Law and Force in the New International Order,* ed. L.F. Damrosch ve D.J. Scheffer, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview, 1991, s.65-134.

SCHWARZENBERGER, Georg, "Jus Pacis ac Belli?," *A.J.I.L.,* No: 2, 1943, s.460-479.

"The Security Council: ITS Authority and Legitimacy," *Proceedings of American Society of International Law,* 87th Annual Meeting, 31 Mart-3 Nisan 1993.

SEYERSTED, Finn, "United Nations Forces: Some Legal Problems," *B.Y.I.L.,* 1961, s.351-475.

STONE, Julius, "Hopes and Loopholes in the 1974 Definition of Aggression," *A.J.I.L.,* Cilt LXXI, No:1, 1977, s.224-246.

TOLUNER, Sevin, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı," *Mahmut R. Belik'e Armağan,* İstanbul, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993, s.391-422.

TUCKER, R.W., "The Interpretation of War Under Present International Law," *The International Law Quarterly,* Cilt IV, 1951, s.11-38.

VASSILENKO, V.A., "Functioning of International Law and International Sanctions," *Indian Journal of International Law,* Cilt XXIV, No:1, 1984, s.77-89.

WEDGEWOOD, Ruth, "Commentary on Intervention by Invitation," *Law and Force in the New International Order,* ed. L.F.

Damrosch ve D.J. Scheffer, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview, 1991, s.135-142.

WESTON, Burns H., "Security Council Resolution 678 and Persian Gulf Decision Making: Precarious Legitimacy," *A.J.I.L.*, Cilt LXXXV, No:3, 1991, s.516-535.

YASUAKI, O., "War," *A Normative Approach to War,* ed. O. Yasuaki, Oxford, Clarendon Press, 1993, s.48-62.

EKLER

1920 Milletler Cemiyeti Misakı

...

Madde 10

Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet Üyelerinin toprak bütünlüklerine ve mevcut siyasi bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları herhangi bir dış saldırıya karşı korumayı taahhüt ederler. Böyle bir saldırı ya da saldırı tehlikesi veya tehdidi durumunda, Konsey bu yükümlülüğün yerin getirileceği araçlar konusunda tavsiyede bulunacaktır.

Madde 11

1. Cemiyet Üyelerinden birisini hemen etkilesin ya da etkilemesin, her savaş veya savaş tehdidinin bütün Cemiyet'i ilgilendireceği ilan edilir ve Cemiyet ulusların barışını korumakta etkin ve makul görülen önlemleri alacaktır. Böyle bir durumda, Cemiyet Üyelerinden herhangi birisinin talebi üzerine Genel Sekreter Konsey'i hemen toplanmaya çağırır.

...

Madde 12

1. Cemiyet'in bütün Üyeleri, aralarında ilişkilerin kopmasına kadar gidebilecek bir anlaşmazlık çıkması halinde, bunu ya hakemliğe, ya yargıya ya da Konsey'in incelemesine sunmak konusunda uzlaşmışlardır. Hiçbir durumda, hakem kararından, yargı kararından ya da Konsey'in raporundan sonra üç ay geçmeden savaşa başvurmamayı kabul ederler.

2. Bu madde ile belirlenen bütün hallerde karar makul bir süre içinde verilmeli ve Konsey'in raporu anlaşmazlığın kendisine sunulduğu günden itibaren altı ay içinde hazırlanmalıdır.

Madde 13

1. Cemiyet Üyeleri, aralarında kendi düşüncelerine göre bir hakemlik ya da yargı yoluna elverişli ve diplomasi yolu ile tatmin edici bir şekilde çözülemeyecek bir anlaşmazlık çıkması durumunda, sorunun tamamını bir hakemlik ya da yargı yoluna sunmak konusunda uzlaşmışlardır.

2. Bir antlaşmanın yorumuna, uluslararası hukukla ilgili her soruna, tespit edilebildiği takdirde uluslararası bir yükümlülüğün bozulmasını oluşturacak her olgunun gerçekliğine veya bozulmasının doğuracağı tazminin nitelik ve niceliğine ilişkin anlaşmazlıklar, genellikle hakemliğe ya da yargı yoluna uygun anlaşmazlıklar arasında ilan edilir.

3. Bu tür bir anlaşmazlığın incelenmesi için gidilecek mahkeme, 14. maddeye göre kurulan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı ya da tarafların üzerinde anlaşacakları veya aralarındaki bir sözleşmeyle öngörülen herhangi bir mahkeme olacaktır.

...

Madde 15

1. Cemiyet Üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesi sonucunu doğurabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıktığı ve bu anlaş-

mazlık 13. maddede belirlenen hakemlik veya yargı usulüne sunulmadığı takdirde, anlaşmazlığı Konsey'e sunacaklardır...

...

3. Konsey anlaşmazlığı çözmeye çalışır ve eğer başarılı olursa, uygun gördüğü ölçüde olayları, bunların açıklamasını ve uygun gördüğü çözüm yolunu gösteren bir fezleke hazırlar.

4. Eğer anlaşmazlık böyle çözülememişse, Konsey anlaşmazlığa ilişkin olguları ve hakkaniyete ve duruma en uygun sayarak tavsiye ettiği çözüm yollarını bildirmek için oybirliğiyle veya çoğunlukla kabul ettiği raporu hazırlar ve yayınlar.

...

6. Konsey raporu, anlaşmazlığa taraf olan devletlerin oyları sayılmamak üzere oybirliğiyle kabul etmişse, Cemiyet Üyeleri raporda ortaya konan tavsiyelere uygun hareket eden tarafların hiçbirine karşı savaşa başvurmamayı taahhüt ederler.

7. Konsey, anlaşmazlığa taraf olan devletler hariç üyelerin hepsinin kabul ettiği bir rapor oluşturamazsa, Cemiyet Üyeleri hakkın ve adaletin korunması için gerekli gördükleri şekilde hareket etmek hakkını korurlar.

...

Madde 16

1. Bir Cemiyet üyesi, 12, 13 ve 15. maddeler gereği üstlenmiş olduğu yükümlülüklere aykırı olarak savaşa başvurursa, Cemiyet'in bütün Üyelerine karşı ipso facto bir savaş eylemi işlemiş kabul edilir. Bu Üyeler onunla ticari ve mali bütün ilişkilerini derhal kesmeyi, kendi uyruklarının Misak'ı ihlal eden devlet uyrukları ile her türlü ilişkisine engel olmayı ve bu devlet uyrukları ile, Cemiyet Üyesi olsun ya da olmasın, diğer herhangi bir devlet uyrukları arasında ticari, mali ve kişisel bütün ilişkileri kestirmeyi taahhüt ederler.

2. Cemiyet yükümlülüklerine uymayı sağlamak için kullanılacak kuvvetlere Cemiyet Üyelerinin katkıda bulunacakları kara, deniz veya hava güçleri hakkında çeşitli ilgili Hükümetlere tavsiyelerde bulunmak Konsey'in görevidir.

...

1928 Devletler Arasında Savaşın Ulusal Siyasetin Aracı Olarak Kullanılmasından Vazgeçilmesine İlişkin Sözleşme (Briand-Kellogg Paktı)*

...

Madde 1

Yüksek Akit taraflar, kendi halkları adına uluslararası ihtilafların çözülmesi için savaşa başvurulmasını kınarlar ve birbirleriyle olan ilişkilerinde savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmayı reddederler.

Madde 2

Yüksek Akit taraflar, hangi nitelikte olursa olsun ve nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, aralarında ortaya çıkabilecek sorun ve çatışmalara barışçı yollar dışında çözüm aramamakta uzlaşırlar.

...

1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması* *

Bölüm: 1

Amaçlar ve İlkeler

Madde 1- Birleşmiş Milletlerin amaçları şunlardır:

1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: Barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak ve saldırı eylemi veya diğer barışın bozulması durumlarını ortadan

*Tam metin için bkz. *Düstur*, III, Cilt 10, s.321.
**Tam metin için bkz. *Düstur*, III, Cilt 26, s.1382.

kaldırmak için etkin ortak önlemler almak; barışın bozulmasına gidebilecek uluslararası uyuşmazlıkların veya durumların adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak ve barışçı yollarla düzeltilmesini ve çözülmesini sağlamak;

2. Uluslar arasında, ulusların hak eşitliği ve self-determinasyon ilkesine saygı gösterilmesi üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için diğer uygun mnlemleri almak;

3. Ekonomik, toplumsal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmekte ve ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetmeksizin temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı geliştirmek ve teşvik etmekte uluslararası işbirliğini sağlamak;

4. Ulusların bu ortak amaçlara ulaşmak için harcadıkları çabaların uyumlaştırıldığı bir merkez olmak.

Madde 2- Madde 1'de açıklanan Amaçlara ulaşmak için, Örgüt ve Üyeleri aşağıdaki İlkelere uygun biçimde hareket edecektir.

1. Örgüt bütün Üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.

2. Örgüt Üyeleri, üyelikten doğan hak ve çıkarlardan herkesin yararlanmasını sağlamak için, bu Antlaşma'yla üstlendikleri bütün yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirecektir.

3. Örgüt Üyeleri uluslararası sorunlarını, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokmayacak şekilde barışçı yollarla çözecektir.

4. Örgüt Üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehdidinden kaçınacaktır.

5. Örgüt Üyeleri, bu Antlaşma hükümleri gereği Birleşmiş Milletler'in giriştiği herhangi bir eylemde Örgüt'e her türlü yar-

dımı yapacaklar ve Birleşmiş Milletler'in aleyhinde önleme ya da zorlama eylemi aldığı devlete yardım etmekten kaçınır.

6. Örgüt, Birleşmiş Milletler Üyesi olmayan devletlerin de uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli olduğu ölçüde bu İlkelere uygun hareket etmesini sağlayacaktır.

7. Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'in özünde devletlerin ulusal yetkisine giren konulara karışmasına izin vermez veya Üyelerin bu nitelikteki konuları bu Antlaşma'ya göre çözmelerini zorunlu kılmaz; ancak bu ilke Bölüm VII'ye göre zorlama önlemi uygulanmasına halel getirmez.

...

Bölüm IV
GENEL KURUL

...

Görevler ve Yetkiler

Madde 10- Genel Kurul, bu Antlaşma çerçevesine giren veya bu Antlaşma'yla kurulan organlardan birinin yetkileri ve görevlerine ilişkin her konuyu ya da sorunu tartışabilir ve 12. madde hükümleri hariç, bu konu ya da sorunlara ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Üyelerine veya Güvenlik Konseyi'ne ya da her ikisine birden tavsiyelerde bulunabilir.

Madde 11- 1. Genel Kurul, silahsızlanmayı ve silahlanmanın düzenlenmesini yöneten ilkeler dahil uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin işbirliği genel ilkelerini inceleyebilir ve bu ilkelere ilişkin olarak Üyelere veya Güvenlik Konseyi'ne ya da her ikisine birden tavsiyelerde bulunabilir.

2. Genel Kurul, bir Birleşmiş Milletler Üyesi veya Güvenlik Konseyi veya Madde 35, paragraf 2 uyarınca Birleşmiş Millet-

ler Üyesi olmayan bir devlet tarafından getirilen ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olan her sorunu tartışabilir ve Madde 12 hükümleri hariç, bu tür sorunlara ilişkin olarak ilgili devlet ya da devletlere ya da Güvenlik Konseyi'ne ya da ikisine birden tavsiyelerde bulunabilir. Bir eylem gerektiren bu nitelikteki her sorun, Genel Kurul tarafından tartışılmadan önce ya da tartışıldıktan sonra Güvenlik Konseyi'ne gönderilecektir.

...

Madde 12- 1. Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak bu Antlaşma ile kendisine verilen yetkileri kullandığı sürece, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemediği takdirde Genel Kurul bu uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak hiçbir tavsiyede bulunmayacaktır.

...

Madde 17-1. Genel Kurul Örgüt'ün bütçesini inceler ve onaylar.

2. Örgüt giderlerini, Genel Kurul'un bölüştürdüğü şekilde Üyeler karşılar.

...

Bölüm V
GÜVENLİK KONSEYİ

...

Görevler ve Yetkiler

Madde 24- 1. Birleşmiş Milletler'in hızlı ve etkin hareket etmesini sağlamak için, Üyeleri uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne verirler ve Güvenlik Konseyi'nin bu sorumluluk altında görevlerini yerine getirirken kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.

2. Güvenlik Konseyi bu görevlerini yerine getirirken Birleşmiş Milletler Amaç ve İlkelerine uygun bir şekilde hareket edecektir...

Madde 25- Birleşmiş Milletler Üyeleri, bu Antlaşma gereğince Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul edecek ve uygulayacaktır.

...

Oylama

Madde 27- 1. Güvenlik Konseyi'nin her üyesi bir oya sahiptir.

2. Güvenlik Konseyi'nin usule ilişkin konulardaki kararları dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır.

3. Güvenlik Konseyi'nin diğer bütün konulardaki kararları, sürekli üyelerin birbiriyle uyumlu oyları dahil dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır; ancak Bölüm VI ve Maade 52, paragraf 3 gereği alınan kararlarda, bir soruna taraf olan üyeler çekimser kalacaktır.

BÖLÜM VII
BARIŞA YÖNELİK TEHDİT, BARIŞIN BOZULMASI VE SALDIRI FİİLİ DURUMUNDA EYLEM

Madde 39- Güvenlik Konseyi barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eyleminin varlığını tespit eder ve tavsiyelerde bulunur ya da uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için Madde 41 ve 42 gereği hangi önlemlerin alınacağına karar verir.

Madde 40- Güvenlik Konseyi tavsiyelerde bulunmadan ya da Madde 39'da belirlenen önlemler üzerinde karar vermeden önce, durumun ağırlaşmasına engel olmak üzere taraflara ge-

rekli ya da istenir bulduğu geçici önlemlere uyma çağrısında bulunabilir. Bu geçici önlemler ilgili tarafların hak, iddia veya konumlarına halel getirmez. Bu geçici önlemlere uyulmamasını Güvenlik Konseyi gerektiği gibi dikkate alacaktır.

Madde 41- Güvenlik Konseyi, kararlarını uygulamak için kullanılacak silahlı güç içermeyen önlemler alınmasına karar verebilir ve Birleşmiş Milletler Üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz yolu, hava yolu, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim araçlarının tam olarak ya da kısmen kesilmesini ve diplomatik ilişkilere son verilmesini içerebilir.

Madde 42- Eğer Güvenlik Konseyi Madde 41'de belirlenen önlemlerin yetersiz olacağı ya da olduğu sonucuna varırsa, uluslararası barış ve güvenliği korumak ya da yeniden sağlamak için gerekli olabilecek hava, deniz ve kara güçleri yoluyla eyleme başvurabilir. Bu eylemler, güç gösterilerini, ablukayı ve Birleşmiş Milletler Üyeleri'nin hava, deniz ve kara güçleri tarafından gerçekleştirilecek diğer operasyonları içerebilir.

Madde 43- 1. Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere bütün Birleşmiş Milletler Üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacı için gerekli olan silahlı güçleri, geçiş hakkı dahil yardım ve kolaylıkları, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine ve özel anlaşma veya anlaşmalar gereğince Güvenlik Konseyi'ne sağlamayı üstlenirler.

2. Bu anlaşma ya da anlaşmalar, güçlerin sayısını ve türünü, hazırlık derecelerini ve genel olarak bulundukları yeri ve sağlanan kolaylık ve yardımın niteliğini belirleyecektir.

3. Anlaşma veya anlaşmalar, Güvenlik Konseyi'nin girişimiyle en kısa zamanda müzakere edilecektir. Bu anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile Üyeler ya da Güvenlik Konseyi ile Üye grupları arasında yapılacak ve imzacı devletlerin anayasal usulleri gereğince onaylanacaktır.

Madde 44- Güvenlik Konseyi kuvvet kullanmaya karar verince, Konsey'de temsil edilmeyen bir Üyeyi 43. madde gereği üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmeye çağırmadan önce, eğer bu Üye isterse onu silahlı güçlerine mensup birliklerin kullanılmasına ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarına katılmaya davet edebilir.

Madde 45- Birleşmiş Milletler'in hızla askeri önlem alabilmesine imkan sağlamak üzere, Üyeler birleştirilmiş bir uluslararası zorlama eylemi için derhal kullanılabilecek durumda ulusal hava gücü birlikleri bulunduracaktır. Madde 43'te anılan özel anlaşma ya da anlaşmalarda konulan sınırlar içinde, bu birliklerin gücü ve hazırlık derecesi ve birleştirilmiş eylemleri için planlar Güvenlik Konseyi tarafından Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımıyla belirlenecektir.

Madde 46- Silahlı güç kullanılması için planlar, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımıyla Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanacaktır.

Madde 47- 1. Uluslararası bairş ve güvenliğin korunması, emrindeki güçlerin kullanılması ve komutası, silahlanmanın düzenlenmesi ve olası silahsızlanma için Güvenlik Konseyi'nin gereksinim duyduğu askeri araçlara ilişkin her sorunda Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunacak ve yardım edecek bir Askeri Kurmay Komitesi kurulmuştur.

2. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin Genelkurmay Başkanlarından ya da onların temsilcilerinden oluşur.Komite'de sürekli olarak temsil edilmeyen herhangi bir Birleşmiş Milletler Üyesi, Komite'nin sorumluluklarının etkin bir şekilde yerine getirilmesi bu Üyenin çalışmalara katılmasını gerektirdiği zaman Komite tarafından davet edilir.

3. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi emrine verilen bütün silahlı güçlerin stratejik yönetiminden Güvenlik Konseyi'ne karşı sorumludur. Bu güçlerin komutasına ilişkin sorunlar sonradan çözülecektir.

4. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin izniyle ve ilgili bölgesel örgütlere danıştıktan sonra bölgesel alt-komiteler kurabilir.

Madde 48- 1. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması için aldığı kararların uygulanması için gereken eylem, Güvenlik Konseyi'nin belirleyeceği şekilde, ya Birleşmiş Milletler'in tüm Üyeleri ya da Üyelerden bazıları tarafından yerine getirilir.

2. Bu kararlar, Birleşmiş Milletler Üyeleri tarafından doğrudan doğruya ve üye oldukları uygun uluslararası örgütlerdeki eylemleri yoluyla uygulanır.

Madde 49-Birleşmiş Milletler Üyeleri, Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılan önlemlerin uygulanmasında karşılıklı olarak destek sağlamakta birleşecektir.

Madde 50- Bir devlete karşı Güvenlik Konseyi tarafından önleme ya da zorlama önlemi alınması durumunda, Birleşmiş Milletler Üyesi olsun ya da olmasın kendisini bu önlemlerin uygulanmasından kaynaklanan özel ekonomik sorunlarla karşı karşıya bulan her devlet bu sorunların çözülmesi için Güvenlik Konseyi'ne danışma hakkına sahiptir.

Madde 51- Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birisinin, silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar doğal olan bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkına halel getirmez. Meşru savunma hakkının kullanılması sırasında Üyeler tarafından alınan tüm önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecek ve hiçbir şekilde Güvenlik Konseyi'nin bu Antlaşma gereği sahip olduğu uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için gerekli göreceği şekilde eyleme geçmek yetkisini ve sorumluluğunu etkilemeyecektir.

Güvenlik Konseyi Kararı, 27 Haziran 1950*

Güvenlik Konseyi

...

Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu raporundan anlaşıldığı üzere Kuzey Kore yetkililerinin ne çatışmalara son verdiğini ne de askeri güçlerini 38. paralele çektiğini ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için acil askeri önlemler alınması gerektiğini not ederek ve

Kore Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'e barış ve güvenliğin sağlanması için derhal ve etkili adımlar atılması talebinde bulunduğunu not ederek,

Birleşmiş Milletler Üyelerine, Kore Cumhuriyeti'ne silahlı saldırıyı geri püskürtmek ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli olan her türlü yardımı sağlamalarını tavsiye eder.

Genel Kurul kararı no:377 (V), 3 Kasım 1950**
(Barış İçin Birlik Kararı)

KARAR A

Genel Kurul,

Güvenlik Konseyi'nin birincil sorumluluğu olan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını yerine getirmesinin önemini ve sürekli üyelerin uzlaşma arama ve veto kullanımında sakınımlı davranma görevlerini teyit ederek,

Antlaşma'nın 43. maddesinde belirlenen askeri güç anlaşmalarının görüşülmesinde inisiyatifin Güvenlik Konseyi'ne ait olduğunu teyit ederek,

...

*Tam metin için bkz. *S.C.O.R.*, 5th Year, s.5.
*Tam metin için bkz. *A.J.I.L.*, Cilt XLV, No:1, supp. 1-6.

Güvenlik Konseyi'nin...tüm Üye Devletler adına üstlendiği sorumluluklarını yerine getirmekte başarısız olmasının, barış ve güvenliğin korunması konusunda Üye Devletleri Antlaşma'ya göre sahip oldukları yükümlülüklerinden veya Birleşmiş Milletler'i de sorumluluktan kurtarmadığının bilincinde olarak,

Özellikle, böyle bir başarısızlığın Genel Kurul'u Antlaşma'ya göre uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda sahip olduğu haklardan yoksun bırakmadığını veya sorumluluğunu azaltmadığını kabul ederek,

...

A.

1. Eğer Güvenlik Konseyi sürekli üyeleri arasında uzlaşma sağlanamamasından

dolayı, barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eylemi görülen herhangi bir durumda uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki birincil sorumluluğunu yerine getiremezse, Genel Kurul, barışın bozulması veya saldırı eylemi durumlarında gerekirse silahlı güç kullanmak da dahil uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden sağlanması için ortak önlemler alınması konusunda Üyelere uygun tavsiyelerde bulunmak üzere konuyu derhal görüşür.

...

1963 Gelecekteki Ağır Masraf İçeren Barış Gücü Operasyonlarının Mali Yükünün Paylaşılması İçin Yol Gösterecek Genel İlkeler, Genel Kurul Kararı no:1874, 27 Haziran 1963.*

Genel Kurul,

...

Üzerinde uzlaşma sağlanan düzenlemelerle masrafları başka yollardan karşılanmayan barış gücü operasyonlarının mali yükünün hakça paylaşılması gereğini kabul ederek,

*Tam metin için bkz. International Legal Materials, 1963, s.799-800.

1. Aşağıdaki ilkelerin, inter alia, hakça paylaşım için yol gösterecek ilkeler olduğunu belirler:

(a) Bu operasyonların finansmanı tüm BM Üye Devletlerinin ortak sorumluluğudur;

(b) Ekonomik yönden daha fazla gelişmiş devletler göreceli olarak daha büyük katkıda bulunacak durumdayken, ekonomik yönden daha az gelişmiş devletler ağır masraf içeren barış gücü operasyonlarına göreceli olarak daha az katkıda bulunacak kapasiteye sahiptir;

(c) Ortak sorumluluk ilkesine halel getirmeden, Üye Devletlerin gönüllü katkılarının teşvik edilmesi için her çaba harcanmalıdır;

(d) Barış ve güvenlik operasyonlarının finansmanı için yapılacak katkılara ilişkin olarak, Güvenlik Konseyi sürekli üyelerinin barış ve güvenliğin korunması konusundaki özel sorumlulukları akılda tutulmalıdır;

(e) Koşullar faklılık gösterdiği zaman, Genel Kurul barış gücü operasyonuna yol açan eylem ya da faaliyetlerin kurbanı olan veya başka bir şekilde taraf olan Üye Devletlerin durumuna özel dikkat göstermelidir;

...

1965 İçişlerine Karışılmasının Yasak Olması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi, BM Genel Kurul Kararı no:2131 (XX), 21 Aralık 1965.*

Genel Kurul,

...

Silahlı karışmanın saldırıyla aynı anlama geldiğini ve bu yüzden devletler arasında uluslararası barışçı işbirliğinin üzerinde kurulması gereken temel ilkelere aykırı olduğunu göz önünde tutarak... ciddiyetle ilan eder:

*Tam metin için bkz. *A.J.I.L.*, Cilt LX, No:3, 1966, s.662-664.

1. Hiçbir devletin, hangi nedenle olursa olsun, başka bir devletin iç ya da dış işlerine doğrudan ya da dolaylı olarak karışma hakkı yoktur. Bunun sonucu olarak, silahlı karışma ve diğer karışma biçimleri veya devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına karşı tehdit girişimleri kınanmaktadır.

2. Hiçbir devlet, başka bir devletten herhangi bir avantaj elde etmek ya da o devletin egemen haklarının kullanılmasını kendisine bağlamak için zorlamak amacıyla ekonomik, siyasi veya başka bir tür önlem uygulayamaz ya da uygulanmasını özendiremez.

3. Halkları kendi ulusal kimliklerinden yoksun bırakmak için kuvvet kullanılması, onların inkar edilemez haklarının ve karışmama ilkesinin ihlali demektir.

4. Karışmanın her şekli yalnızca BM Antlaşması'nın ruhu ve lafzına aykırı olmakla kalmayıp aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumların yaratılmasına da neden olduğundan, bu yükümlülüklere tam olarak uyulması ulusların birbiriyle barış içinde birlikte yaşamasının sağlanmasının temel bir koşuludur.

5. Her devletin inkar edilemez bir kendi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemini başka bir devletin hiçbir şekilde karışması olmaksızın seçme hakkı vardır.

6. Bütün devletler, hiçbir yabancı baskı olmadan ve insan haklarına ve temel özgürlüklere tam anlamıyla uyularak özgürce kullanılacak olan self-determinasyon hakkına ve halkların ve ulusların bağımsızlığına saygı gösterecektir

...

Güvenlik Konseyi Kararı no:221, 9 Nisan 1966* (Güney Rodezya)

*Tam metin için bkz. *International Legal Materials*, 1966, s.534.

Güvenlik Konseyi,

...

12 Kasım 1965, 216 sayılı ve 20 Kasım 1965, 217 sayılı kararlarını ve özellikle tüm Devletlere yaptığı Güney Rodezya ile petrol ve petrol ürünleri ambargosu dahil ekonomik ilişkilerini kesmek için gerekeni yapmaları çağrısını hatırlatarak,...

Petrol ulaşmasının Güney Rodezya'daki yasadışı rejime büyük yardım ve cesaret vereceğini ve daha uzun süre var olmasını sağlayacağını göz önünde tutarak,

1. Durumun bir barışa yönelik tehdit oluşturduğunu belirler;

2. Portekiz hükümetine, Beira'dan Rodezya'ya petrol pompalanmasına izin vermemesi çağrısında bulunur;

...

5. Birleşik Krallık hükümetine, gerekirse kuvvet kullanarak Rodezya'ya petrol taşıdığı konusunda makul şüphe bulunan gemilerin Beira'ya ulaşmasını önlemesi çağrısında bulunur ve Birleşik Krallık'a Joanna V adlı tankeri eğer petrol yükünü burada boşaltırsa Beira'dan ayrılmasından sonra tutuklama ve alıkoyma yetkisi verir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi, Güvenlik Konseyi Kararı no:2625, 24 Ekim 1970.*

Genel Kurul,

...

1. Metni bu karara ekli olan, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'ni onaylar;...

---

*Tam metin için bkz. *International Legal Materials*, 1970, s.1292-1297.

EK

Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi

GİRİŞ

Genel Kurul,

Antlaşma'ya göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının ve uluslar arasında işbirliği ve dostça ilişkiler geliştirilmesinin Birleşmiş Milletler'in temel amaçları arasında olduğunu teyit ederek,

...

1. Aşağıdaki ilkeleri ilan eder:

Devletlerin uluslararası ilişkilerinde başka bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmaları ilkesi

Bütün Devletler, uluslararası ilişkilerinde başka bir Devletin toprak bütünlüğüne ya da bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmak görevine sahiptir. Böyle bir kuvvet kullanılması ya da tehdidi uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlali niteliğindedir ve asla uluslararası sorunların çözümü için kullanılmayacaktır.

Bir saldırı savaşı, uluslararası hukuka göre sorumluluğa neden olan bir barışa karşı suç niteliğindedir.

Birleşmiş Milletler amaçları ve ilkeleri gereği, Devletler saldırı savaşları için propaganda yapmamakla görevlidir.

Bütün Devletler, başka bir Devletin mevcut uluslararası sınırlarını ihlal etmek için ya da Devletlerin sınırlarına ilişkin

problemler ve ülkesel sorunlar dahil uluslararası sorunlarını çözme aracı olarak kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmakla görevlidir.

Benzer şekilde, bütün Devletler taraf olduğu veya başka bir şekilde saygı göstermek zorunda olduğu bir uluslararası anlaşmayla ya da antlaşmaya göre belirlenmiş olan ateşkes hatları gibi uluslararası ayrım çizgilerini ihlal etmek için kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmakla görevlidir.

Devletler kuvvet kullanma içeren zararla-karşılık fiillerinden kaçınmakla görevlidir.

Bütün Devletler, eşit haklar ve self-determinasyon ilkelerinin içeriğinin belirlenmesinde atıfta bulunulan halkları, self-determinasyon haklarından, özgürlükten ve bağımsızlıktan yoksun bırakan her türlü güç kullanılan fiilden kaçınmakla görevlidir.

Bütün Devletler, başka bir Devletin ülkesine baskın yapmak için, lejyonerler dahil düzensiz güç veya silahlı kollar örgütlemekten veya örgütlenmesini cesaretlendirmekten kaçınmakla görevlidir.

Bütün devletler, bu paragrafta sözü edilen fiillerin kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi içermesi durumunda, başka bir Devlet ülkesindeki sivil çatışmayı veya terörist faaliyetleri örgütlemekten, teşvik etmekten, bunlara yardım etmekten veya katılmaktan ya da bu tür eylemleri gerçekleştirmek üzere kendi ülkesinde örgütlü faaliyetlere rıza göstermekten kaçınmakla görevlidir.

Hiçbir Devletin ülkesi, Antlaşma hükümlerine aykırı olarak kuvvet kullanılmasından kaynaklanan bir askeri işgale uğramayacaktır. Hiçbir Devletin ülkesi, bir kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucu başka bir devletin eline geçmeye-

cektir. Kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucu gerçekleşen hiçbir toprak kazanımı, hukuka uygun kabul edilmeyecektir. Yukarıdaki hüküm şunları etkileyecek şekilde yorumlanmayacaktır:

(a) BM Antlaşması hükümleri veya BM Antlaşması rejimi öncesinde yapılan ve uluslararası hukuka göre geçerli olan bir uluslararası anlaşma ;

(b) BM Antlaşması'na göre Güvenlik Konseyi'nin yetkileri.

Bütün devletler, bir an önce etkin uluslararası kontrol altında tam ve genel bir silahsızlanma konusunda evrensel bir antlaşma yapılması için görüşmeleri iyi niyetle yürütecektir ve uluslararası gerilimi düşürmek ve Devletler arasında güveni güçlendirmek için uygun önlemleri almak için çabalayacaktır.

Bütün devletler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda genel olarak kabul gören uluslararası hukuk ilkeleri ve kuralları gereği sahip oldukları yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirecektir ve BM Antlaşması'na dayanan BM güvenlik sistemini daha etkin kılmak için çalışacaktır.

Yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir şey, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmanın hukuka uygun olduğu durumlara ilişkin hükümlerinin kapsamını genişletecek ya da daraltacak şekilde yorumlanmayacaktır.

...

Halkların hak eşitliği ve self-determinasyon ilkesi

BM Antlaşması'nda belirlendiği üzere halkların hak eşitliği ve self-determinasyon ilkesi gereği, bütün halklar dış müdahale olmadan kendi siyasi statülerini belirleme ve kendi ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini izleme hakkına sahiptir ve BM Antlaşması gereği bütün Devletler bu hakka saygı göstermekle görevlidir.

Bütün Devletler, BM Antlaşması hükümlerine uygun olarak eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkı ilkesinin gerçekleştirilmesini ortak ya da bireysel eylem yoluyla geliştirmek ve Birleşmiş Milletler'e bu ilkenin

(a) Devletler arasında işbirliğinin ve dostça ilişkilerin ilerletilmesi ve

(b) İlgili halkların özgürce ifade edilen iradelerine gerekli önemi vererek sömürgeciliğe hızla son verilmesi amacıyla uygulanması için BM'ye Antlaşma'yla verilmiş olan sorumlulukların gerçekleştirilmesinde yardımcı olmakla görevlidir. Halkların yabancı boyunduruğuna, egemenliğine ve yabancılar tarafından kullanılmaya tabi tutulması, temel insan haklarının reddedilmesi olduğu kadar bu ilkenin de ihlali demektir ve BM Antlaşması'na aykırıdır.

Bütün Devletler, BM Antlaşması'na uygun olarak insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel düzeyde korunması ve bunlara saygı gösterilmesini birlikte ya da bireysel eylem yoluyla ilerletmekle görevlidir.

Egemen ve bağımsız bir Devlet kurulması, özgürce bağımsız bir Devletle birlik kurmak ya da bütünleşmek veya bu halk tarafından özgürce belirlenen başka herhangi bir siyasi statüyle ortaya çıkmak, self-determinasyon hakkının bu halk tarafından kullanılması şekilleridir.

Bütün Devletler, bu ilkenin içeriğinin açıklığa kavuşturulması sırasında atfta bulunulan halkları, self-determinasyon hakkından, özgürlükten ve bağımsızlıktan yoksun bırakacak her türlü güç kullanma içeren eylemden kaçınmakla yükümlüdür. Self-determinasyon hakkını kullanırken, bu halklar böyle bir eyleme karşı ve buna direnmek için BM Antlaşması amaç ve ilkelerine uygun olarak yardım aramak ve almak hakkına sahiptir.

BM Antlaşması'na göre, bir sömürge ülkesi ya da kendini yönetmeyen ülke, bu ülkeyi yöneten Devlet ülkesinden ayrı ve farklı bir statüye sahiptir; bu ayrı ve farklı statü, söz konusu halk BM Antlaşması'na ve özellikle onun amaç ve ilkelerine uygun olarak self-determinasyon hakkını kullanana kadar devam eder.

Yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir şey, yukarıda belirlendiği şekliyle eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkı eşit haklar ilkesine uygun davranan ve böylece ırk, inanç veya renk ayrımı yapılmaksızın o ülkede yaşayan tüm halkı temsil eden bir hükümete sahip olan egemen ve bağımsız Devletlerin toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını tamamen veya kısmen zedeleyecek ya da parçalayacak bir eyleme izin verecek ya da bunu teşvik edecek şekilde yorumlanamaz.

Bütün Devletler, başka bir Devletin ya da ülkenin ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü kısmen ya da tamamen bozmak amacına yönelik her türlü eylemden kaçınacaktır.

...

Genel Kurul Kararı no:3314, 14 Aralık 1974, (Saldırının Tanımı)*

Genel Kurul Saldırının aşağıdaki tanımını kabul etmiştir:

Madde 1

Saldırı, bu Tanım'da ortaya koyulduğu şekilde, Bir Devlet tarafından bir diğer Devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya BM Antlaşması'na aykırı herhangi bir şekilde silahlı kuvvet kullanılmasıdır.

Açıklama notu: Bu Tanım'da "Devlet" terimi:

(a) Tanıma sorunları veya bir Devletin BM Üyesi olup olmadığı dikkate alınmadan kullanılmıştır.

---

*Tam metin için bkz. *A.J.I.L.*, Cilt LXIX, No:2, 1975, s.480.

(b) Gerekli olduğu yerlerde "bir grup Devlet" kavramını içerir.

Madde 2

Bir Devlet'in Antlaşma'ya aykırı bir şekilde önce kuvvete başvuran taraf olması, *prima facie* bir saldırı eyleminin kanıtıdır; ancak Güvenlik Konseyi, Antlaşma'ya uygun olduğu üzere, ilgili eylemlerin veya sonuçlarının yeterince ağır olmadığı dahil diğer ilgili koşulların ışığı altında, bir saldırı eyleminin gerçekleştiği belirlemesinin yapılmasının haklı olmadığı sonucuna varabilir.

Madde 3

Bir savaş ilanı olup olmadığına bakılmaksızın, 2. madde hükümlerine de uygun ve bağlı olarak, aşağıdaki eylemlerin herhangi birisi bir saldırı eylemi oluşturur:

(a) Bir Devletin askeri güçleri tarafından başka bir Devlet topraklarına saldırı ya da bu toprakların işgal edilmesi veya geçici de olsa böyle bir saldırı ya da işgalden doğan her türlü askeri işgal veya başka bir Devlet topraklarının ya da bir parçasının kuvvet kullanılarak ilhak edilmesi;

(b) Bir Devletin askeri güçleri tarafından başka bir Devlet ülkesinin bombardıman edilmesi veya başka herhangi bir silah kullanılması;

(c) Bir Devletin liman ve kıyılarının başka bir Devlet askeri güçleri tarafından ablukaya alınması;...

(d) Kabul eden Devletin onayıyla bir başka Devlet topraklarında bulunan askeri güçlerin, anlaşmada belirlenen koşulları ihlal eden bir şekilde kullanılması veya anlaşmanın sona ermesinden sonra varlıklarını sürdürmeleri;

(f) Bir Devletin başka bir Devlete kendi topraklarını kullanma izni vermesi durumunda, bu ikinci Devlete bu

toprakları üçüncü bir Devlete karşı bir saldırı eylemi için kullandırması;

(g) Bir Devlet tarafından ya da onun adına başka bir Devlete karşı yukarıda sayılan eylemlere ulaşacak ölçüde silahlı güç kullanma eylemleri gerçekleştiren silahlı kollar, gruplar, düzensiz birlikler ya da lejyonerler gönderilmesi veya Devletin bu yönden önemli ölçüde karışmış durumda olması.

Madde 4

Yukarıda sayılan eylemler tüketici değildir ve Güvenlik Konseyi Antlaşma'ya göre başka eylemlerin saldırı eylemi oluşturduğuna karar verebilir

...

Madde 7

Bu Tanım'daki hiçbir hüküm, özellikle Madde 3, Antlaşma'dan anlaşıldığı ve Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nde atıfta bulunulduğu şekilde, bu haklarından kuvvet yoluyla yoksun bırakılan özellikle sömürgeci ve ırkçı rejim ya da başka bir yabancı yönetim altındaki halkların self-determinasyon, özgürlük ve bağımsızlık haklarına veya bu halkların Antlaşma ilkelerine uygun olarak ve yukarıda sözü edilen Bildiri'ye göre bu amaçla mücadele etmek ve yardım aramak ve bu yardımı almak haklarına halel getirmez.

Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Kullanmaktan veya Kuvvet Kullanma Tehdidinden Kaçınma İlkesinin Etkinliğinin Artırılması Bildirisi, Genel Kurul Kararı no: 42/22, 18 Kasım 1987

...

Genel Kurul,

...

1. Ciddiyetle ilan eder:

I

1. Bütün Devletler, uluslararası ilişkilerinde başka bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden veya BM amaçlarıyla bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde hareket etmekten kaçınmakla görevlidir. Böyle bir kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi uluslararası hukukun ve BM Antlaşması'nın ihlali niteliğindedir ve uluslararası sorumluluk nedenidir.

2. Uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma ilkesi evrensel niteliktedir ve Devletin siyasi, ekonomik, toplumsal veya kültürel sisteminden veya ittifak ilişkilerinden bağımsızdır.

3. BM Antlaşması'nı ihlal eden bir kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidine başvurulmasına izin verecek hiçbir nitelikte gerekçe ileri sürülemez.

4. Devletler, başka Devletleri BM Antlaşması'na aykırı şekilde kuvvet kullanmaya ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaya zorlamamak, teşvik etmemek ve onlara bunun için yardım etmemekle görevlidir.

5. BM Antlaşması'nda belirlenen eşit haklar ve selfdeterminasyon ilkesi gereği, bütün halklar dış karışma olmadan kendi siyasi statülerini belirlemek ve kendi ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini sürdürmek hakkına sahiptir ve bütün Devletler BM Antlaşması uyarınca bu hakka saygı göstermekle görevlidir.

6. Devletler, uluslararası hukuk gereği sahip oldukları, başka Devletlerde lejyonerlerin faaliyetleri dahil yarı-askeri, terörist veya yıkıcı eylemleri organize etmekten, teşvik etmekten veya bunlara yardım etmekten veya katılmaktan ya da kendi ülkesinde bu tür eylemleri gerçekleştirmeye yönelik örgütlü faali-

yetlere rıza göstermekten kaçınma yükümlülüklerini yerine getirecektir.

7. Devletler silahlı karışmadan ve diğer tüm karışma biçimlerinden veya Devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına yönelik tehditlerden kaçınmakla görevlidir.

8. Hiçbir Devlet başka bir Devlete karşı, ne türlü olursa olsun ondan avantaj elde etmek ya da egemen haklarının kullanılmasını ikinci plana atmasını sağlamak için zorlamak amacıyla ekonomik, siyasi veya başka herhangi bir tür önlem uygulayamaz.

9. BM'nin amaç ve ilkeleri uyarınca, Devletler saldırı savaşları için propagandadan kaçınmakla görevlidir.

10. Uluslararası hukuk ihlal edilerek kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucu elde edilecek toprak kazanımı ya da işgal hukuka uygun kabul edilmeyecektir.

11. BM Antlaşması'nda somutlaşan ilkeler ihlal edilerek kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi yoluyla kabul edilmesi sağlanan bir antlaşma hükümsüzdür.

12. BM Antlaşması'na uyarınca ve Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nin ilgili paragraflarına göre, Devletler bütün uluslararası yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirecektir.

13. BM Antlaşması'nda ortaya konduğu gibi, bir silahlı saldırı gerçekleşmesi durumunda Devletler doğal olan bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkına sahiptir.

...

Güvenlik Konseyi Kararı no:660, 2 Ağustos 1990 (Kuveyt'in işgali)

Güvenlik Konseyi,

Kuveyt'in 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak askeri güçleri tarafından istila edilmesinden endişe duyarak,

Kuveyt'in Irak tarafından iştila edilmesiyle uluslararası barış ve güvenliğin bozulmuş olduğunu saptayarak,

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 39 ve 40. maddeleri uyarınca hareket ederek,

1. Irak'ın Kuveyt'i istila etmesini kınar,

2. Irak'tan tüm güçlerini derhal ve koşulsuz olarak 1 Ağustos 1990'da bulundukları mevzilere çekmesini talep eder,

3. Irak ve Kuveyt'i, aralarındaki farklılıkları gidermek üzere derhal yoğun görüşmelere başlamaya çağırır ve bu konuda harcanacak tüm çabaları, özellikle Arap Birliği'nin çabalarını destekler,

4. Bu karara uyulmasını sağlamak için gerekli ek adımları gözden geçirmek üzere yeniden toplanmaya karar verir.

Güvenlik Konseyi Kararı no: 678, 28 Kasım 1990 (Kuveyt'in işgali)

Güvenlik Konseyi,

...

Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda sahip olduğu görev ve sorumlulukları aklında tutarak,

Kararlarına tam olarak uyulmasını sağlamaya kararlı olarak,

Antlaşma'nın VII. Bölüm'üne göre hareket ederek,

1. Irak'tan 660 (1990) sayılı ve diğer tüm ilgili kararlara tam olarak uymasını talep eder ve tüm kararlarını muhafaza ederken, bir iyi niyet göstergesi olarak Irak'a bu talebi gerçekleştirmek için son bir fırsat tanımaya karar verir;

2. Eğer Irak, 15 Ocak 1991 tarihinden önce yukarıdaki 1. paragrafta belirlendiği üzere tüm kararları tam olarak uygulamazsa, Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapan Üye Devletlere Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990) sayılı ve diğer tüm ilgili kararlarını

desteklemek ve uygulamak için ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği yeniden sağlamak için tüm gerekli araçları kullanma izni verir;

3. Üye Devletlerden, bu kararın 2. paragrafı uyarınca girişilen tüm eylemlere uygun desteği sağlamalarını talep eder;

4. Devletlerden Konsey'i, bu kararın 2 ve 3. paragrafları uyarınca girişilen eylemlerdeki gelişmeler hakkında sürekli olarak bilgilendirmelerini talep eder;

5. Konuyu gündeminde tutmaya karar verir.

Güvenlik Konseyi kararı no:688, 5 Nisan 1991 (Kuzey Irak)

Güvenlik Konseyi,

...

Göçmenlerin kitle halinde uluslararası sınırlara yönelip bunları geçmesine ve sınır aşan akınlara neden olan ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, son olarak Kört halkın yaşadığı bölgeler dahil Irak'ın bir çok bölgesindeki sivil halkın bastırılmasından büyük endişe duyarak,

...

1. Sonuçları bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, son olarak Kürt halkın yaşadığı bölgeler dahil, Irak'ın bir çok bölümünde Irak sivil halkının bastırılmasını kınar;

2. Irak'tan, bölgede uluslararası barış ve güvenliğe yönelen tehdidin ortadan kaldırılmasına bir katkı olarak bu baskıyı derhal durdurmasını talep eder...;

3. Irak'ın her bölümündeki yardıma ihtiyacı olan kişilere uluslararası insancıl örgütlerin ulaşmasına izin vermesi ve onların çalışmaları için gerekli tüm kolaylıkları sağlaması konusunda ısrar eder;

4. Genel Sekreter'den Irak'taki insancıl çabalarını sürdürmesini ve eğer uygunsa bölgede başka bir misyon oluşturulması temelinde, Irak sivil halkının ve özellikle Irak otoriteleri tara-

fından uygulanan bastırmadan tüm biçimleriyle zarar gören Kürt nüfusun kötü durumu üzerine bir an önce bir rapor hazırlamasını ister;

5. Genel Sekreter'den ayrıca, göçmenlerin ve yerinden edilmiş Irak nüfusunun kritik gereksinimlerinin acilen karşılanması için ilgili Birleşmiş Milletler kurumları dahil elindeki tüm kaynakları kullanmasını ister;

6. Tüm Üye Devletlere ve insancıl örgütlere bu insancıl yardım çabalarına katkıda bulunmaları çağrısında bulunur;

7. Irak'tan bu amaçların gerçekleştirilmesi için Genel Sekreter'le işbirliği yapmasını talep eder;

8. Bu konuyu gündeminde tutmaya karar verir.

Genel Kurul Kararı no:794, 3 Aralık 1992 (Somali)

Güvenlik Konseyi,

...

Somali'deki insancıl yardımın dağıtılmasına karşı yaratılan engellerle daha da ağırlaşan çatışmanın yol açtığı insanlık trajedisinin büyüklüğünün uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu saptayarak,

...

751 (1992) ve 767 (1992) kararlarına uygun olarak Somali'de ihtiyaç olan her yere insancıl yardım ulaşması için gerekli olan koşulları mümkün olan en kısa sürede sağlamaya kararlı olarak,

Üye Devletler tarafından yapılan, Somali'de mümkün olan en kısa sürede insancıl yardım operasyonları için güvenli bir çevre yaratma amacındaki öneriyi not ederek,

Ayrıca, Somali'de Birleşmiş Milletler'in desteğiyle ulusal uzlaşmayı sağlamak amacındaki bir siyasi bir çözüm süreci oluşturmaya yönelik olarak düzeni ve barış, istikrar ve hukuku yeniden kurmaya kararlı olarak ve Genel Sekreter'i ve onun

Özel Temsilcisi'ni bu amaçları gerçekleştirmek için ulusal ve bölgesel düzeydeki çabalarını sürdürmeye ve yoğunlaştırmaya teşvik ederek,

Ulusal uzlaşma ve ülkelerinin yeniden yapılandırılması için nihai sorumluluğun Somali halkına ait olduğunu kabul ederek,

1. Somali'deki tüm partilerin, hareketlerin ve hiziplerin derhal çatışmaya bir son vermesi, tüm ülkede ateşkese uyulması ve Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi ile olduğu kadar Somali'de yardımın dağıtımı, uzlaştırma ve siyasi çözüm sürecine yardımcı olmak için aşağıdaki 10. paragrafta verilen izne göre kurulacak olan askeri güçlerle de işbirliği yapmaları talebini teyit eder;

2. Somali'deki tüm partilerden, hareketlerden ve hiziplerden, Birleşmiş Milletler'in, uzman kuruluşlarının ve insancıl örgütlerin Somali'deki nüfusa acil insancıl yardım sağlama çabaları kolaylaştırmak için gerekli önlemleri almalarını talep eder;

3. Ayrıca Somali'deki tüm partilerden, hareketlerden ve hiziplerden, aşağıdaki 10. paragrafa göre kurulacak olan askeri güçler dahil insancıl yardımın dağıtılması için çalışan Birleşmiş Milletler personelinin ve diğer tüm personelin güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemleri almalarını talep eder;

...

7.Genel Sekreter'in 29 Kasım 1992 (S/24868) tarihli mektubuyla yaptığı, Somali'de bir an önce insancıl yardım operasyonları için güvenli bir çevre yaratılması amacıyla Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. Bölüm'üne göre eylem gerektiği tavsiyesini onaylar;

8. Bir Üye Devletin, Genel Sekreter'in Konsey'e 29 Kasım 1992 (S/24868) tarihli mektubunda tanımlanan böyle bir güvenli çevre yaratılması için bir operasyon oluşturulmasına ilişkin önerisini memnuniyetle karşılar;

9. Başka Üye Devletlerin bu operasyona katılma önerilerini de memnuniyetle karşılar;

10. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. Bölüm'üne göre hareket ederek, Genel Sekreter'e ve yukarıdaki paragraf 8'de atıfta bulunulan öneriyi uygulamak için işbirliği yapan Üye Devletlere, Somali'de en kısa zamanda insancıl yardım operasyonları için güvenli bir çevre yaratmak amacıyla gerekli tüm araçları kullanma izni verir;

11. Yukarıdaki paragraf 10'a uygun olarak, bunu yapabilecek durumda olan tüm Üye Devletlere askeri güç sağlamaları ve nakit olarak veya başka herhangi bir şekilde ek katkılarda bulunmaları çağrısında bulunur ve Genel Sekreter'den, uygun olduğu durumlarda katkıların ilgili Devletlere veya operasyonlara aktarılacağı bir fon kurmasını ister;

12. Genel Sekreter'e ve ilgili Üye Devletlere, ilgili güçlerin birleştirilmiş bir komuta altına alınması ve kontrolü için yukarıdaki paragraf 8'de atıfta bulunulan teklifi yansıtacak gerekli düzenlemeleri yapmaları izni verir;

13. Genel Sekreter'den ve yukarıdaki paragraf 10'a göre hareket eden Üye Devletlerden, Birleşmiş Milletler ile onların askeri güçleri arasında işbirliğini sağlayacak uygun mekanizmaları kurmalarını ister;

14. Bu kararın uygulanması konusunda Konsey'e rapor vermek üzere Güvenlik Konseyi üyelerinden oluşacak bir ad hoc komisyon atamaya karar verir;

...

18. Genel Sekreter'den ve uygun olduğu ölçüde ilgili Devletlerden, Konsey'in devam eden barış gücü operasyonlarına hızla geçişi sağlamak için gerekli kararı verebilmesini sağlamak için, bu kararın uygulanması ve güvenli bir çevre yaratılması amacına ulaşılması konusunda, ilki bu kararın kabul edilmesinin son-

ra on beş günden daha geç olmamak üzere düzenli olarak Konsey'e rapor vermelerini ister;

19. Genel Sekreter'den, UNOSOM'un, birleştirilmiş komutanın çekilmesinden sonra görevini yerine getirmesini sağlamak için, ilk olarak bu kararın kabulünden sonra on beş gün içinde bir plan sunmasını ister;

...

Devletlerin amaçlarına ulaşmak için silahlı güce başvurmaları, yüzyıllar boyunca tartışılmamış bir haktı. BM Antlaşması, bir saldırıya uğranılması durumunda kendisini savunmak için kuvvete başvurulmasını dışarıda bırakarak bu hakkı devletlerin elinden aldı.
Ancak 1945'ten bu yana uygulamaya baktığımızda, silahlı kuvvet kullanılan çalışmaların hiç de az olmadığını ancak nitelik değiştirdiğini görüyoruz. Devletler artık toprak elde etmek için değil, etki kazanmak ıçın güce başvuruyorlar. Bu eylemler çoğu zaman sınırlı amaçlar için sınırlı araçlarla yürütülüyor. Amaç hep karşı taraf başka bir yerden yardım alamadan hızlı bir şekilde elde edilecek bir zafer olarak karşımıza çıkıyor.
Bu durumda, doğal olarak küçük devletler dezavantajlı duruma düşmektedir.
Uluslararası barış ve güvenliği koruması gereken BM ise bu görevi yerine getirmekle büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlük geçmişte bloklar arası çatışmaydı, bugün devletlerin BM'ye gereksinim duyduğu araçları verme konusunda siyasi iradeye sahip olmamalarıdır.
Bu kitap, 1945'ten bu yana kuvvet kullanma konusundaki kurallaşma, bunun uygulanması ve karşılaşılan güçlükler üzerine yapılmış bir çalışmadır.

ISBN 975-7400-08-4

Kapak Tasarımı: İmge Ajans